

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВІ ПРАЦІ

ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ВИП. 3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ПРАКТИКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Київ
Нілан-ЛТД
2012

УДК 026:37](477-25)(062.552)

ББК 78.342я431

Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 11 від 25.11.2011 р.)*

Н 34

Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Вип. 3. Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. А. Дубровіна, В. А. Вергунов, Т. І. Ківшар (голова), Л. Г. Петрова, Г. П. Пустовіт, П. І. Рогова (заст. голови), Т. В. Добко, О. М. Яценко, Я. Є. Сошинська]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 373 с. : табл., рис.

ISBN 978-966-2770-21-6

Збірник наукових праць містить статті, підготовлені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за результатами НДР «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (2008–2011 рр.), а також доповіді, виголошені на міжнародній науково-практичній конференції «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи» (9–11 листопада 2011 р.), в яких розглядаються теоретичні, науково-методичні, організаційні засади системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки й освіти та інноваційного розвитку освітянських бібліотек на сучасному етапі.

Редакційна колегія:

Л. А. Дубровіна, чл.-кор.
НАН України, д-р іст. наук
В. А. Вергунов, д-р с.-г. наук
Т. І. Ківшар, д-р іст. наук (голова)
Л. Г. Петрова, д-р пед. наук
Г. П. Пустовіт, д-р пед. наук

П. І. Рогова, канд. іст. наук
(заст. голови)
Т. В. Добко, канд. іст. наук
О. М. Яценко, канд. іст. наук
Я. Є. Сошинська, канд. іст. наук

Рецензенти:

О. В. Сухомлинська, акад., д-р пед. наук
О. В. Воскобойнікова-Гузева, канд. іст. наук
О. З. Клименко, канд. іст. наук

Літературні редактори:

С. М. Зозуля, І. П. Білоцерківець

ISBN 978-966-2770-21-6

УДК 026:37](477-25)(062.552)

ББК 78.342я431

© Державна науково-педагогічна
бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2012

ЗМІСТ

<i>Список скорочень</i>	6
Розділ I. Теоретичні, науково-методичні та організаційні засади системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки й освіти	8
<i>Яценко О. М.</i> Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського у становленні системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України	9
<i>Рогова П. І., Артемов Ю. І.</i> Стан і перспективи розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення педагогічної науки та освіти в Україні в контексті інформатизації	30
<i>Торкунова Ю. В.</i> Информационно-аналитическое обеспечение инновационно-образовательной деятельности вуза: технология реализации	42
<i>Дікунова О. А.</i> Інформаційне забезпечення освітньо-наукової діяльності вищого навчального закладу	52
<i>Гетьман О. А.</i> Особенности использования информационно-аналитических систем в научной деятельности	61
<i>Петренко Л. М.</i> Експлікація поняття «інформаційно-аналітична компетентність»	70
<i>Карпенко О. В.</i> Аналітичне мислення бібліотечного фахівця у процесі формування вторинної інформації	79
<i>Дорофєєва О. П.</i> Теоретико-методологічні засади укладання реферативних оглядів	87
<i>Кириленко С. Е.</i> Архітектура та технологія наповнення реферативної бази даних «Україніка наукова»	100
<i>Добровська С. В.</i> Напрями використання інтегрованої реферативної бази даних «Україніка наукова»	109
<i>Балагура І. В.</i> Перспективи розвитку реферативної бази даних «Україніка наукова» та реферативного журналу «Джерело»	116
<i>Коваленко І. Й.</i> Реферативна інформація з питань педагогіки і психології у задоволенні інформаційних потреб освітян	126
<i>Букшина Т. Ф.</i> Періодичні та продовжувані видання Інститутів післядипломної педагогічної освіти України: стан реферування (2008–2011 рр.)	135
Розділ II. Інноваційний розвиток освітянських бібліотек на сучасному етапі: стан та перспективи	148
<i>Артемов Ю. І.</i> Аналіз структури педагогічних та освітніх інформаційних ресурсів в Інтернеті	149

Білоус В. С. Гармонізація традиційних та новітніх інформаційних ресурсів – перспектива розвитку бібліотеки вищого навчального закладу	156
Вараксіна Н. В. Створення галузевої наукової електронної бібліотеки в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	166
Зоріна Н. Є. Аналітичне опрацювання статей із наукових збірників і організація електронного каталогу на засадах кооперування діяльності...	184
Мірошниченко В. Г. Традиції європейського середньовічного досвіду бібліотечної справи в сучасній системі забезпечення освіти	193
Шефер М. В. Эмпирическая педагогика против плагиат-скандалов и ее влияние на общество	198
Schaefer M. Empirische Paedagogik contra Plagiatsaffaeren und Ihre Auswirkungen in der Gesellschaft	209
Цапенко А. М. Електронні ресурси і свободний доступ к інформації	220
Шарамет К. О. Захист інформації в сучасних бібліотеках	226
Мацібора Н. Г., Домбровська Л. В. Зберігання бібліотечного фонду: традиційні та новітні підходи	233
Сошинська Я. Є., Сошинська В. Є., Бояринова О. Є. Середовище професійного спілкування: теорія і практика	245
Зозуля С. М. Формування термінологічної компетентності бібліотечних фахівців у контексті інноваційного розвитку галузевої освіти	255
Кормилець Ю. В. Довідково-бібліографічне обслуговування засобами інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеці сучасного вищого навчального закладу	263
Шкира О. І. Поліфункціональний характер моделювання бібліотечного простору ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»	269
Чайка І. А. Навчальний курс «Інформаційна культура студента» як чинник формування освітньо-розвивального середовища наукової бібліотеки педагогічного університету	283
Пономаренко Л. О. Біобібліографічне видання про життя й діяльність М. І. Пирогова в інформаційно-бібліографічному забезпеченні Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського наукових педагогічних пошуків	293
Павленко Т. С. Інформаційні потреби користувачів як важливий чинник формування інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	307
Ніколаєнко Н. М. Новий інформаційний ресурс для фахівців у галузі освіти: з досвіду роботи наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії	317
Горбенко Н. А. Фонд педагогічних журналів України (1947–2009): аналіз використання в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	325

Кондратюк О. В. Стан фондів документів іноземними мовами в освітянських бібліотеках України	335
Лога Т. В. Колекції визначних діячів української діаспори Івана Боднарчука й Тараса Гунчака у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	345
Фасоля А. М. Модель дитячого читання у ХХІ столітті	358
<i>Відомості про авторів</i>	371

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АБІС – автоматизована бібліотечно-інформаційна система
АО – аналітичний огляд
АПН України – Академія педагогічних наук України
БД – база даних
БЗ – бібліографічний запис
БО – бібліографічний опис
ВАК України – Вища атестаційна комісія України
ВІНТІ – Всеросійський інститут наукової і технічної інформації
ВНЗ – вищий навчальний заклад
ВРІ – вибіркове розповсюдження інформації
ГВУЗ – государственное высшее учебное заведение
ГНПБ України ім. В. А. Сухомлинського – Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского
ДВНЗ – державний вищий навчальний заклад
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
ДПУ – державний педагогічний університет
ЕК – електронний каталог
ІППО – інститут послєдипломного педагогічного образования
ІГР – інтегрований галузевий інформаційний ресурс
ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
ІППО – інститут післядипломної педагогічної освіти
ІПРІ – Інститут проблем реєстрації інформації
ІФЛА – Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ
ІЦП – інформаційно-цільовий підхід
КДПУ – Криворізький державний педагогічний університет
КЗ – комунальний заклад
КПІ – Київський політехнічний інститут
ЛНУ імені Тараса Шевченка – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
МБА – міжбібліотечний абонемент
МОНмолодьспорту України – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
МУР – Мистецький український рух
НАН України – Національна академія наук України
НАПН України – Національна академія педагогічних наук України
НБ – наукова бібліотека
НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НДР – науково-дослідна робота
НПБ м. Миколаєва – Науково-педагогічна бібліотека міста Миколаєва
НПУ ім. М. П. Драгоманова – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
НТУ – Національний технічний університет

ПДГ – пункт доступу громадян до офіційної інформації
ППС – профессорско-преподавательский состав
ПТНЗ – політехнічний навчальний заклад
р. а. – рівень акредитації
РАН – Російська академія наук
РАО – Російська академія освіти
РБД – реферативна база даних
РЖ – реферативний журнал
РО – реферативний огляд
САБ – система автоматизації бібліотек
УБА – Українська бібліотечна асоціація
УВП – учебно-вспомогательный персонал
УИПА – Украинская инженерно-педагогическая академия
УПА – Українська інженерно-педагогічна академія
УПА – Українська повстанська армія
УРЖ – український реферативний журнал
ФГНУ «НПБ им. К. Д. Ушинского» – Федеральное государственное научное учреждение «Научно-педагогическая библиотека им. К. Д. Ушинского»
ФДНУ «НПБ ім. К. Д. Ушинського – Федеральна державна наукова установа «Науково-педагогічна бібліотека ім. К. Д. Ушинського»
ЦППО – Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти
ЦОБ ІЗМН – Центральна освітянська бібліотека Інституту змісту і методів навчання
AJ VINITI – abstract journal VINITI = реферативний журнал VINITI
DIPF – Німецький інститут міжнародних досліджень у галузі освіти
SHEE – State High Educational Establishment = державний вищий навчальний заклад
UAJ – Ukrainian Abstract Journal = Український реферативний журнал

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ Й ОСВІТИ

О. М. Яценко,
канд. іст. наук, старш. наук. співроб. НБУВ,
пров. наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У СТАНОВЛЕННІ СИСТЕМИ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ПРАКТИКИ УКРАЇНИ**

Окреслено основні тенденції та особливості формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення освітянської галузі України на сучасному етапі. Висвітлено результати науково-дослідної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (2008–2011 рр.).

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення, науково-дослідна робота, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, інформаційно-аналітична діяльність, концептуальна модель, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Після здобуття незалежності України на шляху відродження національної духовної культури інтенсифікувалися процеси розвитку освіти, пошуку та опанування новітніх правил та норм реалізації педагогічного знання. Важливою складовою сучасної освітянської галузі є її інформаційно-аналітичне забезпечення, яке здійснюється шляхом упровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Упродовж 2003–2008 рр. колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розроблено й успішно впроваджено в практику систему науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України, яка складається з трьох напрямів: бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного [22]. Проблема підготовки та укладання оглядово-аналітичної інформації є найбільш складною й була найменш дослідженою в бібліотеці. Тому основною метою вищезазваної науково-дослідної роботи визначено розвиток науково-інформаційного забезпечення потреб освітянської галузі держави та здійснення чергового етапу розроблення теоретичних, науково-

методичних та організаційних засад інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики в Україні.

Актуальність цієї науково-дослідної роботи полягала у подоланні невідповідності між зростанням ролі педагогічної науки та освіти України у розвитку сучасного суспільства та рівнем їх інформаційно-аналітичного забезпечення. На етапі становлення України як незалежної держави в умовах складного економічного стану і обмеженості ресурсів, виходячи із сучасних завдань задоволення інформаційних потреб користувачів: управлінців, науковців, практичних працівників навчальних закладів різного рівня, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського повинна створити ефективну цілісну систему інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки та освіти. Визначальним засобом вирішення цієї проблеми є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечно-бібліографічні процеси й операції на основі принципово нових підходів щодо підготовки і представлення інформації, формування та використання в бібліотечних установах галузі сучасних електронних інформаційних ресурсів. Одним із головних завдань наукового дослідження визначено необхідність розвитку комп'ютерних бібліографічних та реферативних баз даних й підготовка на їхній основі оглядово-аналітичної інформації.

Успішне здійснення цього завдання потребувало наукового обґрунтування структури, ресурсів, засобів і форм ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти та практики в умовах інформатизації освітньої й бібліотечної галузей України.

Метою статті є визначення правил і норм формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення освітньої галузі в Україні та висвітлення ролі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) у цьому процесі.

Аналіз наукових досліджень. У сучасному бібліотекознавстві все більшого визнання набуває тлумачення бібліотеки загалом як інформаційної

системи, яка концентрує і надає суспільству для користування інформаційні ресурси. З цього погляду вся діяльність бібліотеки є інформаційною, оскільки її головне призначення – бути комунікаційним посередником у соціальній інформаційній комунікації. Водночас, як відомо, процеси застосування комп'ютерів і телекомунікацій мають назву «інформатизація», тому під інформаційною діяльністю бібліотеки розуміють створення електронних каталогів, баз і банків даних та забезпечення дистанційного доступу до віддалених інформаційних ресурсів інших бібліотек, інформаційних центрів і мереж [33, с. 245].

Як вважає Г. М. Швецова-Водка, поняття «інформаційна діяльність бібліотеки» – це забезпечення доступу до інформації, що зберігається в документальних фондах бібліотеки і віддалених інформаційних ресурсах, у вторинно-документальній, безпосередньо документальній і недокументальній формах. Інформаційна діяльність бібліотеки охоплює вторинно-документальну (бібліографічну) діяльність у вигляді створення і надання інформації про документи й надання доступу до інформації, що міститься в них; первинно-інформаційну: подання і видачу документів (або їхніх повних текстів) і надання недокументальної інформації; вторинно-інформаційну: підготовку й видання вторинної фактографічної та концептографічної інформації. Надання доступу до автоматизованих баз даних та інформаційних мереж є складовою кожного із перелічених напрямів інформаційної діяльності бібліотеки [33, с. 245]. Відповідно, формування документних потоків, масивів, ресурсів, фондів, створення інформаційно-пошукових систем, підготовка різноманітних бібліографічних покажчиків, фактографічних довідок, написання рефератів та оглядів, редагування, рецензування і переклад текстів тощо є різновидами інформаційної діяльності.

Вагоме значення у структурі науково-інформаційної діяльності має її складовий елемент – інформаційно-аналітична робота. Зростання потреб суспільства, накопичення документної інформації, формування метатекстового простору інформаційних систем, необхідність оброблення інформації та

включення її до системи соціальних комунікацій зумовили розвиток аналітичного компонента в діяльності бібліотек [13, с. 109].

Питанням суті інформаційно-аналітичної діяльності та її напрямів, розроблення інформаційних технологій, створення аналітичних центрів різного рівня, підготовки оглядово-аналітичних документів присвячені дослідження Д. І. Блюменау [2], Н. І. Гендіної [6], Г. Ф. Гордукалової [7; 8], І. О. Давидової [12], І. С. Мелюхіна [19], В. І. Онопрієнко [20], Е. П. Семенюк [23], С. С. Терещенко [30], М. М. Тихомирова [31]. У вивченні проблем інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки особливо важливими є наукові роботи українських вчених В. М. Горового [9], В. О. Ільганаєвої [14; 15], Г. В. Сілкової [25; 26], М. С. Слободяника [27], М. Б. Сороки [29].

Останнім часом у вітчизняній літературі дедалі частіше до поняття «інформаційно-аналітична діяльність» відносять результати оглядово-аналітичної діяльності, процеси підготовки інформаційних документів та засоби для їх створення [25, с. 16], при цьому цей термін не є чітко визначеним. Крім того, як доводить аналіз фахової літератури [1–4; 6–8; 21; 23–26; 28; 30; 31], дискусійним залишається питання визначення місця та ролі бібліотек в інформаційно-аналітичному процесі.

Слід зазначити, що інформаційно-аналітична діяльність загалом і бібліотек зокрема розглядається у двох контекстах. Перший – це погляд на інформаційну аналітику як на один із напрямів консалтингової діяльності («консалтинговий підхід») [1; 21; 30–31]. Другий підхід ґрунтується на розгляді інформаційно-аналітичної діяльності як складової інформаційної [6–8; 25; 26; 28; 29]. При цьому серед представників цього погляду існує головна суперечність у визначенні місця та ролі бібліотек в інформаційно-аналітичному процесі.

Як зауважує О. М. Кобелев [15, с. 120–121], в Україні ще в середині 1990-х рр. опубліковано фундаментальні дослідження, в яких закладено основи розгляду інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек саме в ракурсі оптимізації управління бібліотечною галуззю, оскільки, як відомо,

інформаційно-аналітична діяльність є важливою складовою сучасної управлінської діяльності [21; 23; 30–31]. Йдеться про монографії В. О. Ільганаєвої [14] та М. С. Слободяника [27], у яких дослідження стану й перспектив розвитку структури та функцій наукової бібліотеки ґрунтується на когнітивній парадигмі розвитку бібліотечного соціального інституту загалом й окремих його складових. У праці І. О. Давидової [12] саме інтелектуалізація бібліотечної діяльності розглядається як один із найважливіших чинників і напрямів інтенсифікації інформаційного потенціалу книгозбірень. Усе це дає можливість констатувати наявність об'єктивних передумов для розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек.

Інструментальною частиною інформаційної аналітики в бібліотечній діяльності стають інформаційні технології. За висловом В. О. Ільганаєвої, бібліотечна діяльність стала за характером індустріальною, за формою організації – науково-інтелектуальним виробництвом, за методами – інформаційно-аналітичною і когнітивною. Головним призначенням останньої є виокремлення якісно нової інформації та знань, а також створення систематизованої інформації для прийняття рішень на різних рівнях буття людини – особистому, колективному, суспільному [13, с. 111–112].

Основна частина. Головною метою проведеного ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дослідження є виявлення, визначення й обґрунтування теоретичних, методичних та технологічних основ системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України.

Відповідно до мети НДР у 2008–2011 рр. бібліотекою реалізовано такі завдання:

– вивчено й узагальнено світовий та вітчизняний досвід підготовки та формування інформаційно-аналітичних масивів, насамперед електронних науково-інформаційних ресурсів;

– виявлено, визначено й обґрунтовано сутність, принципи, структуру, зміст і функції інформаційно-аналітичного забезпечення бібліотекою;

- визначено науково-методичні та організаційні засади системи інформаційно-аналітичного забезпечення галузі;
- розроблено концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки та освіти в Україні;
- опрацьовано технологію інформаційно-аналітичної обробки галузевої інформації на центральному та регіональному рівнях;
- здійснено джерелознавчі та методичні розробки, підготовлено праці з актуальних питань задоволення фахових інформаційних потреб управлінців і практиків освітянської сфери документографічною, фактографічною (реферативною), оглядово-аналітичною інформацією.

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців: Д. І. Блюменау [2; 3], О. А. Гречихіна [11], М. С. Слободяника [27], Г. М. Швецової-Водки [32] та інших, присвячені науковому обґрунтуванню системи бібліотечно-інформаційного забезпечення.

Аналітична функція була притаманна роботі бібліотеки з моменту її оформлення в окрему сферу соціальної діяльності. Аналітичний компонент наявний у таких бібліотечних операціях:

- складання бібліографічного опису;
- систематизація книжково-документного потоку;
- каталогізація, індексування рукописів та друкованих видань;
- класифікація документів на основі певних наукових схем;
- анотування, реферування документальних джерел;
- бібліографічна евристика;
- підготовка відібраної інформації та ін. [13, с. 112].

Практика показує, що останнім часом поряд із заявками на певну літературу, користувачі звертаються до бібліотечних працівників із проханням зорієнтувати в літературі чи в масиві електронної інформації, запропонувати тематичну підбірку, на науковому рівні зробити огляд видань, основних ідей, думок із даної проблеми, простежити еволюцію розвитку проблеми, виявити певні закономірності, окреслити на базі аналізу великого масиву інформації

певне вузькоспеціальне питання тощо. Як правило, сьогодні над обслуговуванням цих запитів користувачів у більшості бібліотек вже працюють спеціальні інформаційно-аналітичні структури, комп'ютерні центри тощо. Створювані відповідно до запитів насамперед нових груп користувачів бібліотек, такі підрозділи швидко стали органічною складовою загальної системи бібліотечного обслуговування, ефективно займаючись структуруванням та аналізом великих масивів електронної інформації, формуванням баз даних з актуальних питань суспільного розвитку, економічних перетворень (тобто аналізом періодики, нової монографічної літератури), введенням в обіг знань, що зберігаються у фондах бібліотек, інформаційною підтримкою наукових досліджень [10, с. 10].

Інформаційно-аналітичне забезпечення необхідне там, де є великі інформаційні потоки, які потребують опрацювання. Тому важливим є відбір джерел інформації, котрі будуть використовуватися для аналізу. Перевага віддається власним базам даних, в яких інформація повинна бути впорядкована, добре структурована для подальшої аналітичної обробки. Чим більше сторонньої інформації, тим складніше працювати з інформаційними масивами [19].

Специфіка інформаційно-аналітичних досліджень полягає у тому, що вони потребують пошуку й опрацювання не окремих документів, а вихідної інформації, що відповідає інформаційним потребам користувача. Тому результатом інформаційно-аналітичної діяльності є формування інформаційної моделі проблеми (теми запиту користувача інформації). Такі завдання виконують інформаційні документи, що містять оглядову інформацію [25; 26; 29, с. 30–31].

Проте одній бібліотеці важко справитися з опрацюванням та аналізом величезних масивів інформації. Для вирішення цієї проблеми все більше бібліотечних установ переходять на якісно нові технології, пов'язані з інформаційно-комунікаційними процесами, в основі яких – корпоративна обробка даних. Один зі шляхів вирішення проблеми на сучасному етапі – створення спільних бібліотечних інформаційних ресурсів. Корпоратизація дає

змогу вирішувати її на якісно новому рівні, що вимагає нового підходу до співробітництва бібліотек, новітніх форм його організації, фінансування, кадрового забезпечення.

Накопичення інформаційних ресурсів та організація доступу до них, моніторинг, підготовка оглядово-аналітичних документів, бібліометричні спостереження, виявлення закономірностей розвитку і діагностика інформаційних об'єктів, формування інформаційних моделей, створення рубрикаторів, навігаторів у мережі – процес і результат сучасної бібліотечної аналітики. Але все це є тільки початковим рівнем інформаційно-аналітичної роботи в межах нової аналітики, котра відображає зовсім інший рівень бібліотечної діяльності, що свідчить про найвищий рівень її розвитку [13, с. 113].

Таким чином, актуальність інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек зумовлена процесами інтелектуалізації суспільної діяльності, формуванням потреб приймати оптимальні рішення на різних рівнях суспільної організації буття людини, актуалізацією інформаційних ресурсів суспільства та підвищенням вимог до діяльності бібліотек як елемента інформаційної інфраструктури суспільства [15, с. 118]. Метою інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки є створення системи інформаційної підтримки базової діяльності користувачів інформації та інформаційне забезпечення управлінських рішень. Основним засобом виконання цих завдань є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечно-бібліографічні процеси й операції, започаткування та розвиток комп'ютерних бібліографічних, реферативних баз даних, накопичення інформаційних ресурсів та організація доступу до них, підготовка на їхній основі оглядово-аналітичної інформації, що дає змогу систематизовано, концептуально та узагальнено оцінити стан галузі (досягнутий рівень, тенденції та перспективи розвитку, організаційно-економічну ситуацію тощо).

Ефективне управління освітою на сучасному етапі може бути побудовано тільки на актуальних, конкретних, теоретично обґрунтованих, постійно оновлюваних даних, які віддзеркалюють суттєві пріоритетні напрями галузі.

Сукупність процесів із підготовки та надання таких даних становить інформаційно-аналітичне забезпечення педагогічної науки, освіти і практики.

Проведений співробітниками бібліотеки аналіз сучасного стану інформаційно-аналітичної діяльності в Україні, зокрема з питань педагогіки та освіти, засвідчив, що вона є ключовою ланкою інформаційної роботи. Але, по-перше, кількість аналітичних служб галузі обмежена (вони наявні в Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України та Інституті професійної освіти Національної академії педагогічних наук України). По-друге, усі інші інституції досить розпорошені і займаються цим питанням не системно, а епізодично. По-третє, усі досліджувані аналітичні підрозділи працюють автономно, за конкретними оперативними чи постійно діючими запитами абонентів. Між ними відсутня координація, зокрема для спільного формування й використання джерельної бази, що створюється в процесі аналітико-синтетичної обробки української наукової літератури, визначення науково-методичних засад, перспектив розвитку тощо. Діяльність усіх проаналізованих установ спрямована на задоволення інформаційних потреб вищих державних, урядових, законодавчих та інших гілок влади. Проте наукова аналітика потрібна й для прийняття управлінських рішень у галузевих, регіональних і місцевих органах влади, а також для обґрунтування значних наукових і соціально-культурних проектів.

Тому все актуальнішою стає організація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, яка виявляється в таких їхніх основних функціях, як інформаційна і когнітивна [15, с. 117]. При цьому, якщо інформаційна функція передбачає введення в обіг та організацію інформаційних ресурсів, доступ до інформації, її поширення й обмін, то когнітивна функція забезпечується переважно доступом, аналізом, синтезом і наданням знань, проведенням бібліотекою наукових досліджень. Це пов'язано, по-перше, з тим, що сама соціально-комунікаційна діяльність розглядається як реакція на потребу обробляти, зберігати і передавати знання (що завжди було невід'ємним атрибутом людської діяльності), а сутність бібліотечної діяльності полягає у

забезпеченні доступу до знань; по-друге – із сучасними тенденціями розвитку системи соціальних комунікацій, що в структурно-організаційному плані виявляються в наявності документно-інформаційних і когнітивних структур системи соціальних комунікацій [12; 14; 27].

Разом із тим, основна функція інформаційно-аналітичної діяльності принципово відрізняється від завдань, які вирішують бібліотеки в інформаційному просторі, – кількісні перетворення інформації, інформаційне згортання (бібліографування, анотування, реферування, консолідація великих інформаційних масивів у вигляді баз і банків даних; їх структурне впорядкування; систематизація; предметизація й т. п.). Інформаційно-аналітична діяльність, використовуючи всі можливості бібліотек, активно оперуючи їхніми інформаційними продуктами і послугами, виконує завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись з науковою (виробництво нового знання) і управлінською діяльністю [28].

Цією обставиною пояснюється актуальність перетворення бібліотечних закладів із установ, які виконують винятково функцію «скарбниці знань», на наукові установи, котрі шляхом створення відповідних інформаційно-аналітичних підрозділів здатні надавати необхідну владним структурам, іншим замовникам не лише інформаційну, а й аналітичну, прогностичну продукцію. Тобто, поступово бібліотеки, використовуючи власний значний науковий та інформаційний потенціал, мають перетворюватися на своєрідні «фабрики думки», не тільки обслуговуючи читачів, а й надаючи відповідні інформаційно-аналітичні послуги владним структурам, юридичним особам, зацікавленим в отриманні відповідної інформації [5, с. 48], у тому числі з питань педагогіки та освіти.

З огляду на вищезазначене та у зв'язку з тим, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є науковою установою, у межах НДР було розроблено концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України [16]. Під системою запропоновано вважати інформаційну інфраструктуру, створену ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками мережі МОНмолодьспорту України та НАПН України, яка забезпечуватиме розвиток та широкомасштабне застосування інформаційно-комунікаційних технологій до методів та засобів пошуку, збору, опрацювання, збереження інформації з питань педагогіки, психології та освіти; систематизацію наявних знань і формування на їхній основі нових інформаційних матеріалів (оглядово-аналітичних документів) з актуальних проблем педагогіки, психології та освіти, використання їх у процесі управління поточним станом, удосконаленням і розвитком галузі; сприятиме підвищенню ефективності надання комплексу інформаційних послуг для науковців, керівників та фахівців галузі.

Підґрунтям для розроблення концептуальної моделі слугувала науково-інформаційна діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за умов взаємодії підрозділів бібліотеки, мережі освітянських бібліотек, створення інфраструктури, баз даних, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечно-бібліографічні процеси. Запропоновано концептуальні рішення щодо ієрархічної побудови системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України та інформаційної інфраструктури ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Структурно система інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України повинна поєднати процеси й операції з пошуку, опрацювання, збереження галузевого ресурсу на основі утворення бібліографічної та реферативної інформації (аналітичний бібліографічний опис статей із галузевих періодичних та продовжуваних видань та складання на них рефератів); формування та ведення відповідних комп'ютерних БД; моніторинг центральних періодичних видань та електронних інтернет-ресурсів з актуальних проблем педагогіки, психології та освіти і підготовку оглядово-аналітичних документів на основі зібраної інформації для задоволення інформаційних потреб керівництва галузі (МОНмолодьспорту України, НАПН України), науково-дослідних установ НАПН України, вищих

навчальних закладів України, користувачів освітянських бібліотек України та мережі Інтернет.

Підготовлені стандартизовані бібліографічні, реферативні записи, результати моніторингу проходять процеси систематизації, індексування ключовими словами з метою провадження в майбутньому ефективного пошуку, заносяться та зберігаються у відповідних комп'ютерних БД. Процес поповнення новими даними та ведення бібліографічних і фактографічних БД безперервний і чітко розділений за підрозділами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками мережі.

В основі системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України лежить налагодження ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками мережі таких процесів, як:

– *корпоративна технологія опрацювання галузевої інформації*, що охоплює:

✓ корпоративну каталогізацію (наповнення електронного каталогу бібліотек – БД «Книги»);

✓ корпоративне укладання аналітичних бібліографічних записів галузевих періодичних та продовжуваних видань (наповнення бібліографічної БД «Періодика»);

✓ корпоративне реферування галузевих періодичних і продовжуваних видань (наповнення галузевої реферативної БД);

– *моніторинг* сучасного стану педагогіки, психології та освіти України за:

✓ матеріалами центральних періодичних видань;

✓ інтернет-ресурсами;

– *пошук, аналіз, порівняння та систематизування* зібраної інформації з актуальних проблем педагогіки, психології та освіти;

– *підготовка оглядово-аналітичних матеріалів* (на основі зібраних даних укладання та видання різних видів оглядових та аналітичних документів), зокрема: *періодичних* (щотижневих, щомісячних, щоквартальних,

щорічних) матеріалів: бібліографічних, реферативних, аналітичних оглядів, дайджестів та інших документів у друкованому та електронному вигляді; *разових документів*: аналітичних записок, аналітичних довідок оглядів стану питання, інформаційних повідомлень, досьє тощо.

Для налагодження та впровадження чіткого функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення фахових потреб освітян увага під час виконання науково-дослідної роботи фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділялася розробленню її науково-методичних та організаційних засад.

За час дослідження:

- підготовлено методичні аспекти корпоративного наповнення галузевих бібліографічних та реферативних електронних баз даних;

- розпочато обмін бібліографічних електронних записів із бібліотеками мережі МОН України та АПН України для формування галузевої електронної БД «Періодика» на базі АБІС «ІРБІС»;

- упроваджено технологічні процеси корпоративного наповнення галузевої реферативної бази даних;

- відпрацьовано методика та технологію укладання окремих видів оглядових та аналітичних видань для бібліотечних працівників;

- розроблено науково-методичні рекомендації «Укладання інформаційно-аналітичних документів» та практичний посібник «Укладання оглядових документів»;

- налагоджено технологію моніторингу ЗМІ з проблем педагогіки та освіти, матеріали якого висвітлено на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Нині нагальною потребою розвитку сучасної української педагогічної науки та освіти постає інформаційно-аналітичне забезпечення й опрацювання галузевого документного потоку та розповсюдження на цій основі педагогічної інформаційної продукції і послуг. В умовах щоденного зростання обсягів публікацій документів, статей, монографій педагогічної та освітньої тематики

фактично жодна окрема установа фізично не може виявити, зібрати, вивчити, безпомилково внести до єдиного реєстру наукових праць, зберегти і надалі ефективно використовувати всі первинні та вторинні ресурси. Зважаючи на це, потребою сьогодення є подальше ефективне застосування мережевого проекту корпоративного аналітико-синтетичного опрацювання періодичних видань, формування та наповнення галузевих бібліографічної та реферативної комп'ютерних баз даних із проблем педагогіки, освіти та психології. Слід зауважити, що зазначені вище бази даних, окрім представлення інформації про книжкові видання, розкривають зміст статей із періодичних та продовжуваних видань, збірників наукових праць, матеріалів конференцій тощо. А цей масив документів становить майже дві третини наукової інформації, не відображеної в каталогах бібліотек. Проведення бібліометричних, інформометричних і наукометричних досліджень щодо цих ресурсів дозволяє здійснювати повноцінне інформаційно-аналітичне забезпечення педагогічної науки.

Типовими завданнями інформаційно-аналітичного забезпечення галузі є:

- поточний моніторинг ЗМІ з актуальних проблем педагогіки та освіти; інформаційно-технологічне забезпечення моніторингу конфліктних, кризових і проблемних ситуацій, що дає змогу суттєво скоротити час доведення достовірної інформації про ситуації до відповідних користувачів;
- забезпечення інформаційної підтримки аналізу сучасного стану освітньої галузі, обґрунтування стратегічних планів і програм за допомогою моделей;
- інформаційно-технологічне забезпечення планування, включаючи збір інформації про майбутні події, ведення спеціальних баз даних, створення календарів подій та пам'ятних дат;
- забезпечення інформаційної взаємодії з інформаційно-аналітичними центрами в країні та галузевими органами управління.

Для ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти та практики в Україні необхідно

забезпечити безперервний процес нарощення, удосконалення та розширення діапазону завдань та методичних схем їх вирішення.

Під час дослідження опрацьовано технологію аналітичної обробки галузевої інформації на центральному та регіональному рівнях. З цією метою на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розроблено інструкції з питань ведення електронного каталогу (база даних «Періодика») та галузевої реферативної бази даних, підготовлено і впроваджено в практику типовий договір про спільну діяльність освітянських бібліотек України щодо обміну електронними бібліографічними записами.

У рамках НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського організовано та проведено:

– стажування референтів із бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного профілю з питань корпоративного наповнення реферативної бази даних психолого-педагогічної тематики (2009 р.);

– всеукраїнський науково-практичний семінар «Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики» (2011 р.).

Упродовж виконання теми увага приділялася виявленню й опрацюванню документних джерел з метою формування бібліографічних, реферативних й аналітичних матеріалів з актуальних питань педагогіки, психології, освіти. За час виконання НДР (2008–2011 рр.) опрацьовано **322** назви вітчизняних фахових періодичних видань; БД «Періодика» станом на 01.11.2012 р. становить близько **61 399** записів, із них:

- передано бібліотекам мережі понад **14 000** електронних бібліографічних записів;
- отримано від бібліотек означеної мережі більше **5 000** записів.

Зазначимо, що кількість бібліотек-учасниць проекту – **8**.

Упродовж 2008–2011 рр. у межах НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського:

– прореферовано **10 463** статті з **38** найменувань галузевих періодичних та продовжуваних видань, із них:

- бібліотеками мережі – **3 033** статті (7 378 рефератів);

– підготовлено **26 406** рефератів українською, російською та англійською мовами;

– кількість бібліотек-учасниць проекту зросла до **14**.

Для інтенсифікації цієї роботи налагоджуються корпоративні зв'язки з науковими бібліотеками ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю.

За час виконання дослідження здійснено джерелознавчі та методичні розробки, підготовлено праці з актуальних проблем педагогіки та освіти для задоволення фахових інформаційних потреб управлінців і практиків освітньої сфери документографічною, фактографічною (реферативною), оглядово-аналітичною інформацією.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського удосконалює роботу з укладання оглядових та аналітичних документів у паперовій та електронній формі.

За час виконання НДР:

– підготовлено реферативні огляди для установ НАПН України з оприлюдненням на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за темами: «Оновлення змісту Державних освітніх стандартів», «Національна рамка кваліфікації», «Проблеми педагогічного проектування», «Інформатизація освіти. Впровадження ІКТ в освітній процес»;

– у 2010 р. започатковано на веб-порталі бібліотеки інформаційно-аналітичний ресурс із питань діяльності педагогів-новаторів України (В. Ф. Шаталов, М. П. Гузик, М. М. Палтишев, Л. Б. Донська), в якому оприлюднено їхні біографії, бібліографію праць, новаторські ідеї та інші матеріали;

– із 2010 р. налагоджено укладання та розміщення на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щомісячних оглядів висвітлення у ЗМІ України знакових подій в галузі освіти;

– із 2010 р. у журналі «Педагогіка і психологія», який видає НАПН України, започатковано рубрику «Аналітичні огляди публікацій з питань освіти», в якій висвітлюються огляди публікацій із питань реформування освіти за кордоном;

– на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2008 р. розпочато представлення щорічних аналітичних оглядів про результати наукової діяльності установ НАПН України;

– розроблені аналітичні огляди з актуальних психолого-педагогічних питань для МОНмолодьспорту України та систематично здійснювалося інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва НАПН України шляхом підготовки аналітичних довідок.

Учасники НДР оприлюднювали результати НДР та, зокрема корпоративної взаємодії у створенні галузевої реферативної інформації у фахових виданнях, виступах на конференціях і на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

На жаль, нині у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення галузі є низка невирішених питань, які є актуальними і для інформаційно-аналітичного забезпечення інших напрямів людської діяльності. Насамперед, це обмеженість фінансування. По-друге, відсутність на галузевому рівні прийнятого і дієвого концептуального системного підходу до розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення як складової системи прийняття управлінських рішень. По-третє, відсутність професійних кадрів і недостатній рівень підготовки кваліфікованих інформаційних аналітиків.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що зусиллями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і бібліотек мережі МОНмолодьспорту України та НАПН України інформаційно-аналітичне забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України поступово удосконалюється: новою інформацією

поповнюються бібліографічні та реферативні галузеві БД, здійснюється моніторинг ЗМІ та Інтернет-середовища, актуалізуються теми оглядів, у підготовці яких використовуються матеріали з розвитку освіти далекого і близького зарубіжжя. Для оприлюднення оглядових і аналітичних документів активно використовуються як портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і періодичні фахові видання.

Проведені під час дослідження заходи, упроваджені у практичну діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі бібліотек відповідні технології, процеси та операції є важливими елементами вирішення теоретичних, методичних та організаційних проблем з інформаційно-аналітичного забезпечення освітянської галузі України. Здійснене оптимізує означену діяльність, унормовуючи роботу наукових співробітників, організовуючи процеси зі створення системи інформаційної підтримки базової діяльності користувачів інформації та інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Література

1. *Артамонов, Г. Т.* Центры анализа информации / Г. Т. Артамонов, В. М. Чистяков // Итоги науки и техники. Сер. Информатика. – М., 1981. – Т. 6. – С. 5–159.
2. *Блюменау, Д. И.* Информационный анализ и синтез для формирования вторичного потока документов: учеб.-практ. пособие / Д. И. Блюменау. – СПб. : Профессия, 2002. – 240 с. – (Специалист).
3. *Блюменау, Д. И.* Информация и информационный сервис / Д. И. Блюменау. – Л. : Наука, 1989. – 192 с. – (Наука и технический прогресс).
4. *Васильев, А. Г.* Методы анализа научно-технической информации / А. Г. Васильев, В. К. Грецов. – М. : ИПКИР, 1989. – 91 с.
5. *Ворошилов, О.* Інформаційні підрозділи бібліотек в обслуговуванні владних структур: політологічний аспект / Олег Ворошилов // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 43–50.
6. *Гендина, Н. И.* Информационная культура личности: диагностика, технология формирования : в 2 ч. / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, Г. А. Стародубова. – Кемерово, 1999. – Ч. 1. – 143 с. ; Ч. 2. – 146 с.
7. *Гордукалова, Г. Ф.* Дорогу осилит идущий: зачем нужна рубрика «информационный анализ»? / Г. Ф. Гордукалова // Библ. дело. – 2003. – № 2. – С. 27–28.

8. Гордукалова, Г. Ф. Мониторинг документального потока для информационной диагностики прогнозируемых объектов : учеб. пособие / Г. Ф. Гордукалова, Л. А. Юдина. – М. : ИПКИР, 1991. – 107 с.
9. Горовий, В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий ; НАН України, НБУВ. – К. : НБУВ, 2005. – 297 с.
10. Горовий, В. М. Процес вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 7–13.
11. Гречихин, А. А. Общая библиография / А. А. Гречихин. – М. : МГУП, 2000. – 588 с.
12. Давидова, І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві / І. О. Давидова. – Х. : ХДАК, 2005. – 295 с.
13. Ільганаєва, В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2008. – Вип. 23. – С. 109–117.
14. Ільганаєва, В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1996. – 256 с.
15. Кобелев, О. М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як складова нової соціально-комунікативної реальності: до постановки проблеми / О. М. Кобелев // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2008. – Вип. 23. – С. 117–124.
16. Концептуальна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України / [уклад. О. М. Яценко ; наук. ред. П. І. Рогова] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2011. – 27 с.
17. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] / кер. проекту С. В. Дзюба ; відп. ред. А. І. Семенченко // Міжнародний фонд «Відродження». – Текст. дані. – К., 2009. – Режим доступу: http://www.irf.ua/files/ukt/conception_final.pdf. – Назва з екрана.
18. Кушнарєнко, Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2006. – 334 с.
19. Мелюхин, И. С. Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И. С. Мелюхин // Информ. ресурсы России. – 1999. – № 1. – С. 11–14.
20. Онопрієнко, В. І. Інформаційна аналітика в наукознавстві / В. І. Онопрієнко // Наука та наукознавство. – 2006. – № 4. – С. 40–50.
21. Рейльян, Я. Р. Аналитическая основа принятия управленческих решений / Я. Р. Рейльян. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 182 с.
22. Рогова, П. І. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики / П. І. Рогова, В. І. Лутовинова, Т. В. Добко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 16–36.

23. *Семенюк, Е. П.* Інформаційно-аналітична діяльність у структурі та механізмах соціальної практики / Е. П. Семенюк // Наук.-техн. інформація. – 2003. – № 2. – С. 42–44.

24. *Серов, В. Р.* От оценки технического уровня – к информационной диагностике исследований и разработок / В. Р. Серов // Науч. и техн. информация. Сер. 1, Орг. и методика информ. работы. – 1989. – № 11. – С. 33–38.

25. *Сілкова, Г.* Інформаційно-аналітична діяльність як напрям інформаційної діяльності / Г. Сілкова // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 3. – С. 15–16.

26. *Сілкова, Г.* Інформаційно-аналітичні дослідження в структурі інформаційних ресурсів / Г. Сілкова // Вісн. Книжк. палати. – 2001. – № 2. – С. 14–15.

27. *Слободяник, М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 268 с.

28. *Сляднева, Н. А.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информ. ресурсы России. – 2001. – № 2. – С. 14–21.

29. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока ; НАН України, НБУВ. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.

30. *Терещенко, С. С.* Центры информационного анализа, экспертизы, прогнозирования коммерческой деятельности: функции, технология, организационная структура, подготовка кадров / С. С. Терещенко // Науч. и техн. информ. Сер. 2, Информ. процессы и системы. – 1991. – № 5. – С. 4–11.

31. *Тихомиров, М. М.* Роль ситуационных центров в современном мире / М. М. Тихомиров // Информ. ресурсы России. – 1997. – № 4. – С. 56–59.

32. *Швецова-Водка, Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, [б. в.], 2001. – 438 с. : іл.

33. *Швецова-Водка, Г. М.* Інформаційна діяльність бібліотеки: термінологічний підхід / Г. М. Швецова-Водка // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. НБУВ / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 242–246.

О. Н. Яценко

Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского в становлении системы информационно-аналитического обеспечения педагогической науки, образования и практики Украины

Очерчены основные тенденции и особенности формирования системы информационно-аналитического обеспечения образовательной отрасли Украины на современном этапе. Освещены результаты научно-исследовательской работы Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского «Научно-педагогические и организационные основы информационно-аналитического обеспечения педагогической науки, образования и практики Украины» (2008–2011 гг.).

Ключевые слова: информационно-аналитическое обеспечение, научно-исследовательская работа, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, информационно-аналитическая деятельность, концептуальная модель, информационно-коммуникационные технологии.

О. М. Yatsenko

The V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine in Establishing the Informational and Analytical Provision System of Pedagogical Science, Education and Practice of Ukraine

The author outlines the main tendencies and peculiarities of formation of the system of informational and analytical provision of education of Ukraine at the modern stage of development. The results of scientific research work of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine «Scientific Pedagogical and Organizational Principles of Informational and Analytical Provision of Pedagogical Science, Education and Practice of Ukraine» (2008–2011) are revealed.

Key words: informational and analytical provision, scientific research work, the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, informational and analytical activities, conceptual model, informational and communicative technologies.

П. І. Рогова,

*канд. іст. наук, старш. наук. співроб.,
засл. працівник культури України, директор
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

Ю. І. Артемов,

*канд. техн. наук, старш. наук. співроб.,
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

У статті розглянуто сучасні тенденції розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки та освіти. Дано визначення бібліотечно-інформаційного ресурсу в сучасних умовах. Запропоновано нову структуру інтеграції інформаційно-бібліотечних ресурсів.

***Ключові слова:** бібліотечно-інформаційний ресурс, джерело інформації, інформаційна послуга, багаторівнева модель інтеграції, інформаційно-комунікаційні технології, сайт, електронний каталог, електронна бібліотека.*

Актуальність дослідження. Бібліотеки завжди були і залишаються основними сховищами фундаментальних знань. Особлива роль у накопиченні, зберіганні та відображенні фундаментальних досліджень і суспільно значущої інформації належить галузевим науковим бібліотекам, оскільки у сучасному світі постійно збагачується простір наукових знань, який створюється зусиллями теоретиків і практиків. За нових умов змінюється й характер наукової діяльності. Поряд із дисциплінарними дослідженнями на перший план усе частіше виступають міждисциплінарні й проблемно-орієнтовані форми дослідницької діяльності, які є невід'ємними рисами сучасної освіти, оскільки педагогіка та освіта лежать в основі отримання всіх знань: гуманітарних, природничих, технічних. Не маючи можливості одержати у «володіння» всі публікації, що цікавлять їхніх користувачів, наукові бібліотеки розвинених країн світу від ідеї «володіння документом» вимушено переходять до ідеї «доступу до джерел інформації» [12]. Це особливо актуально для мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України і

пов'язано, по-перше, із соціально-економічними умовами, в яких нині функціонують ці бібліотеки України. У нових умовах держава не спроможна повною мірою забезпечувати книгозбірні безоплатним обов'язковим примірником, системно фінансувати придбання чималої кількості книг та передплату фахових періодичних видань. Серед бібліотек освітянської галузі нашої держави лише одна ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського отримує безоплатний обов'язковий примірник документів галузевого спрямування та з суміжних галузей знань.

По-друге, в Україні різко збільшилася кількість видавців. Нині їх кількість налічує 2,5 тис., із яких на початок 2012 р. лише половина надсилає обов'язкові примірники до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Крім того, будь-який навчальний заклад, установа, громадська організація прагнуть видати власні матеріали, які теж не завжди надходять до бібліотек. Збільшилася кількість індивідуальних авторів, які шляхом приватного фінансування рекламують і просувають свої наукові розробки.

По-третє, у світі з'явилася величезна кількість комерційних фірм, що спеціалізуються на накопиченні, систематизації й поширенні публікацій в електронному форматі. Вони, як правило, надають доступ до власних ресурсів на підставі платних ліцензій. Отже, змінилися не тільки види інформації, а й джерела інформації. Тому наукові бібліотеки, намагаючись повноцінно реалізувати свою кумулятивну функцію, змушені все більше зусиль докладати відстеженню джерел інформації, що в усьому світі тісно пов'язано з інформатизацією бібліотек.

Метою статті є визначення перспектив розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки та освіти на основі вивчення сучасного стану бібліотечно-інформаційних ресурсів мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України та досягнень сучасної науки і практики.

Аналіз наукових досліджень. Стан і перспективи розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення науки та освіти в останнє п'ятдесятиріччя

привертала увагу багатьох дослідників в Україні і світі. Серед численних наукових праць цього напрямку слід відзначити роботи як зарубіжних (А. Б. Антопольський [1], Ф. С. Воройський [4], М. С. Карташов [6], Т. В. Майстович, С. Мітчел [17], Ю. М. Столяров, Я. Л. Шрайберг [16]), так і вітчизняних науковців (Л. Й. Костенко [8], Н. Ф. Самохіна [14], К. Т. Селіверстова та інші). У цих роботах питання створення електронних бібліотек, корпоратизації метаданих, інтеграції ресурсів на традиційних носіях розглядалися окремо. Комплексного підходу щодо інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів на традиційних і електронних носіях запропоновано не було. Також не було запропоновано шляхів створення комплексу організаційно-технологічних рішень, які б відповідали потребам сучасної педагогічної науки і освіти та можливостям інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Основна частина. Сьогодні мережа освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України становить близько 20 тис. бібліотек. Це – більше ніж половина всіх бібліотек в Україні. За статусом бібліотеки мережі поділяються на кілька рівнів. Стан їх інформатизації хоча й побіжно, але достатньо для нашого завдання, характеризують дані, отримані за результатами моніторингу, проведеного ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2011 р. Як показав аналіз, станом на 01.01.2012 р. із 74 провідних бібліотек мережі програмне забезпечення АБІС мають 56 бібліотек, із них 26 – АБІС «ІРБІС», 18 – «УФД/Бібліотека», інші – «АБІС–12». Загальний обсяг баз даних (бібліографічних і повнотекстових) бібліотек освітянської мережі становив 4,2 млн записів, із них: загальний обсяг електронних каталогів (ЕК) бібліотек ВНЗ становить понад 3,6 млн записів. В обміні електронними бібліографічними записами з питань педагогіки й психології співпрацюють з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сім бібліотек мережі. Електронні бібліотеки формують 13 бібліотек ВНЗ III–IV р. а. зазначеного вище профілю. Спільно з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 14 бібліотек мережі створюють галузевий сегмент із питань педагогіки та

психології у загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова» та її паперовому варіанті УРЖ «Джерело». Також ці бібліотеки беруть участь у формуванні галузевої реферативної БД на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Електронна доставка документів застосовується у 18 книгозбірнях ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю. Обслуговують користувачів через віртуальну бібліографічну довідку 13 бібліотек. Із 74 провідних бібліотек мережі в Інтернеті представили свої сайти тільки 23 книгозбірні, 34 бібліотеки мають свої сторінки на сайтах ВНЗ, у структурі яких вони функціонують.

Отже, аналіз засвідчив наявність потужного бібліотечно-інформаційного та інтелектуального ресурсу в освітянських книгозбірнях України, проте кожна окремо взята бібліотека потребує особливого підходу у визначенні її динаміки. Адже незважаючи на слабку, порівняно з бібліотеками розвинених країн, матеріально-технічну базу, освітянські бібліотеки України в останнє десятиріччя активно просуваються шляхом інформатизації. Зокрема велика увага приділяється створенню електронних ресурсів, реферативних баз даних тощо. Найбільшого успіху досягнули науково-педагогічні бібліотеки загальнодержавного та регіонального рівнів і бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю.

Водночас слід відзначити й суттєві недоліки в системі інформатизації освітянських бібліотек України. Приміром, на початку 2012 р. процеси впровадження ІКТ у книгозбірнях освітянської мережі ще не мали системного характеру. Не повністю комп'ютеризовані бібліотеки ІІПО та бібліотеки установ НАПН України. У результаті – ефективність застосування ІКТ у цих бібліотеках значно нижча, ніж вона могла б бути. Повільно формуються електронні бібліотеки, відсутній доступ для користувачів до комерційних фахових бібліографічних, реферативних і повнотекстових баз даних, зарубіжних електронних журналів. Недостатньо уваги в бібліотеках мережі приділяється корпоратизації бібліотечної діяльності. Як наслідок – науковцям і практикам освітянської галузі України не надається оперативна інформація

щодо досягнень у зарубіжній науці. Отже, основний принцип сучасної освіти – забезпечення рівного доступу до інформаційних ресурсів усім учасникам освітнього процесу, не здійснюється повною мірою. Також необхідно відзначити найгірший стан інформатизації в бібліотеках загальноосвітніх навчальних закладів України, що є результатом не лише недостатньої уваги держави до цих книгозбірень, а й недостатнього розуміння їхньої ролі і місця у розвитку освіти та відсутності належної науково-теоретичної бази.

Необхідно зазначити, що структура знань у педагогіці й освіті докорінно відрізняється від структури знань у інших галузях людської діяльності. Причиною цього є парадигматичний характер цих знань, незрівнянно велика роль у них фундаментальних наукових досліджень [9]. На жаль, це не знайшло належного відображення в бібліотекознавстві. Це спонукало ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як науково-дослідну установу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційної діяльності, науково-методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України здійснити низку науково-дослідних і пошукових робіт, спрямованих на практичне втілення теоретичних, організаційних та методичних засад щодо інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки й освіти. За 12 років діяльності отримано значні наукові результати, які можна згрупувати за основними *трьома аспектами*, в яких визначено:

- 1) місце й роль науково-педагогічної бібліотеки в умовах інформатизації освіти та побудови суспільства знань;
- 2) сутність і зміст галузевого бібліотечно-інформаційного ресурсу;
- 3) багаторівневу модель інтеграції галузевого бібліотечно-інформаційного ресурсу.

Щодо першого аспекту. До останнього часу остаточно не було визначено роль галузевих наукових бібліотек, зокрема освітянських у розвитку науки та освіти в Україні. Відомо, що головним завданням книгозбірень є задоволення інформаційних потреб користувачів. Не заперечуючи цю позицію, варто

зауважити, що вона не повністю відповідає тим викликам, які об'єктивна реальність висуває сьогодні до наукових бібліотек.

Суттєво змінюються провідні функції бібліотек, передусім когнітивна, яка передбачає участь в інформаційному забезпеченні професійної, наукової або науково-технічної діяльності, розвитку освіти і культури. Очевидно, що в умовах інформаційного суспільства завданням галузевих наукових книгозбірень загальнодержавного та національного рівня стає адекватне відображення системи знань тієї галузі, для обслуговування якої вони призначені, й надання вільного доступу до відповідного сегмента в інформаційному просторі.

З огляду на зазначене вище, важливим напрямом наукової діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стало розроблення теоретичних, методичних й організаційних засад щодо створення першої в Україні мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, цілеспрямована актуалізація діяльності цих книгозбірень. Не менш важливим ще одним напрямом наукової діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стало розроблення колективом бібліотеки науково-методичних та організаційних засад системи науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики означеними книгозбірнями [13].

Другий аспект. В умовах розвитку інформаційного суспільства визначено сутність і зміст галузевого бібліотечно-інформаційного ресурсу. Відповідно до класичного визначення, бібліотечно-інформаційний ресурс – це організована сукупність документів, що надаються бібліотекою користувачам. В умовах становлення суспільства знань така позиція стає хибною.

На наше переконання, бібліотечно-інформаційний ресурс – це впорядкована сукупність джерел інформації та інформаційних послуг, доступ до яких на певних умовах бібліотека надає своїм користувачам [2]. Це суттєве визначення. Воно не лише націлює бібліотечних працівників на зміну характеру їхньої праці, але й потребує змін у системі професійної підготовки

бібліотекарів. Таке визначення наголошує також на тому, що сучасний бібліотечно-інформаційний ресурс має базуватися не лише на володінні документами, а й на доступі до джерел інформації та наданні інформаційних послуг. Джерелом інформації в широкому розумінні є власний фонд бібліотеки й фонди інших книгозбірень, пов'язаних угодами через МБА, видавництва, інформаційні центри (комерційні та інші), колективні та індивідуальні автори, які на певних умовах співпрацюють із бібліотеками. Нарешті, потужним джерелом інформації стають сайти і портали в Інтернеті, інформаційно-комунікаційні центри з вільним або комерційним доступом до своїх ресурсів.

Зрозуміло, що доступ до цих джерел, у свою чергу, базується на розвиненій системі ІКТ (рис. 1). Черговим етапом їхнього розвитку є хмарові технології, використання яких уможлиблює вирішення значної частини проблем інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Отже, усе це сприяє створенню в бібліотеці інформаційного ресурсу в такому складі:

- 1) власний фонд документів на традиційних носіях;
- 2) власний фонд документів на електронних носіях у формі електронних колекцій, депозитаріїв або електронної бібліотеки;
- 3) віддалені ресурси (залучені фонди інших бібліотек, інтернет-видання тощо);
- 4) масиви метаданих (електронні каталоги, бази бібліографічних, реферативних, аналітично-прогностичних, науково-метричних даних тощо), які поєднують усі види ресурсів;
- 5) власні або залучені інформаційні послуги.

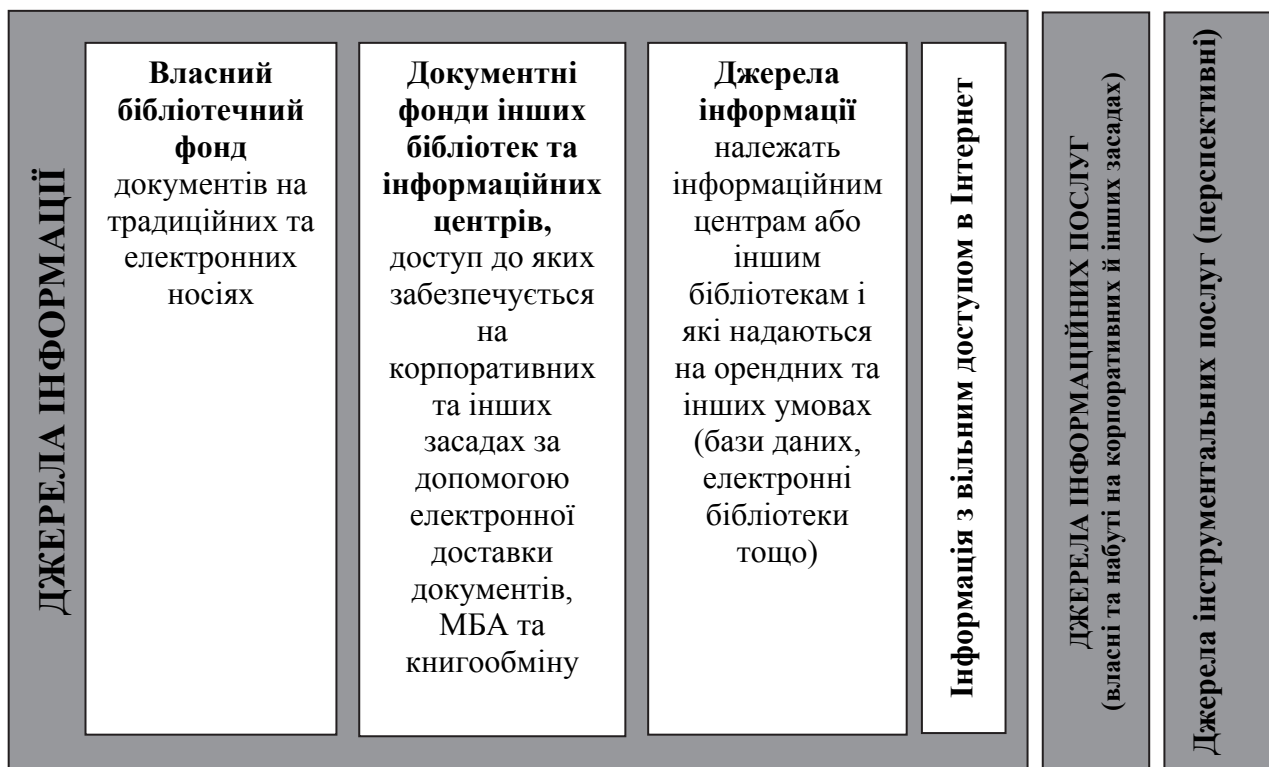

Рис. 1. Структура бібліотечно-інформаційного ресурсу

Третій аспект. Доведено, що в сучасних умовах забезпечення рівного доступу до інформації для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхнього статусу й місцезнаходження, можливе лише в результаті створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, принципи і практичні шляхи створення якого нині розробляє колектив науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

У основу формування інтегрованого інформаційного ресурсу для забезпечення потреб освітньої галузі України покладена багаторівнева модель (рис. 2), яка базується на основних постулатах теорії інформаційних систем [5; 10]. Як і будь-яка модель інтеграції інформаційних ресурсів, вона передбачає наявність чотирьох рівнів: фізичного, логічного, організаційно-технологічного та просторового.

Інтеграція бібліотечних ресурсів має починатися саме з організаційно-технологічного напрямку, що є системою угод (корпоративних чи інших), координаційних планів, узгоджених технологій, протоколів зв'язку та інтерфейсів обміну. Зауважимо, що заходи на організаційно-технологічному

рівні є обов'язковими для започаткування інтеграції на всіх інших рівнях. Відповідно до зазначеного формуватимуться не лише повнотекстові бази даних і корпоративні каталоги, але й інші форми інтеграції ресурсів – книгообмін, електронна доставка документів, міжбібліотечний абонемент, створення реферативних, аналітичних та методичних інформаційних ресурсів. Суттєвим є те, що у запропонованій моделі для здійснення організаційно-технологічних заходів максимально використовуються ІКТ.

На фізичному рівні у книгозбірнях створюються електронні бібліотеки й галузеві електронні колекції, оскільки лише інформація в електронній формі підлягає інтеграції у повному значенні цього слова.

На логічному рівні об'єднуються електронні каталоги всіх учасників проекту. Зазначимо, що інтегруванню підлягає інформація на традиційних та електронних носіях. Логічний рівень має максимально повно відображати національний репертуар інформаційних джерел науково-педагогічної й освітньої спрямованості. Та частина бібліотечного фонду, яка не представлена в електронній формі і не охоплена корпоративним електронним каталогом, повинна інтегруватися на організаційному та технологічному рівнях.

Модератором у вищезазначеній моделі у цій моделі виступає ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Механізм модерації здійснюватиметься на веб-порталі цієї бібліотеки. Адаптери, які є складовими її веб-порталу, забезпечать доступ до інформаційних ресурсів мережі освітянських бібліотек та інших учасників, котрі братимуть участь у реалізації проекту.

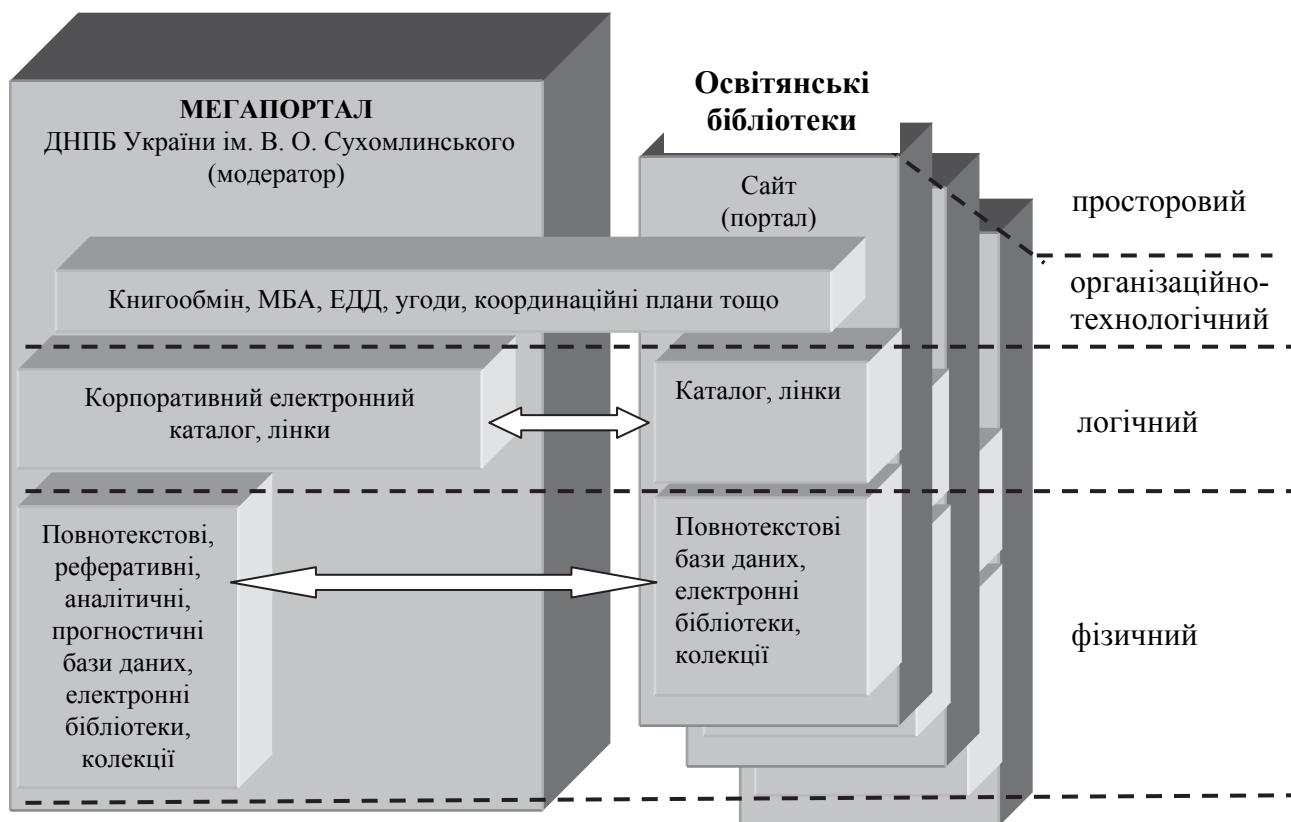

Рис. 2. Структура інтеграції бібліотечних ресурсів

Висновки. Отже, для активізації та вирішення зазначених вище проблем у сфері інформатизації бібліотечно-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, на нашу думку, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського необхідно:

- продовжувати розробляти науково-дослідні проекти для інноваційного розвитку освітянських бібліотек та проводити систематичну роботу щодо впровадження результатів у практику їхньої діяльності;
- порушити питання щодо розроблення та фінансового забезпечення Державної програми інформатизації мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України як впливової складової інформаційного ресурсу національної освіти;
- реалізувати положення «Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» та «Концепції інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України», що сприятимуть наближенню

рівня бібліотечно-інформаційного забезпечення навчальних процесів до європейських і світових стандартів;

– забезпечити інтенсивне введення в обіг наявних інформаційних ресурсів через створення електронних копій документів із найактуальніших питань та надання доступу до них із дотриманням авторських прав;

– сприяти забезпеченню цілеспрямованого фінансування комплектування фондів мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України бібліографічними та повнотекстовими електронними базами даних;

– сприяти вдосконаленню програм професійної освіти бібліотекарів згідно з вимогами сучасності, збільшенню набору абітурієнтів у відповідних ВНЗ III–IV р. а. України на бібліотечну спеціальність, поліпшенню стану післядипломної освіти бібліотечних кадрів.

Література

1. *Антопольский, А. Б.* Электронные библиотеки: принципы создания : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – М. : Либерей-БИБИНФОРМ, 2007. – 283 с. – (Библиотекарь и время. XXI век ; вып. 5).

2. *Артемюв, Ю. І.* Аналіз змісту деяких понять бібліотечного середовища [Електронний ресурс] / Ю. І. Артемюв // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 3 берез. 2011 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), О. М. Яценко (заст. голови) та ін.]. – К., 2011. – С. 41–49. – http://www.dnppb.gov.ua/research_activity/personal_lib_products/. – Назва з екрана.

3. Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Електронний ресурс] : материалы 12 междунар. конф. «Крым 2005», Судак, Автономная Республика Крым, Украина, 4–12 июня, 2005 г. – М. : ГПНТБ России, 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

4. *Воройский, Ф. С.* Основы проектирования автоматизированных библиотечно-информационных систем / Ф. С. Воройский. – М. : ГПНТБ России, 2002. – 389 с.

5. *Воронин, В. А.* Интеграция: сущность, стратегия, механизмы / Воронин В. А. – М. : У Никитских ворот, 2010. – 271 с.

6. *Карташов, Н. С.* Формирование библиотечно-территориальных комплексов / Н. С. Карташов. – Новосибирск : Наука, 1978. – 240 с.

7. Концепція Державної цільової національно-культурної програми

створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека–XXI» [Електронний ресурс] : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 груд. 2009 р. № 1579-р // Законодавство України. – К., 2009. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1579-2009-%F0>. – Назва з екрана.

8. *Костенко, Л. Й.* Проблеми формування електронних бібліотек України / Л. Й. Костенко // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація = Library. Science. Culture. Information : наук. пр. НБУВ / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 220–228.

9. *Кремень, В. Г.* Вища освіта в соціокультурних змінах сучасності / В. Кремень // Вища освіта України. – 2007. – № 3. – С. 9–13.

10. *Кудрявцев, К. Я.* Создание баз данных / К. Я. Кудрявцев. – М. : МИФИ. – 2010. – 154 с.

11. *Панцхава, Ш. И.* Основы баз данных / Ш. И. Панцхава. – М. : Изд-во МГОУ. – 2010. – 164 с.

12. Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии: Декларация принципов [Электронный ресурс] : (документ WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R, 12 дек. 2003 г.) / Организация Объединенных Наций ЮНЕСКО. – 2003. – Режим доступа : <http://library.zntu.edu.ua/zakon/03declar.html>. – Загл. с экрана.

13. *Рогова, П. І.* Інформаційно-комунікаційна взаємодія бібліотек освітянської мережі: стан та перспективи [Електронний ресурс] / П. І. Рогова // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 3 берез. 2011 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), О. М. Яценко (заст. голови) та ін.]. – К., 2011. – С. 6–17. – Режим доступу : http://www.dnpb.gov.ua/research_activity/personal_lib_products/. – Назва з екрана.

14. *Самохіна, Н. Ф.* Розвиток процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів / Н. Ф. Самохіна // Бібл. вісн. – 2005. – № 2. – С. 20–22.

15. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / [уклад.: Ю. І. Артемов, П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна ; наук. ред. П. І. Рогова] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – 26 с.

16. *Шрайберг, Я. Л.* Автоматизированные библиотечно-информационные системы России: состояние, выбор, внедрение, развитие / Шрайберг Я. Л., Воройский Ф. С. – М. : Либерия, 1996. – 271 с.

17. *Mitchell, S.* Enabling technologies and service designs for collaborative Internet collection building / S. Mitchell, J. Mason, L. Pender // Libr. Hi Tech. – 2004. – Vol. 22, № 3. – P. 295–306.

П. И. Роговая, Ю. И. Артемов

Состояние и перспективы развития библиотечно-информационного обеспечения педагогической науки и образования Украины в контексте информатизации

В статье рассмотрены современные тенденции развития библиотечно-информационного обеспечения педагогической науки и образования Украины. Определено понятие библиотечно-информационного ресурса с учетом современных условий. Предложена новая структура интеграции информационно-библиотечных ресурсов.

Ключевые слова: библиотечно-информационный ресурс, источник информации, информационная услуга, многоуровневая модель интеграции, информационно-коммуникационные технологии, сайт, электронный каталог, электронная библиотека.

P. I. Rogova, Yu. I. Artemov

The State and Development Prospects of the Library and Informational Provision of Pedagogical Science and Education in Ukraine in the Context of Informatization

In the article the modern development tendencies of the library and informational provision of Ukrainian pedagogical science and education are considered. The notion «library and informational resource» under modern conditions is defined. A new structure of informational and library resources integration is suggested.

Key words: library and informational resource, origin of information, informational service, multilevel model of integration, informational and communicational technologies, site, electronic catalogue, electronic library.

УДК 378.6:001.895

Ю. В. Торкунова,

канд. пед. наук,

доцент Казанского федерального университета

**ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ
ИННОВАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВУЗА:
ТЕХНОЛОГИЯ РЕАЛИЗАЦИИ**

Статья посвящена технологии информационно-аналитического сопровождения, разработанной на основе процессного подхода, позволяющего оптимизировать процесс управления развитием инновационной образовательной деятельности.

Ключевые слова: *инновационно-образовательная деятельность, процессный подход, информационно-аналитическое сопровождение.*

Постановка проблемы. Значимость подготовки специалистов с инновационным мышлением, трансформация требований к качеству, уход от знаниевой парадигмы образования приводят к необходимости пересмотра ключевых позиций образовательного процесса вуза. Количество образовательных инноваций растет, однако эти инновации не оказывают существенного влияния на качество массового образования по причине слабой как методологической, так и технологической проработанности.

Анализ научных исследований. Теоретико-методологические подходы к инновационной образовательной деятельности нашли свое отражение в трудах В. И. Загвязинского, Н. Р. Юсуфевой, В. М. Полонского, В. С. Лазарева, И. И. Пидкасистого, А. В. Хуторского, В. И. Андреева, А. П. Тряпицыной, А. И. Пригожина, Н. Ю. Посталюк.

Инновационный образовательный опыт, в том числе и зарубежный, описан в работах М. В. Кларина, А. М. Саранова, Л. А. Гореловой.

Специфика инновационной педагогической деятельности анализируется в трудах В. А. Сластенина, Л. С. Подымовой, В. Я. Ляудиса, М. М. Поташника.

Подробно рассматриваются социально-психологические особенности инновационных образовательных процессов в работах К. Ангеловски, Э. Роджерс, В. М. Кроза, О. С. Советовой, Л. В. Гаховой, Э. В. Ивановой.

Инновационная образовательная деятельность требует своих приемов управления, форм и средств организации, способов оценки полученных результатов. Такой деятельности необходимо системное управление развитием, поскольку опыт внедрения инноваций показывает, что преобразования происходят зачастую стихийно и непродуманно.

Управление образовательными системами имеет свою специфику, которая изложена в трудах таких ученых, как М. М. Поташник, П. И. Третьяков, Т. И. Шамова, О. Г. Хомерики, Л. И. Гурье и других.

Инновационная образовательная деятельность носит сложный и динамичный характер, она обусловлена влиянием большого числа факторов, в том числе изменчивостью внешней среды. Для оценки ее результатов, как

правило, не существует четких критериев. Это приводит к тому, что значимость разрабатываемых и внедряемых инноваций оценить довольно сложно. Вопросам управления инновационной образовательной деятельностью, ее планированию, проектированию и развитию посвящены исследования В. В. Кондратьева, Е. М. Михайловой, Т. С. Гусевой, И. Ф. Игропуло, Р. Ю. Белоусовой, С. В. Наумова, Н. Т. Журавской, Т. Н. Подоляко. Аспекты государственного управления инновационными образовательными процессами вуза рассмотрены в монографии Н. Л. Пономарева и Б. М. Смирнова.

Возрастает важность разработки единой инновационной образовательной политики, планов и программ, призванных решать задачи управления качеством инновационной образовательной деятельности, необходимость поиска новых технологий управления качеством инновационной образовательной деятельности вуза.

Вопросы качества образования и его квалиметрического оценивания поднимаются в работах А. М. Короткова, А. И. Субетто, В. Г. Казановича, Т. Г. Новиковой и других.

Анализ литературы позволил сделать следующие выводы:

1) в вышеобозначенных исследованиях не достаточно полно отражены такие аспекты инновационной образовательной деятельности, как ее планирование и проектирование;

2) еще недостаточно изучены вопросы оценки эффективности управления инновационной образовательной деятельностью в вузе;

3) не представлены системно аспекты качества инновационной образовательной деятельности, оценки результативности образовательных инноваций в вузе в единстве с технологическим подходом к управлению качеством инновационной образовательной деятельности;

4) не рассмотрены системно возможности информационно-аналитического сопровождения и информационно-инновационной среды как факторов прогностичности, технологичности и повышения качества инновационной образовательной деятельности в вузе.

Формулирование целей статьи. Анализ публикаций показывает, что число образовательных инноваций в вузах растет. Переход к двухуровневому образованию этому только способствует, но при этом отсутствует системный подход к планированию, организации и контролю инновационной образовательной деятельности вуза. Вместе с тем, при реализации инновационной образовательной деятельности в вузе возникает *ряд противоречий*:

- между динамичностью изменения социального заказа на подготовку специалиста и инертностью образовательной системы;

- между необходимостью подготовки специалистов с новыми качествами, например, с инновационным мышлением и отсутствием системных методологических подходов к разработке инновационных технологий такой подготовки в условиях компетентностного подхода;

- между расширением инновационно-образовательных процессов и неразработанностью теоретических положений, включающих в себя научно обоснованные принципы и условия функционирования инновационной образовательной деятельности;

- между необходимостью внедрения образовательных инноваций и недостаточной готовностью к этому как преподавательского, так и руководящего состава вузов;

- между ростом потребности в эффективных образовательных инновациях и отсутствием системного подхода к их планированию и проектированию;

- между развитием инновационной образовательной деятельности и отсутствием адекватных современным условиям подходов к управлению этой деятельностью.

Вышеобозначенные противоречия позволяют сформулировать *проблему исследования*: определить цели, структуру, функции, условия и технологию реализации педагогической системы квалитативно-ориентированного целевого информационно-аналитического сопровождения, позволяющих вывести

инновационную образовательную деятельность вуза на качественно новый уровень.

Решению этой проблемы и посвящена данная статья.

Основная часть. В настоящее время все более востребованным в различных циклах дисциплин (как в технических, так и в гуманитарных) становится ресурсно-целевой подход, который позволяет описать внутренние возможности системы соответствовать требованиям внешней среды. Изначально понятийный аппарат и логика становления ресурсного подхода сформировались в сфере моделирования процессов производства и потребления, что, несомненно, наложило свой отпечаток на его реализацию.

В рамках ресурсно-целевого подхода ресурсы инновационно-образовательной деятельности вуза можно рассматривать как совокупность следующих компонентов:

- профессорско-преподавательский состав (ППС);
- учебно-вспомогательный персонал (УВП);
- материально-технические ресурсы (лабораторный и аудиторный фонды, оборудование, техника, приборы, канцтовары, бумага и т.д.);
- финансовые ресурсы;
- интеллектуальные ресурсы (учебно-методическое обеспечение);
- информационные ресурсы.

Под эффективностью по ГОСТ Р ИСО 9000:2001 понимается связь между достигаемым результатом и используемыми ресурсами. Результатом в данном случае является качественная инновационно-образовательная деятельность. Поэтому основной целевой функцией является качество такой деятельности, основанное на выявлении реальной потребности в образовательных инновациях, их планировании при оптимальном распределении необходимых ресурсов с учетом конечных требований к качеству подготовки специалистов. Динамичность инновационно-образовательных процессов вуза, внешняя среда и внутренняя среда вуза, а также другие факторы, влияющие на ход инновационно-образовательной деятельности, обуславливают необходимость

усиления технологичности инновационно-образовательной деятельности, в частности разработки и применения технологии, позволяющей определить потребность, спроектировать инновационно-образовательную деятельность, исходя из имеющихся ресурсов, проанализировать возможные последствия той или иной образовательной инновации, осуществить мониторинговый контроль за ее внедрением. Также при формировании стратегии комплексного развития инновационно-образовательной деятельности вуза возникает острая потребность в информационно-аналитическом инструментарии, обеспечивающем оптимальное распределение имеющихся ресурсов для достижения поставленных целей. Технология информационно-аналитического сопровождения инновационно-образовательной деятельности, основанная на ресурсно-целевом подходе, позволит, на наш взгляд, обеспечить необходимое качество такой деятельности.

Необходимо соблюдать некоторые общенаучные принципы, которые приобретают при проектировании технологии некоторую специфику:

- 1) ясность – однозначность, распознаваемость метода;
- 2) направленность – подчиненность определенной цели, задаче;
- 3) надежность – способность обеспечения запланированного результата;
- 4) экономность – сведение к минимуму затрат времени и средств.

В свою очередь, «технология» происходит от греческого «technē» – искусство, мастерство и «logos» – наука, закон. Понятие «технология» применительно к производству продукции означает некоторую совокупность методов обработки, изготовления, изменения состояния свойств материала и использование на практике наиболее экономически выгодных производственных процессов. Исходя из этого, можно констатировать, что технология – это, во-первых, характеристика целостного, завершеного процесса, во-вторых, система методов и средств целенаправленного изменения состояния объекта, в-третьих, обеспечение устойчивой, гарантированной эффективности некоторой производственной деятельности [2; 3]. К основным признакам технологии относят концептуальность, проектируемость,

управляемость, корректируемость, результативность, диагностическое целеобразование, анализ действующих факторов, эффективность методов, системность и целостность [1]. Сочетание мониторингового и ресурсно-целевого подходов позволяет повысить управляемость разработанной технологии. При планировании каждого этапа рассматриваемой технологии должна быть выполнена следующая последовательность:

- для каждого этапа определяются имеющиеся ресурсы;
- назначается лицо, ответственное за проведение этапа;
- описываются характеристики, параметры, показатели и критерии эффективности процесса;
- выбираются методы и средства измерения характеристик;
- строится схема последовательности, взаимосвязи и взаимодействия процессов;
- намечаются контрольные точки (с учетом календарного плана) для мониторинга результатов реализации этапа.

Эффективность обуславливается тем, что современные технологии существуют в конкурентных условиях и должны быть эффективны по результатам и оптимальны по затратам. В нашем случае средства для реализации данной технологии вполне сопоставимы с получаемыми результатами. Воспроизводимость подразумевает возможность применения (повторения, воспроизведения) данной технологии в других однотипных образовательных заведениях другими субъектами. Подробное описание как концептуальной, так и процессуальной части данной технологии, представленное в данном исследовании, вполне позволяет воспроизвести ее в различных учебных заведениях не только высшего, но и других уровней образования.

Таким образом, информационно-аналитическое сопровождение инновационно-образовательной деятельности мы будем рассматривать как целостный, завершённый процесс, представляющий собой систему методов и средств по повышению качества инновационно-образовательной деятельности,

обеспечивающий устойчивый и гарантированный результат, обладающий свойством воспроизводимости.

Поскольку технология – понятие процессуальное, то под проектированием технологии понимается описание совокупности методов изменения состояния объекта. Проектирование технологии будет осуществляться посредством разделения деятельности (в нашем случае – информационно-аналитического сопровождения) на отдельные операции и процедуры с учетом специфики инновационно-образовательной деятельности в вузе.

Для проектирования технологии информационно-аналитического сопровождения инновационно-образовательной деятельности требуется:

а) определить процессы, необходимые для информационно-аналитического сопровождения, последовательность и взаимодействие этих процессов, а также определить методы обеспечения и критерии результативности этих процессов;

б) обеспечить наличие ресурсов и информации, необходимых для осуществления процессов информационно-аналитического сопровождения и их мониторинга;

в) предусмотреть меры, гарантирующие достижение запланированных результатов, а также возможность корректировки и улучшения технологии.

В процессуальной части технологии информационно-аналитического сопровождения инновационно-образовательной деятельности выделим следующие этапы:

1) *постановка цели*. Проводится анализ условий и требований внешней среды, социально-экономических запросов общества, новых стандартов обучения, уровня подготовки обучаемых и т. д., обуславливающих необходимость внедрения образовательных инноваций;

2) *анализ и оценка ресурсов*. Проводится анализ кадровых, финансовых, технических, организационных, методических и других ресурсов на предмет их достаточности для осуществления инновационно-образовательной

деятельности, оценивается инновационный потенциал педагогического коллектива, определяются предпосылки и сдерживающие факторы развития инновационно-образовательной деятельности вуза;

3) *проектирование процесса развития инновационно-образовательной деятельности.* Данный этап начинается с формулирования основной идеи необходимых изменений и обоснования ее ресурсного обеспечения, затем определяются основные направления инновационно-образовательной деятельности, а также ответственные лица за их осуществление (педагоги, администрация вуза), разрабатываются схемы взаимодействия между подразделениями, формулируются основные результаты внедряемых инноваций, определяются методики их оценки, прогнозируются критические значения;

4) *планирование.* Разрабатывается план инновационно-образовательной деятельности вуза (чаще всего на учебный год), заполняется информационная карта образовательной инновации. В плане предусматриваются формы информационного взаимодействия между субъектами образовательного процесса вуза, создание определенной информационно-инновационной среды;

5) *детализация.* В результате информационного взаимодействия происходит детализация и уточнение образовательных инноваций, проводится классификация образовательных инноваций по типам;

6) *реализация.* В ходе реализации инновационно-образовательной деятельности необходимо предусмотреть мониторинговую оценку результатов внедрения образовательных инноваций. Педагогический мониторинг результатов внедрения образовательных инноваций состоит из инвариантной и инновационной части. Инвариантная часть мониторинга проверяет собственно знания, умения, навыки, т. е. качество обучения, уровень усвоения учебного материала дисциплины. Инновационная же часть призвана оценить развитие тех качеств и компетенций, совершенствование которых ставилось целью внедрения образовательных инноваций на этапе их разработки;

7) *анализ полученных результатов.* На заключительном этапе проводится анализ полученных результатов, делаются выводы о целесообразности внедрения данных инноваций в массовую практику либо о их корректировке;

8) *формулирование выводов.* Дается экспертное заключение о выполнении разработанного плана инновационно-образовательной деятельности и степени достижения поставленной цели по развитию инновационно-образовательной деятельности вуза;

9) *распространение информации во внешней и внутренней среде.* Проводится работа по распространению информации о результатах инновационно-образовательной деятельности, что включает в себя проведение научно-методических семинаров, размещение информации на сайте вуза, участие преподавателей и сотрудников в конференциях, а также подготовку публикаций в прессе и научно-практических изданиях по тематике инновационно-образовательной деятельности.

Выводы. Соблюдение всех этапов представленной технологии, на наш взгляд, придает большую системность, целевую направленность, ресурсообеспеченность и результативность инновационно-образовательной деятельности, что позволяет существенно повысить ее качество.

Дальнейшие исследования могут быть связаны с вопросами межвузовского взаимодействия, стимулирования инновационной образовательной деятельности на государственном уровне, обобщения и систематизации опыта инновационной образовательной деятельности вузов, в том числе и зарубежных, с целью его популяризации, информационно-аналитического сопровождения инновационной образовательной деятельности на других уровнях образования и управления.

Литература

1. *Андреев, В. И.* Педагогика высшей школы. Инновационно-прогностический курс : учеб. пособие / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновац. технологий, 2008. – 500 с.

2. *Беспалько, В. П.* Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.

3. *Вербицкий, А. А.* Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. школа, 1991. – 207 с.

Ю. В. Торкунова

Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційно-освітньої діяльності ВНЗ: технологія реалізації

Статтю присвячено технології інформаційно-аналітичного супроводу, розробленій на основі процесного підходу, що дає змогу оптимізувати процес управління розвитком інноваційної освітньої діяльності.

Ключові слова: інноваційно-освітня діяльність, процесний підхід, інформаційно-аналітичний супровід.

Yu. V. Torkunova

Informational and Analytical Provision of the Higher Educational Establishment's Innovative and Educational Activities: Realization Technology

The article is devoted to the technology of informational and analytical support developed on the process approach basis that allows to optimize the regulation of innovative educational activities development.

Key words: innovative and educational activities, process approach, informational and analytical support.

УДК 025.5:378.6]:027.7

О. А. Дікунова,

зав. відділу бібліотеки

Криворізького державного педагогічного університету

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розглянуто інформаційно-бібліографічну діяльність бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету (КДПУ). Розкрито окремі аспекти бібліотечно-інформаційних послуг для забезпечення освітньо-наукової діяльності користувачів КДПУ.

Ключові слова: бібліотека ВНЗ, інформаційно-бібліографічні ресурси, довідково-інформаційне обслуговування, інформаційні запити, інформаційні потреби, бібліотека Криворізького державного педагогічного університету (КДПУ).

Постановка проблеми. Перехід до інформаційного суспільства супроводжується пришвидшеною інтеграцією науки й освіти за постійного підвищення вимог до якості науково-освітніх процесів. Реальність диктує нові

умови також щодо якості, повноти та оперативності інформаційно-бібліографічного обслуговування. Місія бібліотеки ВНЗ – бути центром інтегрованого інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів, інформаційно-бібліотечним комплексом, що не тільки зберігає інформацію, а й надає послуги навігації в освітньому просторі, забезпечує онлайнний доступ до світових інформаційних ресурсів, поглиблений пошук відповідної інформації.

Отже, основним завданням бібліотеки вищого навчального закладу є забезпечення повного, якісного та оперативного бібліотечно-бібліографічного й інформаційного обслуговування викладачів, студентів, аспірантів, здобувачів згідно з їхніми інформаційними потребами на основі широкого доступу до бібліотечних та інформаційних ресурсів.

Аналіз наукових досліджень. Окремі аспекти бібліотечно-інформаційного забезпечення висвітлено в працях Л. Бейліса [1], М. Слободяника, А. Соколова, Л. Філіпової, Г. Шемяєвої та інших. Проблеми удосконалення інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітньої галузі розглянуто в наукових публікаціях Л. Коршунової, В. Лутовинової [2], Л. Пономаренко, П. Рогової [3; 4], О. Старовойтової, Т. Судіної та інших. Питання бібліотечно-інформаційного забезпечення, досвід функціонування систем інформаційного обслуговування у бібліотеках ВНЗ відображено в працях М. Акіліної, І. Бутенко, В. Волинець, І. Головацької, Л. Кислюк, Т. Колеснікової, Т. Кузьміної, Н. Пасмор та інших.

Мета статті – на основі аналізу інформаційно-бібліографічної роботи бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету (КДПУ) визначити стан та перспективні напрями інформаційного забезпечення освітньо-наукової діяльності КДПУ.

Основна частина. Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету володіє різноманітними інформаційними ресурсами та у своїй діяльності керується освітньо-виховними й науково-дослідницькими завданнями відповідно до задекларованих принципів Болонського процесу.

Виконання цих завдань передбачає перехід освітньої та інформаційної функцій бібліотеки на більш високий рівень щодо забезпечення всіх учасників навчального і наукового процесів повною, оперативною й актуальною інформацією.

В інформаційно-бібліографічній роботі бібліотеки простежуються два взаємодоповнюючі аспекти: інформаційно-бібліографічне обслуговування індивідуальних і колективних споживачів інформації та інформаційне забезпечення наукових досліджень. Ці аспекти передбачають здійснення роботи за напрямками:

- формування інформаційно-бібліографічного ресурсу в традиційному та електронному режимах (створення власних електронних інформаційних ресурсів, зокрема електронного каталогу та електронної аналітичної бази даних; удосконалення традиційного довідково-бібліографічного апарату бібліотеки; створення системи бібліографічних посібників – науково-допоміжних і рекомендаційних бібліографічних покажчиків, тематичних списків літератури, інформаційних бюлетенів, анотованих інформаційно-бібліографічних оглядів, тематичних оглядів, бібліографічних (тематичних) картотек);

- довідково-інформаційне обслуговування (обслуговування споживачів інформації у режимах вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) та «запит-відповідь» (консультування, виконання бібліографічних довідок, у т. ч. письмових тематичних); організація тематичних виставок (у т. ч. віртуальних), виставок нових надходжень; дні кафедр; дні інформації).

Первинні документи є основним засобом інформаційного забезпечення освітньо-наукової діяльності, тому й передбачено точність й повноту їх відбору для подальшої аналітико-синтетичної обробки. Бібліотечні фахівці створюють вторинні інформаційні продукти, які, маючи довідковий і рекомендаційний характер, наближають до користувача наявні інформаційні ресурси, розкривають їх. Вторинний науково-інформаційний документ створюється в результаті аналітично-синтетичної обробки первинного документа у

згорненому та узагальненому вигляді, віддзеркалюючи його зміст. Вторинні інформаційні документи, які мають свою розгалужену жанрову структуру, покликані зорієнтувати користувачів в інформаційних потоках й передати їм ті відомості про первинні документи, які б допомогли їхньому мотивованому й цілеспрямованому відбору [1, с. 67].

Система бібліографічних посібників різних видів і жанрів існує багато років і постійно удосконалюється. Бібліографічні посібники, створені інформаційно-бібліографічним відділом бібліотеки, надають допомогу в професійній освіті, самоосвіті, науково-дослідній роботі та підвищенні фахового рівня викладачів і студентів. З 2009 р. бібліографічні покажчики, тематичні списки літератури, інформаційні бюлетені нових надходжень представлені в електронному вигляді на веб-сайті книгозбірні. Інформаційні бюлетені «Нові надходження до бібліотеки КДПУ» інформують про нову літературу за галузями знань, щоквартально оновлюючись на веб-сайті бібліотеки, що надає можливість показати якісний і кількісний склад нових надходжень.

До системи бібліографічних посібників, що використовуються в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні, належать також тематичні й спеціальні картотеки, зокрема картотека дисертацій та авторефератів дисертацій; картотека наукових праць викладачів КДПУ; картотека офіційних матеріалів; краєзнавча картотека; фонд виконаних тематичних (письмових) довідок, що відіграє важливу роль у задоволенні інформаційних запитів користувачів.

Процеси створення вторинних інформаційно-бібліографічних ресурсів та доведення їх до користувачів взаємопов'язані. Вони ґрунтуються на знанні інформаційних потреб читачів та на якісних показниках інформаційних продуктів і послуг [2, с. 135]. Бібліографи книгозбірні КДПУ спрямовують свою діяльність на створення тематичних, проблемно орієнтованих бібліографічних посібників, адресованих конкретним групам користувачів згідно з їхніми інформаційними потребами. Зокрема, створено такі бібліографічні покажчики: «Сучасний освітній менеджмент», «Особистість у важких життєвих ситуаціях», «Основи образотворчої грамоти: Малюнок.

Композиція. Живопис», «Словотвір української мови», «Краєзнавство як галузь науково-практичної діяльності»; бібліографічні тематичні списки: «Філософія та методологія науки», «Сучасна лекція у вищій школі», «Саморозвиток особистості школяра», «Пам'ятки писемної культури України», «Концепції та методологія географії», «Основи ландшафтної екології».

Чільне місце в системі інформаційного забезпечення науково-дослідницької діяльності посідає підготовлена на фаховому рівні аналітична інформація. Розвиток форм і методів аналітико-синтетичної переробки інформації надає можливість фахівцям бібліотеки поетапно переходити від бібліографічного опису до анотування та реферування – тобто синтезу нового знання. Започатковано анотовані інформаційно-бібліографічні огляди з проблем вищої школи за матеріалами періодичних видань, що регулярно розміщуються на веб-сайті бібліотеки. Здійснюється аналітичне, науково-бібліографічне опрацювання періодичних та наукових продовжуваних видань. Анотуються статті з фахових збірників «Актуальні проблеми духовності» та «Філологічні студії», що видає університет. Слушно зазначити, що бібліотека КДПУ є учасником корпоративного проекту, започаткованого ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, з формування галузевого сегмента у загальнодержавному реферативному електронному ресурсі «Україніка наукова» (паперовий варіант – Український реферативний журнал «Джерело», сер. 3. «Соціальні і гуманітарні науки. Мистецтво»). До проекту залучилися бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, наукових установ НАПН України. У контексті кооперації з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для підтримання формування галузевого реферативного ресурсу з питань педагогіки, освіти та виховання фахівці бібліотеки КДПУ створюють реферативну продукцію на збірник наукових праць «Педагогіка вищої та середньої школи» (фахове наукове видання, засновником якого є КДПУ). Бібліотечно-інформаційне обслуговування, що передбачає інформаційне забезпечення освітньо-наукової діяльності, спирається на систему послуг, інформаційно-пошуковий апарат бібліотеки, у

т. ч. систему каталогів і картотек, автоматизовані пошукові системи, бази даних, електронно-інформаційні мережі.

Якість і оперативність довідково-інформаційного обслуговування залежить, певною мірою, від стану довідково-бібліографічного апарату бібліотеки і можливості доступу до ресурсів глобальних комп'ютерних мереж. Традиційний довідково-бібліографічний апарат вже не задовольняє в повному обсязі інформаційні потреби користувачів, тому з метою підвищення якості довідково-інформаційного обслуговування в бібліотеці створено електронну читальну залу для забезпечення доступу до електронних інформаційних ресурсів, електронний каталог й електронну базу даних «Аналітика». Складні запити, які вимагають застосування професійних методів і алгоритмів бібліографічного пошуку та які не можуть бути виконані користувачами самостійно, виконують бібліографи.

Довідково-інформаційне обслуговування відіграє важливу роль в асортименті інформаційного сервісу. Воно становить собою сукупність процесів одержання разових інформаційних запитів, зумовленого ними бібліографічного пошуку й надання бібліографічної або фактографічної інформації, тобто обслуговування в режимі «запит-відповідь». Звернення користувачів до бібліотеки із запитом бібліографічного і фактографічного характеру зумовлено їхніми науковими, професійними та самоосвітніми інтересами. Отже, основним змістом довідково-інформаційного обслуговування є виконання адресних, фактографічних, уточнювальних, тематичних довідок, у т. ч. і письмових; надання бібліографічних консультацій щодо питань роботи з довідково-пошуковим апаратом; допомога в пошуку і відборі джерел інформації для написання рефератів, курсових, кваліфікаційних, магістерських робіт, дисертацій; консультування з питань складання списків літератури до наукових робіт. Запити користувачів бібліотеки виконуються оперативно і якісно завдяки творчому використанню багатоваріативності бібліографічного пошуку.

Довідково-інформаційне обслуговування користувачів здійснюється диференційовано, відповідно до їхніх довготривалих або постійно діючих запитів. Для забезпечення ефективності обслуговування слід враховувати такі аспекти: системність, оперативність, попередження запиту. Методом диференційованого довідково-інформаційного обслуговування є система вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) – найбільш раціональна форма доведення поточної інформації до користувачів, яка дає змогу регулярно надавати абонентам відомості про нову літературу відповідно до їхніх запитів за наявності постійно діючого зворотного зв'язку. Система ВРІ є традиційною для роботи інформаційно-бібліографічного відділу бібліотеки. Бібліографи в силу своїх можливостей інформаційно забезпечують наукові дослідження кафедр університету. Дні кафедр стають традиційними комплексними заходами, що активізує співробітництво бібліотеки та кафедр у вирішенні загальних завдань навчального процесу. На таких заходах демонструються нові книги, журнали, інформаційно-бібліографічна продукція, надається інформація про передплату фахових періодичних видань, про стан забезпеченості студентів навчальною літературою з дисциплін, які викладаються відповідною кафедрою. З метою якісного і оперативного інформування викладачів завідувачі кафедр призначають інформаторів-референтів, які безпосередньо знайомляться з відібраною бібліографами інформацією, аналізують її та передають на кафедру.

Не залишаються поза увагою й молоді науковці університету. Традиційними стали Дні молодого дослідника, які проводяться спеціально для аспірантів, здобувачів. Для них організуються тематичні виставки нових книг з актуальних психолого-педагогічних проблем, тематики їхньої науково-дослідницької діяльності; проводяться бібліографічні огляди відповідної проблематики; здійснюються індивідуальні консультації щодо пошуку інформації за темою дисертаційного дослідження, оформлення бібліографічного списку літератури.

З метою оперативного інформаційного забезпечення фахівцями бібліотеки КДПУ проводяться дні інформації, мета яких – надати користувачам

бібліотеки максимально повну інформацію про нові книги, періодичні видання. Також щомісяця оновлюється виставка нових надходжень до бібліотеки. Виставкове експонування літератури спрямоване на популяризацію ресурсів книгозбірні. Організуються тематичні перегляди літератури, книжково-ілюстративні виставки на актуальні теми, створюються ілюстровані віртуальні виставки, що супроводжуються анотованим оглядом представлених видань. Виставкова діяльність бібліотеки сприяє рекламуванню інтелектуального капіталу університету. З цією метою формуються виставки, що демонструють науковий доробок викладачів КДПУ, які мають значний резонанс у середовищі викладачів і студентів, оскільки стають джерелом інформації стану науково-дослідницької діяльності професорсько-викладацького складу університету.

Перспективи розвитку університетської бібліотеки та зміни в її діяльності повинні розглядатися крізь призму тих трансформацій, що відбуваються в українській та світовій освіті й науці. Підвищення ролі знання як основи розвитку цивілізації, інтеграція України до світового співтовариства вимагають розглядати бібліотеку не тільки як складову інформаційної інфраструктури ВНЗ, а також як науково-навчальний підрозділ. Це зумовлено тим, що інформаційний ресурс книгозбірні забезпечує якість освітніх послуг і наукової роботи. Тому взаємодія структурних підрозділів (факультетів, кафедр) ВНЗ і бібліотеки має бути багатоаспектною і спрямованою на вдосконалення формування та використання бібліотечних ресурсів, створення інтелектуальних продуктів (електронної бібліотеки, системи електронних баз даних, вторинних інформаційно-бібліографічних ресурсів), оскільки це сприяє розвитку потенціалу ВНЗ, забезпечує надання якісних бібліотечно-бібліографічних і освітніх послуг. У зв'язку з цим перспективним напрямом інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки КДПУ є запровадження віртуальних послуг, забезпечення оптимального поєднання традиційних ресурсів і електронних носіїв інформації, упровадження нових форм і методів дистанційного бібліотечно-бібліографічного обслуговування.

Висновки. Таким чином, мета інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки ВНЗ полягає у щонайповнішому задоволенні інформаційних потреб користувачів. Це потребує поліпшення комплектування бібліотеки науковими виданнями, зокрема монографіями, фаховими збірниками наукових праць (у т. ч. й на електронних носіях) з урахуванням інформаційних потреб користувачів; покращення організації швидкого якісного пошуку, відтворення, розмноження й поширення інформації; удосконалення аналітико-синтетичного оброблення інформації та формування повноцінної системи вторинних документів у традиційному та електронному вигляді для своєчасного надання необхідної інформації користувачам. Цьому сприятиме низка заходів, зокрема: належне фінансування процесів створення інформаційних продуктів та їх доведення до користувачів; підготовка фахівців, здатних професійно виконувати інформаційно-аналітичні функції; створення видавничої бази. Отже, бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування є інформаційною основою освітньо-наукового процесу, від ресурсів та послуг якої значною мірою залежить якість і зміст навчання та наукових досліджень.

Література

1. *Бейліс, Л. І.* Бібліотека як соціально-комунікативний центр наукової інформації / Л. І. Бейліс // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 4. – С. 64–69.
2. *Лутовинова, В. І.* Новий рівень інформаційного забезпечення освітян України / В. І. Лутовинова // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 4. – С. 133–140.
3. *Рогова, П. І.* Система науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України: стан і перспективи / П. І. Рогова // Педагогічна і психологічна науки в Україні : [зб. наук. пр. : у 5 т.] / АПН України. – К., 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – С. 195–208.
4. *Рогова, П. І.* Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

О. А. Дикунова

Информационное обеспечение образовательно-научной деятельности высшего учебного заведения

Рассмотрена информационно-библиографическая деятельность библиотеки Криворожского государственного педагогического университета (КГПУ). Раскрыты отдельные аспекты библиотечно-информационных услуг для обеспечения образовательно-научной деятельности пользователей КГПУ.

Ключевые слова: библиотека ВУЗа, информационно-библиографические ресурсы, справочно-информационное обслуживание, информационные запросы, информационные потребности, библиотека Криворожского государственного педагогического университета.

O. A. Dikunova

Informational Provision of Educational and Scientific Activity of the Higher Educational Establishment

The informational and bibliographical activity of the library of Kryvorizkyi State Pedagogical University (KSPU) is considered. Some aspects of the library and informational services for provision of KSPU users' educational and scientific activity are revealed.

Key words: library of a higher educational establishment, informational and bibliographical resources, inquiry and informational services, informational queries, informational needs, library of Kryvorizkyi State Pedagogical University.

УДК 001.81:004.738.5

О. А. Гетьман,

канд. экон. наук,

*доцент кафедры управления персоналом и экономики труда
Днепропетровской государственной финансовой академии*

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИХ СИСТЕМ В НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлены результаты маркетингового исследования использования интернет-технологий учеными Днепропетровской области. Дифференцированы факторы, содействующие и препятствующие эффективному использованию информационно-аналитических систем в научной деятельности. Предложены пути усовершенствования использования информационно-аналитических систем.

Ключевые слова: *информационно-аналитические системы, базы данных, эффективность использования информационно-аналитических систем.*

Постановка проблемы. Современную систему образования и научную деятельность немислимо представить сегодня без современных средств информационно-аналитической поддержки. Кибернетизация стала массовым явлением и проникла во все сферы жизнедеятельности общества. Интернет является не только информационной основой, ведущим средством коммуникаций и открытий, но также необходимым механизмом обеспечения, поддержки и развития всех сфер хозяйствования. Если ограничить наши исследования оценкой весьма специфической сферы, каковой является научная деятельность, то следует заметить, что ведущую роль в «расширении профессионального кругозора» и «повышении уровня образованности» играют опубликованные материалы. Безусловно, доступность различных материалов в Интернете, с одной стороны, облегчает поиск необходимого, по сравнению с поиском в печатных изданиях. Однако, с другой стороны, отсутствие четкой структурированности и «перенасыщенность» информации создают определенные проблемы в ее восприятии. Более того, ограниченность доступа именно к «важной и нужной» для каждого конкретного индивидуума информации вместе с коммерциализацией электронной поддержки систем и баз данных создают иногда непреодолимые барьеры. Поэтому нахождение «оптима» в контексте решения проблемы «важность – доступность – возможность – адекватность – эффективность» использования информационно-аналитических систем ученым/соискателем научной степени в различных научных сферах является чрезвычайно актуальным.

Цель исследования – выявление, систематизация и оценка факторов, содействующих и препятствующих развитию информационно-аналитических систем обеспечения научной деятельности.

Предмет исследования – процесс использования информационно-аналитических систем и электронных баз данных в научной деятельности.

Задачи исследования:

1) теоретическое обоснование проблем создания, усовершенствования и развития информационно-аналитических систем в науке и образовании;

2) выявление, идентификация и дифференциация факторов, позитивно и негативно влияющих на использование информационно-аналитических систем;

3) оценка влияния вышеуказанных факторов на эффективность использования информационно-аналитических систем индивидуумом.

Анализ основных исследований. Исследованию основных направлений использования информационно-аналитических систем в различных сферах деятельности посвятили свои научные труды такие ученые, как Д. В. Соловьяненко, С. И. Лунёв, И. П. Цапенко, И. Н. Келеберда, П. И. Браславский и другие. В работах вышеуказанных авторов подробно проанализирована статистика использования интернет-ресурсов в разных сферах деятельности и дана авторская оценка эффективности их использования, в том числе и в научной деятельности. Однако, на наш взгляд, предложенные оценки эффективности глубоко математизированы, и их использование на практике без специальной математико-кибернетической подготовки является весьма затруднительным. Кроме того, вышеупомянутые работы не содержат практических рекомендаций по улучшению/повышению эффективности использования информационно-аналитических систем их пользователями для интенсификации развития научной деятельности. Следовательно, они имеют исключительно теоретическую ценность. Поэтому наша задача состоит в поиске и усовершенствовании существующего информационно-аналитического обеспечения научной деятельности и нахождении так называемого «оптимума результативности».

Основная часть. На основе статистики [3] можно сделать вывод о том, что 2010 г. продемонстрировал тенденцию увеличения числа пользователей Интернет. Так, по итогам декабря 2010 г., пользовательская аудитория составила 9 172 331 человек, из них лидерство принадлежало Киевскому региону (55,54 %). В ряду последователей следует отметить Харьков (6,8 %), Донецк (6,1 %), Одессу (5,6 %), Львов (5,6 %), Днепропетровск (4,8 %), Крым (2,4 %), Луганск (1,8 %), суммарная доля использования Интернет которыми составила 33,1 %. Особой популярностью пользовались поисковые системы

Google (37,07 %), Ukr.net (13,25 %), Yandex (11,22 %), которые, на наш взгляд, являются более удобными для организации поиска «нужной информации» по ключевым словам и фразам на всех языках.

Однако, несмотря на приведенные статистические результаты маркетинговых исследований использования интернет-технологий и информационно-аналитических систем украинскими пользователями, ситуация выглядит несколько приукрашенной, поскольку далеко не вся интернет-аудитория представлена учеными или соискателями ученой степени.

Наше собственное маркетинговое исследование было проведено на примере Днепропетровской области. Его информационной основой являются данные Главного управления статистики в Днепропетровской области и другие собственные маркетинговые исследования.

По данным Главного управления статистики в Днепропетровской области, наблюдается стойкая тенденция к сокращению количества научных сотрудников. Сейчас в учебных и научных заведениях Днепропетровской области работают более 11 тыс. сотрудников, в т. ч. 137 докторов и 730 кандидатов наук. Для сравнения: в 1995 г. в области работало вдвое больше ученых – 22 тыс. За 2010 г. учеными области выполнено 2500 разработок: 20 % – создание новых изделий, 15 % – технологий и 4 % – материалов. Из общего количества научно-технических работ 70 % разработок были внедрены в производство, каждая пятая имела инновационную направленность. Более того, учеными в 2010 г. было получено 32 гранта от международных фондов, что вдвое меньше, чем в 2009 г. Количество проведенных международных конференций уменьшилась с 97 в 2009 г. до 79 в 2010 г. [4].

По количеству высших учебных заведений и числу студентов в них Днепропетровская область занимает одно из ведущих мест в Украине. Сеть высших учебных заведений области, имеющих самостоятельный юридический статус, представлена 34 ВУЗами I–II и 25 ВУЗами III–IV уровней аккредитации, среди которых 12 университетов, 6 академий, 8 институтов, 1 консерватория, 13 техникумов и 9 училищ. В результате диверсификации сегодня основная часть

студентов (86 %) учатся в ВУЗах III–IV уровня аккредитации, что составляет около 476 человек на 10 тыс. жителей [7]. Результаты нашего собственного маркетингового исследования, основанного на опросе ученых Днепропетровской области всех научных направлений, представлены на рисунке 1. Целевая аудитория, активно использующая передовые интернет-технологии и информационно-аналитическое обеспечение, представлена возрастной группой от 23 до 45 лет. 63,4 % выборки представлено мужчинами, 36,6 % – женщинами. Анализ результатов проводимого исследования демонстрирует стремительно возрастающую тенденцию к увеличению числа ученых-пользователей информационно-аналитического обеспечения и интернет-технологий, начиная с 2008 г. За 6 месяцев 2011 г. их использование в качестве информационно-аналитических баз (основ) научных работ/исследований увеличилось на 20 % (с 54 % в 2008 г.). При этом наблюдается сокращение предпочтений в использовании печатных изданий в 3,5 раза – с 28 % в 2008 г. до 8 % за 6 месяцев 2011 г. К услугам специализированных центров по подготовке материала для научных исследований/работ прибегает достаточно стабильное количество ученых. Колебания этой динамики находятся в пределах 12–14 %. Также небольшое, но имеющее место количество исследователей пользуется услугами частных лиц в поиске и обработке информации, являющейся основой научных исследований.

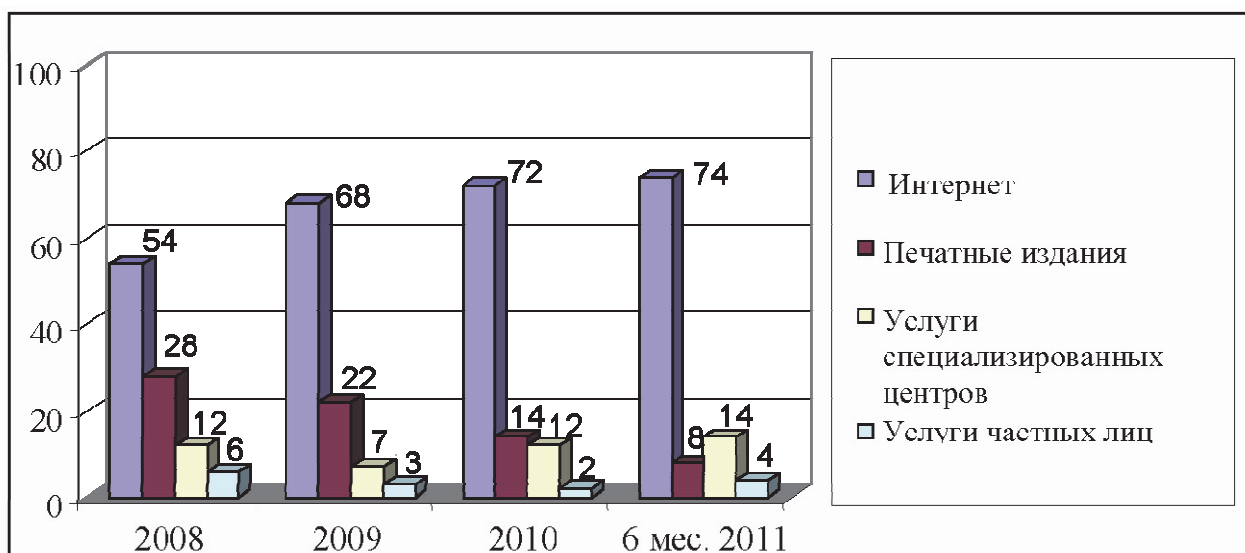

Рис. 1. Динамика использования информационно-аналитического обеспечения учеными-исследователями в Днепропетровской области

Рассматривая труды вышеупомянутых ученых в решении поставленной нами задачи исследования, следует отметить некоторые концептуальные моменты. Так, Д. В. Соловьяненко справедливо ставит акцент на решающей значимости библиотек как основной составляющей научной инфраструктуры, которая аккумулирует и помогает дифференцировать разнонаправленную информацию [8]. С. И. Лунёв и И. П. Цапенко настаивают на самостоятельной возможности и самоорганизации интернет-ресурсов как основы содержательных научных исследований [6]. И. Н. Келеберда использует процессный метод в проектировании эффективных информационно-аналитических систем для обеспечения учебного процесса при подготовке самостоятельных научных исследований и доказывает его эффективность с помощью соответствующих математических процедур [5]. П. И. Браславский в диссертации описывает методы повышения эффективности поиска научной информации посредством Интернет и доказывает их эффективность [2]. Безусловно, глубокий опыт исследований, накопленный в период активного развития интернет-технологий и информационно-аналитического обеспечения научной деятельности, является очень полезным, однако остаётся ряд нерешенных вопросов, которым следует уделять пристальное внимание.

На наш взгляд, целесообразной является систематизация плюсов и минусов создания, развития и использования информационно-аналитических систем в науке, которые приведены в таблице 1.

Факторы, содействующие и препятствующие становлению эффективных коммуникаций в системе «информационно-аналитическая система – индивидуум» в науке

Содействующие факторы		Препятствующие факторы	
1.	Насыщенность и разнообразие научной информации	1.	Высокая коммерциализация целевых сайтов и «ценной» информации
2.	Разнообразие поисковых систем	2.	Основа для плагиата
3.	Интернационализация и доступность использования	3.	Отсутствие структурированности и логической последовательности
4.	Достаточно высокий уровень пользовательской подготовки	4.	Низкий уровень пользовательской интернет-культуры
5.	Достаточно устойчивая нормативно-правовая основа использования интернет-технологий	5.	Высокий риск использования нефиксированной и зачастую неподтверждаемой достоверности информации
6.	Высокая система разрешений	6.	Возможность «вирусной атаки»
7.	Каталожная система	7.	«Природная лень» индивидуума и низкая самомотивация

Подытоживая описанные выше факторы, следует отметить, что наиболее угрожающими с точки зрения прогресса в науке является плагиат и риск получения посредством Интернет недостоверной, ничем и никем не подтвержденной информации. Более того, отсутствие нормативно-правовых механизмов воздействия на «распространителей» и ограниченные возможности «уличения» ставят дополнительные барьеры в полномасштабном использовании интернет-ресурсов.

Поэтому решающими субъектами инфраструктуры, уполномоченными на официальное распространение «достоверной» информации, мы считаем электронные библиотеки и каталоги официальных научных и образовательных учреждений (министерств, ведомств).

В этом случае предусматривается четкое структурно-логическое построение электронных баз данных и каталогов; доступность (физическая и финансовая) при зарегистрированном пользовательском соглашении; высокая

степень мотивации обеих сторон (пользователя и библиотеки); высокая степень ответственности обеих сторон (в предоставлении информации и в ее надлежащем использовании); взаимовыгодные условия сотрудничества (постоянное членство такой электронной библиотеки создает рейтинг ее пользователю и скидки в использовании интересующей его информации, находящейся вне поля его научных интересов); возможность расширения и углубления информационно-аналитической базы электронной библиотеки самим пользователями (по примеру создания «Википедии»).

Достаточно интересным механизмом является поддержка органов власти и местного самоуправления инициализации такого сотрудничества и расширения информационно-аналитических систем баз данных. В этом направлении интересен опыт Днепропетровской области – единственной области в Украине, которая проводит конкурсы среди молодых ученых. В 2010 г. из областного бюджета на поддержку талантливой молодежи было выделено почти 2 млн грн, в т. ч. на областные конкурсы «Лучший совет молодых ученых», «Лучший молодой ученый» и «Молодые ученые – Днепропетровщине» было выделено более 800 тыс. грн, на финансирование почти 180 областных именных стипендий и стипендий имени Макарова – 570 тыс. грн, на поддержку студенческих и научных мероприятий 420 тыс. грн [1].

Такие действия облгосадминистрации, безусловно, стимулируют научную активность, особенно среди молодых ученых, и являются позитивным опытом для других областей.

Выводы. В заключение следует отметить, что в основе научного прогресса, прежде всего, лежит интерес, который основывается на достижении и стремлении к открытиям «неизвестного». И, безусловно, существующие сегодня интернет-технологии и информационно-аналитические источники содействуют и препятствуют одновременно эффективному и устойчивому росту «научных открытий». Однако задача нахождения «рационального оптимума» всё ещё находится в руках каждого исследователя, который выбрал непростой путь в научной деятельности.

Литература

1. Александр Вилкул одарил молодых учёных ноутбуками [Электронный ресурс] // Днепропетровск : гор. сайт. – Текст. дан. – Днепропетровск, 2010. – Режим доступа: <http://212.115.229.20/news/59565?page=1&co=ur>. – Загл. с экрана.
2. *Браславский, П. И.* Методы повышения эффективности поиска научной информации (на материале Интернет) : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.16 «Применение вычисл. техники, мат. моделирования и мат. методов в науч. исследованиях» / Браславский Павел Исаакович ; Урал. гос. техн. ун-т. – Екатеринбург : [б. и.], 2000. – 16 с.
3. Глобальная статистика украинского Интернета [Электронный ресурс] / BIGMIR-Internet. – Текст. дан. – К., 2011. – Режим доступа: http://i.bigmir.net/index/UAnet_global_report_122010.pdf. – Загл. с экрана.
4. Днепропетровская область теряет научный потенциал [Электронный ресурс] // Лица : газ. о личностях и лицедеях. – Текст. дан. – Днепропетровск, 16.05.2011. – Режим доступа: <http://www.litsa.com.ua/news/partners/458/dnepropetrovskaya-oblast-teryayet-nauchnyu-potentsial.htm>. – Загл. с экрана.
5. *Келеберда, И. Н.* Проектирование образовательной социальной сети на базе метода учебных проектов / И. Н. Келеберда // Вестн. Херсон. нац. техн. ун-та. – 2010. – № 2 (38). – С. 477–483.
6. *Лунёв, С. И.* Интернет и интернационализация сферы НИОКР / С. И. Лунёв, И. П. Цапенко // Науч. политика и проблемы развития науки. – 2006. – № 17 (2). – С. 151–169.
7. Сколько вузов в Днепропетровской области [Электронный ресурс] / Гл. упр. статистики в Днепропетр. обл. // Dnepr.info : единый информ. портал. – Текст. дан. – Днепропетровск, 2010. – Режим доступа: http://dnepr.info/news/region/skolko_vuzov. – Загл. с экрана.
8. *Соловьяненко, Д. В.* Статистика использования Интернет-технологий в библиотеках Украины / Д. В. Соловьяненко // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 77. – С. 96–115.

О. А. Гетьман

Особливості використання інформаційно-аналітичних систем в науковій діяльності

У статті представлено результати маркетингового дослідження використання інтернет-технологій вченими Дніпропетровської області. Диференційовано фактори, що сприяють та перешкоджають ефективному використанню інформаційно-аналітичних систем в науковій діяльності. Запропоновано шляхи удосконалення використання інформаційно-аналітичних систем.

Ключові слова: інформаційно-аналітичні системи, бази даних, ефективність використання інформаційно-аналітичних систем.

O. A. Hetman

Peculiarities of Usage of Informational and Analytical Systems in Scientific Activities

In the article the results of a marketing research on the usage of internet-technologies by scientists of Dnipropetrovsk oblast are presented. Stimulating and obstructive factors in the usage of informational and analytical systems during scientific activities are differentiated. Some ways are suggested for improving the usage of informational and analytical systems.

Key words: informational and analytical systems, data bases, efficiency of informational and analytical systems usage.

УДК 001.4:[002:001.82]

Л. М. Петренко,

канд. пед. наук, старш. наук. співроб.

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ

«ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Підкреслено потребу удосконалення наукової термінології в інформаційно-аналітичній сфері. Подано результати аналізу наукових підходів до визначення категорії «інформаційно-аналітична компетентність», зокрема в контексті підготовки фахівців із різних галузей.

Ключові слова: наукова термінологія, інформаційно-аналітична компетентність, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Для сучасного періоду розвитку цивілізованого суспільства характерним є інтенсивний процес інформатизації. Відбувається перехід світового співтовариства до якісно іншого технологічного устрою, що ґрунтується на мережевому розвитку виробництва й управління.

Нині професійна діяльність керівників професійно-технічних навчальних закладів більшою мірою пов'язана із задоволенням інформаційних потреб, переробкою великої кількості різноманітної інформації, яка необхідна для досягнення мети – задоволення потреб регіону в кваліфікованих робітниках. Тому цілком правомірною є думка, що інформація становить основу діяльності сучасного професійно-технічного навчального закладу. Сьогодні очевидним

визнається той факт, що професійну діяльність керівника і педагога не можна уявити без інтелектуально насиченої роботи з інформацією. В епоху тотальної інформатизації всіх галузей суспільного життя інформаційно-аналітична компетентність стає ядром професіоналізму. А це, у свою чергу, зумовлює необхідність вивчення її змісту, структури, особливостей, теоретичних основ і методики формування баз даних.

Вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури засвідчує, що в сучасних дослідженнях теоретичний і методичний аспекти розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів представлені недостатньо. У зв'язку з цим *актуальність* заявленої нами теми зумовлена суперечністю між потребою професійно-технічних навчальних закладів та їхніх структурних підрозділів у керівниках з високим рівнем сформованості інформаційно-аналітичної компетентності та недостатньою розробленістю теорії і методики її розвитку.

Як відомо, цілеспрямований розвиток теоретичного знання потребує удосконалення наукової термінології. Тобто, загальноновживані слова природної мови, якою користується педагогіка, мають набути невід'ємної якості наукового терміна – однозначності, що «дозволяє досягти єдиного розуміння їх усіма вченими цієї галузі» [6]. Для дослідження окресленої проблеми важливим є експлікація (лат. *explication*), тобто тлумачення поняття «інформаційно-аналітична компетентність» у контексті подальшого визначення теоретичних основ її розвитку [10].

Аналіз останніх досліджень. Виходячи з кумулятивного характеру розвитку наукового знання, який визначає необхідність вивчення результатів наукових досліджень учених у попередні роки для отримання нових знань, ми ознайомилися з науковими працями щодо теорії інформації (І. І. Блох, М. К. Трифонова, А. Д. Урсул, А. Файнштейн), вивчили наукову думку щодо розвитку інформаційної діяльності (Ю. Ф. Абрамов, Н. П. Ващекин, С. Є. Злочевський, Л. Г. Кедровська). Наш науковий інтерес привернули дослідження, здійснені у сфері інформаційного забезпечення управління

суспільством і виробництвом (В. Г. Афанасьєв, Д. І. Блюменау, Г. Г. Воробйов, Н. К. Дніпренко, О. В. Єлчанінова, Л. С. Козачков, В. В. Тарасенко, С. Б. Шапіро), системою освіти, навчальними закладами і навчально-виховним процесом (В. Ю. Биков, Л. М. Калініна, В. М. Мадзігон, Н. Т. Тверезовська, А. О. Ярошенко та інші). Важливими для нашого наукового пошуку є результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних дослідників (Т. Л. Богданова, В. А. Кравець, І. А. Негодаєв, Л. В. Скворцов, Н. В. Фролова та інші) з проблем формування інформаційної культури, інформаційної компетентності. Розробкою тлумачення феномену «інформаційно-аналітична компетентність» у контексті підготовки майбутніх фахівців з інформатики, економіки, працівників інформаційно-аналітичних служб владних структур, педагогів загальноосвітньої школи опікуються О. Л. Алфєєва, І. В. Бабакова, Т. М. Єлканова, Н. А. Зінчук, О. В. Назначило, В. І. Фомін. Аналіз отриманих здобутків нами використано для подальшого розвитку зазначеного поняття.

Мета статті – проаналізувати різні підходи до розкриття поняття «інформаційно-аналітична компетентність» у науковій літературі для подальшого дослідження теоретичних основ розвитку цього виду компетентності в керівників професійно-технічних навчальних закладів.

Основна частина. Сучасна вітчизняна професійна освіта і навчання розвиваються в умовах інформаційного суспільства, тобто суспільства, в якому більшість працюючих зайнята виробництвом, збереженням, переробкою і реалізацією інформації, особливо її вищої форми – знань. Тому необхідною умовою життя для кожної сучасної людини стає володіння навичками інформаційно-аналітичної діяльності. У зв'язку з цим до структури професійної компетентності фахівця будь-якого профілю об'єктивно включається інформаційно-аналітична діяльність, яка має могутній потенціал і слугує основою подальшого її (компетентності) розвитку. На основі наукових здобутків Є. С. Гайдамак довів, що інформаційно-аналітична компетентність є ключовою складовою професійної компетентності в силу фундаментальності понять «інформація» і «аналіз» [3]. Такої ж думки дотримується й В. І. Фомін.

Інформаційно-аналітичну компетентність як складову професійної компетентності він тлумачить так: «готовність до ефективного розв'язання професійних завдань в умовах невизначеності (неповної інформації)» [11, с. 12]. Він вважає, що інформаційно-аналітичну компетентність слід формувати під час навчання в закладах освіти аналогічно навчанню умінням та навичкам читати, писати, рахувати. Її сформованість є свідченням грамотності фахівця. Цю думку автор обґрунтовує переосмисленням чи, навіть, ідейним розвитком поняття «грамотність», «зміст якого стає ширше класичних трьох навичок, що відповідають традиційному змісту базової освіти. За цих умов відбувається розширення понять читання (активний пошук усіх різновидів і типів інформації, її сприйняття й аналіз); письма (створення інформаційних об'єктів різних типів, встановлення зв'язків між об'єктами, організація інформації певним чином); рахування (проектування і конструювання об'єктів і дій, різних за будовою, у тому числі логічні і формалізовані)» [11, с. 6]. Розкриваючи зміст підготовки до інформаційно-аналітичної діяльності вчителя інформатики, Н. І. Рижова та О. В. Філімонова розглядають цей вид діяльності як одну зі складових професійної компетентності педагога, спираючись на фундаментальність понять «інформація» і «аналіз». У їхньому розумінні інформаційно-аналітична компетентність є частиною професійної компетентності фахівця в предметній галузі і визначається як «готовність до розв'язання професійних завдань у предметній галузі за допомогою ІКТ на основі семантичної обробки інформації в умовах швидких змін інформаційного середовища» [8, с. 260]. Розвиваючи поняття «інформаційно-аналітична компетентність» у контексті підготовки майбутніх економістів, Н. І. Рижова і В. І. Фомін доводять, що інформаційно-аналітична компетентність спеціаліста економічного профілю є частиною «його професійної компетентності в предметній області» та тлумачать цей концепт як «готовність до розв'язання професійних завдань у соціально-економічній сфері за допомогою ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) на основі семантичної обробки інформації в умовах інформаційного середовища, яке швидко змінюється» [9,

с. 359]. Іншими дослідниками (О. Л. Алфеева та М. В. Алфеева) інформаційно-аналітична компетенція розглядається в групі семіотичних компетенцій у сукупності з лінгвістичною компетенцією та компетенцією аналітико-синтетичної переробки інформації [1]. На цілісність інформаційно-аналітичної компетентності вказує Н. А. Зінчук. Автор вважає, що цей феномен складається з низки компонентів: професійна мотивація, інтереси, потреби, ціннісні та смислові орієнтації, знання, уміння, навички, первинний досвід професійної діяльності, акмеологічні аспекти тощо [5]. На основі результатів дисертаційного дослідження О. В. Назначило робить висновки, що інформаційно-аналітична компетентність є інтегративною характеристикою викладача, яка відображає «готовність і здатність особистості ефективно здійснювати пошук, збір, аналіз, обробку інформації і продуктивно використовувати її в процесі розв'язання професійних завдань» [7].

Досліджуючи проблему формування інформаційно-аналітичної компетентності в структурі загальногуманітарного базису освіти, Т. М. Єлканова визначення поняття «інформаційно-аналітична компетентність» не формулює. Однак, використовуючи цей феномен у своєму дослідженні, автор вказує на важливість володіння умінням «переробляти великі масиви інформації з використанням як інформаційних (комп'ютерних) технологій, так й інтелектуальних нормалізованих методик (поаспектного аналізу текстів, контент-аналізу, класифікаційного і кластерного аналізу тощо)» для розуміння й виокремлення з інформації особистісно цінного змісту. Важливо також вміти самостійно вибирати критерії оцінювання інформації, аналізувати та інтерпретувати різні підходи до її обробки, створювати «жорсткі особисті фільтри» та «чіткі способи відбору цінної інформації». Якість опрацювання інформації певною мірою залежить від коректно сформульованих власних інформаційних запитів, способів результативного пошуку інформації, її обробки та використання відповідно до виробничих і пізнавальних завдань. Головним завданням при цьому є опанування загальною системою способів орієнтації в динамічних потоках інформації, алгоритмами пошуку та аналітико-

синтетичної переробки, вилучення й оцінювання інформації, перетворення здобутої інформації, постійного її поповнення та добудови на цій основі своєї особистісної системи знань [4]. Автор наголошує, що інформаційно-аналітична компетентність належить за класифікацією компетентностей до ключових (базових). При цьому зазначає, що опанування нею – це «шлях до універсалізації якостей людини, який сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця і своєї ролі» [4]. У дослідженні Н. В. Фролової інформаційна й аналітична компетенції розглядаються окремо. За її висновками, інформаційна компетенція передбачає здатність будувати ефективну систему інформаційних ресурсів (на їхній основі формується інформаційно-правова основа прийняття управлінських рішень) та визначати потребу певного інформаційного ресурсу в рамках оперативного і стратегічного управління організацією. Аналітична компетенція, на думку автора, передбачає здатність до обґрунтування оцінки ефективності запропонованої для використання системи інформаційних ресурсів, об'єктивного оцінювання позитивних і негативних аспектів кожного компонента системи інформаційних ресурсів. Аналітична компетентність споживача інформації уможливорює здійснення оперативної оцінки інформаційних потоків; оперативне й ефективне аналітичне співставлення (виокремлення) інформаційних потоків з різних компонентів інформаційної системи. Фіналом цих аналітичних операцій має бути систематизація, інтерпретація, критичне оцінювання, формулювання комплексних аналітичних висновків, передбачення способів використання отриманої інформації у контексті певної управлінської проблеми [12].

Інформаційну й аналітичну компетентність окремо вивчала І. В. Бабакова. Інформацію вона розглядає як інформаційну основу діяльності працівників інформаційно-аналітичних структур. При цьому під інформаційною основою дослідниця розуміє «сукупність інформації, що дозволяє організувати діяльність відповідно до вектора «ціль–результат»» [2, с. 12]. Аналітичну компетентність спеціалістів інформаційно-аналітичних структур вона вивчає з погляду акмеології, що дає змогу характеризувати суть аналітичної

компетентності за змістом, відмінним від описових і пояснювальних конструктів. Науковець вказує на те, що особливість цього виду компетентності пов'язана зі специфікою аналітичної діяльності. У цьому процесі об'єкти пізнання здатні перетворюватися на структури мислення, набувають логічних форм, тобто - стають способами аналізу, синтезу, категоріалізації. Враховуючи специфіку аналітичної діяльності, автор дає визначення аналітичної компетентності спеціалістів інформаційно-аналітичної структури як «здатність розв'язувати аналітичні, дослідницькі, прогностичні завдання, які забезпечують ефективність конструювання і програмування розв'язання практичних проблем» [2, с. 15].

Отже, результати дослідження Н. В. Фролової та І. В. Бабакової свідчать, що навіть за умови окремого вивчення інформаційної та аналітичної компетентності ці два види пов'язані між собою і становлять основу професійної компетентності.

Аналіз наукових джерел з окресленої проблеми дає підстави для висновку про те, що тією чи іншою мірою вже виконувалися теоретичні розробки формування і розвитку інформаційно-аналітичної компетентності діяльнісних суб'єктів.

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення і тлумачення поняття «інформаційно-аналітична компетентність». Зокрема, її розглядають як:

- ключову складову професійної компетентності (Є. С. Гайдамак, В. І. Фомін, Н. І. Рижова);
- окрему компетенцію в групі семіотичних компетенцій (О. Л. Алфєєва);
- дві окремі ключові компетенції – інформаційну та аналітичну (Н. В. Фролова);
- цілісне утворення (Н. А. Зінчук);
- інтегративну характеристику особистості (О. В. Назначило);
- певні вимоги, що характеризують здатність і готовність спеціаліста до роботи у відповідних предметних сферах;
- показник грамотності людини (В. І. Фомін).

Висновки. Характерним для всіх без винятку дослідників є те, що вони інформаційно-аналітичну діяльність розглядають як системоутворювальний компонент управлінської, виробничої, освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності, суспільної практики.

Вважаємо найважливішою і основною властивістю інформаційно-аналітичної компетентності її двопараметричність. Кожний окремий її параметр (інформаційна й аналітична компетенції), у свою чергу, є складним, цілісним утворенням. Між ними існує взаємозв'язок – не випадковий, а еволюційно закономірний. Це обґрунтовано науковими теоріями і доведено соціальною практикою. Тому інформаційно-аналітична компетентність може розглядатися і як явище, і як процес, при цьому зберігати властивості поліфункціональності. Це вимагає розроблення поняття такого класу на принципово новій теорії й технології – як об'єкта високого рівня складності. Розв'язання проблеми понятійно-концептуальної єдності двох складових категорії «інформаційно-аналітична компетентність» буде результативним за умов використання міждисциплінарного підходу на основі системного методу.

Література

1. *Алфеева, Е. Л.* Структурирование ключевых компетенций для подготовки студентов к информационно-аналитической деятельности [Электронный ресурс] / Алфеева Е. Л., Алфеева М. В. // Инновационные информационно-педагогические технологии в системе ИТ-образования – 2010 : I междунар. Интернет-конф. – Текст. дан. – М., 2010. – Режим доступа: http://ip2010.it-edu.ru/posts/metodologia_ip/970. – Загл. с экрана.

2. *Бабакова, И. В.* Развитие профессиональной компетентности специалистов информационно-аналитических служб : автореф. дис. на соиск. ученой степ. канд. психол. наук : спец. 19.00.13 «Психология развития, акмеология (психол. науки)» / Бабакова Ирина Владимировна ; [Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ]. – М. : [б. и.], 2010. – 24 с.

3. *Гайдамак, Е. С.* Информационно-аналитическая деятельность специалиста в области образования [Электронный ресурс] / Е. С. Гайдамак // Вестн. Омского гос. пед. ун-та. – Электрон. науч. журн. – Омск, 2006. – Режим доступа: <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-83.pdf>. – Загл. с экрана.

4. *Елканова, Т. М.* Формирование информационно-аналитической компетентности в структуре общегуманитарного базиса образования [Электронный ресурс] / Т. М. Елканова // Высш. образование сегодня :

[электрон. версия журн.]. – Текст. дан. – М., 2009. – № 12. – С. 53–57. – Режим доступа: http://www.hetoday.org/archiv/VOS/12_2009/53_57.pdf. – Загл. с экрана.

5. *Зінчук, Н. А.* Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ [Електронний ресурс] / Зінчук Наталія Анатоліївна // Інформаційні технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / АПН України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання, Ун-т менеджменту освіти. – Електрон. журн. – К., 2008. – Вип. 3 (7). – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em7/cont/html>. – Назва з екрана.

6. *Краевский, В. В.* Методология педагогики: новый этап : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – М. : Академия, 2006. – 400 с.

7. *Назначило, Е. В.* Развитие информационно-аналитической компетентности преподавателя в процессе непрерывного педагогического образования : автореф. дис. на соиск. ученой степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика проф. образования» / Назначило Елена Валериевна. – Магнитогорск : [б. и.], 2003. – 19 с.

8. *Рыжова, Н. И.* Содержание подготовки к информационно-аналитической деятельности для учителя информатики в контексте его обучения к информационному моделированию / Н. И. Рыжова, Е. В. Филимонова // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 3 (15). – С. 259–264.

9. *Рыжова, Н. И.* Структура информационно-аналитической компетентности специалиста экономического профиля на основе модели развития содержания обучения / Н. И. Рыжова, В. И. Фомин // Изв. Самар. науч. центра Рос. акад. наук. – 2009. – Т. 11, № 4 (2). – С. 358–361.

10. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).

11. *Фомин, В. И.* Развитие содержания подготовки к информационно-аналитической деятельности на основе семиотического подхода : автореф. дис. на соиск. ученой степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (информатика)» / Фомин Владимир Ильич ; [Самар. гос. экон. ун-т]. – М. : [б. и.], 2009. – 51 с.

12. *Фролова, Н. В.* Организационно-педагогические условия формирования профессиональных компетенций у студентов управленческих специальностей [Электронный ресурс] / Н. В. Фролова // Ярослав. пед. вестник : науч. журн. / Ярослав. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского. – Текст. дан. – Ярославль, 2006. – № 3. – Режим доступа: http://vestnik.yspu.org/releases/pedagoka_i_psychologiy/32_3/. – Загл. с экрана.

Л. М. Петренко

Экспликация понятия «информационно-аналитическая компетентность»

Подчеркнута необходимость усовершенствования научной терминологии в информационно-аналитической сфере. Представлены

результаты анализа научных подходов к определению категории «информационно-аналитическая компетентность», в частности, в контексте подготовки специалистов из разных отраслей.

Ключевые слова: научная терминология, информационно-аналитическая компетентность, профессиональная компетентность.

L. M. Petrenko

The Explication of the Notion «Informational and Analytical Competence»

The need to improve scientific terminology in the information and analytical sphere is underlined. The results of an analysis of scientific approaches to defining the category «informational and analytical competence», in particular in training specialists of different branches, are presented.

Key words: scientific terminology, informational and analytical competence, professional competence.

УДК 023.4:159955

О. В. Карпенко,
канд. наук із держ. упр.,
докторант кафедри державної політики та управління
політичними процесами Національної академії
державного управління при Президентові України,
старш. наук. співроб. ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського

**АНАЛІТИЧНЕ МИСЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Проаналізовано актуальну проблему формування аналітичного мислення бібліотечного фахівця у процесі підготовки вторинної інформації. Запропоновано рекомендації щодо покращення якості, мобільності та ефективності надання інформаційних послуг шляхом активізації виконавцями аналітичного мислення.

Ключові слова: аналітичне мислення, інформаційно-аналітичне забезпечення, формування аналітичного мислення.

Постановка проблеми. Взаємозв'язок основних компонентів інформаційно-аналітичного забезпечення освітянської галузі, зокрема інформаційних ресурсів, інформаційних систем, інформаційних технологій та забезпечувальних елементів інформаційної діяльності створює інформаційну базу для реалізації аналітичних процедур у процесі надання інформаційних

послуг. У попередніх дослідженнях автором сформульовано визначення інформаційно-аналітичного забезпечення як комплексу забезпечувальних заходів з реалізації інформаційно-аналітичної діяльності, які передбачають дослідження об'єктів і суб'єктів інформаційних послуг [4, с. 107; 5, с. 54].

Головною метою інформаційно-аналітичної діяльності будь-якої державної установи є виявлення і роз'яснення змісту подій та процесів, що відбуваються. Аналітик у сфері соціальних комунікацій повинен насамперед відповісти на питання: а що ж відбувається насправді? Його основні завдання – розкрити внутрішній зміст події або процесу; пояснити, чому ця подія відбулася; спрогнозувати, як ця подія буде розвиватися; як цією подією можна управляти та як на цю подію слід реагувати [8, с. 3].

Аналіз останніх досліджень. Упродовж попередніх двадцяти років проблематика надання інформаційних послуг неодноразово висвітлювалася провідними українськими науковцями, а саме: В. Авер'яновим, В. Бакуменком, І. Вендиктовою, В. Долечком, А. Каляєвим, В. Князевим, І. Коліушком, І. Косулей, О. Крисенко, В. Курило, А. Ліпенцевим, В. Марченко, І. Оклей, Я. Павленко, В. Пархоменко, Г. Писаренко, А. Поляком, Ю. Приймак, Л. Сердечною, С. Серьогіним, В. Сороко, А. Сосновиком, Е. Сухмановою, Д. Сухоніним, В. Тимощуком, І. Хожило, О. Чубуковою, Л. Шаповаловою, Г. Швецовою-Водкою, Ю. Шаровим та багатьма іншими. У працях вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема: Г. Атаманчука, Т. Барташук, А. Блюменау, М. Бутка, Т. Гаман, А. Дегтяра, М. Дітковської, В. Дрешпака, М. Калюжного, Р. Ковалю, О. Литвиненка, Є. Лук'янчикова, О. Нестеренка, Г. Почепцова, В. Троня, Я. Чепуренко, Г. Швецової-Водки, досліджувалися питання інформаційно-аналітичного забезпечення державно-управлінської та соціально-комунікаційної наук. *Невирішеною частиною загальної проблеми є відсутність теоретико-методологічних засад формування аналітичного мислення бібліотечного фахівця у процесі створення вторинної інформації.*

Необхідність радикальних змін у сфері надання інформаційних послуг у галузі освіти зумовлена вкрай повільним зростанням позитивної оцінки якості

їхньої реалізації. Серед суб'єктів інформаційно-аналітичної діяльності в освітянській сфері виокремимо інноваційного надавача інформаційних послуг – Державну науково-педагогічну бібліотеку України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), фахівцям якої для успішного вирішення покладених на них завдань разом із відповідною професійністю, необхідно досконало володіти двома інструментами: методологічною базою впровадження ІКТ і розвиненим аналітичним мисленням.

Метою статті є вивчення проблеми формування аналітичного мислення бібліотечних фахівців, які створюють вторинні документи та надають інформаційні послуги.

Основна частина. Сучасному аналітику доводиться вирішувати три основні завдання-функції: діагностика, прогнозування, моделювання відносин, подій та процесів. Тому в своїй роботі такому фахівцю доводиться:

- роз'яснювати зміст подій або процесів, що відбуваються (відбувалися);
- робити короткостроковий і довгостроковий прогнози щодо того, як ця подія чи процес розвиватимуться в майбутньому;
- давати замовнику поради, рекомендації з приводу того, як слід реагувати на події або процеси (моделювати поведінку замовника).

Здатність бібліотечного фахівця під час виконання посадових обов'язків, які включають створення вторинних документів, вирішувати перелічені вище завдання-функції визначається його професійністю, яка, у свою чергу, безпосередньо залежить від рівня його аналітичного мислення.

Систематизуємо основні складові аналітичного мислення на основі теоретичних розробок провідних зарубіжних учених у галузі психології та соціальних комунікацій Е. де Боно [2], А. Лука [6], І. Кона [7], К. Маркелова [8] та Г. Сельє [9]:

- *здатність до перенесення досвіду* – досвід, який набуто в процесі вирішення одного завдання, можна застосувати у вирішенні іншої, для цього аналітику необхідно мати широкий кругозір, глибоку ерудицію і певний

життєвий досвід;

– *цілісність сприйняття* – уміння визначати синтетичний (цілісний) погляд на проблему (на відміну від погляду аналітичного, що розкладає дійсність на елементи). Для того, щоб помічати дрібні, незначні (непомітні) деталі об'єкта (проблеми) – елементи асоціювання, необхідно вміти бачити весь об'єкт у цілому, без розділення його на частини;

– *здатність до зближення понять і явищ, що підлягають аналізу*, – уміння вибудувати логічну послідовність (асоціативний перехід) із проміжних об'єктів аналізу, кожен з яких за змістом пов'язаний із двома сусідніми;

– *здатність до об'єднання (роз'єднання) понять і явищ* – здатність об'єднувати (роз'єднувати) нову інформацію в групи, класи, асоціації за територіальними, часовими, функціональними та іншими ознаками;

– *уміння бачити проблемну ситуацію* – здатність самостійно виявляти (знаходити) проблемну ситуацію і вміння формулювати її ключову складову. Бібліотечному фахівцю дуже часто доводиться одноосібно розбиратись у проблемному напрямі та самому виокремлювати ключову проблему. Іншими словами, фахівець з надання послуг повинен володіти творчим мисленням.

У результаті проведеного аналізу під аналітичним мисленням надавача бібліотечних послуг будемо розуміти творче мислення, яке має низку особливостей, в основі яких – сукупність інтуїтивної та логічної складових, а саме:

– орієнтація на виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків між елементами досліджуваної системи (системність);

– здатність до асоціювання – якість мислення, що допомагає вбачати глибинні взаємовідносини між різного роду явищами, процесами і системами;

– наявність «громадського (суспільного) почуття» і соціального інтересу (здатність «бачити очима інших» – адаптація особистості до суспільства), що дає можливість передбачати динаміку і тенденції розвитку соціуму, суть подій і процесів [1];

– розвиненість абстрактного мислення й мови, що дає можливість вербалізувати і логічно обробляти здогадки, припущення, а також чуттєву й

інтуїтивну інформацію про події та процеси;

– багатопроBLEMність ситуацій, з якими доводиться стикатися фахівцю, який бере участь у наданні відповідних послуг.

Як зазначалося вище, важливою складовою аналітичного мислення є логічне мислення – класичне, нормативне мислення, підпорядковане суворим правилам і законам. Виокремлюють такі логічні операції (елементи операцій), що становлять основу логічного мислення: індуктивні і дедуктивні; форми логічного мислення: поняття, судження, висновки, докази, визначення тощо; закони логічного мислення: тотожності, суперечності, вилучення зайвого, обґрунтування достатнього.

Мислення як процесу безпосередньо стосуються індуктивні і дедуктивні висновки, що визначають тип логічного мислення загалом: індуктивний або дедуктивний.

Індукція – мислення, що забезпечує можливість переходу від поодиноких фактів до загальних положень (від часткового до загального). Таке мислення спирається на емпіричну теорію пізнання, що визнає почуттєвий досвід єдиним джерелом достовірного знання.

Дедукція – мислення, що забезпечує можливість переходу від одного твердження до іншого на основі законів логіки, що мають достовірний характер. Таке мислення спирається на філософію раціоналізму, що визнає вивідне знання основною рушійною силою пізнання [3, с. 94].

В аналітичній роботі необхідно активно використовувати обидва ці типи мислення, які розглянемо докладніше.

Індуктивне мислення передбачає рух від факту до теорії, а в його основі лежить робота конкретного, наочно-образного мислення. Тому для формування та активізації індуктивного стилю мислення аналітику, насамперед, слід розвивати спостережливість. Ця якість передбачає розвиток соціальної психологічності, основу якої становить соціальна емпатія. Соціальна емпатія, у свою чергу, характеризує здатність відчувати світ соціальних систем, процесів і відносин шляхом інтуїтивного розуміння їхньої сутності. Об'єктом соціальної

емпатії є соціальні комунікації. Для того, щоб розвинути соціальну емпатію, необхідно мати чуттєву сферу сприйняття інформації (виходить від досліджуваного об'єкта) та ерудицію (розширює кругозір і дає можливість асоціювати, збирати воєдино різноманітну інформацію). Чуттєва сфера оптимально розвивається у процесі надання інформаційних послуг, під час виконання професійних завдань завдяки творчій діяльності, зацікавленості у своїй професії. Ерудиція розвивається у процесі самоосвіти. Найефективніший спосіб саморозвитку – вивчення фахової літератури та продукції ЗМІ, а також її подальше обговорення з колегами. Подібні дискусії тренують діалогічне мислення і вчать розмірковувати вголос. Перелічені рекомендації допомагають розвинути ерудицію надавачів інформаційних послуг, створюють передумови для розвитку спостережливості – стрижневої якості індуктивного мислення.

Одним із найважливіших механізмів формування дедуктивного мислення є естетико-професійні навички (уміння витримати «ритм», «пропорцію» і «темп» надавання інформації), які допомагають розвиватися професійно і творчо. Такі навички особливо необхідні в науково-аналітичній діяльності фахівця сфери соціальних комунікацій, де, крім знання, апробованих методик та аналізу потрібен високий рівень креативності. Завдяки креативності безпосередній виконавець у разі потреби зможе впроваджувати принципово нові ексклюзивні алгоритми надання послуг. В основі естетико-професійних навичок лежить як отриманий професіоналізм, так і естетичне почуття, тобто синтез абстрактно-теоретичного і символічного мислення. Структурно формування аналітичного мислення можна відобразити як систему основних складових (компонентів), особливостей та логічних операцій (рис. 1).

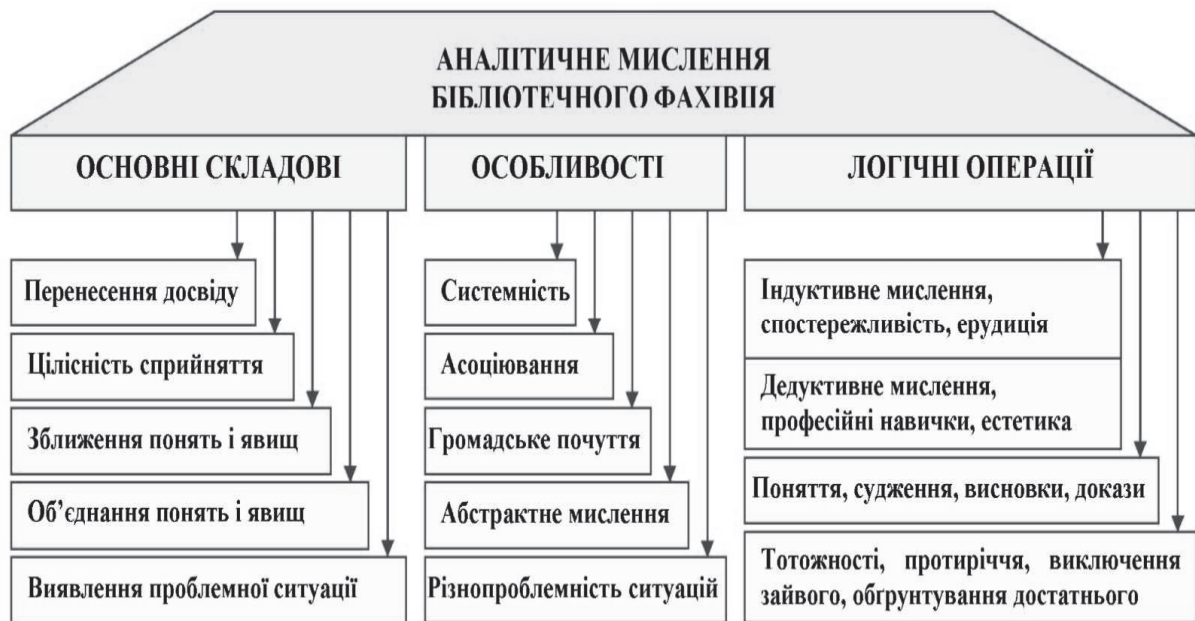

Рис. 1. Формування аналітичного мислення у бібліотечних фахівців

Висновки. У результаті проведеного дослідження сформульовано рекомендації для активізації аналітичного мислення у бібліотечного фахівця в процесі створення вторинної інформації:

- для досягнення максимального результату потрібно максимально точно визначення проблеми, яку потрібно вирішити;
- під час виконання поставлених завдань позитивним є наявність однієї або декількох робочих ідей, які дають змогу вирішити проблему;
- регулярне обговорення процесу вирішення проблеми з однодумцями (колегами);
- прийняття до уваги думки заявника послуг у вирішенні проблеми (питання, ідеї, концепції).

Негативні фактори, які пригнічують роботу аналітичного мислення надавача інформаційної послуги, слід розділити на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних належать: втома, розумове й фізичне виснаження; депресія, озлобленість, дрібні подразники; стурбованість недостатнім фінансуванням, низьким рівнем заробітної плати; надмірні адміністративні обов'язки. Серед суб'єктивних чинників, що ускладнюють оптимальну роботу аналітичного

мислення, слід виокремити: обмеженість ініціативи та страх перед невдачею; високу самокритичність та невпевненість у собі; вузькість кругозору і пасивність, що знижує інтелектуальну та творчу продуктивність особистості.

Керівникам бібліотек для оптимізації, мобільності та ефективності вирішення завдань з надання інформаційних послуг необхідно звертати увагу на зазначені фактори й за необхідності стимулювати їхній позитивний вплив і мінімізувати негативний.

Література

1. Адлер, А. Понять природу человека / Альфред Адлер ; пер. Е. А. Цыпин ; Гуманитар. агентство «Академический проект». – СПб. : [б. и.], 1997. – 256 с.
2. Боно, Э. де. Рождение новой идеи: о нешаблонном мышлении : пер. с англ. / Эдвард де Боно ; под общ. ред. и с послесл. О. К. Тихомирова. – М. : Прогресс, 1976. – 142 с.
3. Карпенко, О. В. Аналітичне мислення державних службовців у процесі надання управлінських послуг / О. В. Карпенко // Наук. пр. Сер. «Держ. управління» : наук.-метод. журн. / Чорном. держ. ун-т ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилян. акад.». – Миколаїв, 2011. – Вип. 160, т. 172. – С. 93–96.
4. Карпенко, О. Інформаційно-аналітичне забезпечення державної молодіжної політики Російської Федерації / О. Карпенко, Ю. Молоканов // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – 2008. – № 1. – С. 105–114.
5. Карпенко, О. В. Функціонально-технологічні механізми інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного управління : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Карпенко Олександр Валентинович ; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – К., 2010. – 256 арк.
6. Кон, И. С. Дружба: этико-психологический очерк / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1980. – 255 с. – (Личность, мораль, воспитание).
7. Лук, А. Н. Психология творчества / А. Н. Лук ; АН СССР. – М. : Наука, 1978. – 127 с. – (Серия «Наука и технический прогресс»).
8. Маркелов, К. В. Аналитическое мышление специалиста по работе с информацией : лекция / К. В. Маркелов. – М. : Изд-во РАГС, 2007. – 18 с.
9. Селье, Г. От мечты к открытию: как стать ученым / Ганс Селье ; пер. с англ. Н. И. Войсунской ; общ. ред. М. Н. Кондрашовой, И. С. Хорола ; послесл. М. Г. Ярошевского, И. С. Хорола. – М. : Прогресс, 1987. – 368 с.

А. В. Карпенко

Аналитическое мышление библиотечного специалиста в процессе формирования вторичной информации

Проанализирована актуальная проблема формирования аналитического мышления библиотечного специалиста в процессе составления вторичной

інформації. Предложені рекомендації касательно улучшения качества, мобильности и эффективности предоставления информационных услуг посредством активизации исполнителями аналитического мышления.

Ключевые слова: аналитическое мышление, информационно-аналитическое обеспечение, формирование аналитического мышления.

O. V. Karpenko

Analytical Thinking of a Library Specialist While Forming Secondary Information

The topical problem of a library specialist's analytical thinking formation while compiling secondary information is analyzed. Some recommendations on improving the quality, mobility and efficiency of informational services through activation of analytical thinking by performers are suggested.

Key words: analytical thinking, informational and analytical provision, formation of analytical thinking.

УДК 002:001.82

О. П. Дорофеева,
наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ РЕФЕРАТИВНИХ ОГЛЯДІВ

Висвітлено практичне значення реферативного огляду, теоретичні та методологічні засади реферування, шляхи подальшого розвитку даного виду вторинного інформування. Розглянуто класифікацію та компаративну характеристику оглядової та реферативної інформації. Описано методи підготовки реферативного огляду.

Ключові слова: реферування, реферативний огляд, вторинна інформація, згортання інформації, інформаційний потік, інформаційно-аналітичне забезпечення.

Постановка проблеми. Сьогодні немає потреби уточнювати переваги класичного реферування. Цей спосіб конденсування та кумулювання інформації виник ще наприкінці XVIII ст. як відповідь на потребу науковців якнайповніше володіти та обмінюватися відомостями про нові доробки у своїй галузі в умовах зростання потоку інформації.

У сучасній Україні реферуванням досить активно займаються фахівці всіх наукових бібліотек. Разом із тим доводиться констатувати, що такий спосіб

фактографічного фіксування нової інформації, як реферативний огляд, використовується нині досить рідко. До такого висновку ми дійшли, коли, намагаючись удосконалити цей напрям у відділі науково-реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, шукали інформацію про реферативний огляд та зразки самих реферативних оглядів. Дослідження інтернет-ресурсів та бібліотечних фондів, а також статистики відвідувань сторінок із реферативними оглядами на порталі нашої бібліотеки свідчить, що реферативний огляд як жанр наукової комунікації є ефективним засобом конденсування, накопичення й упорядкування наукової інформації, здатним значною мірою задовольнити наукові запити користувача, але сьогодні він несправедливо забувається. Поширеним цей жанр є лише серед студентства як початкова наукова робота, що, з одного боку, доводить ефективність та актуальність реферативного огляду, але з іншого – через масовість та непрофесійність призводить до профанування та стагнації жанру замість розвитку та плідності¹. Слід зазначити, що за кордоном жанр реферативного огляду є широкоживаним і затребуваним.

Відомо, що оглядам притаманна багатофункціональність. Як зазначає сучасний класик інформатики Д. Блюменау, огляд, виникнувши на початку минулого століття спочатку як вид суто інформаційний, із функціями орієнтування в документальних та інформаційних потоках, із плином часу став набувати аналітичних рис та виконувати гносеологічні, організаційні та інші функції. Практичну площину даного дослідження щодо наукової діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського обґрунтовує така його теза: «Усвідомлення факту багатофункціональності різних видів документів, зокрема оглядів, дозволяє

¹ Для обґрунтування такого припущення можна навести думки О. Гречихіна: «У реферативних виданнях найбільше поширення отримав так званий фактографічний (інформативний) реферат – конспективний виклад змісту документа. Таке «конспектування» – перший описовий ступінь наукового вивчення документальної інформації (а саме таким, зазвичай, і є студентський реферат – *О. Д.*)... Але навіть описова характеристика змісту документального джерела у рефераті («короткому викладі») через недостатню компетентність інформаторів веде до суб'єктивізму, інтуїтивізму і, як наслідок, – неефективності, інформаційної надлишковості. Наукове вивчення вимагає виявлення новизни, цінності та корисності документальної інформації. А це неможливо без попереднього знання й узагальнення усієї фактичної інформації у системі соціального спілкування, у даній сфері суспільної діяльності, тобто без певної компетентності бібліографа (референта – *О. Д.*)» [4].

повніше використовувати резерви документальної інформації у процесі інформаційного обслуговування фахівців» [1, с. 103–104]. Адже мета огляду – дати споживачеві узагальнену картину сучасного стану питання, переклад, аналіз та узагальнення численних розрізнених даних [10]. Ця наукова робота є частиною НДР «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної освіти, науки і практики України», яка виконувалася колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2009–2011 рр. під науковим керівництвом кандидата історичних наук О. Яценка.

Метою статті є дослідження сучасного стану жанру реферативного огляду, виявлення факторів його дієвості, розкриття методологічних засад реферування. Об'єктом дослідження є ефективність реферативної інформації. Предмет дослідження – процес і методологія укладання реферативного огляду (РО).

Для досягнення зазначеної мети виконано такі завдання: аналіз теоретико-методологічних і термінологічних засад реферування в цілому та реферативного огляду зокрема, визначення його місця серед інших жанрів вторинної інформації, вивчення особливостей та технології створення РО, дослідження стану та перспективності розвитку зазначеного напрямку в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Аналіз наукових досліджень. Теоретичні засади реферування вивчали В. Соловйов, Д. Блюменау, О. Гречихін, І. Здоров, Н. Гнедіна, А. Корюкова, І. Кравченко, В. Лутовинова, Н. Яцевич, Н. Зайченко, Н. Кушнарєнко, Н. Колкова, В. Пастухов, М. Сорока, О. Яценко, чії роботи становлять теоретичну базу цього дослідження. Приміром, М. Сорока характеризує огляд як «синтезований текст, в якому подано зведену характеристику певного питання чи проблеми, що базується на використанні інформації, отриманої з ряду першоджерел за певний проміжок часу». Характеризуючи РО, М. Сорока відзначає, що він «вміщує систематизовані та узагальнені відомості щодо стану і шляхів розвитку певної галузі науки, техніки й виробництва» [14, с. 31–32].

Основна частина. Розглянемо докладніше поняття «реферативний огляд» (РО). Літературне явище огляду є добре вивченим і розвинутим. Д. Блюменау

визначає огляд як різновид творів науково-технічної літератури, що містять зведену характеристику стану певного питання зі ступенем згорнутості, який є необхідним і достатнім для орієнтації певної категорії споживачів інформації у документному чи інформаційному потоці [2, с. 96]. В. Пастухов у своєму визначенні суттєво уточнює, що огляд як особливий вид наукової літератури містить виклад найбільш важливих відомостей на визначену тему і в певних часових межах: «виконаний на засадах узагальнення й оцінки <...> інформації за певний період». Науковець виокремлює дві великі групи оглядів залежно від їхніх функцій – загальнонаукові (фільтрувальна, аналітична, синтезувальна, фіксувальна та стимулювальна функції) та прагматичні (інформаційна, довідкова, навчальна, пошукова функції) [13]. А. Корюкова вводить до визначення огляду методологічні ознаки: це – концентрована інформація, яку отримано в результаті відбору, аналізу, систематизації та логічного узагальнення відомостей із великої кількості першоджерел. Вона класифікується залежно від предмету аналізу, мети укладення, призначення, видів використаних першоджерел, широти тематики, наявності порівнянь та прогнозів, періодичності підготовки, функціонального призначення в документальній системі – на аналітичні, ситуаційні, тематичні, проблемні (проблемні далекої перспективи), а також способів розповсюдження [8]. У контексті визначення огляду цікавим є зауваження О. Гречихіна, що «огляд як документальний спосіб інформаційного управління втілює у собі найбільш важливі достоїнства інших способів – бібліографічного та реферативного, підсилюючи їх новими якостями та піднімаючи їх до рівня оригінального літературного твору» [5]. Однак, з іншого боку, це показує, наскільки продуктивним і гнучким може бути розвиток даних видів вторинної інформації. Таку перспективу окреслює і Д. Блюменау: «...У практиці роботи служб науково-технічної інформації виробляється кілька «проміжних» аналітичних документів (між критичним рефератом та аналітичним оглядом), що призначені переважно для керівних працівників... до них відносяться, наприклад, інформація провідному фахівцю, інформаційна довідка, технічна записка тощо» [1].

Визначення реферату є стандартизованим: це – «короткий виклад змісту документа чи його частини, що включає основні фактичні відомості та висновки, які є необхідними для початкового ознайомлення з документом та визначення доцільності» [3, с. 5]. Разом із тим відомо, що більшість фахівців не вважають його всеохоплюючим і вичерпним. Так, О. Гречихін [4] зауважує, що реферат відображає, ідентифікує не взагалі зміст відповідного твору (документа, видання), а лише новий, цінний і корисний зміст (приріст науки, знання). Принциповою вимогою до реферату є його нейтральність щодо оцінки першоджерела: в інструкції для реферування РЖ ВІНІТІ (1963 р.) наголошено, що реферат не повинен відображати суб'єктивні погляди референта у питанні, яке розглядається, а також оцінки референтом висвітлюваної ним публікації.

У працях О. Гречихіна спостерігається такий синонімічний ряд на позначення терміна «реферативний огляд» (РО): поліреферат, оглядовий реферат, зведений реферат. Функції та властивості РО найбільш виразно проявляються у його компаративній характеристиці поряд з іншими видами оглядів. РО є спорідненим із бібліографічним за своїми функціями розв'язання суперечності між обсягом інформаційних потоків та фізичними можливостями їх сприйняття окремим фахівцем, зазначає Д. Блюменау [1, с. 96]. Однак, якщо бібліографічні огляди є формою документного обслуговування і з'являються в результаті метаінформативного згортання, то РО спрямований на орієнтування споживачів інформації не в документних, а в інформаційних потоках, тобто в сукупності фактів і концепцій, незалежно від джерел, з яких їх вилучено, причому в такий спосіб, щоб висновки робив читач (не референт). Тому РО не можна віднести до сфери концептографічного обслуговування – вони є формою фактографічного інформаційного обслуговування і результатом інформаційного згортання. Аналітичні ж огляди є носіями нової, ситуативної інформації, спеціально синтезованої для задоволення потреб у ній. Автор наголошує, що при цьому РО є не творами другого сорту, а так само «першосортними», як і аналітичні, з тією різницею, що в них різні функції (фактографічна у РО та концептографічна в АО) і цільове призначення [2].

У доступних джерелах не вдалося виявити спроб класифікації РО. Гіпотетично це можна пояснити недостатньою вітчизняною практикою цього виду згортання, що, у свою чергу, може бути пов'язано із суто економічними реаліями. Природно виокремлювати РО за класифікацією рефератів, а також цільовим призначенням. Розглядаючи оглядово-аналітичні документи, Н. Кушнарєнко класифікує їх за різними ознаками: «за глибиною гортання інформації розрізняють аналітичні огляди, які містять аргументовану оцінку інформації, рекомендації з її використання і реферативні огляди описового характеру» [10, с. 311]

Методологічний аспект РО обумовлений призначенням вихідного документа, вимогами жанру, а також особливостями його сприйняття. Психолінгвісти вказують на складність процесу сприйняття і непередбаченість його результатів для будь-якого тексту, реферативний же текст має свої стилістичні особливості. Закономірності сприйняття реферативного тексту описував, зокрема, І. Кравченко [9]. Він посилається на думку американських психологів про те, що вилучення надлишкової інформації підвищує ступінь уваги й ускладнює роботу споживача інформації, а це пов'язано з природною необхідністю пауз і повторень (при сприйнятті). У рефератах, особливо інформаційних, згорнута інформація є кондєнсованою, через що текст сприймається з певними труднощами суб'єктивного й об'єктивного порядку. Сприйняття – це завжди розшифровка загального смислу, котрий стоїть за повідомленням, що безпосередньо сприймається, тобто це складний процес виявлення найбільш істотних елементів висловлювання, перетворення розгорнутої системи повідомлення на ту ж думку, смисл, що стоїть за ним.

Отже, у процесі реферування завжди виникає необхідність долати суперечності через об'єктивно несумісні вимоги – забезпечити як максимальну повноту, так і мінімальний обсяг. Інша складність – уникати власної оцінки, не проявляючи власних симпатій чи антипатій, але поряд із цим, особливо у рефератах із суспільних наук – критично ставитися до положень явно помилкових чи неправдивих. І. Кравченко ставить в обов'язок референта непрямо

відмежуватися від помилкових чи сумнівних концепцій автора у значенні: відведення його концепції належного місця [9].

Роботу референта як посередника між автором і читачем можна порівняти з роботою перекладача, оскільки обом доводиться використовувати такі лексичні трансформації, як конденсування, генералізація значень, смисловий розвиток, компенсація тощо.

З погляду методологічної концепції РО, необхідно розглянути надзвичайно актуальну роботу білоруського вченого Н. Яцевича [16], котрий описав інформаційно-цільовий підхід (ІЦП) у згортанні інформації первинного документа як один зі шляхів оптимізації процесів згортання інформації, за якого текст розглядається у вигляді ієрархії комунікативно-пізнавальних програм. Н. Яцевич вказує на проблему сучасного згортання – коли до його основи закладається відоме – замість нового, невідомого (невідоме складається з відповіді на запитання «що?», «для чого повідомляється?»). Побудовані у такий спосіб вторинні документи хоча й забезпечують запити щодо предметного змісту, але залишають поза увагою запити щодо проблемно-цільового змісту. Використання ж ІЦП дає змогу виокремлювати не тематичну інформацію в повному обсязі, а лише смислову. Сутність ІЦП полягає у з'ясуванні, для чого укладено текст, тобто – якими є мотив і мета спілкування, у контексті якого породжується й інтерпретується текст, якою є та точка відліку, що зумовила породження саме даного, а не якогось іншого тексту, яким є комунікативно-пізнавальний мотив повідомлення. Такою точкою відліку може бути: а) демонстрування в тексті нового підходу до відомого предмета аналізу; б) представлення конкретного рішення завдання або конструювання нового предмета дослідження; в) цільова компіляція (оглядовий аналіз) наявного практичного матеріалу з метою його систематизації. Нерідко ці завдання поєднуються. На використання ІЦП накладає відбиток різниця у підходах до аналізу тексту при складанні анотацій, рефератів, оглядів.

Отже, згідно зі схемою інформаційно-цільового аналізу тексту в застосуванні до реферування, він складається з чотирьох блоків:

- мета первинного документа;
- основні тези;
- розгортання основної тези;
- результати, висновки та рекомендації за підсумками (інформативний блок).

При написанні огляду реалізується як метаінформативний (вказівки на результати), так й інформативний (самі результати) рівні. ІЦП оптимально вирішує суперечності між вимогою до стислості реферату та його інформативності, а також між вимогою відсутності оцінки поряд із критичним ставленням до змісту першоджерела.

Практичне застосування ІЦП описує О. Гречихін, називаючи цей підхід стосовно реферування – рекомендаційним реферуванням [5]. Він вказує на те, що при реферуванні літератури з суспільних наук без оцінки документальної інформації, яку містить реферат, не обійтися, і це підтверджує досвід Інституту. Сутність же рекомендаційного реферування зводиться до виявлення й відбору лише тих даних, які, за результатом ціннісного вивчення змісту першоджерела, мають значення з погляду їх практичного використання в певній сфері суспільної діяльності певним споживачем. Укладач такого реферату повинен знати не тільки фактичний стан справ у даній галузі суспільної діяльності, але й її внутрішню та зовнішню кон'юнктуру, панівні тенденції та перспективи розвитку, а також враховувати рівень освіти, соціально-психологічні особливості відповідного споживача інформаційної продукції.

Метод РО, на думку О. Гречихіна, є єдиним, який дозволяє повною мірою представити екстраговану нову інформацію у певній галузі щодо конкретного питання. Його основні переваги – отримання максимальної інформативності, оскільки відпадає необхідність в інформаційній характеристиці кожного реферованого документа. До того ж РО може бути трьох різновидів: сигнальним, оцінювальним та рекомендаційним. Розрізняють також вузькодисциплінарні та міждисциплінарні огляди.

РО складається на певну кількість документів-першоджерел² і є зведеною характеристикою певного змісту документів – критерієм зведення може бути будь-яка типологічна характеристика першоджерела, також різними можуть бути знакові форми реферату (текстові, ілюстративні, табличні та різні їхні комбінації). У зв'язку з цим, О. Гречихін вважає недостатнім визначення РО, укладеного за кількома першоджерелам, що поєднані лише спільною тематикою змісту [5]. Скорочення строків підготовки та випуску реферативних видань за рахунок використання ЕОМ сприяє подальшому підвищенню їхніх сигнальних якостей.

М. Сорока, вивчаючи терміносистему науково-інформаційної діяльності, зазначає, що процес реферування – найтипівіший процес інформаційного аналізу, пов'язаного з вивченням і обробкою документів з метою вилучення із них найсуттєвіших відомостей та (або) їх узагальнення. Його елементами є відбір і опис, оцінка, систематизація та узагальнення фактографічної інформації [14]. З погляду реципієнта, реферат є знаряддям пошуку нових знань та ідей, узагальнень і практичних завдань, виявлення нових напрямів та тенденцій розвитку проблеми (теми) для розроблення теорій, створення нових методів дослідження, прогнозування, інформаційного забезпечення тощо [10]. Як відомо, огляд містить у стислій формі систематизовані відомості з досліджуваних питань, про їхній стан, рівень та тенденції розвитку з аргументованою критичною оцінкою та рекомендаціями. Основна частина огляду охоплює вступну частину, аналітичну частину, висновки, додатки, причому обов'язковий елемент огляду – аналітична частина. У вступі має міститися коротке обґрунтування вибору теми огляду, окреслено часові межі аналізованого періоду та зазначено види використовуваних документів, вказано на зв'язок огляду із попередніми оглядами даної тематики.

Особливості складання РО впливають з його визначення: це має бути огляд за жанром і реферат за стилем. Це зумовлено функціональним призначенням такого огляду – надавати нову фактографічну інформацію без оцінювально-

² Щодо кількості джерел дослідження В. Пастухов [13] стверджує про можливий діапазон від 10 до 250 первинних публікацій, тоді як інші автори вважають, що джерела, які охоплює оглядач, може бути менше 10, навіть одне.

порівняльних зауважень з метою саме орієнтування читача в документному чи інформаційному потоці, а не навчання чи інструктування його для прийняття рішення щодо певного практичного завдання.

Відомо кілька методик складання огляду. Розгорнуту поетапну методику складання огляду пропонує Н. Колкова [6], розкривши таку послідовність та характеристику технологічних операцій формалізованого складання огляду: підготовча стадія (розроблення завдання на укладання огляду, укладення списку літератури, складання частотного словника, побудова рубрикатора, складання плану огляду), основна стадія (підготовка тексту огляду та його редагування), завершальна стадія (підготовка довідкового апарату до огляду, оформлення огляду). Д. Блюменау пропонує більш узагальнені етапи створення огляду: розроблення плану, збір відповідної літератури (до того ж «джерела поточної бібліографічної інформації, періодичні та продовжувані видання слід переглядати у зворотній хронологічній послідовності»), аналіз джерел (складання картотеки та конспектування відповідних джерел), написання огляду [2]. Слід зазначити, що користування Інтернетом та сучасними ІКТ значно спрощують пошук першоджерел для укладання РО, а також їх систематизації за допомогою програми текстового редактора Word. Власне, третій етап, а саме в частині конспектування підібраної літератури, і є визначальним у складанні різних видів оглядів (бібліографічного, реферативного, аналітичного), оскільки саме в цей час визначається характер, рівень згортання, ступінь аналітичності матеріалів огляду. «У випадку бібліографічного огляду конспект, зазвичай, має анотативно-реферативний характер, у випадку реферативного огляду – реферативно-фактографічний характер, у випадку аналітичного – також реферативно-фактографічний характер із оцінно-порівняльними зауваженнями» [2]. Із цього очевидним є пограничний статус РО між бібліографічним (анотованим) та аналітичним, що вимагає від укладача глибокого розуміння суті РО.

Щодо форми викладу РО жорстких рамок не встановлено, прийнятним є широкий діапазон: від детального, «плавного» опису до розгорнутої порівняльної таблиці параметрів або властивостей предметів огляду із пояснювальною

запискою до такої таблиці [1]. О.Гречихін зауважує, що жанр оглядового реферату не обмежує укладача у формі подання: зведені реферати не завжди мають характер зв'язного літературного твору. Це може бути добірка певних окремих рефератів, які науковець пропонує називати полірефератом – реферативним твором на основі реферативного посібника та реферативного видання (огляд же у формі зв'язного тексту пропонує називати монорефератом). Зв'язок між окремими рефератами у такому творі може бути різноманітним: від формального (за абеткою авторів та заголовків першоджерел, у послідовності нумерації, прийнятої в даному виданні тощо) до систематичного – відповідно до прийнятої класифікації (наприклад, УДК), до зведеного реферату, реферативного огляду [4].

Щодо змісту РО, то вимогою жанру є наведення поглядів різних авторів, тому в РО необхідно, за можливості, проаналізувати усі точки зору з максимальною об'єктивністю (без проявів особистого ставлення укладача, на відміну від аналітичного огляду). Етап синтезування, тобто складання власне огляду, охоплює літературно-стилістичну обробку тексту, перевірку логічної послідовності викладу відповідно до способу викладу (індуктивного, дедуктивного чи інструктивно-методичного). Висновки повинні мати відомості про виявлені нові напрями, тенденції та перспективи розвитку і бути максимально лаконічними та зрозумілими [1]. Як відомо, існує два види рефератів – інформаційний (передає фактичні та теоретичні відомості, аргументи, основні дані та висновки оригінальних документів) та індикативний (містить тільки найважливіші аспекти змісту первинного документа, його основне цільове призначення – привернути увагу користувача до наукового документа) [9]. Отже, для створення РО необхідно застосовувати метод інформаційного реферування, оскільки він не стільки допомагає читачеві зорієнтуватися в інформаційних потоках, скільки розкриває стан проблеми та висвітлює різні точки зору на неї, показує напрями розвитку тощо.

Відділ науково-реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропагує реферативний жанр наукової комунікації,

також розвиває напрям оглядово-реферативного інформування. Найбільш актуальні для читачів теми реферативних оглядів визначаються за результатами анкетування користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Для привернення уваги більшої кількості потенційних споживачів до цієї інформації можна запропонувати використання веб-порталу бібліотеки, а саме – презентацію на головній сторінці оновлюваного оглядово-реферативного розділу, публікацію вступних частин оглядів, в яких розкривається актуальність теми із традиційним гіперпосиланням «Читати далі».

Висновки. Проблемами для подальшого дослідження залишаються ті, на які вказував І. Кравченко, – проблеми зворотного зв'язку, серед яких: комплекс взаємодії з активом штатних та позаштатних референтів, вивчення динаміки та розроблення методів передбачення змін у потребах споживачів інформації. Залишається цікавим та перспективним завдання використання комп'ютерних технологій у процесах реферування та складання оглядів. Крім того, деякі книгозбірні України, розвиваючи досвід бібліотек західних країн, почали надавати платний доступ до своєї вторинної продукції, як, наприклад, Державна науково-технічна бібліотека України³. Немає сумніву, що вимоги ринку справляють певний вплив на створення реферативної інформації – її якість, терміни публікації тощо. Отже, вивчення такого впливу також може становити науковий і практичний інтерес.

Література

1. *Блюменау, Д. И.* Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов : учеб.-практ. пособие / Д. И. Блюменау. – СПб. : Профессия, 2002. – 240 с. – (Специалист).
2. *Блюменау, Д. И.* Информация и информационный сервис / Д. И. Блюменау ; АН ССР. – Л. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1989. – 190 с. – (Наука и технический прогресс).
3. ГОСТ 7.0-84. Библиографическая деятельность. Основные термины и определения. – Введ. в дейст. 1986-01-01. – Москва, 1985. – 24 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
4. *Гречихин, А. А.* Общая библиография [Электронный ресурс] : электрон. учеб. / А. А. Гречихин. – Текст. дан. – М. : Центр дистанц.

³ http://www.uiniei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=305

образования МГУП, 2001. – Режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/CB/index.htm>. – Загл. с экрана.

5. *Гречихин, А. А.* Развитие системы информационных изданий: историко-книговедческий анализ / А. А. Гречихин // Книга. Исследования и материалы : [сборник]. – М., 1973. – Сб. 27. – С. 28–48.

6. *Колкова, Н. И.* Методика формализованного составления обзоров / Н. И. Колкова // Информационная культура личности: диагностика, технология формирования / Гендина Н. И., Колкова Н. И., Скипор И. Л. – Кемерово, 1999. – Ч. 2. – С. 45–88.

7. Концептуальна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України / [уклад. О. М. Яценко; наук. ред. П. І. Рогова]; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2011. – 27 с.

8. *Корюкова, А. А.* Основы научно-технической информации: учеб. пособие / А. А. Корюкова, В. Г. Дера. – М. : Высш. шк., 1985. – 224 с.

9. *Кравченко, И. Н.* Теоретические и методические проблемы реферирования (исторические науки) / И. Н. Кравченко // Реферирование в общественных науках: теория и методика / АН СССР, Ин-т науч. информации по общ. наукам. – М. : Наука, 1982. – С. 19–42.

10. *Кушнарченко, Н. М.* Наукова обробка документів: підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К. : Знання, 2004. – 331 с.

11. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації: практ. посіб. / В. І. Лутовинова; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : Четверта хвиля, 2007. – 72 с.

12. Обзорно-аналитическая деятельность [Электронный ресурс]: гипертекст. учеб. пособие / Казан. гос. ун-т культуры и искусств; сост. Ф. А. Абдуллина. – Текст. дан. – Казань, 2003. – Режим доступа: <http://abfarida.narod.ru/index.htm#oglavlenie>. – Загл. с экрана.

13. *Пастухов, В. М.* Общие понятия обзорной литературы / В. М. Пастухов // НТИ. Сер. 1, Орг. и методика информ. работы. – 1983. – № 4. – С. 19–24.

14. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока; НАН України, НБУВ. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.

15. Типология изданий / НПО «Всесоюз. кн. палата», НИИ книги; ред. А. Э. Мильчин. – М. : Кн. палата, 1990. – 231 с.

16. *Яцевич, Н. А.* Теоретические основы информативно-целевого подхода к свертыванию информации первичного документа / Н. А. Яцевич // Вопросы библиографоведения и библиотековедения: межведомств. сб. – Минск: «Университетское», 1989. – Вып. 10. – С. 52–61.

О. П. Дорофеева

Теоретико-методологические основы составления реферативных обзоров

Освещены вопросы практического значения реферативного обзора, теоретических и методологических основ реферирования, пути дальнейшего

розвиття даного виду вторичного інформирования. Рассмотрена классификация и компаративная характеристика обзорной и реферативной информации. Описаны методики подготовки реферативного обзора. Ключевые слова: реферирование, реферативный обзор, вторичная информация, свертывание информации, информационный поток, информационно-аналитическое обеспечение.

O. P. Dorofeyeva

Theoretical and Methodological Principles of Abstract Reviews Compilation

The practical importance of an abstract review, theoretical and methodological principles of abstracting, ways of further development of this kind of secondary informing are highlighted. The classification and comparative characteristic of the review and the abstract information are considered.

Key words: abstracting, abstract review, secondary information, surrogation of information, informational flow, informational and analytical provision.

УДК 002.63(477):002.1-028.14:004.6

С. Е. Кириленко,

провідний інженер

Інституту проблем реєстрації інформації НАН України

АРХІТЕКТУРА ТА ТЕХНОЛОГІЯ НАПОВНЕННЯ РЕФЕРАТИВНОЇ БАЗИ ДАНИХ «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Наведено основні цілі розроблення інтегрованих інформаційних систем. Висвітлено принципи та технологію представлення інформації в реферативній базі даних «Україніка наукова». Спроектовано технологічний цикл створення реферативної БД «Україніка наукова» та її друкованого видання УРЖ «Джерело».

Ключові слова: реферативна база даних «Україніка наукова», УРЖ «Джерело», інформаційна система, база даних Scopus, технологічний цикл.

Постановка проблеми. Сучасні електронні комунікаційні системи надають додаткові можливості отримання інформації різних видів. Результатом комунікаційних процесів стають масиви документів, що зберігаються в електронних базах.

Розроблення принципів і методів корпоративного формування реферативних БД потребує використання зарубіжного досвіду створення й експлуатації великих автоматизованих інформаційно-пошукових систем. Ними є Chemical Abstracts Service (CAS) в галузі хімії, Medical Literature Analysis and

Retrieval System (MEDLARS) в галузі медицини, National Aeronautics and Space Administration (NASA) в галузі дослідження космічного простору, International Nuclear Information System (INIS) в галузі ядерної науки та техніки, Information Service in Physics, Electrotechnology and Control (INSPEC) в галузі фізики, електротехніки, електроніки, обчислювальної техніки та інформаційних технологій тощо.

Аналіз наукових досліджень. Багато вітчизняних науковців приділяють значну увагу розвитку форм організації мережевих інформаційних технологій. Вагому роль відіграють праці В. В. Петрова [7], А. А. Крючина [7], Л. Й. Костенко [6], Н. Я. Зайченко [4], Д. В. Ланде, Є. О. Копанєвої [5] та інших.

Основна частина. Вивчення досвіду формування таких систем показало, що більшість із них створено за принципами інтегрованих інформаційних систем, які дозволяють за одноразового опису, індексування та реферування наукових документів і перетворення отриманих даних у машиночитану форму забезпечити обробку цих даних та їх багаторазове використання. Основні цілі розроблення інтегрованих інформаційних систем: підвищення оперативності інформаційного обслуговування; багатоаспектний пошук будь-яких документів, які надійшли до системи; розширення комплексу інформаційних послуг; застосування сучасних методів і засобів зберігання та використання інформації; кооперація в обробленні інформації та обслуговуванні користувачів з іншими інформаційними центрами; істотне розширення кола абонентів системи, зважаючи на те, що автоматизація основних інформаційних процесів значно скорочує час на виконання запитів користувачів. Прикладом успішної реалізації кооперативної взаємодії з формування електронних інформаційних ресурсів та надання послуг он-лайн є відома фірма Elsevier (Нідерланди), що поєднує функції видавця наукової літератури з функціями науково-інформаційного центру. Інформаційні ресурси охоплюють кілька тисяч наукових журналів, добірку з понад 60 енциклопедій і 200 довідкових видань, понад 16 бібліографічних і реферативних баз даних, а також розвинений довідково-

пошуковий апарат. Він заслуговує на більш детальне висвітлення, оскільки його функційні можливості та технічні параметри перевищують кращі світові аналоги. Навігаційний апарат, створений Elsevier, містить спеціалізовану систему пошуку наукової інформації в глобальних інформаційних мережах Scirus [9] і найбільшу в світі реферативну базу даних про мережеві науково-інформаційні ресурси з індексами цитування публікацій Scopus [10].

Комерційна реферативна база даних Scopus – результат аналітико-синтетичної обробки наукових публікацій із 14,5 тис. серіальних видань 4 тис. видавців. Загалом база даних Scopus налічує близько 41 млн записів (станом на липень 2010 р.). За обсягом, пошуковими й функційними можливостями (наявність індексу цитування публікації, гіперпосилання на повний текст, засобів адаптації до потреб користувачів тощо) Scopus має суттєві переваги навіть перед широко відомою системою Web of Science Інституту наукової інформації США, інтернет-версія якої розкриває зміст 8,5 тис. серіальних видань. Вихід реферативної БД Scopus на перше місце за обсягом реферативних записів за короткий проміжок часу став можливим завдяки використанню фірмою Elsevier сучасних форм організації праці та мережевих інформаційних технологій. До підготовки реферативної інформації вона залучила фахівців із різних країн, які, працюючи безпосередньо в своїх регіонах і опрацьовуючи регіональні документні потоки, надсилають результати своєї роботи в центральний офіс фірми Elsevier для кумуляції інформації та її наступного використання [6].

Серед багатьох європейських корпоративних проектів варто відзначити eIFL – спільний проект Інституту відкритого суспільства (Будапешт) та видавництва EBSCO Publishing, який сприяє наданню широкого доступу до електронних ресурсів для користувачів бібліотек у країнах перехідної стадії економічного розвитку [4]. До складу eIFL входить російський консорціум НЕІКОН, який надає бібліотекам, вищим навчальним закладам та іншим установам й організаціям у Російській Федерації доступ он-лайн до електронних журналів.

Метою статті є визначення напрямів удосконалення корпоративної технології формування реферативної бази даних української наукової літератури «Україніка наукова» зусиллями суб'єктів системи документальних комунікацій. **Завданням** є створення моделі мережі центрів первинної обробки інформації на базі бібліотек, вищих навчальних закладів, редакцій наукових журналів із залучення до технологічного процесу реферування організацій, які видають наукові спеціалізовані журнали і збірники наукових праць.

Для розроблення архітектури реферативної БД національних наукових видань України «Україніка наукова» проаналізовано досвід використання сучасних інформаційних технологій з проектування й експлуатації великих електронних мереж, зокрема досвід ВІНІТІ РАН [1].

Схему технологічного циклу створення реферативної БД «Україніка наукова» та її друкованого видання УРЖ «Джерело» (рис. 1) спроектовано згідно з вимогами програми Microsoft Visio.

Базу даних «Україніка наукова» та український реферативний журнал «Джерело» створено для кумуляції наукової інформації з усіх галузей знань, забезпечення вільного доступу до інформації та її пошуку, організації архівного збереження фонду БД на компакт-дисках. Головними концептуальними засадами побудови загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова» є поєднання таких принципів: розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку наукових публікацій, які вийшли друком в Україні, про Україну, виданих вітчизняними авторами різними мовами, включаючи українську, в усьому світі, корпоративними зусиллями суб'єктів системи документальних комунікацій (бібліотеками, інформаційними центрами, науковими установами, навчальними закладами, видавництвами тощо); централізованої кумуляції кооперативно створених масивів реферативної інформації; підтримки багатоаспектного використання інформаційних ресурсів. Основні процеси, що характеризують архітектуру реферативної БД «Україніка наукова», подібні до процесів структури Єдиної технологічної бази даних ВІНІТІ [7]. Кооперативна технологія формування реферативної БД полягає у

залученні до реферування суб'єктів вітчизняної системи документальних комунікацій.

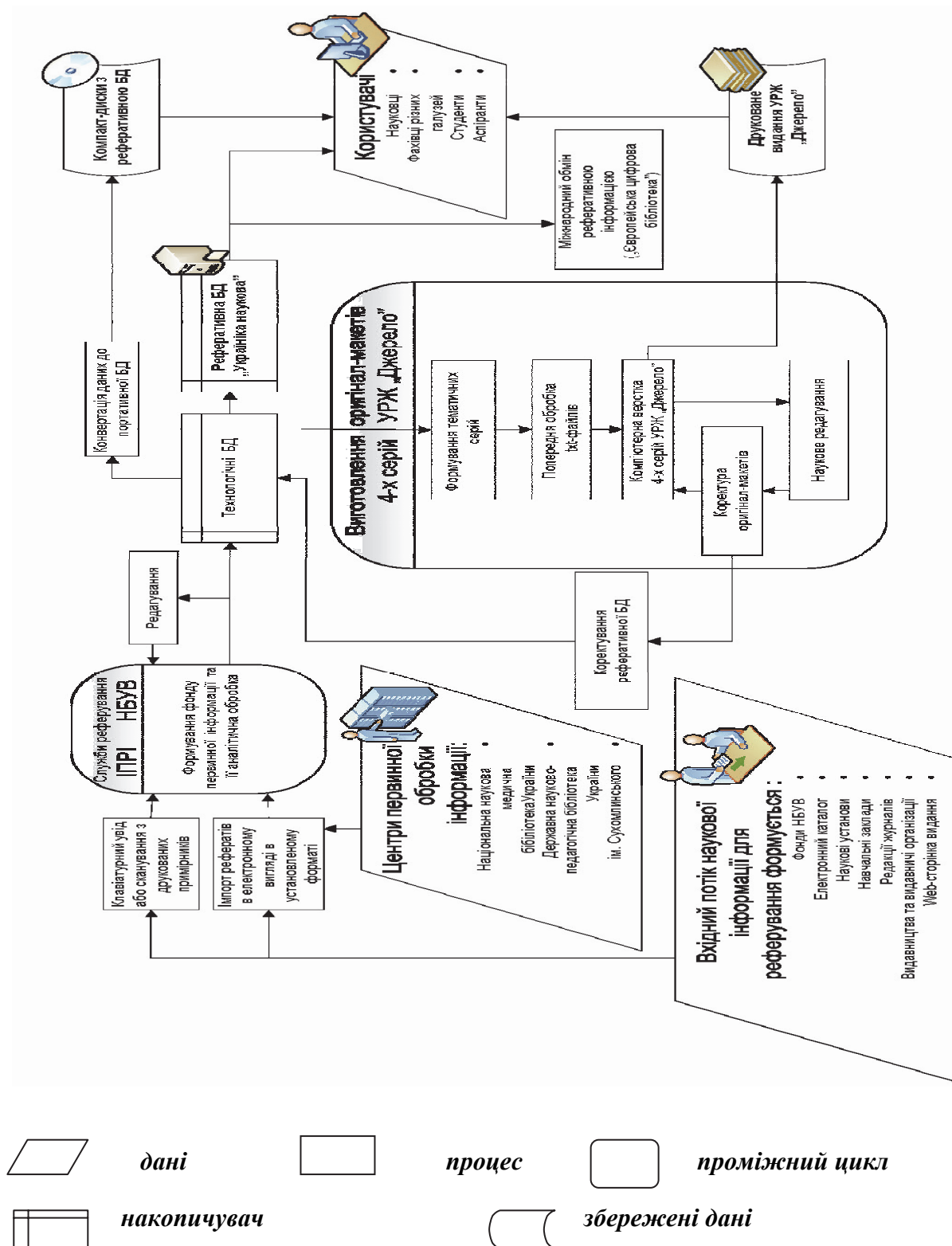

Рис. 1. Технологічний цикл створення реферативної БД «Україніка наукова»

Наповнення БД здійснюється шляхом кумуляції масивів рефератів, які подаються науковими установами, навчальними закладами, видавничими

організаціями й зберігаються впродовж циклу опрацювання в технологічній базі даних. Реферативна інформація може надходити до цієї бази безпосередньо з місць її створення, а також через центри первинної обробки інформації. На сьогодні вже існує два таких центри – Національна наукова медична бібліотека України та Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського [3].

Кумуляція та централізована підтримка результатів розподіленої обробки документних потоків, покладені в основу технології створення реферативної БД «Україніка наукова», здійснюються за єдиною методикою аналітичної обробки документів-першоджерел. Також розроблено протоколи електронного обміну інформацією з редакціями наукових видань та програмне забезпечення для її інтегрованого розміщення в базі даних. Було проведено значну роботу з коригування програмних засобів (CDS ISIS) відповідно до структури бібліографічного опису документа. В основу технології реферування публікацій покладено принцип зацікавленості індивідуальних та колективних авторів щодо включення результатів своїх досягнень і розробок в національний інформаційний ресурс [2]. Технологія наповнення реферативної БД є максимально ресурсозберігаючою, дозволяє уникнути дублювання в інтелектуальній обробці наукових публікацій. У процесі наповнення БД формується фонд первинної інформації (імпорт електронних документів, перетворення паперових першоджерел у цифрову форму), яка аналітично обробляється та зберігається протягом технологічного циклу. Служби реферування, уникаючи додаткових трудових та часових затрат на реферування та клавіатурне введення, збільшують спектр періодичних і продовжуваних видань для аналітичного опрацювання. Наразі інформація, яка акумулюється у БД рефератів наукових видань України, умовно поділена на дві складові. Перша – реферативна інформація, що отримується і обробляється в ІПРІ, друга – інформаційний масив, який накопичується у НБУВ. Процес обробки української наукової літератури передбачає реферування періодичних видань та опрацювання книжкового масиву [3]. Принциповим у технології є наявність

технологічних баз даних. Усі вхідні інформаційні потоки з ланок підготовки публікацій надходять до цих баз для централізованого опрацювання (конвертування вхідних файлів у внутрішньосистемний формат БД, авторитетного контролю низки елементів бібліографічних даних, наукового та літературного редагування отриманих записів). На основі цих БД автоматизованими засобами формуються текстові файли (txt) з поточними галузевими серіями УРЖ. Потім відбувається редакційно-видавничий цикл в ІПРІ НАН України (рис. 1), де з визначеною періодичністю здійснюється випуск УРЖ «Джерело».

Для комп'ютерної верстки та виготовлення оригінал-макета УРЖ використовується видавнича програма Corel Ventura 4.2. За першої верстки здійснюється копіювання шаблону `template.chp` і заповнення його обробленим `txt`-файлом для кожного розділу окремої серії. Далі нумерують сторінки, визначають кількість сторінок серії, розставляють колонтитули та визначають стилі сформованих розділів. Під час першої верстки виготовляють технологічний макет у збільшеному масштабі, який передають для наукового редагування до служби реферування НБУВ. Для порівняння, у ВІНІТІ ця операція має назву «грязный макет» [8]. Після первинного наукового редагування технологічний макет повертається до ІПРІ НАН України, де виконується друга верстка, під час якої здійснюється коректура оригінал-макета. Це трудоємний процес, який потребує перевірки правильності написання наведених цифрових даних та формул, коректури використаних імен та дат, науково-технічних термінів, одиниць вимірювання, редагування на відповідність наведених символів позначенням, установленим стандартам. Тобто, одночасно з другою версткою здійснюють і контрольну перевірку реферативних даних.

Потім складають зміст відповідно до серії та оформлюють титульний аркуш чергового номера УРЖ. Готовий оригінал-макет друкують, ще раз перевіряють, додруковують сторінки з правками і остаточно передають до типографії. Контрольна перевірка реферативних масивів на етапі опрацювання

коректурних відбитків друкованого видання завершується виправленням знайдених помилок у технологічних БД. Остаточні відредаговані записи передають до загальнодержавної БД «Україніка наукова», що має еталонну та робочу версії. Першу з них призначено для архівного зберігання, другу – для оперативного інформування користувачів шляхом підтримки онлайн-доступу до БД засобами глобальних комп'ютерних мереж, а також для обміну тематичними масивами реферативної інформації на національному й міжнародному рівнях. Створення реферативної БД передбачає такі етапи: формування фонду реферативної інформації (аналіз наукових видань України, відбір матеріалів для реферування, отримання та реєстрація періодичних видань); обробка інформації (внесення інформації до БД, редагування та перевірка даних, систематизація, інтеграція); видання тематичних серій УРЖ «Джерело» (формування тематичних серій, попередня обробка txt-файлів, комп'ютерна верстка та виготовлення оригінал-макетів); видання реферативної БД на компакт-дисках.

Технологія представлення інформації в реферативній БД «Україніка наукова» постійно вдосконалюється для більш ефективного пошуку інформації (насамперед, за більшим числом ознак), коректного представлення різноманітної інформації (математичних формул, позначок хімічних елементів), обміну реферативною інформацією з іншими видавцями реферативних баз даних. На сьогодні служба реферування співпрацює з Європейською Цифровою бібліотекою [7].

Висновки. Реферативна БД «Україніка наукова» є розгалуженим, диференційованим за галузями знань та інтегрованим в масштабах країни інформаційним продуктом, який не має аналогів в Україні. Зазначена БД репрезентує національну систему реферування, основою якої є принцип цілісності – централізована кумуляція масивів реферативної інформації із зовнішніх мережних розподілених ресурсів. Використовується оптимальна модель розподілу робіт між усіма суб'єктами вітчизняної системи документальних комунікацій з урахуванням єдиних методологічних підходів.

Технологія формування реферативної БД є максимально ресурсозберігаючою завдяки одноразовому семантичному опрацюванню публікацій із залученням авторських рефератів.

Література

1. Всероссийский институт научной и технической информации [Электронный ресурс]: [науч.-информ. портал]. – Текст. дан. – М., 2011. – Режим доступа: <http://www2.viniti.ru/>. – Загл. с экрана.

2. *Добровская, С. В.* Корпоративная технология формирования электронных реферативных ресурсов в Украине / С. В. Добровская, С. Э. Кириленко // Информация, анализ, прогноз – стратегические рычаги эффективного государственного управления: V Междунар. науч.-практ. конф.: тез. докл. (Киев, июнь 2006 г.). – К., 2006. – С. 130.

3. *Добровська, С. В.* Концептуальні засади організації та формування загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» / С. В. Добровська, С. Е. Кириленко // Материалы VIII Международной научно-технической конференции «Электронные информационные ресурсы: проблемы формирования обработки, распространения, защиты и использования» (Київ, УкрІНТЕІ, 9–10 жовтня 2008 р.). – К., 2008. – С. 130.

4. *Зайченко, Н. Я.* Реферативні ресурси – інформаційний продукт сучасної наукової бібліотеки / Н. Я. Зайченко // Бібл. вісн. – 2005. – № 1. – С. 28–35.

5. *Копанєва, Є. О.* Когнітивно орієнтовані ресурси й наукові Інтернет-комунікації / Є. О. Копанєва // Бібл. вісн. – 2011. – № 5. – С. 10–13.

6. *Костенко, Л. Й.* Бібліотека та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти та бізнесу: підсумки 12-ї міжнар. конф. «Крим-2005» / Л. Й. Костенко, А. Г. Чекмарьов // Бібл. вісн. – 2005. – № 5. – С. 59–66.

7. Формирование баз данных реферативной информации – путь к оперативному обмену результатами научных исследований / В. В. Петров, А. А. Крючин, Л. И. Костенко [и др.] // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. / НАН Украины, НБУВ, Междунар. асоц. АН. – К., 2010. – Вып. 8. – С. 18–22.

8. *Шамаев, В. Г.* Единая технологическая база данных для подготовки информационных продуктов ВИНТИ / В. Г. Шамаев, А. В. Жаров, А. Б. Горшков // Науч.-техн. информ. Сер. 1, Орг. и методика информ. работы. – 2006. – № 5. – С. 10–15.

9. Scirus [Electronic resource]: for scientific information only / Elsevier. – Text data. – Amsterdam, 2011. – Mode of access: <http://www.scirus.com/srsapp/>. – Title from the screen.

10. Scopus [Electronic resource]. – Text data. – Amsterdam, 2011. – Mode of access: <http://www.scopus.com>. – Title from the screen.

С. Э. Кириленко

Архитектура и технология наполнения реферативной базы данных «Украиника научная»

Приведены основные цели разработки интегрированных информационных систем. Освещены принципы и технология представления информации в реферативной базе данных «Украиника научная». Спроектирован технологический цикл создания реферативной БД «Украиника научная» и ее печатного издания УРЖ «Джерело».

Ключевые слова: реферативная БД «Украиника научная», УРЖ «Джерело», информационная система, база данных Scopus, технологический цикл.

S. E. Kyrylenko

The Architecture and Technology of Filling the Abstract Data Base «Ukrainika Naukova»

The main goals of integrated informational systems development are considered. The principles and technology of presenting information in the abstract data base «Ukrainika Naukova» are revealed. The technological cycle of creation of the abstract data base «Ukrainika Naukova» and its published edition UAJ «Dzherelo» is outlined.

Key words: abstract data base «Ukrainika Naukova», UAJ «Dzherelo», informational system, data base «Scopus», technological cycle.

УДК 002.63(477):002.1-028.14:004.6

С. В. Добровська,

молод. наук. співроб.

Інституту проблем реєстрації інформації НАН України

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ РЕФЕРАТИВНОЇ БАЗИ ДАНИХ «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Висвітлено принципи та динаміку наповнення реферативної бази даних «Україніка наукова», напрями її використання. Наведено дані з випуску тематичних серій УРЖ «Джерело».

Ключові слова: реферативна база даних «Україніка наукова», пошук інформації, наукометричне дослідження, УРЖ «Джерело».

Постановка проблеми. Провідне місце серед інформаційних ресурсів у сфері інформаційно-бібліографічного обслуговування посідають бази даних (БД), які забезпечують високу повноту та оперативність відображення матеріалів. БД необхідні як для ретроспективного інформування користувачів

за разовими та постійно діючими запитами, так і для наукометричних досліджень, а також для оцінювання та встановлення наукових контактів у світовому співтоваристві вчених. Реферативні бази даних можна використовувати для вивчення інформаційних потреб науковців з метою виявлення інформаційної значущості галузей науки, ознайомлення з результатами останніх наукових досліджень для виявлення їхнього впливу на подальший розвиток науки, для перевірки достовірності нового результату іншими вченими, усунення дублювання вже отриманого знання.

Створення і постійне оновлення баз даних реферативної інформації є одним із ефективних способів інформаційного забезпечення наукових досліджень. У світі функціонує понад 1000 баз реферативної інформації. У деяких із них представлено найбільш авторитетні загальнонаукові видання (8–20 тис.) з усього світу, інші є вузькотематичними. Останнім часом все більше держав починають створювати системи реферування національних видань. Такі системи реферування наявні в КНР, Австралії, Норвегії, Казахстані, Грузії та інших країнах.

Аналіз наукових досліджень. В Україні питання використання інтегрованої БД «Україніка наукова» постають регулярно, проте на особливу увагу заслуговує публікація Н. Я. Зайченко, у якій висвітлено роль реферативної БД «Україніка наукова» як складової порталу та перспективи розвитку вітчизняної системи реферування. Наведено значення показників Індексу інтегрованості періодичного видання в систему наукових комунікацій [2]. У праці В. П. Рибачука наведено статистичні й бібліометричні характеристики бібліографії наукових праць українських учених антарктичної проблематики, опублікованих у вітчизняних і закордонних виданнях протягом 1997–2007 рр. Інформаційну базу дослідження становлять 1236 бібліографічних описів, отриманих в результаті здійсненого бібліографічного пошуку [4].

Мета статті – розкрити принципи та динаміку створення реферативної бази даних «Україніка наукова», напроми її використання.

Основна частина. Реферативна БД «Україніка наукова» є унікальною на просторах України. Принциповою відмінністю її від інших є представлення рефератів різногалузевих наукових статей, опублікованих в періодичних виданнях України (табл. 1) [3].

Метою використання реферативної бази даних «Україніка наукова» є формування інформаційного ресурсу та вдосконалення технологій пошуку інформації в базі даних рефератів наукових видань України. У зазначеній БД необхідно забезпечити не тільки представлення десятків тисяч рефератів з усіх сфер наукових досліджень, що проводяться у науково-дослідних установах України, але й можливість пошуку необхідної інформації за багатьма показниками. Крім цього, потрібно створити умови для використання інформації з БД. Проведення робіт з формування бази даних рефератів наукових видань України дозволить надати дослідникам необхідну інформацію для ефективного проведення досліджень, у тому числі наукометричних, визначення пріоритетних напрямів розвитку суспільства [1]. Реферативна БД використовується також для підготовки та випуску тематичних серій Українського реферативного журналу (УРЖ) «Джерело» (друкованих і CD-ROM копій), підтримки доступу он-лайн до реферативної інформації за допомогою глобальних комп'ютерних мереж. Це сприяє розвитку єдиної національної системи реферування наукової інформації України: розширенню корпоративних зв'язків із провідними бібліотечними, інформаційними, науковими, науково-освітніми і видавничими установами та поглибленню взаємодії наукових і науково-освітніх установ із суспільством. Із 2007 р. до корпоративного проекту створення РБД приєдналася Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, яка на сьогодні здійснює підготовку реферативних матеріалів із 39 наукових видань України.

Загальнодержавну реферативну БД було встановлено на Інтернет-вузлі НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/>), і кожен бажаючий може нею користуватися. Інформація в БД поновлюється щомісяця та стає доступною користувачам мережі Інтернет ще до виходу з друку УРЖ «Джерело».

Статистика свідчить, що щоденне звернення до реферативної бази даних становить у середньому 1 230 запитів, що відповідає 370 ір-адресам. Кількість звернень до РБД постійно зростає.

Таблиця 1

Розподіл публікацій у РБД «Україніка наукова» (2011 р.)

Видовий розподіл публікацій	
Статті з журналів і збірників наукових праць	60%
Монографії	22%
Автореферати дисертацій	18%

Галузевий розподіл публікацій			
Медицина. Медичні науки	16,5%	Історія. Історичні науки	4%
Економіка. Економічні науки	13%	Філософія. Психологія	3%
Культура. Наука. Освіта	8,5%	Науки про Землю	2,5%
Держава і право. Юридичні науки	7%	Енергетика	2,5%
Електроніка. Комп'ютерна техніка	5,5%	Хім. і харчові технології	2%
Технологія металів. Машинобуд.	5%	Хімічні науки	2%
Сільське та лісове господарство	4,5%	Транспорт	2%
Математика. Механіка	4,5%	Політика. Політичні науки	2%
Філологічні науки	4,5%	Будівництво	1,5%
Фізика. Астрономія	4%	Соціологія. Демографія	1%
Біологічні науки	4%	Інші галузі	0,5%

На сьогодні в БД реферується майже 90 % наукових журналів НАН України, укладено інформаційні угоди із 45-ма ВНЗ України, які бажають реферувати свої видання та надавати інформацію в електронному вигляді.

Пошук у БД «Україніка наукова» здійснюється шляхом введення пошукових термінів (прізвищ авторів, редакторів та укладачів творів друку; слів із назв публікацій і текстів рефератів; року видання), за тематичними розділами, що обираються з меню, а також за індексами рубрикатора НБУВ (рис. 1).

Автор
 Слова з назви публікації
 або тексту реферата
 Тематичний розділ ▼
 Рік видання ▼
 Вид документа ▼
Індекс Рубрикатора

Рис. 1. Розширений пошук у реферативній базі даних «Україніка наукова»

Динаміка наповнення реферативної БД за останні роки позитивна (діагр. 1).

Діаграма 1

Як уже зазначалося, інформаційні ресурси реферативної БД використовуються для випуску друкованого видання «Український реферативний журнал «Джерело» та його електронних копій на компакт-дисках. УРЖ «Джерело» – періодичне інформаційне видання, призначене для оперативного відображення змісту опублікованих в Україні наукових видань із природничих, технічних, сільськогосподарських, гуманітарних, суспільних та

медичних дисциплін. Видається чотири серії УРЖ за тематичними розділами наукових знань. Кожна серія є окремим друкованим виданням. Періодичність випуску УРЖ «Джерело» – шість разів на рік. За 2010 р. у чотирьох галузевих серіях надруковано 24 номери, які містять 46 452 реферати. Слід відзначити продуктивну активність у створенні рефератів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

З кожним роком кількість записів у номерах збільшується, що відповідно збільшує кількість сторінок друкованого видання (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість записів рефератів в УРЖ «Джерело» за 2008–2010 рр.

Назва серії	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Сер. 1 «Природничі науки»	6 651	6 697	8 219
Сер. 2 «Техніка. Промисловість. Сільське господарство»	9 616	10 051	13 009
Сер. 3 «Суспільні та гуманітарні науки. Мистецтво»	14 606	15 318	17 496
Сер. 4 «Медицина»	6 935	6 964	7 728
Разом	37 808	39 030	46 452

Реферативна база даних «Україніка наукова» та друковані тематичні серії УРЖ «Джерело» дають користувачам змогу:

- здійснювати ефективний пошук необхідної інформації;
- прогнозувати розвиток наукового знання в Україні на основі аналізу динаміки розширення рубрик галузевого розподілу публікацій;
- проводити наукові дослідження;
- організовувати міжнародний обмін інформацією.

Аналіз звернень до реферативної бази даних уможливорює визначення найбільш затребуваної інформації з актуальних наукових питань. Формування оперативної реферативної системи повинно стати одним із стратегічних напрямів політики в галузі інформатизації суспільства, оскільки відсутність оперативного доступу до сучасної наукової інформації призводить до

відставання в галузі нових технологій, зменшення кількості патентів і, відповідно, нестачі конкурентноспроможної продукції.

Висновки. Отже, можна констатувати, що в результаті цілеспрямованої аналітико-синтетичної обробки публікацій українських учених і спеціалістів, а також доступних джерел зарубіжних авторів за пріоритетними напрямками науки та техніки в Україні створено сучасні інформаційні продукти, що дозволяє надавати якісні інформаційні послуги в науково-технічній сфері країни. Сформовані інформаційні ресурси вирізняються тематичною та проблемною спрямованістю і представлені в електронному та друкованому вигляді.

Література

1. *Добровська, С. В.* Концептуальні засади організації та формування загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» / С. В. Добровська, С. Е. Кириленко // Матеріали VIII Міжнародної науково-технічної конференції «Електронні інформаційні ресурси: проблеми формування, обробки, розповсюдження, захисту та використання» (Київ, УкрІНТЕІ, 9–10 жовтня 2008 р.). – К., 2008. – С. 130.

2. *Зайченко, Н. Я.* Загальнодержавна реферативна БД «Україніка наукова» як інформаційна складова порталу «Наукова періодика України» / Зайченко Н. Я. // Матеріали міжнародного форуму «Проблеми розвитку інформаційного суспільства» (Львів, 7–9 жовтня 2009 р.). – Л., 2009. – С. 50–55.

3. *Кириленко, С. Е.* Розвиток технології представлення інформації в реферативній базі даних «Україніка наукова» / С. Е. Кириленко, С. В. Добровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2011. – Вип. 31. – С. 137–145.

4. *Рибачук, В. П.* Бібліометричний профіль досліджень України в Антарктиці: публікації 1997–2007 років / В. П. Рибачук, Н. Г. Віденіна // Укр. антаркт. журн. – 2007/2008. – № 6/7. – С. 242–255.

С. В. Добровская

Направления использования интегрированной реферативной базы данных «Украиника научная»

Освещены принципы и динамика наполнения реферативной базы данных «Украиника научная», охарактеризованы направления ее использования. Приведены данные по выпуску тематических серий УРЖ «Джерело».

Ключевые слова: реферативная база данных «Украиника научная», поиск информации, наукометрическое исследование, УРЖ «Джерело».

S. V. Dobrovska

The Directions of Use of the Integrated Abstract Data Base «Ukrainika Naukova»

The principles and dynamics of the data base «Ukrainika Naukova» filling, directions of its usage are considered. Data on the publication of thematical series of UAJ «Dzherelo» are provided.

Key words: abstract data base «Ukrainika Naukova», search of information, scientometrical research, UAJ «Dzherelo».

УДК 002.63(477):002.1-028.14:004.6

*I. В. Балагура,
аспірантка Інституту проблем реєстрації інформації НАН України*

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
РЕФЕРАТИВНОЇ БАЗИ ДАНИХ «УКРАЇНІКА НАУКОВА» ТА
РЕФЕРАТИВНОГО ЖУРНАЛУ «ДЖЕРЕЛО»**

У статті проаналізовано критерії оцінювання реферативних ресурсів; представлено міжнародні реферативні ресурси та визначено основні напрями їхнього розвитку. На основі аналізу надано рекомендації з удосконалення реферативної бази даних «Україніка наукова» та реферативного журналу «Джерело».

Ключові слова: реферативна база даних, реферативна інформація, програмне забезпечення, реферативний журнал «Джерело», реферативна база даних «Україніка наукова», РЖ ВІНІТІ, реферативний ресурс Scopus.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток наукової інформації зумовив появу значної кількості реферативних журналів. Крім того, з розвитком глобальної мережі Інтернет у середині ХХ століття з'явилися електронні реферативні бази даних. Сьогодні в умовах конкуренції та за великого обсягу інформаційних джерел реферативний журнал повинен відповідати значній кількості вимог, які забезпечують якість, повноту та зручний пошук інформації.

Метою статті є аналіз провідних реферативних ресурсів; головним завданням – визначення основних напрямів подальшого розвитку реферативної бази даних (БД) «Україніка наукова» та реферативного журналу (РЖ) «Джерело».

Аналіз наукових досліджень. На сьогодні немає стандартів для реферативних ресурсів – в оцінюванні реферативних баз даних можна використовувати тільки стандарти для програмного забезпечення. Виокремлюють лише інтуїтивні, загальні критерії для порівняння сучасних реферативних баз даних та реферативних журналів.

Розглянемо параметри оцінювання реферативної бази даних, представлені в роботі О. В. Кирилової [9]. До них належать: кількісні характеристики БД (кількість джерел, кількість документів, хронологічні рамки); якісні параметри джерел, що обробляються (тематичний обсяг, типи документів, показовість джерел); оцінювальні показники (імпакт-фактор тощо); мова; пошукові можливості (види запитів, можливості ітерації, показники повноти, точності, підключення додаткових лінгвістичних засобів); «зручність» інтерфейсу (простота); можливості й різноманітність отримання та збереження результатів пошуку (формати виведення, варіанти збереження тощо); доступ до повних текстів; додаткові можливості (ведення особистих папок, індивідуальне інформування).

Вужчими і конкретнішими є характеристики авторів праці «Критерии качества библиографических баз данных» [6]: предметна область; джерела формування; повнота відображення першоджерел; достовірність інформації (науковий характер та рецензування відображених першоджерел); періодичність; оперативність чи актуальність даних; структурованість документів (наявність класифікатора, тезауруса, опису пошукових полів); цілісність (генерація єдиної БД і можливість випуску окремих фрагментів); глибина ретрофонду.

Представлені критерії оцінювання якості реферативних баз даних уможливають теоретичне порівняння конкретних реферативних ресурсів. Слід зауважити, що, здійснюючи пошук у реферативній БД, користувач не замислюється над критеріями, яким вона відповідає, а лише прагне оперативно відшукати конкретні відомості. Звичайно, додаткова інформація та сервіси

також надають переваг БД, але найголовнішим критерієм для реферативних ресурсів залишається своєчасне й повне відображення всіх наукових джерел.

Основна частина. Загальний недолік усіх реферативних ресурсів – неможливість повного тематичного та видового відображення всіх першоджерел, тобто не існує універсальної реферативної БД чи реферативного журналу, які б повністю звільнили науковців від потреби пошуку в різних БД [9]. Сьогодні відомо безліч реферативних ресурсів, серед яких багато політематичних, таких як БД Всеросійського інституту наукової та технічної інформації Російської академії наук (ВІНІТІ РАН), Scopus, Web of knowledge та ін. Наявні також і спеціалізовані на окремих дисциплінах БД, наприклад, Міжнародна бібліографія суспільних наук (IBSS – The International Bibliography of the Social Sciences), MEDLINE (реферативна БД Національної медичної бібліотеки США), Inspec (реферативна БД науково-технічної інформації), в яких можна знайти більше матеріалу з певної предметної сфери, але вони також не є повними.

Серед поширених в Україні зарубіжних загальнотематичних реферативних ресурсів необхідно відзначити базу даних Scopus і реферативні журнали ВІНІТІ РАН [4; 14]. Ці ресурси отримали світове визнання та найбільш активно використовуються українськими споживачами.

База даних Scopus почала поширюватися в мережі Інтернет у листопаді 2004 р. Нині молода база даних стала найбільшим у світі реферативним ресурсом наукової періодики. Загалом БД Scopus налічує близько 41 млн записів (станом на липень 2010 р.). Приблизно 1,7 млн рефератів додається щороку, тобто – 7 750 рефератів щодня. База даних містить реферати періодичних видань, книжкових серій, матеріалів конференцій, у тому числі записи, датовані з 1823 р. [14]. За тематикою БД охоплює науки про життя (20 %), фізичні (32 %), соціогуманітарні (17 %), медичні науки (31 %), усього налічується 24 тематичних розділи. До БД надають матеріали видавці з Європи, Середнього Сходу та Африки, – їхня частка становить 52 % від загального

обсягу, Північна Америка – 36 %, Азійсько-Тихоокеанський регіон (9 %), Південна Америка (3 %) [11].

Достовірність інформації в БД забезпечується перевіркою журналу експертною радою. Критерії перевірки: тематичний обсяг, актуальність, новизна тематики, якісне резюме англійською мовою, якісне рецензування, популярність журналу, наявність бібліографічних посилань у романському алфавіті, склад редакційної колегії, регулярність і своєчасність видання, відповідність анотацій змісту публікацій, відповідність публікацій цілям видання, наявність ISSN, якісного сайту англійською мовою, цитування, *h*-індекс, продуктивність за кількістю публікацій. До того ж редакція журналу має постійно дотримуватися встановленої редакційної концепції за цілями та обсягом видання [12]. Крім зручного інтерфейсу, Scopus щодня пропонує посилання на повний текст джерела, нові щоденні надходження публікацій, профіль авторів та оцінку автора за допомогою *h*-індексу, індекси цитування, аналізатор журналів (метрики SJR та SNIP), профіль організацій, ланцюги патентів та веб-ресурсів, що посилаються на джерело, менеджер завантаження документів. Адміністрація Scopus приділяє значну увагу наукометричній складовій, оскільки зацікавленість користувачів нею останнім часом різко зросла [3]. Нагадаємо, що науковцю відповідає *h*-індекс, якщо *h* із його *N_p* публікацій мають хоча б *h* цитувань кожна, на відміну від інших (*N_p*-*h*) публікацій [3]. Показник SNIP (Source Normalized Impact per Paper) відображає вплив контекстної цитованості журналу, що дозволяє безпосередньо порівнювати журнали різної тематики, беручи до уваги частоту, з якою автори цитують інші джерела, швидкість розвитку цитування, а також ступінь охоплення літератури даного напрямку БД [13]. SJR (SCImago Journal Rank) надає можливість оцінити науковий престиж робіт науковців, використовуючи кількість вагомих цитат на кожний документ. Кожен журнал, цитуючи опублікований у них матеріал, наділяє відповідним «престижем» або рейтингом інші видання [7].

Станом на 2010 р. у Scopus проіндексовано зміст 35 українських журналів та один збірник матеріалів конференції [4]. У рейтингу SJR можна переглянути статистику українських журналів за даними 1996–2008 рр. За цей період у всіх галузях знань за кількістю публікацій Україна посідає 33 місце, а за кількістю цитувань – 41. *H*-індекс України становить 106 – це 42 місце серед країн світу. За кількістю публікацій найвищий рейтинг Україна має в галузі механіки матеріалів (9 місце серед країн світу), найнижчий – у галузі стоматології (110 місце) [16]. 60–80 % українських статей у БД не цитуються взагалі, а основними недоліками, що перешкоджають більшості видань НАН України увійти у Scopus, є відсутність англomовної, зручної веб-сторінки видання [7]. БД Scopus видавництва Elsevier може слугувати прикладом введення додаткових сервісів та наукометричних компонентів. Крім того, ця БД нині є однією з найвпливовіших у світі, оперативно реагує на потреби користувачів і постійно покращує інтерфейс для зручнішого користування, а також активно наповнюється. Останні зміни в Scopus спрямовані на поглиблення ретрофонду та вдосконалення наукометричної складової.

Реферативний журнал ВІНІТІ, що видається з 1952 р., має найбільший досвід серед наведених реферативних ресурсів. У цьому РЖ публікуються реферати праць із природничих, точних та технічних наук, економіки та медицини. Реферуванню підлягають книги, серійні, картографічні та фірмові видання, зарубіжні дисертації, патентні та нормативно-технічні документи, депоновані наукові роботи. Щорічно у РЖ відображається близько одного мільйона документів, серед яких більш ніж 30 % отримані з російських джерел. Щомісяця видається 232 випуски РЖ різних тематик. Російський РЖ – багатотомне видання, що має авторські, предметні та спеціалізовані покажчики (патентний, формульний, фактографічний, символний). ВІНІТІ РАН також пропонує БД, що містить матеріали з 1981 р. – понад 28 млн документів. Крім БД у мережі, ВІНІТІ РАН розповсюджує копії РЖ на портативних носіях. Для пошуку в електронному РЖ також наявний зручний інтерфейс із можливостями пошуку за більш ніж 20 ознаками, що входять в опис документа, можливе

використання словника при складанні пошукових запитів та пошук за словником. Додатково існує можливість зберігання запитів для подальшого багатократного їх використання, допомога надається в окремих вкладках та у контекстному меню. Перевагою також є експорт результатів пошуку в файл у різних форматах. Розподіл за тематичними розділами в БД такий: біологія – 22,5 %, фізика й астрономія – 12 %, хімія та хімічні технології – 11 %, наука про Землю – 9 %, автоматика та радіоелектроніка – 7,5 %, медицина – 7 %, машинобудування – 6,5 %, математика – 4 %, охорона навколишнього середовища та енергетика – по 3,8 %, транспорт та економіка промисловості – по 3 %, металургія – 2,7 %, механіка – 2,4 %, електротехніка – 1,6 %, інформатика та видавнича справа – 0,9 % [10]. Розподіл тільки російських видань, без урахування зарубіжних джерел, відрізняється від попереднього: економіка промисловості – 82 %, транспорт – 53 %, науки про Землю – 52 %, енергетика – 45 %. Останніми у даному розподілі є біологія – 32 %, хімія та хімічні технології – 25 %, фізика та астрономія – 18 %. За цими даними можна простежити основні тенденції розвитку науки в Росії.

У РЖ/БД ВІНІТІ розроблено і використовуються методи попередньої оцінки і відбору журналів (окремо для іноземних, окремо для російських), а також методи корегування потоку за результатами обробки та включення до РЖ/БД. Ключовими критеріями у ВІНІТІ для відбору іноземних журналів є: відображення журналу в реферативних виданнях й індексах інформаційних центрів, науковий статус журналу, наявність рецензування статей до їх публікації, електронної повнотекстової форми в режимі он-лайн, схвалення редакторами випусків РЖ нового видання після відповідного експертного оцінювання. Критерії оцінки для відбору російських видань ширші та чіткіші: науковий характер видання, належність до видань РАН, наявність попередньої версії у списку ВАК, перекладної версії журналу, імпаکت-фактор журналу за JCR (Journal citation reports), наявність ISSN, входження в іноземні БД та індекси, наявність веб-сайту, доступу он-лайн до повного тексту, рецензування, інших електронних та мікроформ, дотримання структури наукового журналу,

показники використання у ВІНІТІ [10]. Вхідна інформація аналізується за допомогою спеціалізованої, розробленої у ВІНІТІ РАН інформаційної «Автоматизованої системи комплектування та реєстрації науково-технічної літератури» [1]. Ця система виконує процеси комплектування наукової інформації, облік вхідних примірників, реєстрацію випусків видань, аналітичну обробку і тематичну розмітку виділених документів. Крім попередньої обробки, журнали постійно рецензуються експертами, здійснюється їх оцінювання. У результаті досліджень, що проводились у 2007 р., у БД виявлено 300 російських журналів недостатнього рівня, що були вилучені [5].

Директор ВІНІТІ РАН, академік РАН Ю. М. Арський зазначив, що подальший розвиток інформаційних продуктів заплановано у таких напрямках: удосконалення структури та якості наповнення БД ВІНІТІ РАН; повне відображення наукових видань російською мовою; реферування іноземних джерел за пріоритетами розвитку науки, техніки, технологій; додавання ретроспективної інформації з 1952 р.; розвиток аналітичних досліджень науково-технічного потенціалу; створення та підтримання адресно-бібліографічної БД провідних спеціалістів та науковців Росії [2].

Отже, на основі аналізу сучасних реферативних ресурсів можна розробити основні рекомендації подальшого розвитку реферативної БД «Україніка наукова» та РЖ «Джерело».

Одним із основних критеріїв оцінювання реферативного ресурсу є достовірність інформації, що реферується. Найбільш якісно та відповідально до цієї проблеми підійшов ВІНІТІ РАН. Ця наукова установа використовує рецензування першоджерел, інші ж більше покладаються на власні наукометричні показники та відповідні норми. Необхідно відзначити, що рецензування є найбільш трудомістким та дорогим, проте ефективним засобом. Для реферування українських видань необхідно використовувати дешевий та ефективний спосіб відбору першоджерел, поєднавши експертне оцінювання, наукометричний апарат та чинні норми відбору. Серед основних цілей подальшого розвитку, визначених ВІНІТІ РАН, можна виокремити

удосконалення програмного забезпечення. Розвиток електронних інформаційних ресурсів та інформаційних систем щодня надає нові можливості для полегшення обробки даних та зручного пошуку інформації. Слід відзначити, що провідні установи, котрі формують реферативні ресурси, здійснюють максимально автоматизовану обробку первинної інформації, що забезпечує швидке та об'ємне наповнення і зручний інтерфейс, який дозволяє користувачу швидко знайти необхідну інформацію. Для подальшого розвитку української реферативної системи слід розвивати програмне та апаратне забезпечення для опрацювання та представлення інформації.

Надскладним завданням для реферативних ресурсів, які охоплюють видання з усього світу, є відображення всіх існуючих видань у кожному тематичному розділі. Усі вітчизняні організації, задіяні у формуванні реферативних ресурсів, докладають значних зусиль для поглиблення ретроспективи БД.

Значну увагу у БД Scopus приділено наукометричному апарату. За допомогою наукометричних показників, які розраховуються на основі цих БД, визначається науковий рівень дослідників, дослідних установ, розподіляються кошти для досліджень та грантів, визначається можливість входження у самі БД, а також вирішуються інші важливі питання. Об'єктивність кожного висновку, що ґрунтується на використанні наукометричних обчислень, значною мірою залежить від вмісту БД та повноти відображення в ній тематики та методики обчислень. Тому важливо враховувати всі умови і вдумливо використовувати результати наукометричних досліджень. Для реферативної БД «Україніка наукова» необхідно розробити наукометричний апарат, який дозволить поліпшити роботу реферативної системи та об'єктивно відображувати стан і тенденції українських видань. Для національної системи реферування завдання охопити всі видання та оцифрувати видання попередніх років хоча б однієї тематики значно простіше. Найближчим часом українській реферативній системі важливо обрати пріоритетну галузь науки України, видання якої будуть представлені повною мірою.

Висновки. Реферативна БД «Україніка наукова» та реферативний журнал «Джерело» – молоді реферативні ресурси, які за окремими параметрами відстають від всесвітньо відомих. Тому необхідно визначити пріоритетні напрями розвитку, серед яких основними є: підвищення вимог до першоджерел, удосконалення програмного та апаратного забезпечення, збільшення обсягів сучасної реферативної інформації, поглиблення ретроспективи та розроблення наукометричного апарату, пристосованого для дослідження тенденцій української науки.

Література

1. *Алексеев, В. М.* Использование интернет-ресурсов в процессах формирования информационных продуктов РАН / В. М. Алексеев, Т. Н. Чернобровская // Международная конференция «НТИ-2007», Москва, 24–26 октября 2007 г. – М., 2007. – С. 5–8.

2. *Арский, Ю. М.* ВИНТИ в решении проблем современной информатики / Ю. М. Арский // Международная конференция «НТИ-2007», Москва, 24–26 октября 2007 г. – М., 2007. – С. 3–5.

3. *Балагура, І. В.* Проектування моделі українського рейтингу наукових публікацій / І. В. Балагура // Бібл. вісн. – 2010. – № 4. – С. 40–48.

4. Всероссийский институт научной и технической информации [Электронный ресурс]: [науч.-информ. портал]. – Текст. дан. – М., 2011. – Режим доступа: <http://www2.viniti.ru/>. – Загл. с экрана.

5. *Дивильковская, Т. Ю.* Тематическое распределение российских журналов, отражаемых в РЖ ВИНТИ [Электронный ресурс] / Т. Ю. Дивильковская, О. В. Кириллова, Н. С. Солошенко // Двенадцатая Международная Конференция и Выставка «LIBCOM-2008», г. Звенигород, Московская обл., 17–21 ноября 2008 г. – Текст. дан. – М., 2008. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/libcom8/15.pdf>. – Загл. с экрана.

6. *Ефременкова, В. М.* Критерии качества библиографических баз данных / В. М. Ефременкова, О. Б. Старцева, Н. Ф. Чумакова // Науч.-техн. информ. Сер. 2, Информ. процессы и системы. – 2009. – № 2. – С. 25–29.

7. Журнали НАН України і Scopus: актуальні питання [Електронний ресурс] / [Я. С. Яцків та ін.] // Наука України у світовому інформаційному просторі: [зб. ст.: електрон. версія] / НАН України. – Текст. дані. – К., 2009. – Вип. 2. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/publications/books/serii/academy/1102010/Documents/2009_02/a2.pdf. – Назва з екрана.

8. *Кириллова, О. В.* Зарубежные и отечественные реферативные ресурсы в информационном обслуживании российских пользователей / О. В. Кириллова // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 1. – С. 13–17.

9. Кириллова, О. В. Место информационных продуктов ВИНТИ в среде электронных ресурсов по науке и технике / О. В. Кириллова // Информ. ресурсы России. – 2008. – № 2. – С. 9–11.

10. Кириллова, О. В. Обзор критериев отбора первоисточников в отечественные и зарубежные реферативные и аналитические базы данных [Электронный ресурс]: [презентация] / Кириллова Ольга Владимировна // «Science online: Электронные информационные ресурсы для науки и образования»: четырнадцатая междунар. науч.-практ. конф., 23–30 мая 2010 г., г. Агадир, Марокко. – Текст. дан. – М., 2010. – Режим доступа: http://elibrary.ru/projects/conference/morocco2010/seminar_10_1_program.asp. – Загл. с экрана.

11. Савенкова, Л. В. Роль библиометрических исследований в управлении научной деятельностью вуза [Электронный ресурс] / Л. В. Савенкова, В. Н. Волынец // Семнадцатая Международная Конференция «Крым 2010» «Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса», г. Судак, 5–13 июня 2010 г. – Текст. дан. – Автономная республика Крым, 2010. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea2010/disk/133.pdf>. – Загл. с экрана.

12. Соболев, В. А. Elsevier – новые горизонты аналитики [Электронный ресурс]: [презентация] / Вадим Соболев // «Science online: Электронные информационные ресурсы для науки и образования»: четырнадцатая междунар. науч.-практ. конф., 23–30 мая 2010 г., г. Агадир, Марокко. – Текст. дан. – М., 2010. – Режим доступа: http://elibrary.ru/projects/conference/morocco2010/seminar_10_1_program.asp. – Загл. с экрана.

13. Moed, H. F. Measuring contextual citation impact of scientific journals / Henk F. Moed // Journal of Informetrics. – 2010. – Vol. 4, Issue 3, July 2010. – P. 265–277.

14. Scopus [Электронный ресурс] // Вікіпедія : віл. енцикл. – Текст. дані. – К., 2011. – Режим доступа: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Scopus/>. – Назва з екрана.

15. Scopus [Electronic resource]. – Text data. – Amsterdam, 2011. – Mode of access: <http://www.scopus.com>. – Title from the screen.

16. SCImago Journal & Country Rank [Electronic resource]. – Text data. – [USA], 2011. – Mode of access: <http://www.scimagojr.com/>. – Title from the screen.

И. В. Балагура

Перспективы развития реферативной базы данных «Украиника научная» и реферативного журнала «Джерело»

В статье проанализированы критерии оценивания реферативных ресурсов; представлены международные реферативные ресурсы и определены основные направления их развития. На основе анализа приведены рекомендации по усовершенствованию реферативной базы данных «Украиника научная» и реферативного журнала «Джерело».

Ключевые слова: реферативная база данных, реферативная информация, программное обеспечение, реферативный журнал «Джерело», реферативная база данных «Украиника научная», РЖ ВИНТИ, реферативный ресурс Scopus.

I. V. Balagura

Development Prospects of the Abstract Data Base «Ukrainika Naukova» and Abstract Journal «Dzherelo»

In the article the evaluation criteria for the abstract resources are analyzed; some international abstract resources are presented, the main tendencies of their development are defined. On the basis of analysis, some recommendations on improving the abstract data base «Ukrainika Naukova» and the abstract journal «Dzherelo» are suggested.

Key words: abstract data base, abstract information, software, abstract journal «Dzherelo», abstract data base «Ukrainika Naukova», AJ VINITI, abstract resource «Scopus».

УДК 002.1-028.14:004.6]:37

I. Й. Коваленко,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**РЕФЕРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ З ПИТАНЬ ПЕДАГОГІКИ І
ПСИХОЛОГІЇ У ЗАДОВОЛЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ОСВІТЯН**

Розглянуто значення галузевої реферативної бази даних із проблем педагогіки, психології та освіти, створеної кооперативними зусиллями освітянських бібліотек мережі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Національної академії педагогічних наук України.

Ключові слова: *інформаційні технології, реферативна інформація, інформаційні ресурси, галузева реферативна база даних, освітянські бібліотеки.*

Постановка проблеми. Сьогодні інформаційні технології впроваджуються в наукову роботу всіх ланок освітніх інституцій. Завдяки розвитку корпоративних бібліотечних систем з'явилася можливість забезпечити користувачів новими видами інформаційних продуктів і послуг, створених за допомогою об'єднання інформаційних ресурсів бібліотек. До таких продуктів можна віднести, насамперед, реферативні бази даних (РБД), які є джерелом наукових досліджень. Найуспішнішим прикладом корпоративної діяльності бібліотек, інформаційних центрів, наукових установ, навчальних закладів, видавництва та видавничих організацій тощо є загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», створена Національною бібліотекою України

імені В. І. Вернадського (НБУВ) за участі Інституту проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України й призначена як для інформаційного обслуговування вчених України, так і для представлення української науки у світовому інформаційному просторі.

За умов швидкого зростання кількості інформації постає необхідність удосконалення інформаційно-реферативного забезпечення шляхом кооперативної співпраці.

Аналіз наукових досліджень. Концепцію побудови національної системи реферування, що ґрунтується на поєднанні принципів розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку вітчизняних наукових видань суб'єктами системи документальних комунікацій і централізованого формування загальнодержавної реферативної бази даних, розглянуто в монографії М. Сороки [7]. Процес створення національної системи реферативної інформації в Україні досліджується у працях вітчизняних фахівців: Л. Костенко, Н. Зайченко, І. Коханової. Питанню координації взаємодії бібліотек у створенні реферативного ресурсу присвячені роботи Н. Васильченко [1], В. Ільганаєвої [3], О. Мар'їної [5], М. Сороки [6] та інших.

Мета статті – проаналізувати аспекти інформаційно-реферативного забезпечення педагогічної освіти, науки і практики, залучення до кооперативної співпраці освітянських бібліотек.

Основна частина. Реферативний напрям системи інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, у межах якого працює Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) із кінця 2006 р., розпочався в рамках науково-дослідної роботи (НДР) «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (наук. керівники – канд. іст. наук В. Лутовинова, канд. іст. наук Т. Добко). З метою надання методичної і практичної допомоги щодо реферування, у межах НДР було підготовлено практичний посібник В. Лутовинової «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації» [4], в якому висвітлено сутність

аналітико-синтетичного опрацювання інформації, основні загальнонаукові методи, які використовуються під час макро- й мікроаналітичного згортання інформації, теорію, методику і практику реферування. Для забезпечення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі реферативною інформацією про публікації з науково-методичних та науково-практичних журналів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проводить багатоаспектну роботу. Так, було узгоджено з ІПРІ та НБУВ і закріплено за ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сегмент наукової періодики для реферативного опрацювання: у 2006 р. – 11 назв періодичних видань, у 2008 р. – 16, у 2009 р., у зв'язку із залученням до співпраці наукових бібліотек ВНЗ реферувалося вже 27 назв періодичних та продовжуваних видань, у 2010 р. – 35 назв, станом на 01.01.2012 р. реферується вже 38 назв періодичних та продовжуваних видань.

У новій темі НДР «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики» (наук. керівник – канд. іст. наук О. Яценко), яка проводилась упродовж 2007–2011 рр., поглибилися завдання і напрями щодо реферативної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Головною метою НДР було забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України галузевою реферативною інформацією з питань педагогіки, психології та освіти шляхом кооперативної співпраці з мережею освітянських бібліотек. Реферативний напрям цього наукового проекту передбачає поглиблення теоретичних, науково-методологічних та організаційних засад системи інформаційно-реферативного забезпечення освітян, збільшення обсягу рефератів на наукові статті з періодичних та продовжуваних видань, оприлюднення галузевої реферативної інформації в загальнодержавній РБД «Україніка наукова», її паперовому варіанті УРЖ «Джерело» та на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Адже одна бібліотека, навіть державна, не в силах повністю забезпечити повноцінне формування реферативного сегмента в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова». Кадрові можливості науково-реферативного відділу ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського є обмеженими. За таких умов провідним напрямом збільшення обсягу реферативного ресурсу з питань педагогіки, психології та освіти є запровадження кооперації з освітянськими бібліотеками мережі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України й Національної академії педагогічних наук України. Розвиток координації й кооперації закладає основи для інтеграції діяльності бібліотек на кооперативному рівні, який передбачає створення нових умов для представлення якісного інформаційного продукту бібліотек із використанням новітніх інформаційних технологій у контексті формування нового інформаційного середовища [3]. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як науково-методичний центр бібліотек освітянської галузі з 2007 р. виступила ініціатором створення реферативного ресурсу з питань педагогіки, психології та освіти спільними зусиллями освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, де ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського виконує функції координатора розвитку і підтримки кооперативної мережі. Мета мережі – досягнення нового рівня повноти й оперативності інформування освітян і всього суспільства про наукові напрацювання вітчизняних учених і фахівців-практиків у галузі педагогіки та психології. З цією метою учасники НДР насамперед вивчали джерела, що розкривають досвід використання кооперативних технологій у формуванні реферативних ресурсів. Було зроблено висновок, що найвагоміший внесок у формування галузевого реферативного інформаційного ресурсу можна зробити за умов участі у цьому проекті наукових бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, яких в Україні налічується понад 30, бібліотек Інститутів підвищення кваліфікації педагогічних працівників (ІППО), наукових педагогічних бібліотек Львова та Миколаєва. Відділом науково-реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було здійснено аналіз періодичних та продовжуваних видання України з питань педагогіки, психології та освіти як джерела формування галузевого реферативного ресурсу.

Підставою для успішного запровадження галузевої кооперації є підтримка з боку керівників освітянських наукових установ, зокрема ректорів, усвідомлення керівним складом, що кожний ВНЗ є об'єктивно зацікавленим у представленні реферативної інформації про свої фахові періодичні й продовжувані видання у галузевій і загальнодержавній РБД, оскільки таке представлення є одним із визначальних чинників зростання рейтингу установи. Кількісною ознакою зацікавленості науковою публікацією або періодичним чи продовжуваним виданням та їхньою науковою значимістю є імпакт-чинник, за допомогою якого оцінюють, скільки разів за певний період цитували статтю або видання [2].

Не менш важливим є усвідомлення з боку керівного складу ВНЗ та ІППО того, що тільки спільними зусиллями можна досягти найбільш повного висвітлення здобутків регіональної педагогічної науки і практики, зробити їх доступними широкому колу споживачів інформації в мінімально стислі термін, оскільки інформація, вчасно надіслана і правильно опрацьована, буде оперативно внесена до загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова» та оприлюднена на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (електронна адреса: <http://www.library.edu-ua.net/>) у рубриці «Електронні ресурси», а також надрукована в УРЖ «Джерело».

У квітні 2009 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було проведено семінар-практикум «Стан та перспективи розвитку системи кооперативного галузевого реферування», у межах якого здійснено стажування бібліотечних працівників 18 ВНЗ із різних регіонів України. Мета семінару: навчання бібліотекарів ВНЗ основам теорії й практики реферування; допомога у започаткуванні реферативного напряму науково-інформаційної діяльності в бібліотеках педагогічних ВНЗ із подальшим їх приєднанням до галузевої РБД. Спілкування з учасниками стажування засвідчило, що тільки фахівці бібліотеки Харківської інженерно-педагогічної академії вже мають досвід реферативного опрацювання наукової літератури. Завдяки систематичній роботі фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського до реферативного опрацювання

поступово долучаються бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, які з 2009 р. почали надавати реферативну інформацію про публікації з періодичних та продовжуваних видань ВНЗ. Станом на 01.11.2011 р. вже налічується 15 бібліотек, які надають реферативну інформацію з 17 періодичних та продовжуваних видань. Це наукові бібліотеки: **Вінницького** Державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, **Дрогобицького** Державного педагогічного університету ім. І. Франка, **Кам'янець-Подільського** національного університету імені І. Огієнка (реферуються два продовжуваних видання), **Київського** національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, **Київського** міського педагогічного університету ім. Б. Грінченка, **Київського** інституту професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, **Криворізького** державного педагогічного університету, **Переяслав-Хмельницького** державного педагогічного університету імені Г. Сковороди, **Рівненського** державного гуманітарного університету, **Тернопільського** національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, **Уманського** державного педагогічного університету імені П. Тичини (реферуються два видання), **Харківського** національного педагогічного університету імені Г. Сковороди, **Харківської** інженерно-педагогічної академії, **Херсонського** державного університету і два інститути НАПН України (**Інститут психології** ім. Г. С. Костюка та **Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих**).

Спостерігається позитивна динаміка реферування інформації, надісланої бібліотеками-учасницями кооперативної співпраці (табл.1).

**Динаміка реферування статей із періодичних
та продовжуваних видань
бібліотеками-учасницями кооперативної співпраці**

Рік	Кількість бібліотек-учасниць	Кількість назв продовжуваних видань	Прореферовано статей	Надіслано рефератів
2009	5	9	412	1160
2010	12	16	891	2382
2011	15	17	1874	3836
Разом	15	17	3177	7378

Розглядаючи зростання кількості видань, на які створюється реферативна інформація, можна стверджувати: якщо на початку реферативної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського реферувала 11 назв періодичних видань, то тепер реферується вже 28 назв періодичних та продовжуваних видань завдяки підключенню до реферування вищеназваних закладів. Галузева РБД, створена спільними зусиллями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеками ВНЗ III–IV р. а. станом на 01.11.2012 р. налічує 26 406 рефератів (українською, російською та англійською мовами) на 11 476 статей із періодичних та продовжуваних видань. Проте за межами реферативного ресурсу залишається велика кількість періодичних та продовжуваних видань, які видаються навчальними закладами мережі МОНмолодьспорту України педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, класичних державних та національних університетів, бібліотек НАПН України, Інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО).

Науковим співробітником відділу науково-реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Т. Букшиною було проведено аналіз періодичних і продовжуваних видань НАПН України, МОНмолодьспорту України, ІППО та ВНЗ, які потрібно залучити до реферування. Дослідження дало змогу конкретизувати видання, зорієнтовані на науковців і практиків

освіти, педагогічний склад ВНЗ, фахівців вищої управлінської ланки освіти. При формуванні галузевої РБД на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відкривається широка можливість виходу на педагогічних працівників усіх рівнів освіти, зокрема вищої, середньої та початкової шкіл, позашкільної освіти тощо, яких цікавлять матеріали наукового та методичного характеру, досвід колег із інших регіонів України з багатьох аспектів організації навчально-виховного процесу.

Підведення підсумків НДР, що здійснювала ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2008–2011 рр., стало основою Міжнародної науково-практичної конференції «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України», проведеного ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотекою Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» 9–11 листопада 2011 р. На конференції було обговорено важливі питання щодо подальшого розвитку науково-інформаційного забезпечення педагогічної науки й освіти, створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з питань педагогіки і психології в Україні.

Аналіз здійсненого дослідження дає підстави для таких **висновків**:

– формування й підтримка функціонування галузевої РБД є перспективною складовою реферативної роботи як ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і бібліотек мережі МОНмолодьспорту України та НАПН України;

– набутий ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського досвід організації реферативного напрямку діяльності, а також вивчення досвіду інших наукових установ як українських, так і зарубіжних, а головне – зростаючі інформаційні потреби освітян України ставлять на порядок денний завдання активного просування до споживача вже запропонованої реферативної послуги у вигляді загальнодержавної РБД «Україніка наукова», УРЖ «Джерело» та галузевої РБД;

– незважаючи на те, що для освітянських бібліотек реферативний напрям науково-інформаційної діяльності є новою справою, започаткування реферативної роботи, залучення до галузевого корпоративного проекту створення реферативного продукту містить значний потенціал перетворення традиційних бібліотек на відповідні вимогам часу бібліотечно-інформаційні центри;

– кінцевою метою міжбібліотечної взаємодії є раціональне формування й ефективне використання єдиних інформаційних ресурсів бібліотек для найповнішого задоволення інформаційних потреб користувачів і суспільства загалом.

Література

1. *Васильченко, Н.* Координация как этап взаимодействия библиотек / Н. Васильченко // Бібл. форум України. – 2010. – № 3. – С. 15–16.

2. *Загірняк, М.* Запровадження національного індексу цитування як важливий елемент ранжування вищих навчальних закладів на шляху до якості та їх визнання у світі / М. Загірняк, С. Сергієчко // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 2. – С. 120–129.

3. *Ільганаєва, В. О.* Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / В. О. Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.

4. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практич. посіб. / В. І. Лутовинова. – К. : Четверта хвиля, 2007. – 72 с. – (Сер. «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).

5. *Мар'їна, О.* Сучасні форми інформаційно-комунікаційної взаємодії в регіональних бібліотечних системах / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2009. – № 2. – С. 20–23.

6. *Сорока, М.* Інформаційні продукти бібліотек: проблеми кооперативного формування та суспільного використання / М. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 1. – С. 27–30.

7. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури : монографія / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – К., НБУВ, 2002. – 209 с.

И. И. Коваленко

Реферативная информация по вопросам педагогики и психологии в удовлетворении информационных потребностей работников образования

Рассмотрено значение отраслевой реферативной базы данных по вопросам педагогики, психологии и образования, созданной кооперативными усилиями библиотек образовательной сети Министерства образования и

науки, молодіжні та спортивні України та Національної академії педагогічних наук України.

Ключевые слова: інформаційні технології, реферативна інформація, інформаційні ресурси, галузева реферативна база даних, наукові бібліотеки мережі освіти.

I. I. Kovalenko

Abstract Information on Pedagogy and Psychology in Meeting Informational Needs of Education Employees

The importance of the branch abstract data base on pedagogy, psychology and education created by cooperative efforts of libraries of the educational network of the Ministry of Education, Science, Youth and Sports of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine is discussed.

Key words: informational technologies, abstract information, informational resources, branch abstract data base, scientific libraries of educational network.

УДК 050.486:37]:001.82"2008/2011"

Т. Ф. Букишина,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ПЕРІОДИЧНІ ТА ПРОДОВЖУВАНІ ВИДАННЯ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТАН РЕФЕРУВАННЯ (2008–2011 рр.)

Висвітлено результати дослідження Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з удосконалення переліку видань з питань педагогіки, психології і освіти для їх максимального реферативного відображення в БД «Україніка наукова», УРЖ «Джерело» та галузевій реферативній БД на веб-порталі бібліотеки.

З метою розширення кооперативних зв'язків Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з освітянськими книгозбірнями зосереджено увагу на стані реферативного опрацювання періодичних і продовжуваних видань Інститутів післядипломної педагогічної освіти України за 2008–2011 рр.

Ключові слова: *періодичне видання, продовжуване видання, Інститут післядипломної педагогічної освіти України, реферування, кооперація, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.*

Постановка проблеми. Сьогодні реферативна БД «Україніка наукова» та її паперовий варіант – УРЖ «Джерело» є невід'ємною складовою національного інформаційного ресурсу, який відображає ключові українські

наукові публікації. Реферативна інформація стала інтегруючою основою української науки. Відбір матеріалів для реферування є основним моментом створення реферативної бази даних. Його принципами є максимальна повнота охоплення матеріалів (література з усіх основних галузей природничих, технічних, медичних та суспільних наук), цінність інформації, актуальність проблематики. Поряд із науковою значимістю робіт, що відбираються для реферування, та їхньою високою інформативністю, важливим показником є оперативність обробки інформації, від якої залежить ефективність науково-інформаційної роботи. З метою оперативного наповнення реферативної бази розроблено та впроваджено концепцію її формування корпоративними зусиллями суб'єктів системи документальних комунікацій – бібліотеками, інформаційними центрами, науковими установами, навчальними закладами, редакціями. Концепція реферування побудована на засадах поєднання принципів розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку національних наукових видань зазначеними установами та централізованої кумуляції інформації в реферативній базі даних «Україніка наукова» [1].

Незважаючи на інтенсивність різноманітних досліджень із питань реферування наукових видань, нерозв'язаною залишається проблема виявлення та максимального реферативного відображення наукових видань із питань педагогіки, психології і освіти в БД «Україніка наукова», УРЖ «Джерело» та галузевій реферативній БД на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Тому одним із стратегічних завдань у реферативній роботі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як учасниці корпоративного проекту ІПРІ та НБУВ, є курс на аналітичне опрацювання вже визначених видань із питань педагогіки, психології й освіти і продовження цілеспрямованої пошукової роботи в напрямі виявлення їхніх нових назв.

Аналіз наукових досліджень. Проблемам становлення та розвитку системи реферування української наукової літератури, технологій представлення інформації в реферативній базі даних «Україніка наукова», корпоративним технологіям формування електронних реферативних ресурсів в

Україні, відображення наукової періодики в реферативних ресурсах НБУВ присвячено дослідження М. Б. Сороки, Н. Я. Зайченко, С. В. Добровольської, С. Е. Кириленка, В. В. Петрова, Л. І. Костенка. Представлення електронних журналів із питань педагогіки і освіти в інформаційних ресурсах досліджували Т. О. Ярошенко, Н. А. Хміль, В. Ю. Биков, Н. Т. Задорожна.

Мета статті – представити результати дослідження ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з удосконалення переліку видань із питань педагогіки, психології і освіти для їх максимального реферативного відображення в БД «Україніка наукова», УРЖ «Джерело» та галузевій реферативній БД на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Основна частина. У рамках НДР «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (наук. керівник – канд. іст. наук О. М. Яценко) проведено дослідження, метою якого було удосконалення переліку періодичних і продовжуваних видань із питань педагогіки, психології і освіти для їх максимального реферативного опрацювання та відображення в означених інформаційних ресурсах.

Новизна цього дослідження полягала в тому, що вперше було узагальнено та систематизовано інформацію стосовно переліку назв періодичних і продовжуваних видань за групами установ і закладів, книгозбірні яких об'єднані в мережу освітянських бібліотек; виявлено рік заснування, засновників і співзасновників цих часописів; рік реєстрації Вищою атестаційною комісією України (ВАК України); зазначено занесення їх до електронного ресурсу «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Систематизація видань за переліком установ НАПН України, ВНЗ III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, а також ІППО України актуальна тим, що дає змогу організувати конкретну наукову роботу стосовно реферування видань із кожною групою установ і закладів окремо. Дослідження дало можливість ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

виробити стратегічні завдання щодо охоплення усіх видань реферуванням шляхом кооперації означеного процесу з освітянськими бібліотеками, диференціювати підходи щодо першочерговості видань для реферування, а також закріпити свої позиції як головної книгозбірні галузі, науково-методичного і координаційного центру мережі освітянських бібліотек.

В основу означеної науково-дослідної роботи покладено результати проведеної ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в попередні роки НДР «Створення, становлення і розвиток мережі освітянських бібліотек України (X–XX ст.)» (2001–2005 рр.) (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова), зокрема дисертаційне дослідження П. І. Рогової «Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX – 20-ті рр. XX ст.)» [6] та «Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та АПН України» (2003 р.) [5].

Під час проведення емпіричного дослідження було виконано такі **завдання**: виявлено коло навчальних закладів та науково-дослідних установ, які видають наукові періодичні й продовжувані видання з питань педагогіки, психології і освіти; сформовано перелік періодичних і продовжуваних видань кожної групи установ і закладів окремо, бібліотеки яких входять до мережі освітянських бібліотек, з метою подальшої кооперативної співпраці з означеними організаціями щодо реферування; визначено параметри для характеристики кожного видання означених закладів і установ; співставлено виявлений перелік досліджуваних періодичних і продовжуваних видань із переліком видань, які реферує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та освітянські бібліотеки мережі; визначено остаточний загальний перелік періодичних і продовжуваних видань з питань педагогіки, психології і освіти, статті з яких уже реферуються або потребують наукового реферування.

Цьому сприяло використання документів відділу наукового і прикладного бібліотекознавства та веб-порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, сайтів ВАК України [3; 4] і НБУВ [2], матеріалів бібліотеки Університету

менеджменту освіти, мережі Інтернет. Було виокремлено групи навчальних закладів та науково-дослідних установ, бібліотеки яких входять до мережі освітянських бібліотек, а також наукові періодичні і продовжувані видання з питань педагогіки, психології і освіти, що вони видають, проаналізовано стан їх реферування. Перша група – «Періодичні й продовжувані видання педагогічних та інженерно-педагогічних ВНЗ III–IV р. а»; друга група – «Періодичні і продовжувані видання НАПН України, її установ та МОНмолодьспорту України»; третя група – «Періодичні і продовжувані видання інститутів післядипломної педагогічної освіти України». На підставі проведеного аналізу створено перелік «Періодичних та продовжуваних видань із питань педагогіки, психології, освіти, що видають установи, бібліотеки яких входять до мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, а також видання, засновниками яких є НАПН України та МОНмолодьспорту України» (усього 106 періодичних і продовжуваних видань). Аналіз параметрів характеристики означених 106 періодичних і продовжуваних видань України з питань педагогіки, психології, освіти продемонстрував, що з них ВАК України зареєстровано всього 67 видань (63,2 %). Це певною мірою можна пояснити тим, що багато видань не встигли пройти перереєстрацію відповідно до нових вимог ВАК України, зокрема збірники наукових праць установ НАПН України, також деякі з видань ІППО України, які мають більш методичний і практичний характер, аніж науковий. До переліку наукових видань у НБУВ із означеного списку занесено всього 54 видання (50,9 %). Можна констатувати, що про половину видань із питань педагогіки, психології, освіти Україна не знає. Серед них – 19 збірників наукових праць установ НАПН України і ВНЗ педагогічного й інженерно-педагогічного профілю. Немає у переліку і таких журналів МОНмолодьспорту України і НАПН України, як «Рідна школа», «Шлях освіти», «Психологія і суспільство», «Соціальна психологія», «Практична психологія», «Професійно-технічна освіта», «Наша школа», а також багатьох періодичних видань ІППО України, які мають науковий статус.

Аналіз стану реферування видань освітянської галузі, занесених у список, засвідчив, що всього реферуванню підлягає 34 видання (32,1 %). Із них ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського складає реферати на наукові статті з 20 видань (18,9 %), ІПРІ НАН України – із трьох видань (2,8 %), бібліотеки ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілю – із 10 видань (9,4 %), наукові установи НАПН України – із одного видання (0,9 %). Усі видання, крім трьох, які реферує ІПРІ НАН України з 2002, 2005 та 2006 рр., взято до реферування з 2006–2009 рр. Зазначене вище дозволяє стверджувати, що в Україні з 2006–2007 рр., із початком наукового розроблення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського реферативного напрямку в системі науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі, активно формується галузевий реферативний сегмент у загальнодержавній системі інформації.

Під час дослідження не вдалося з'ясувати рік заснування 41 видання: переважно тих, які не зареєстровані ВАК України або відсутні в переліку наукових видань у НБУВ. Подальша співпраця з засновниками видань ліквідує цей недолік.

Зазначимо також, що під час дослідження було виявлено шість видань (чотири збірники наукових праць та два журнали), які не ввійшли до вищезначеного списку, оскільки видаються установами, бібліотеки яких не входять до мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, але статті яких реферуються. Одне з означених видань – журнал «Освіта і управління» – реферує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, друге – журнал «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту» – НБУВ. Решту чотири видання, завдяки кооперативній співпраці з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, реферують багатопрофільні й класичні університети України, які є їхніми засновниками, а саме: Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка (два видання), Рівненський державний гуманітарний університет, Київський університет ім. Б. Грінченка.

Зупинимося на стані реферативного опрацювання періодичних і продовжуваних видань, які випускають Інститути післядипломної педагогічної освіти України (дод. 1).

Було виявлено, що з 30 періодичних і продовжуваних видань, які видаються 28 Інститутами післядипломної педагогічної освіти України (враховано ІППО Університету менеджменту освіти (бібліотека належить до університету), ІППО Севастопольського міського гуманітарного університету (є власна бібліотека) та ІППО Київського університету ім. Б. Грінченка (бібліотека належить до університету)), одна установа (Київський обласний ІППО (м. Біла Церква)) готує фахове електронне видання, дві установи (Кримський республіканський ІППО, Херсонська академія неперервної освіти) видають, окрім періодичних видань, також і збірники наукових праць, а в шести установах з 28 видань не виявлено. Це: ІППО Київського університету ім. Б. Грінченка, Тернопільський ІППО, Запорізький ІППО, Хмельницький ІППО, Чернівецький ІППО, Чернігівський ІППО.

12 видань у різні роки зареєстровано ВАК України, а саме: «Вересень» (Миколаївський ІППО, 1999 р.); «Джерела» та «Обрії» (Івано-Франківський ІППО, 1999 р.); «Імідж сучасного педагога» (Полтавський ІППО, 2000 р.); «Народна освіта» (Електронне наукове фахове видання, Київський обласний ІППО (м. Біла Церква), 2007 р.); «Наукова скарбниця освіти Донеччини» (Донецький ІППО, 1999 р.); «Наша школа» (Одеський ІППО, 1999 р.); «Нова педагогічна думка» (Рівненський ІППО, 2010 р.); «Освіта на Луганщині» (Луганський ІППО, 2010 р.); «Педагогічний альманах» (Херсонська академія неперервної освіти, 2009 р.); «Педагогічний пошук» (Волинський ІППО, 2000 р.); «Постметодика» (Полтавський ІППО, 1999 р.).

10 видань («Педагогічний пошук» Волинського ІППО, «Наукова скарбниця освіти Донеччини» Донецького ІППО, «Джерела» та «Обрії» Івано-Франківського ІППО, «Народна освіта» (Електронне наукове фахове видання) Київського обласного ІППО (м. Біла Церква), «Освіта на Луганщині» Луганського ІППО, «Постметодика» Полтавського ІППО, «Нова педагогічна

думка» Рівненського ІППО, «Педагогічний альманах» Херсонської академії неперервної освіти, «Післядипломна освіта в Україні» ЦПППО) включено до електронного ресурсу «Наукова періодика України» НБУВ.

Сім видань («Педагогічний пошук» Волинського ІППО, «Освіта на Луганщині» Луганського ІППО, «Наша школа» Одеського ІППО, «Постметодика» Полтавського ІППО, «Нова педагогічна думка» Рівненського ІППО, «Післядипломна освіта в Україні» ЦПППО, «Педагогічний вісник» Черкаського ІППО), високий науковий рівень публікацій в яких дозволив залучити їх до реферування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (шість видань) та ІПРІ НАН України (одне видання «Освіта на Луганщині»), відображаються в національній реферативній БД «Україніка наукова», УРЖ «Джерело» та галузевій реферативній БД на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2006 р.

15 ІППО мають 23 (по одному–два) періодичні видання, які потребують подальшого дослідження на предмет їхньої першочерговості для реферування. Наприклад, звертають на себе увагу видання, які були зареєстровані ВАК України в різні роки, але не реферуються. Це, зокрема: «Наукова скарбниця освіти Донеччини» (Донецький ІППО), «Обрії», «Джерела» (Івано-Франківський ІППО), «Вересень» (Миколаївський ІППО), «Імідж сучасного педагога» (Полтавського ІППО), «Педагогічний альманах: збірник наукових праць» (Херсонська академія неперервної освіти) тощо.

Слід зазначити, що організація роботи з реферування видань ІППО України ускладнюється тим, що бібліотеки ІППО не належать до наукових бібліотек, мають у штаті одну або дві одиниці бібліотечних працівників, які відповідають за широкий спектр роботи. Зокрема, більшість бібліотек ведуть електронні каталоги та формують електронні бібліотеки, беруть участь спільно з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у формуванні фактографічних (бібліографічних) інтегрованих галузевих ресурсів. Нове завдання, мета якого – участь у створенні галузевого електронного реферативного ресурсу, передбачає як збільшення чисельності кадрів в означених бібліотеках, так і застосування

останніми навичок науково-дослідної роботи. Для вирішення цих проблем потрібен час.

Сьогодні перед співробітниками відділу науково-реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стоять завдання подальшого вивчення змісту періодичних та продовжуваних видань ІППО України, знайомство з головними редакторами цих часописів, можливостями бібліотек і наукового потенціалу ІППО України.

Негайного вирішення потребують такі питання:

- визначення параметрів, за якими буде здійснюватися виокремлення видань ІППО України для реферування;

- змістове наповнення галузевої реферативної БД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: або триває створення реферативного електронного ресурсу, що копіюється для РБ «Україніка наукова», або на порталі головної книгозбірні галузі відображатимуться реферати на повний спектр статей (і наукових, і методичного характеру) з питань педагогіки, психології і освіти;

- визначення категорій користувачів, для яких створюється галузевий електронний реферативний ресурс;

- популяризація реферативної БД, розміщеної на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, серед науковців і практиків освітянської галузі.

Відомо, що майбутнє бібліотек – за електронними інформаційними ресурсами. І дуже важливо, коли така велика і потужна галузь, як освітня, завдяки спільним зусиллям бібліотек мережі, у тому числі й бібліотек ІППО України, матиме інтегрований електронний інформаційний ресурс. Можливо, що одним зі шляхів вирішення означеної проблеми щодо реферування видань для бібліотек ІППО України стане створення електронної бібліотеки періодичних видань ІППО України на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що визначений перелік періодичних і продовжуваних видань ІППО України та аналіз стану їх реферування (23,3 %) дає підстави стверджувати, що протягом 2008–2011 рр. у

межах означеної нами НДР успішно розпочато процес реферування видань ІППО України силами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ІПРІ НАН України. Налагодження кооперативної співпраці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками означених установ допоможе максимально охопити реферуванням виокремлені періодичні й продовжувані видання.

Література

1. *Мініна, Н. М.* Система формування реферативної бази даних наукових публікацій України – 10-річний досвід / Н. М. Мініна // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2007. – Т. 9. – № 3. – С. 140–144.

2. Наукова періодика України [Електронний ресурс]: [журнали та збірники наукових праць] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Текст. дані. – К., 2006. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>. – Назва з екрана.

3. Перелік друкованих фахових видань (чинний до 01.08.2010) [Електронний ресурс] // Вища атестаційна комісія України. – Текст. дані. – К., 2010. – Режим доступу: <http://www.vak.org.ua/profjournals5.php>. – Назва з екрана.

4. Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [Електронний ресурс]: затв. постановами президії ВАК України : [станом на 06.10.2010 р.] // Вища атестаційна комісія України. – Текст. дані. – К., 2010. – Режим доступу: http://vak.org.ua/docs//prof_journals/journal_list/whole.doc. – Назва з екрана.

5. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України : затв. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334/31 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 27–32.

6. *Рогова, П. І.* Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX–20-ті рр. XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : [спец.] 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Рогова Павла Іванівна; НАН України, НБУВ. – К. : [б. в.], 2004. – 20 с.

Т. Ф. Букишина

Периодические и продолжающиеся издания Института последипломного педагогического образования Украины: состояние реферирования (2008–2011 гг.)

Освещены результаты исследования Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского по усовершенствованию перечня изданий по вопросам педагогики, психологии и образования с целью их максимального реферативного отображения в БД

«Україніка наукова», УРЖ «Джерело» и отраслевой реферативной БД на веб-портале библиотеки.

С целью расширения кооперативных связей Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского с библиотеками сферы образования сосредоточено внимание на состоянии реферативной обработки периодических и продолжающихся изданий Институтів последипломного педагогического образования Украины в 2008–2011 гг.

Ключевые слова: периодическое издание, продолжающееся издание, Институты последипломного педагогического образования Украины, реферирование, кооперация, ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

T. F. Bukshyna

Periodical and Continued Editions of Pedagogical Postgraduate Institutes of Ukraine: State of Abstracting (2008–2011)

The results of the research of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine to improve the list of publications on pedagogy, psychology and education in order to maximize their abstracts in the database «Ukrainika Naukova», UAJ «Dzherelo», branch and abstract database on the Web site of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine are considered.

In order to expand cooperative ties of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine with educational libraries, attention is focused on the abstract processing of periodical and continued editions of Pedagogical Postgraduate Institutes of Ukraine in 2008–2011.

Key words: periodical and continued editions, Pedagogical Postgraduate Institutes of Ukraine, abstracting, cooperation.

**Періодичні й продовжувані видання
Інститутів післядипломної педагогічної освіти України**

№ п\п	Назва ІППО	Назва періодичного або продовжуваного видання	Стан реферування		Регістрація ВАК	Занесено в перелік наук. вид. у НБУВ
			Назва установи	Рік початку реферування		
1.	Вінницький ІППО	«Освітнянський вісник»	-	-	-	-
		«Відродження»	-	-	-	-
2.	Волинський ІППО	«Педагогічний пошук»	ДНПБ України ім. В. О. Сухо-млинського	2007	2000	так
3.	Дніпропетровський ІППО	«Нива знань»	-	-	-	-
4.	Донецький ІППО	«Педагогічна скарбниця Донеччини»	-	-	-	-
		«Наукова скарбниця освіти Донеччини»	-	-	1999	так
5.	Житомирський ІППО	«Педагогічна Житомирщина»	-	-	-	-
6.	Закарпатський ІППО	«Освіта Закарпаття»	-	-	-	-
7.	Запорізький ІППО	-	-	-	-	-
8.	Івано-Франківський ІППО	«Освітній дайджест»	-	-	-	-
		«Обрії»	-	-	1999	так
		«Джерела»	-	-	1999	так
9.	ІППО СМГУ м. Севастополя	«Горизonti освіти»	-	-	-	-
10.	Київський обласний ІППО (м. Біла Церква) Інститут педагогіки АПН України, Міжнародний освітній фонд імені Ярослава Мудрого	«Народна освіта» – електронне наукове фахове видання	-	-	2007	так
11.	Київський міський ІППО (м. Київ) (у складі Київського університету ім. Б. Грінченка)	-	-	-	-	-
12.	Кіровоградський ІППО	«Педагогічний вісник»	-	-	-	-
13.	Кримський республіканський ІПО	«Ученые записки»	-	-	-	-
		«Педагогическая жизнь Крыма»	-	-	-	-
14.	Луганський ІППО	«Освіта на Луганщині»	ІПРІ НАН України	2006	2010	так
15.	Львівський ІППО	«Педагогічна думка»	-	-	-	-
16.	Миколаївський ІППО	«Вересень»	-	-	1999	-
17.	Одеський ІППО	«Наша школа»	ДНПБ України ім. В. О. Сухо-млинського	2007	1999	-
18.	Полтавський ІППО	«Імідж сучасного педагога»	-	-	2000	-

Продовження Таблиці 1

		«Постметодика»	ДНПБ України ім. В. О. Сухо- млинського	2007	1999	так
19.	Рівненський ІППО	«Нова педагогічна думка»	ДНПБ України ім. В. О. Сухо- млинського	2007	2010	так
20.	Сумський ІППО	«Освіта Сумщини»	-	-	-	-
		«Педагогічна трибуна»	-	-	-	-
21.	Тернопільський ІППО	-	-	-	-	
22.	Харківська академія неперервної освіти	«Джерело педагогічної майстерності»	-	-	-	-
23.	Херсонська академія неперервної освіти	«Гаврійський вісник освіти»	-	-	-	-
		«Педагогічний альманах» : збірник наукових праць	-	-	2009	так
24.	Хмельницький ІППО	-	-	-	-	
25.	Центральний ІППО (у складі ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»)	«Післядипломна освіта в Україні»	ДНПБ України ім. В. О. Сухо- млинського	2006	-	так
26.	Черкаський ІППО	«Педагогічний вісник»	ДНПБ України ім. В. О. Сухо- млинського	2009	-	-
27.	Чернівецький ІППО	-	-	-	-	
28.	Чернігівський ІППО	-	-	-	-	

РОЗДІЛ II

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТЯНСЬКИХ
БІБЛІОТЕК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

*Ю. І. Артемов,
канд. техн. наук, старш. наук. співроб.
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ОСВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ІНТЕРНЕТІ

З метою пошуку шляхів адекватного і цілісного відображення в Інтернеті інформаційних ресурсів із педагогіки і освіти представлено аналіз їхньої структури.

Ключові слова: сайт (портал), освітній ресурс, Інтернет, структура.

Постановка проблеми. Аналіз структури інформаційних ресурсів педагогічної та освітньої тематики, наявних на сайтах і порталах в Інтернеті, здійснюється з **метою** подальшого визначення і формування пропозицій щодо засад відображення їх як певного сегмента знань у національному і світовому просторі. Слід наголосити, що саме наукові бібліотеки загальнодержавного та національного рівня мають забезпечувати цілісне й адекватне відображення системи знань у тій галузі, для обслуговування якої вони призначені, і надавати вільний доступ до відповідного сегмента в інформаційному просторі.

Суттєвим є також те, що структура знань у педагогіці й освіті докорінно відрізняється від структури знань в інших галузях діяльності людини. Причиною цього є парадигматичний характер цих знань, незрівнянно велика роль у них фундаментальних наукових досліджень, а також те, що педагогіка й освіта лежать в основі отримання всіх знань – гуманітарних, природничих або технічних.

Для сучасності характерним є, з одного боку, диференціація наук, а з іншого – мультидисциплінарний характер наукових досліджень. Цей факт щодо пошуку шляхів адекватного й цілісного відображення в Інтернеті інформаційних ресурсів із педагогіки і освіти є важливим.

Аналіз наукових досліджень. До питань вивчення структури освітніх ресурсів в Інтернеті неодноразово зверталися численні дослідники [2–6]. Проте

інтерес до подібних досліджень продовжує привертати до себе увагу широких кіл освітян.

Основна частина. Зазначений аналіз проводився в рамках НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (2011–2013 рр., наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова).

З метою здійснення аналізу було розглянуто три групи сайтів (порталів):

1) сайти (портали) мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України (усього 42);

2) інші українські сайти (портали), доменне ім'я яких містить префікс .edu або .osvita (усього 12);

3) англomовні та російськомовні освітні сайти і портали (усього 37) [1].

У результаті отримано такі висновки.

1. Існують усі підстави представити структуру теоретичних знань з питань педагогіки і освіти (рис. 1). Педагогіка та її нові відгалуження – андрагогіка і акмеологія – ґрунтуються на засадах психології. Зв'язок із соціологією, економікою, медициною, теорією держави і права тощо свідчить про мультидисциплінарний характер теоретичних знань із педагогіки й освіти.

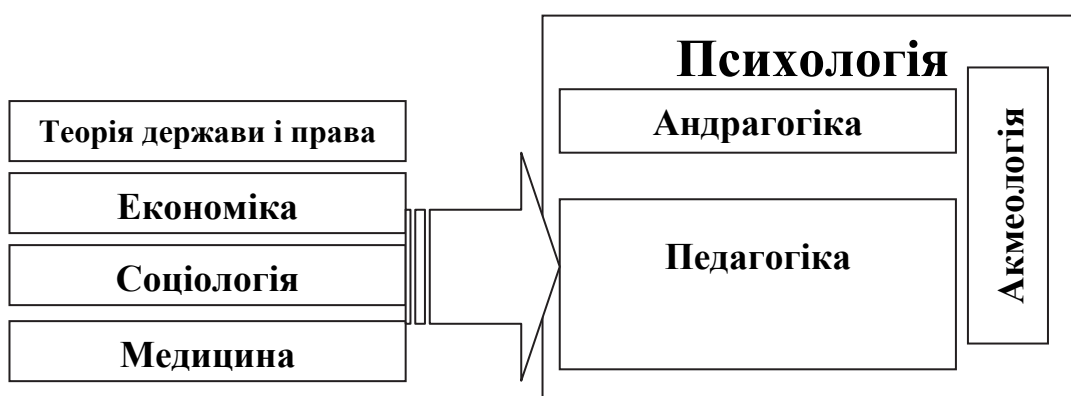

Рис. 1. Структура знань із педагогіки й освіти

2. Із позиції наукової бібліотеки доцільно поділяти знання на фундаментальні та прикладні. На жаль, у більшості освітніх сайтів цей факт не знаходить належного відображення. Справа в тому, що в гуманітарних науках фундаментальні знання містяться у багаторічних колекціях монографій,

дисертацій тощо. Їх оцифрування – тривалий, дорогий і, мабуть, зайвий процес. Звикаючи працювати лише з цифровими копіями (це легко і швидко), дослідник і, особливо, студент втрачають навички роботи з фундаментальними творами. Унаслідок цього їхні знання стають поверховими, а це може призвести до зниження інтелектуального потенціалу нації. Відображенню фундаментальних знань в Інтернеті могли б сприяти зведені бази бібліографічних і реферативних даних. На жаль, на українських освітніх сайтах такі об'єкти практично відсутні. Причиною цього є велика трудомісткість процесів ретрокаталогізації й брак мотивації до корпоративної роботи.

3. Аналіз освітніх сайтів свідчить про те, що стандарт наповнення їх інформаційними ресурсами ще не склався. Сайти першої групи мають переважно представницький характер. Вони інформують про бібліотеку, її історію, фонди, можливості. В окремих випадках відкривається доступ до електронного каталогу й багаточисленних баз повнотекстових даних. На сайтах другої групи переважає інформація про освітні установи й умови навчання, представлені невеликі бібліотеки повнотекстових даних освітньої спрямованості. Набагато розвиненішу структуру мають англомовні й російськомовні сайти та портали третьої групи. Найбільш авторитетною є ERIC – найпотужніша світова електронна бібліотека освітньої літератури. Вона заснована на використанні ефективної пошукової системи на базі розвинутого тезаурусу. ERIC індексує близько 1 млн журнальних статей, понад 500 тис. інших видів документів (книг, брошур, опублікованих звітів). Джерелами інформації для ERIC є 111 федеральних агентств, 732 об'єднань, організацій, державних або місцевих агентств, центрів і програм, 77 видавництв, більше ніж 1,5 млн індивідуальних авторів. Проте питанням педагогічної науки й освіти присвячена лише незначна частина ресурсів ERIC.

Уявлення про зміст інформації на англомовних сайтах освітньої спрямованості дає аналіз порталу Education Internet Library (<http://www.textbooksfree.org>), призначеного для працівників системи загальної освіти США (рис. 2).

Рис. 2. Структура освітніх ресурсів на освітньому сайті (приклад)

Інше уявлення про склад освітніх ресурсів дає аналіз порталу «Единое окно доступа к образовательным ресурсам» (<http://window.edu.ru/window>) (рис. 3 а – 3 г).

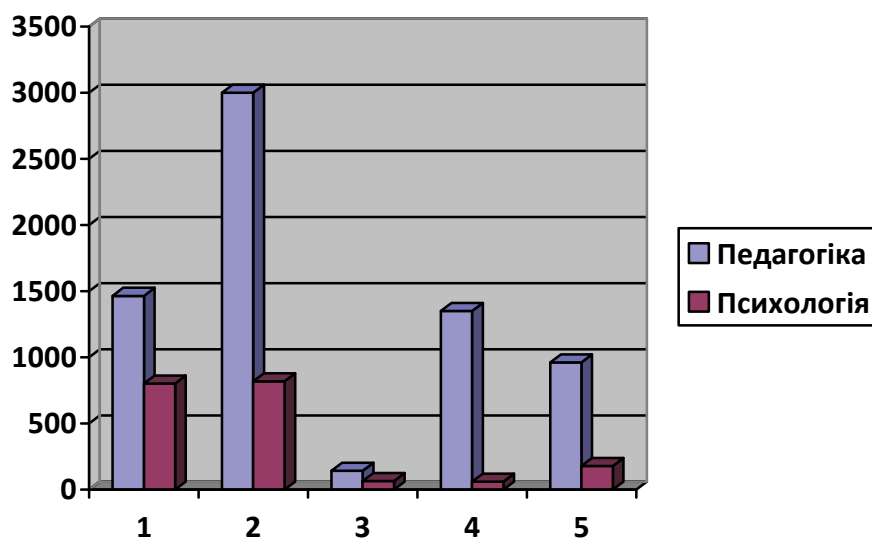

Рис. 3 а. Склад ресурсів на порталі «Единое окно доступа к образовательным ресурсам» для різних користувачів

Де: 1 – учні; 2 – учителі; 3 – абітурієнти; 4 – менеджери освіти; 5 – науковці.

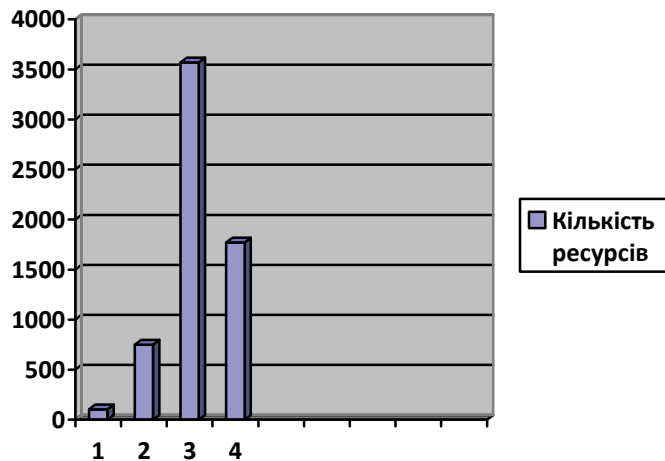

Рис. 3 б. Склад ресурсів, представлених на порталі «Единое окно доступа к образовательным ресурсам» для різних рівнів освіти
 Де: 1 – дошкільна; 2 – загальна; 3 – професійна; 4 – додаткова.

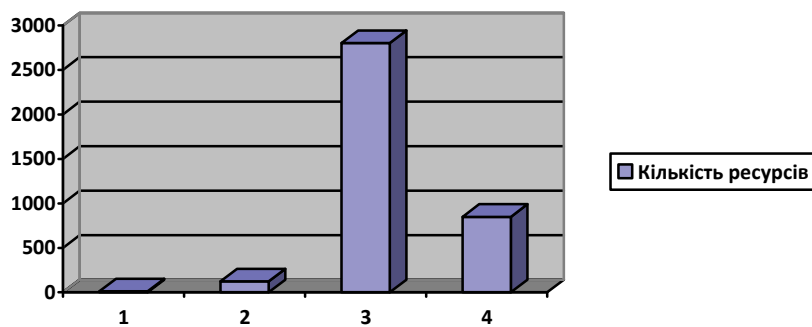

Рис. 3 в. Склад ресурсів, представлених на порталі «Единое окно доступа к образовательным ресурсам» для різних видів професійної освіти
 Де: 1 – початкова; 2 – середня; 3 – вища; 4 – післядипломна.

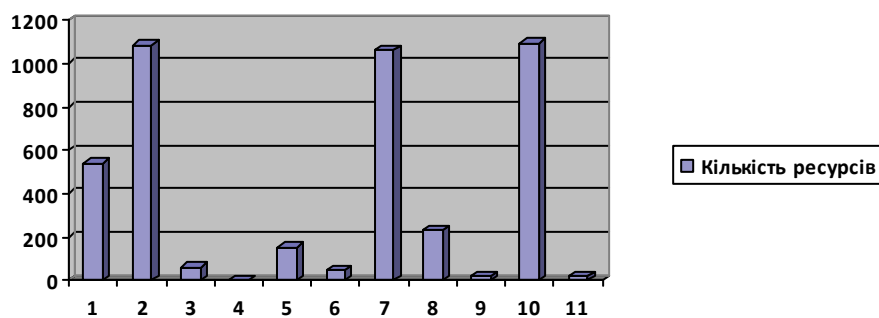

Рис. 3 г. Склад ресурсів, представлених на порталі «Единое окно доступа к образовательным ресурсам» за різними видами
 Де: 1 – навчальні матеріали; 2 – навчально-методичні матеріали; 3 – довідкові матеріали; 4 – ілюстративні й демонстраційні матеріали; 5 – додаткові

інформаційні матеріали; 6 – нормативні документи; 7 – наукові матеріали; 8 – періодичні видання; 9 – електронні бібліотеки; 10 – освітні сайти; 11 – програмні продукти.

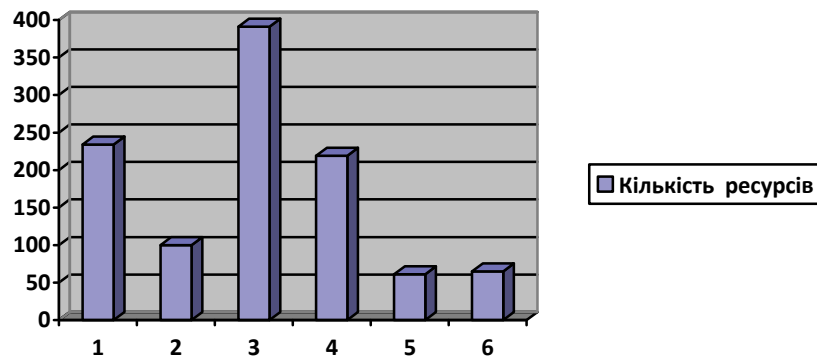

Рис. 3 г. Склад наукових ресурсів, представлених на порталі «Единое окно доступа к образовательным ресурсам»

Де: 1 – збірники праць; 2 – дисертації; 3 – окремі статті; 4 – монографії; 5 – огляди; 6 – журнали.

Що ж стосується бібліотечних ресурсів, то за даними міжнародної інформаційної мережі ЮНЕСКО, у світі вже створено більше ніж 300 бібліотечно-інформаційних об'єднань (асоціацій, спілок, консорціумів). Основними стратегічними напрямками цих об'єднань є:

- формування незалежної політики розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності та лобіювання професійних інтересів членів об'єднань у державних органах влади;
- створення об'єднаних електронних інформаційних ресурсів і забезпечення доступу до них в інформаційно-бібліотечних мережах;
- створення міждержавних, національних, регіональних інформаційних інфраструктур з урахуванням специфіки процесів світової глобалізації.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що проблема цілісного й адекватного відображення освітнього сегмента у світовому інформаційному просторі сьогодні не ставиться і не вирішується жодним інтернет-ресурсом у світі. Більше того, безпрецедентне поширення недосконалих інтернет-послуг в

освіті не сприяє залученню фундаментальних знань, які зберігаються в освітянських бібліотеках різного рівня на традиційних носіях. Унаслідок цього знижується науковий потенціал держави. Єдиним способом вирішення цієї проблеми є створення освітнього галузевого інформаційного ресурсу, інтегрованого на кількох рівнях з єдиною точкою доступу до електронних та традиційних джерел інформації й відображенням максимально повного репертуару фахових видань загальнодержавного і регіонального рівнів.

Література

1. Единое окно доступа к образовательным ресурсам [Электронный ресурс] : информ. система / М-во образования и науки РФ. – Текст. дан. – М., 2005–2011. – Режим доступа: <http://window.edu.ru/window>. – Загл. с экрана.
2. *Захаров, В. П.* Анализ информационного наполнения сайтов российских библиотек (структурные метаданные о библиотеках) / В. П. Захаров // Научные библиотеки в новом тысячелетии: проблемы взаимодействия ресурсов : материалы регион. науч.-практ. конф. (г. Иркутск, 10–14 сент. 2001 г.). – Новосибирск, 2002. – С. 140–143.
3. Интернет-порталы: содержание и технологии : сб. науч. ст. Вып. 2 / Гос. науч.-исслед. ин-т информ. технологий и телекоммуникаций «Информатика» ; [редкол.: А. Н. Тихонов (пред.), В. Н. Васильев и др.]. – М. : Просвещение, 2004. – 499 с.
4. *Миняйлов, В. В.* Образовательные ресурсы на сайтах российских университетов / В. В. Миняйлов, Б. И. Покровский // Интернет-порталы: содержание и технологии : сб. науч. ст. – М., 2004. – Вып. 2. – С. 250–284.
5. *Савенкова, Л. В.* Якість веб-представництва бібліотек педагогічних університетів України в Інтернеті / Л. В. Савенкова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 220–231.
6. *Соловяненко, Д.* Статистика використання інтернет-технологій у бібліотеках України / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2007. – № 1. – С. 6–19.
7. Education Resources Information Center [Electronic resource]. – Text data. – Washington, 2011. – Mode of access: <http://eric.ed.gov>. – Title from the screen.
8. Textbooksfree.org [Electronic resource] : [information for teachers]. – Text data. – [USA], 2011. – Mode of access: <http://www.textbooksfree.org>. – Title from the screen.

Ю. И. Артемов

Анализ структуры педагогических и образовательных информационных ресурсов в Интернете

С целью поиска путей адекватного и целостного отображения в Интернете информационных ресурсов по педагогике и образованию представлен анализ их структуры.

Ключевые слова: сайт (портал), образовательный ресурс, Интернет, структура.

Yu. I. Artemov

The Analysis of Structure of Pedagogical and Educational Informational Resources in Internet

In order to find ways of appropriate and integral representing informational resources on pedagogics and education in the Internet an analysis of their structure has been done.

Key words: site (portal), educational resource, Internet, structure.

УДК 025.29-028.25+025.29-028.27]:027.7

В. С. Білоус,

директор бібліотеки

*Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського*

**ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
РЕСУРСІВ – ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ ВИЩОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті розглянуто дискусійне питання щодо ролі традиційної книги та електронних ресурсів в епоху інформатизації; розкрито окремі аспекти формування та використання у вищому навчальному закладі інформаційних ресурсів на традиційних та електронних носіях; представлено окремі форми та методи використання традиційних й електронних носіїв у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Ключові слова: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, бібліотека, інформаційний ресурс, електронний ресурс, електронний каталог, база даних, традиційні ресурси.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, коли інформаційні технології становлять суттєву конкуренцію друкованим виданням, виникає проблема взаємодії традиційної книги і засобів інформаційно-комунікаційних

технологій (ІКТ). Постають питання щодо використання тієї чи іншої форми реалізації інформації, розповсюдження її в освітньому полі вищої школи, впливу на навчально-виховний та науково-дослідний процеси, а також щодо статусу інформаційного ресурсу – друковане видання чи електронна версія.

Якщо ВНЗ України у реформі освіти слідуватимуть рекомендації Римського клубу, згідно з якою «... головним в освіті ХХІ століття буде верховенство людини, звернення до її духовності і боротьба з технократичним снобізмом, розвиток творчих здібностей тих, хто навчається», то й освітянські бібліотеки даних закладів, сприяючи досягненню цієї мети, виконуючи основну місію щодо інформаційного забезпечення навчально-виховного та науково-дослідного процесу, приділятимуть належну увагу книзі, пропагуватимуть її й гармонійно використовуватимуть у своїй роботі електронні й традиційні ресурси [1, с. 62]. Адже читання – це, насамперед, процес мислення, про що стверджував Дені Дідро: «Люди перестають думати, коли перестають читати».

Необхідно зазначити, що сьогодні молодь читає мало. Це глобальна проблема всього людства. Суспільство, в якому не читають книг, втрачає навички читання – повільної, спокійної розумової праці й рефлексії. Для сучасності характерна системна криза читацької культури. Ми маємо справу з поколінням, яке виросло на візуальній культурі: телевізор, комп'ютер, мобільні телефони. Плоский текст книги сприймається як двовимірна конструкція, з якої треба декодувати інформацію про навколишній світ – тривимірний простір. Телебачення сприймається простіше, ніж інтелектуальна складність читання. Проте телебачення ніколи не замінить читання, як і електронна книга не замінить книгу на паперовому носії.

Минуло зовсім мало часу, і багато хто зрозумів, що читати з монітора незручно. Для комп'ютерних фанатів як грім серед ясного неба прозвучали слова Білла Гейтса: «Якщо мені треба прочитати три–чотири сторінки тексту, я їх роздрукую і прочитаю на папері». Сьогодні практично припинилися суперечки, чи є в книги майбутнє. Мирно співіснують книги паперові й електронні [4, с. 33]. Дискусія про те, що Інтернет витіснить друковані книги,

лишилася позаду. Книга продовжує залишатись оптимальною формою збереження культурного спадку, є незамінним елементом розвитку культури, накопичення і поширення знань. Комп'ютерну революцію не зупинити, однак традиційні паперові ресурси посідають важливе місце у житті читача бібліотеки вищого навчального закладу, книга є неодмінним супутником студента та викладача.

Варто зазначити, що з якою б швидкістю не крокував науково-технічний прогрес, віртуальним бібліотекам, електронним книгам ніколи остаточно не знищити традиційних із причин практичних, психологічних і, врешті, духовних властивостей.

Процеси інформатизації в суспільстві набувають характеру глобальної інформаційної революції. Сьогодні у світі генеруються, копіюються, зберігаються і передаються глобальними мережами величезні потоки інформації. Темпи зростання інформації перевищують психофізіологічні можливості сприйняття їх людиною. Журналісти влучно охарактеризували лавиноподібне збільшення інформації як «інформаційний безкрай». Електронна інформація швидкоплинна, вона «живе» в Інтернеті від 30 днів до 6 місяців. Сучасні технології та засоби накопичення, опрацювання та зберігання даних гармонізують процес хаотичного набору інформації [4]. Бібліотеки мінімізують інформаційні потоки шляхом виділення, упорядкування і збереження того, що називається «фундаментальними знаннями», необхідними для навчального процесу.

Мета статті – показати роль і значення використання традиційних паперових видань та необхідність упровадження інноваційних технологій у діяльність бібліотеки ВНЗ. Лише в гармонійному поєднанні паперових та електронних ресурсів можливе ефективне формування інформаційного середовища, повноцінного забезпечення фахових потреб науковців та практиків освітянської галузі.

Аналіз наукових досліджень. Тема є актуальною, неодноразово розглядалася на наукових конференціях та семінарах бібліотек ВНЗ та ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського. У фахових виданнях піднімаються питання використання традиційної книги та формування електронних бібліотек (Л. Габова, Л. Дмитренко, С. Гришко, Я. Шрайберг, Т. Ярошенко та інші). На міжнародній науково-практичній конференції «Роль і функції бібліотек вищих навчальних закладів у контексті модернізації освіти» (м. Кам'янець-Подільський) одна із секцій була присвячена темі «Традиції та інновації в діяльності бібліотек ВНЗ» (В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк, М. М. Медведь та інші). Зокрема, Н. Д. Грудініна (в. о. зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) висвітлила досвід упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеці.

Основна частина. Стратегія розвитку бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – гармонійне поєднання традиційних та інноваційних форм і методів бібліотечної діяльності. Фахівці книгозбірні намагаються за допомогою поєднання різноманітних форм бібліотечної роботи залучати студентів до книги. Першочергове завдання бібліотеки вбачається в обслуговуванні користувачів, своєчасному і повному виконанні їхніх запитів з урахуванням завдань, які ставить вища школа. У зв'язку з цим, традиційно перед навчальним роком здійснюється видача комплектів навчальної літератури всім категоріям студентів на абонемент. Особлива увага приділяється таким категоріям читачів, як магістри та студенти-випускники. Для кращого задоволення читацького запиту студентів у підготовці до семінарських та контрольних занять, підготовки наукових робіт, окрім навчально-методичної літератури, активно використовується наукова література, художні твори та періодичні видання. Активно пропагується книга на культурно-просвітницьких заходах, що проводить бібліотека. Організуються цікаві літературні вечори, дні кафедри, дні фахівця, презентації книг, презентації кафедр, тематичні виставки та інформаційні перегляди. Протягом 2010 р. працівниками бібліотеки підготовлено та проведено 723 заходи, на яких були присутні понад 18 тис. користувачів. Серед таких – перегляди нових надходжень навчально-

методичної літератури «Тиждень підручника для ВНЗ», творча зустріч із професором, завідувачем кафедри «Спортивних ігор» В. М. Костюкевичем, презентації видань викладачів університету – доктора історичних наук, завідувача кафедри етнології О. А. Коляструк «Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки, повсякденне життя», В. А. Косаківського «Легенди з-над сивого Бужка», старшого викладача Інституту філології й журналістики В. В. Борецького «Гербарій янголів» тощо.

Для забезпечення науково-дослідницької діяльності використовуються послуги міжбібліотечного абонементу, традиційні форми якого продовжують посідати важливе місце в обслуговуванні користувачів, упроваджується електронна доставка документів.

Ресурси на традиційних паперових носіях не втрачають своєї значущості й ролі, навпаки, їхня наукова, культурна цінність зростає. Підвищення цін на книги та обмежене фінансування (до 100 тис. на рік поза тендерними процедурами) спричинили зменшення кількості надходжень нових видань, низький показник оновлення фонду. Інформаційний ресурс бібліотеки станом на 01.01.2011 р. становив 528 311 одиниць зберігання. У 2010 р. до бібліотеки надійшло 10 792 примірники різних видань на паперових та електронних носіях. Придбано навчальну літературу з таких дисциплін: педіатрія, дошкільна освіта, українська література XI–XVIII ст., методика викладання української літератури, історія української літератури, документаційне забезпечення управлінської діяльності, мультимедійні засоби навчання, українська мова за професійним спрямуванням, психологія тощо. Фонд медіатеки поповнився електронними підручниками з української мови, різних напрямів психології, мікро- та макроекономіки, історії зарубіжної літератури, історії держави і права, методики викладання української мови у вищій школі тощо.

Важливим джерелом комплектування фонду книгозбірні є подарунки окремих осіб, установ, громадських та політичних об'єднань, авторів, видавців, інших виробників документів. Фонди бібліотеки систематично поповнювалися періодичними виданнями, які є оперативним, а в окремих випадках – чи не

єдиним джерелом отримання інформації. Для кращого забезпечення читачів художньою літературою продовжує свою діяльність громадське об'єднання «Клуб художньої літератури», вступним внеском до якого є книга.

Працівники бібліотеки разом із викладачами прагнуть організувати навчально-виховний процес так, щоб студенти вміли і могли використати всі можливості нашої «цитаделі мудрості». Якщо розглядати прихильність користувачів до тих чи інших видів інформаційних ресурсів у контексті освіти, то варто підкреслити, що освітня діяльність у сучасних умовах потребує не доступу до окремих ресурсів, а комплексного інформаційного сервісу. Користувач бібліотеки є центром тяжіння, для нього – усі сервіси, ресурси, технології. Не електронний каталог сам по собі, не колекція сама для себе, не усні довідки чи консультації в стінах бібліотеки, а реально потрібні сучасному користувачеві ресурси та сервіси, електронні та в режимі он-лайн [5, с. 18].

Можна багато говорити за і проти електронного майбутнього бібліотек, але воно неминуче, як би ми до цього не ставилися. Подальше співіснування та взаємодія друкованих й електронних джерел інформації відбувається відповідно до законів діалектики, як завжди в розвитку людства взаємодіяли традиційні та інноваційні форми, засоби, підходи тощо [3, с. 121]. Сучасний читач-користувач усе більше надає перевагу електронним ресурсам. Помітно порожніми залишаються традиційні читальні зали та з'являються черги до електронних залів. Усіх об'єднав Інтернет. Задіяні віртуальні електронні бібліотеки. Багатотомні видання замінюються компакт-дисками, пошук інформації відбувається за хвилини.

Бібліотеки ВНЗ трансформуються в інформаційні, довідкові та навчальні центри, які надають користувачам консультації не лише про наявність паперових джерел та баз даних, а й про можливість самостійного пошуку інформації з використанням нових технологій, систем та мереж. Бібліотека ВНЗ, гармонійно поєднуючи традиційні та електронні інформаційні ресурси, використовуючи індивідуальні та корпоративні методи роботи, здійснює бібліотечно-бібліографічне й інформаційне забезпечення навчально-виховного

процесу та науково-дослідної роботи університету. Використовуючи багатий фонд документів на традиційних носіях, електронні бази даних та ресурси світової мережі, бібліотека займає активну позицію та відкриває нові можливості для інформаційного забезпечення навчальної, науково-дослідної та педагогічної діяльності університету.

Упроваджуючи нові форми і методи діяльності, сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій, бібліотека здійснює масштабне коло завдань, зокрема проводить цикл заходів, спрямованих на популяризацію бібліотечних фондів на традиційних та електронних носіях. Бібліотека опрацьовує, зберігає та надає доступ до цілком реального об'єкта – знань у вигляді інформаційного ресурсу. Важливим напрямом роботи книгозбірні є вдосконалення та нарощування інформаційного потенціалу шляхом якісного наукового комплектування фонду на паперових та електронних носіях. Бібліотека як інформаційно-діловий центр ВНЗ забезпечує доступ до знань у процесі освіти, реагує на процес інформатизації, створюючи та вдосконалюючи нові види інформаційно-аналітичної продукції, використовуючи нові форми бібліотечно-бібліографічного обслуговування.

Основні напрями діяльності бібліотеки педуніверситету:

- організація та використання документного фонду;
- упровадження інноваційних технологій;
- повнота та оперативність задоволення читацьких запитів;
- розширення асортименту інформаційних послуг;
- культурно-просвітницькі заходи та ін.

Пріоритетним напрямом книгозбірні, відповідно до «Концепції стратегічного розвитку Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського на 2010–2015 рр.», є формування потужної електронної бібліотеки. У зв'язку з цим, книгозбірня засвоює і впроваджує сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій. Як інформаційна установа, вона містить упорядкований фонд електронних документів, сформованих у відповідних параметрах, та

програмно-технологічне забезпечення, що дозволяє створювати, опрацьовувати, використовувати та зберігати цей фонд. Вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу бібліотеки є електронні ресурси.

Бібліотечний сервіс розглядається як створення сприятливих умов для забезпечення студентів та науковців університету якісною та оперативною інформацією. Сучасний читач цінує свій час і віддає перевагу пошуку електронних ресурсів. Студенти та викладачі університету знаходять інформацію у фондах бібліотеки та активно використовують електронний каталог, локальну мережу бібліотеки та світову мережу Інтернет. На сучасному етапі у бібліотеці активно впроваджуються та популяризуються бібліотечно-інформаційні ресурси, створюються нові масиви власних електронних продуктів, використовується широкий спектр лінгвістичних технологій інформаційного пошуку та забезпечення оперативного доступу до інформації. Триває формування бібліографічних, інформаційних, повнотекстових та службових баз даних електронного каталогу книгозбірні. Бібліотека займається пошуком, аналізом та збереженням електронної продукції, забезпеченням доступу до електронних ресурсів, каталогізацією електронної продукції.

Сучасний темп життя ставить вимогу – максимально повна інформація за мінімальний проміжок часу. Тому з кожним роком збільшується частка документів на електронних носіях. Наразі ЕК бібліотеки налічує понад 170 тис. записів, у т.ч. для користувачів – понад 156 тис. Серед БД: «Повнотекстові видання» – понад 2 тис. бібліографічних записів, «Мультимедійні видання» – близько 500 одиниць, «Автореферати та дисертації» – понад 1 тис. Електронний ресурс бібліотеки охоплює: електронний каталог, що складається з 10 робочих та 7 службових БД; електронний експрес-курс «Основи інформаційної культури користувача»; навчально-методичну презентацію автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи «ІРБІС»; тематичні презентації, колекцію зображень, аудіо- та відеофайлів; архів виконаних запитів; тематичні добірки, фотоархів, мультимедійний фонд; власну веб-сторінку, яка є складовою сайту університету. У 2011 р. сайтом скористалися понад 50 тис. відвідувачів.

Забезпечують діяльність книгозбірні бібліотекарі-професіонали, які опанували новітні інформаційні засоби, завдяки чому постійно використовують електронну пошту, електронні каталоги, копіювальні апарати, принтер та мають можливість оперативно реагувати на інформаційні запити користувачів.

Структуруючи інтернет-ресурси, бібліотека виступає в ролі інформаційного посередника, навігатора у «морі інформації», допомагаючи користувачеві знаходити якісні, релевантні інформаційні ресурси. Запровадження інформаційних технологій впливає не тільки на модель бібліотеки, а й на образ самого бібліотекаря, який виступає провайдером якісної інформації, надає доступ до електронних інформаційних ресурсів (електронних каталогів), навчає ефективно шукати інформацію в Інтернеті та користуватися сучасними інформаційними технологіями.

Бібліотека засвоює інтегрований технологічний цикл, що охоплює послідовність наукомістких процесів комп'ютерного опрацювання документних масивів: бібліографування, реферування, підготовку аналітичних матеріалів, проведення статистичних досліджень.

Висновки. Гармонізація традиційних і новітніх інформаційних ресурсів – це не лише нагальна потреба сьогодення, а й надійна перспектива розвитку бібліотек ВНЗ у майбутньому. Усе ж таки електронні ресурси не можуть бути повноцінною заміною традиційній книзі. Як наслідок, відбувається взаємодоповнення за функціями та можливостями розширення інформації, її збереження та оперативністю доступу до неї.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського вбачає стратегію свого розвитку в реалізації моделі бібліотеки, яка функціонуватиме на основі ефективного впровадження інноваційних технологій з активним використанням електронних ресурсів та збереження традицій, створених роками і поколіннями бібліотекарів. У перспективах бібліотеки – штрихкодування фонду та автоматизація процесу книговидачі, забезпечення оперативного пошуку документів з метою їх подальшого замовлення та надання он-лайн доступу в локальній мережі

бібліотечної системи і в режимі віддаленого доступу через Інтернет, розширення спектру вторинної інформації, створення репозитарію відкритого доступу (цифрових колекцій наукових статей науковців університету), формування інформаційних ресурсів із метою повноцінного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі.

Література

1. *Марченко, Т. М.* Міркування до проблеми «Бібліотека і освіта» / Тетяна Марченко // Бібліотека на рубежі XXI століття: матеріали облас. наук.-практ. конф. / Вінниц. облас. унів. б-ка ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 1999. – С. 61–62.

2. Новітні інформаційні технології в університетській бібліотеці / Лариса Габова, Світлана Гришко, Людмила Дмитренко, Андрій Артеменко // Бібл. форум України. – 2008. – № 4. – С. 17–18.

3. *Сошинська, Я. Є.* Друковані та електронні ресурси: ступінь прихильності користувачів / Я. Є. Сошинська // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 118–121.

4. *Шрайберг, Я.* Бібліотеки в умовах правової та технологічної еволюції процесів суспільного розвитку / Яків Шрайберг // Вища школа. – 2008. – № 10. – С. 33–47.

5. *Ярошенко, Т. О.* Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб. 2: виклики часу / Тетяна Ярошенко // Бібл. планета. – 2011. – № 1. – С. 17–21.

В. С. Белоус

Гармонизация традиционных и новейших информационных ресурсов – перспектива развития библиотеки высшего учебного заведения

В статье рассматривается дискуссионный вопрос о роли традиционной книги и электронных ресурсов в эпоху информатизации; раскрыты отдельные аспекты формирования и использования в высшем учебном заведении информационных ресурсов на традиционных и электронных носителях; представлены некоторые формы и методы использования традиционных и электронных носителей в библиотеке Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского.

Ключевые слова: Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, библиотека, информационный ресурс, электронный ресурс, электронный каталог, база данных, традиционные ресурсы.

V. S. Bilous

Harmonization of Traditional and Up-to-date Informational Resources – a Development Prospect for a High Educational Establishment’s Library

A contradictory question concerning the role of a traditional book and electronic resources in the epoch of informatization is raised; some aspects of forming and usage of informational traditional and electronic resources at the high educational establishment are revealed; some forms and methods of traditional and electronic carriers usage at the library of Mychailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University are presented.

Key words: Mychailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University, library, informational resources, electronic resources, electronic catalogue, data bases, traditional resources.

УДК 02:004]:[026:37](477-25)ДНПБУ

Н. В. Вараксіна,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**СТВОРЕННЯ ГАЛУЗЕВОЇ НАУКОВОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ В
ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Окреслено провідні напрями формування галузевої наукової електронної бібліотеки, визначено основні технологічні рішення, які прийняті щодо програмних продуктів, форматів даних та надання доступу.

Ключові слова: *науково-педагогічна бібліотека, галузева наукова електронна бібліотека, ГНЕБ, повнотекстова база даних, галузева реферативна база даних, електронний каталог, електронні копії документів, програмне забезпечення, АБІС, САБ «ІРБІС64», ІРБІС64 «Повнотекстова база даних», Web ІРБІС, Greenstone.*

Постановка проблеми. Останніми роками в Україні й світі зростає тенденція оцифрування паперових документів, оскільки інформація в електронній формі надійно та компактно зберігається, у тому числі як страхова копія оригіналу, забезпечується більш широкий доступ користувачів до неї та забезпечуються такі способи роботи із нею, які неможливі з традиційною формою. Широке впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зумовило якісні зміни в організації інформаційних ресурсів, їх зберіганні та забезпеченні доступу до них, що стало значною частиною роботи

бібліотек і потребує вирішення фінансових, організаційних і технологічних питань. У перспективі вся найбільш значима частина традиційного фонду бібліотек буде репрезентована в електронному форматі, обслуговування користувачів здійснюватиметься в межах локальної мережі бібліотек та через Інтернет.

Актуальність питання доступу до електронних документів підтверджує бібліотечна практика. Як свідчить бібліотечна статистика, останніми роками показники книговидачі й відвідуваності книгозбірень почали поступово знижуватися. Одним із факторів цього є те, що все більше користувачів починають активніше працювати з різними освітніми науковими електронними ресурсами безпосередньо на своєму робочому місці, тобто воліють отримувати інформацію в електронному форматі, а не друкованому.

Тому одним із важливих напрямів роботи провідних сучасних бібліотек з організації інформаційних ресурсів є створення **електронної бібліотеки (ЕБ)**, специфіка якої полягає в тому, що вона є «інформаційною системою, яка призначена для надійного збереження і ефективного використання різноманітних колекцій електронних документів (текстових, образотворчих, звукових, відео тощо), локалізованих у самій системі, а також доступних їй через телекомунікаційні мережі» [1]. ЕБ – складова комп'ютерних технологій сучасної бібліотеки, яка створена для того, щоб оптимізувати зберігання і поліпшити доступ до електронних колекцій документів, найрізноманітніших за типом і місцем розташування.

Основна частина. Поняття «електронна бібліотека» та технології її створення виникли на рубежі 80–90-х рр. ХХ ст., коли з'явилися засоби обчислювальної техніки та інформаційні технології, що забезпечують надійне збереження, оперативне опрацювання й ефективне використання великих масивів інформації.

Розроблення наукових та організаційних засад створення галузевої наукової електронної бібліотеки (ГНЕБ) у Державній науково-педагогічній бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського є одним із важливих напрямів

діяльності науково-дослідної роботи (НДР) «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова).

Аналіз наукових джерел. У межах даного дослідження, з метою вивчення питання щодо створення ЕБ, автором статті було проаналізовано праці, в яких висвітлено питання теорії електронних бібліотек, їх організації, функціонування та використання. Розглянуто публікації таких відомих науковців та російських практиків: О. Б. Антопольського [1–3], К. В. Вигурського [1; 2; 12], Т. Ю. Габдрахманової [11], Є. Горного [12], А. І. Земскова [14], Т. А. Калюжної [17], А. В. Куковьякіна [18], О. Л. Лаврік [17], С. Х. Ляпина [18], Т. В. Майстрович [3], О. Перебоєва [24], Н. В. Соколової [25], Я. Л. Шрайберга [14; 30]; практиків Білорусі: Н. Ю. Березкіної [7; 8], Р. С. Мотульського [19; 20]; українських дослідників: Ю. І. Артемова [4; 5], О. В. Баркової [6], В. А. Вергунова [9], О. В. Воскобойнікової-Гузевої [10], С. В. Дудченка [13], Л. Й. Костенка [9; 15; 16], І. А. Павлуши [21–23], Л. М. Татарчук [26], А. О. Чекмарьова [27], Г. Шемаєвої [28; 29], Т. О. Ярошенко [31] та інших.

Аналіз публікацій засвідчив, що сьогодні створення ЕБ виокремлюють як один із основних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності. У цих роботах розглянуто мету, основні принципи та функції ЕБ, зокрема підкреслено, що **метою** створення ЕБ має бути задоволення певного сегмента інформаційних потреб методами, які найбільше відповідають специфіці цих потреб, на основі організованого масиву електронних документів, сформованого за певними критеріями [3, с. 90–91; 14, с. 35].

До основних **особливостей ЕБ** належать:

- профільність збереженої інформації;
- доставка інформації користувачеві на місце замовлення;
- надання більше можливостей щодо пошуку інформації та її обробки;

- спільне використання будь-якої інформації, а також забезпечення доступу до унікальних документів;
- широкий доступ користувачів до фондів за допомогою представлення їх у комп'ютерній мережі;
- підтримка бібліотечних інформаційних ресурсів в актуальному стані;
- доступність інформації цілодобово й повсюдно;
- представлення інформаційних матеріалів у різних форматах (текст, база даних, діаграма тощо);
- інтегрування інформаційного середовища з новими формами спілкування за допомогою таких технологій, як електронна пошта та телеконференції;
- економія фінансових коштів за рахунок переведення фондів традиційної бібліотеки на електронні носії, що дає змогу скоротити площі займаних ними приміщень і кількість високоосвічених, але низькооплачуваних співробітників, які працюють з ними;
- інвентаризація, зокрема каталогізація об'єктів, що утворюють цей інформаційний простір.

За допомогою електронної бібліотеки вирішуються такі основні завдання, як:

- забезпечення збереження друкованого масиву, насамперед рідкісних і цінних документів, надання нових властивостей друкованим або рукописним матеріалам, наприклад, шляхом додавання наукових коментарів, посилань у різних формах (у т. ч. відео або аудіо);
- забезпечення більшої доступності документів, надання яких читачам утруднено або обмежено (рідкісних книг, фотоальбомів, рукописних книг, дисертацій, архівів тощо);
- підвищення якості інформаційного обслуговування, розширення номенклатури інформаційних послуг;
- збільшення кількості користувачів;
- організація фондів документів, наявних винятково в електронній формі, їх каталогізація та надання доступу до них;

- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних даних;
- вирівнювання рівнів технологічного розвитку установ.

Серед **основних функцій** ЕБ:

- *інформаційна*, спрямована на задоволення потреб різних категорій користувачів в інформації з усіх галузей знань або з однієї предметної сфери;
- *просвітницька*, реалізована завдяки популяризації книг, манускриптів та інших документів;
- *науково-дослідна*, орієнтована на сприяння глибокому вивченню теми (предмета) науковцями та фахівцями;
- *освітня*, у рамках якої підтримується як формальна, так і неформальна освіта;
- *довідкова*, що дає змогу отримувати достовірні відомості, відображені в документах певного виду.

Оскільки інтернет-аудиторія загалом характеризується високим освітнім рівнем і молодим віком, то за **читацьким призначенням** формування ЕБ може спиратися або на відомі цільові групи (науковці, студенти, фахівці в конкретних галузях знання тощо), або на екстраполяцію професійних уявлень про функції бібліотеки в електронному середовищі.

На сьогодні не існує загальноприйнятої класифікації електронних бібліотек, яка б враховувала їхні особливості та різноманітність параметрів. У фаховій літературі визначено найбільш суттєві характеристики окремих електронних бібліотек та колекцій, зокрема: надійність тексту (якість його подання та відповідність оригіналу), формат (розпізнаний текст або графічний образ), тип обмежень на доступ і джерела фінансування, легітимність із погляду законодавчих норм про авторське право тощо. У таблиці 1 представлено типологічні ознаки ЕБ, які використовуються у працях А. Б. Антопольського [1–3], К. В. Вигурського, Є. Горного [12], Т. А. Калюжної, О. Л. Лаврик [17], Т. В. Майстрович.

Класифікація ЕБ

№ з/п	Ознаки типології	Характеристика
1.	За авторською ознакою	– органи державної влади й управління; – освітні та науково-дослідні організації; – інформаційні організації (бібліотеки, органи НТІ, музеї, архіви); – громадські організації; – фонди ЗМІ; – електронні видавництва; – комерційні інформаційні компанії; – окремі особи
2.	За легітимністю	– створені з дотриманням чинного законодавства; – створені без дотримання чинного законодавства
3.	За складом документів	залежно від знакової природи інформації: – моновидові; – полівидові
4.	За пошуковими можливостями	– розгорнута система багатоаспектного пошуку; – каталог; – без системи пошуку
5.	За способом створення	– <i>ЕБ, що генерується</i> , тобто ЕД створюються самими власниками фонду; – <i>ЕБ, що агрегується</i> , тобто створена з уже наявних ЕД або цілих колекцій; – <i>змішані</i> , що складаються як із запозичених ЕД, так і з підготовлених самостійно
6.	За організацією	<i>Самостійні:</i> – пов'язані з книжковим фондом (статус спеціалізованого відділу); – автономні, які є самостійними системами електронних інформаційних ресурсів. <i>Вбудовані</i> в більш загальний ресурс (наприклад, у тематичний портал, систему прийняття рішень, проектування або дистанційного навчання). <i>Інтегровані</i> (колекції об'єднані спільною тематикою і єдиним інтерфейсом, але ЕД знаходяться на різних сайтах, що близько до розуміння віртуальної бібліотеки)
7.	За принципом формування фондів	– планомірні; – стихійні
8.	За цільовим	– <i>меморіальні</i> , створені з метою акумуляції

№ з/п	Ознаки типології	Характеристика
	призначенням	<p>документів про особу, об'єкт або подію;</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>наукові</i>, призначені для глибокого вивчення теми (предмета) науковцями та фахівцями високого рівня підготовленості; – <i>навчальні</i>, навчально-методичні, орієнтовані на підтримку освіти; – <i>професійні</i>, у т. ч. виробничі, ділові тощо; – <i>довідкові</i>, що акумулюють словникову, довідкову та енциклопедичну інформацію з усіх галузей знань; – <i>просвітницькі</i>, що мають науково-популярний характер і призначені для комплексного висвітлення теми (предмета) на загальноосвітньому рівні; – <i>розважальні, ігрові</i>; – <i>без певного цільового призначення</i>
9.	За читацьким призначенням	На окремі аудиторії, наприклад для дітей, студентів ВНЗ
10.	За типом змісту	<ul style="list-style-type: none"> – <i>універсальні</i>; – <i>галузеві</i>, наприклад, медичні, математичні та ін.; – <i>тематичні</i>, наприклад, дисертацій, звукозапису та ін.; – <i>персональні</i>
11.	За методикою організації	<ul style="list-style-type: none"> – «бібліотечний» тип (фонд, бібліографічний опис, каталог); – «небібліотечний» тип (база даних без стандартизованих бібліографічних описів)
12.	Умови копіювання	<p>Копіювання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – заборонено; – дозволено окремі фрагменти; – без обмежень
13.	За типом доступу	<ul style="list-style-type: none"> – вільний; – за реєстрацією; – комерційний; – мережевий; – локальний
14.	За характеристикою текстів	<p>Надійність текстів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – надійні; – ненадійні. <p>Якість текстів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – висока; – низька.

№ з/п	Ознаки типології	Характеристика
		Подання текстів: – із розпізнаванням; – без розпізнавання; – змішаний тип
15.	За рівнем централізації	– централізовані; – розподілені
16.	За географічним принципом	– національні; – регіональні; – сільські
17.	За функціональною ознакою	– <i>монофункціональні</i> , які передбачають тільки формування фонду і різні варіанти доступу до нього; – <i>поліфункціональні</i> , що охоплюють усі варіанти доступу до електронного фонду та сервіси ЕБ
18.	За типом електронних ресурсів	– <i>повнотекстові</i> , що містять гомогенні ресурси (повнотекстові БД та колекції, самостійні видання); – <i>змішаного типу</i> , що охоплюють гетерогенні ресурси (повнотекстові, бібліографічні, реферативні БД, окремі і / або зібрані в колекції видання та ін.)

Також Т. А. Калюжна та О. Л. Лаврик вважають, що для ЕБ притаманні такі характеристики:

1) набір використовуваних видів технологій:

– інформаційна технологія управління електронним фондом, що охоплює збір, накопичення, обробку, зберігання, систематизацію та оновлення даних;

– інформаційна технологія організації доступу до електронної інформації;

– технологія організації пошуку електронної інформації;

– технологія прийняття корпоративних рішень (узгоджена робота всіх структурних підрозділів бібліотеки);

– технологія адміністрування (підтримка в робочому стані ЕБ, збір статистичних даних, облік використання електронних ресурсів, обробка даних про користувачів тощо);

2) електронні ресурси у складі ЕБ, що формується на базі фонду традиційної бібліотеки [17].

Отже, все вищезазначене засвідчує значущість ЕБ як ресурсної бази системи наукової комунікації, тому створення галузевої наукової електронної бібліотеки (ГНЕБ) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у межах вищезазначеної НДР є важливим напрямом її діяльності. Зокрема метою створення цього проекту є інформаційне забезпечення фахових потреб освітян із питань педагогіки, психології та освіти з можливістю ознайомлення з повними текстами найбільш значущих робіт українських учених; надання вільного доступу до праць класиків педагогіки та психології. ГНЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має виконувати такі функції: кумулятивну, інформаційну, науково-дослідну, освітню, меморіальну та просвітницьку.

Згідно з вищезазначеними функціями ГНЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, передбачаються такі її завдання:

- забезпечення збереження наукового доробку держави в галузі педагогіки, психології та освіти, зокрема дисертацій, праць видатних педагогів, наукових праць фахівців НАПН України, які висвітлюють результати досліджень тощо, забезпечення збереження документів, які належать до історичної спадщини України в галузі педагогіки, психології та освіти;

- організація фондів документів, що наявні винятково в електронному форматі, їх каталогізація та надання доступу до них;

- забезпечення вільного мережевого доступу до електронних ресурсів із педагогіки, психології та освіти;

- забезпечення доступу до документів, надання яких читачам обмежено, зокрема до рідкісних та цінних видань, дисертацій, архівів тощо;

- збільшення кількості користувачів шляхом підвищення якості інформаційного обслуговування та розширення номенклатури інформаційних послуг;

– надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних даних шляхом використання зручного середовища для роботи користувачів.

За вищезазначеними типологічними ознаками ГНЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має бути національною, науковою, навчальною, просвітницькою й меморіальною ЕБ, що створюватиметься як поліфункціональна самостійна, автономна, що централізовано генерується в науково-дослідній та інформаційній організації з дотриманням чинного законодавства; моновидовою за складом документів, планомірною за принципом формування колекцій, організованою за «бібліотечним» типом, а в її складі буде система багатоаспектного пошуку; галузевою за змістом, окремі колекції – тематичні. За типом електронних ресурсів ГНЕБ буде змішаного типу, що міститиме в собі повнотекстові, бібліографічні, реферативні БД, із високою якістю надійних текстів змішаного типу. Вільний доступ для користувачів буде відкрито через Інтернет та через локальну мережу бібліотеки з дозволом копіювати окремі фрагменти.

ГНЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського призначена, у першу чергу, для науковців, викладачів, учителів, студентів та фахівців, які задіяні у сфері педагогічної науки, освіти й практики України.

Складові електронної бібліотеки:

1) *програмно-технологічний комплекс (ПТК)*, який здійснює повний технологічний процес опрацювання інформації, а саме: збір, накопичення, опрацювання, зберігання, систематизацію та оновлення даних, а також контроль і управління цим процесом. Він складається з таких систем:

- система зберігання даних, яка призначена для надійного збереження інформації, що отримується в результаті технологічного процесу і завантажується в електронну бібліотеку;
- система поширення інформації, що призначена для користувачів й реалізується на базі порталу бібліотеки;

– система адміністрування, що забезпечує віддалене (з використанням веб-інтерфейсу) завантаження, корегування та індексування всіх розміщених на сайті даних, підтримку в робочому стані ЕБ, збір статистичних даних, облік використання електронних ресурсів, опрацювання даних про користувачів тощо;

2) *електронний ресурс*, який є структурованою сукупністю інформаційних об'єктів, кожен із яких представляє в електронному форматі певний матеріал (друковане видання, архівний документ, покажчик тощо). Для зручності ідентифікації та організації атрибутних пошуків кожен інформаційний об'єкт містить необхідну метаінформацію відповідно до встановлених тематичних напрямів, а також супровідну інформацію для взаємодії читачів з електронною бібліотекою.

За останнє п'ятиріччя, у межах попередньої НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова) було закладено підґрунтя ЕБ. Так, із 2006 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для створення електронного каталогу та електронної бібліотеки як складових ПТК використовується декілька програмних засобів, а саме: АБІС «ІРБІС64», ІРБІС64 «Повнотекстова база даних», Web ІРБІС та Greenstone.

Програмний комплекс ІРБІС, розроблений Державною публічною науково-технічною бібліотекою Росії (ДПНТБ Росії), поставляється у вигляді набору автоматизованих місць. Система автоматизації бібліотек «ІРБІС64» працює на платформах Windows під управлінням веб-сервера ApacheWebSite або Microsoft IIS і системи керування базами даних (СКБД) IR-Explain-1.

Так, ЕК АБІС «ІРБІС64» використовується для надання доступу в локальній мережі бібліотеки до оцифрованих книг, які зберігаються як зображення в форматах pdf та djv. Файли прив'язуються через посилання безпосередньо до бібліографічного опису. На сьогодні для користувачів

книгозбірні надано доступ до близько **800** книг у базі «Рідкісні книги» (рис. 1–2), відсканованих у межах комплексу заходів, який діє з 2005 р., щодо зберігання наукового об'єкта «Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку XIX – поч. XX ст. (1850–1917 рр.)», який отримав статус «Національне надбання України».

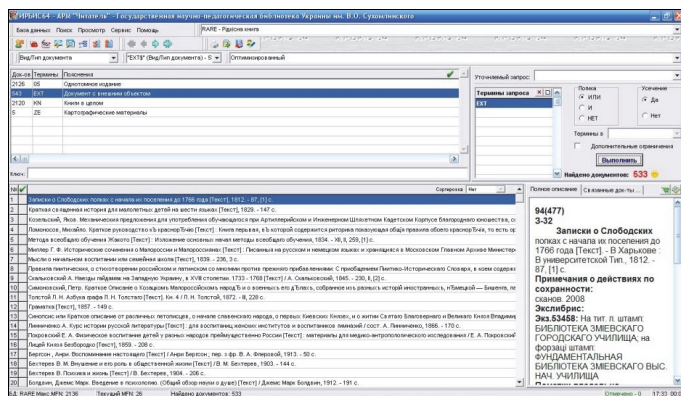

Рис. 1. База даних «Рідкісні книги» електронного каталогу

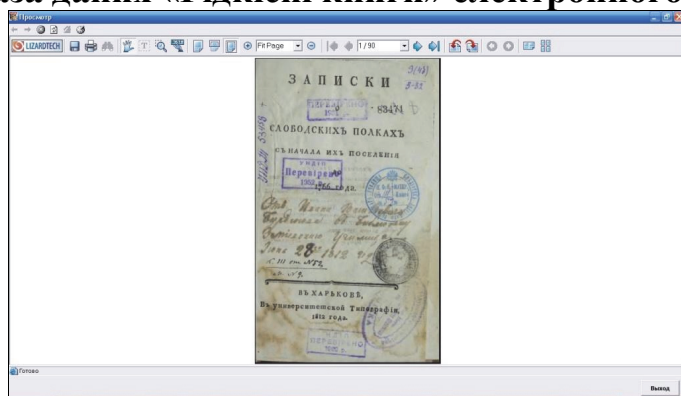

Рис. 2. Зразок відсканованого документа у вікні перегляду електронного каталогу

У дисертаційній читальній залі головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надається доступ до 1 500 дисертацій України та Росії (рис. 3–4) на базі ІРБІС64 «Повнотекстова база даних», що створений як підсистема у межах АБІС «ІРБІС64» для формування та використання повнотекстових баз даних. Файли, які завантажені у цю базу даних, можуть бути в форматах TXT, DOC, RTF, PDF, HTML, тому пошук проводиться за будь-яким словом у тексті. Жодної додаткової обробки для включення повних текстів у базу даних не потрібно, тексти зберігаються в спеціальному архівному файлі або у вигляді посилань.

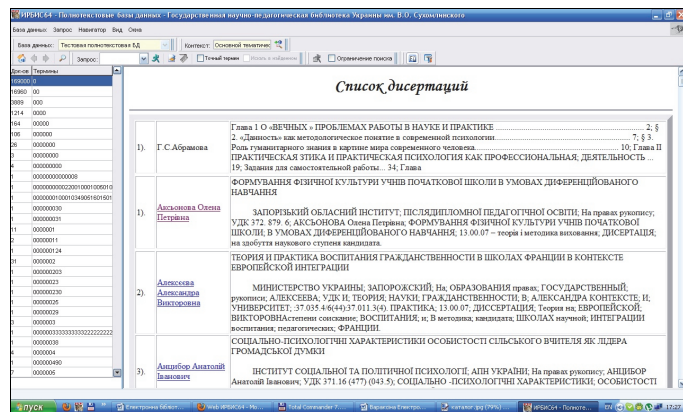

Рис. 3. IPBIS64 «Повнотекстова база даних»

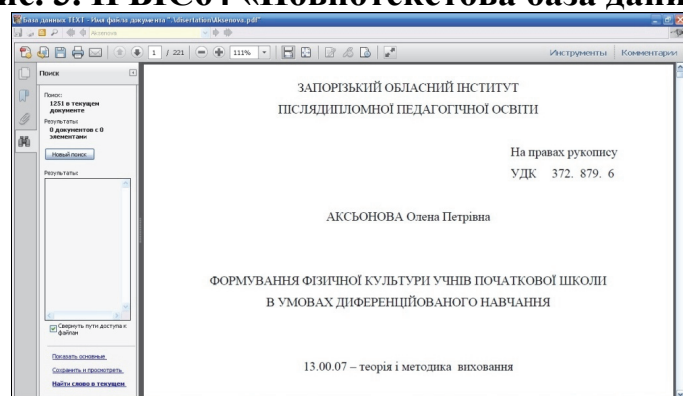

Рис. 4. Дисертація у вікні перегляду

За допомогою модуля Web IPBIS, що розміщений на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, для віддалених користувачів надається доступ до ЕК, який складається з трьох баз даних: «Книжки», «Періодика» та «Рідкісні книги» (рис. 5).

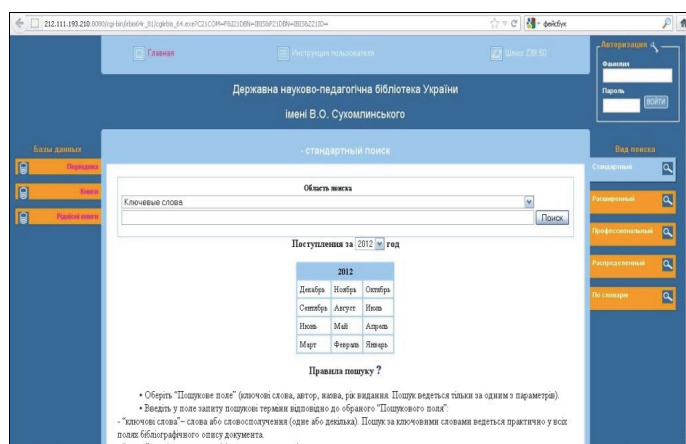

Рис. 5. Модуль Web IPBIS на порталі бібліотеки

Для створення галузевої реферативної бази, яка демонструється на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, використовується пакет прикладних програм Greenstone. Ця система, призначена для формування та

поширення електронних фондів бібліотек, була створена у межах проекту Новозеландської цифрової бібліотеки в Університеті Вайкато і поширюється за сприяння ЮНЕСКО та бельгійської Гуманітарної інформаційної неурядової організації (Human Info NGO). Вона працює на платформах Unix і Windows з використанням стандартних веб-серверів, має повнотекстовий і роздільний пошук за визначеними полями, можливість опрацювання основних текстових форматів (HTML, PDF, PostScript, Word, E-mail) та аудіо- і відеоінформації, мультимовність (включаючи розширену латиницю та кирилицю, арабську, китайську мови). На початку 2012 р. у даній базі було розміщено понад 12 тис. статей із рефератами (рис. 6).

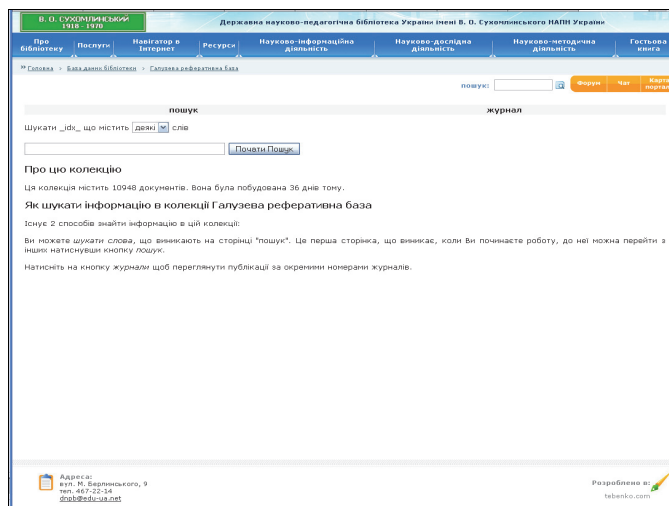

Рис. 6. Галузева реферативна база даних у Greenstone на порталі бібліотеки

Аналіз зробленого за попередні роки засвідчив, що подальший розвиток цього напрямку неможливий без стратегічного планування розвитку ЕБ, вирішення організаційних питань щодо формування ЕБ, удосконалення її програмно-технологічних засобів та змістовного наповнення.

Висновки. З огляду на вищезазначене, нами окреслено **перспективи формування та розвитку ГНЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського** за таких умов:

1) розроблення концепції ГНЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, в якій буде визначено теоретичні, організаційні, технологічні та методичні засади її створення, структуру та зміст ГНЕБ тощо;

2) упровадження в роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відповідних організаційних і технологічних змін, а саме:

– створення спеціального структурного підрозділу, який буде здійснювати і відповідати за всі види робіт щодо формування електронних інформаційних ресурсів для ГНЕБ, а також за підтримку, надання доступу, зберігання та використання цих ресурсів;

– проведення певних змін в технологію роботи підрозділів бібліотеки, безпосередньо пов'язаних із комплектуванням та бібліографічним опрацюванням повнотекстових інформаційних ресурсів із застосуванням систем метаданих та їхніх форматів;

– модернізація програмно-апаратної бази АБІС, необхідної для функціонування ГНЕБ;

3) розвиток технологій формування ресурсів ГНЕБ, зокрема організаційно-методичних засад щодо формування репозитарію наукових праць співробітників НАПН України, колекцій рідкісних та цінних книг, вторинної продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, галузевої реферативної бази даних тощо;

4) запровадження веб-сервісів ГНЕБ: системи міжбібліотечного абонементу та електронної доставки документів, розроблення системи інформування про нові надходження літератури, системи вибіркового розповсюдження інформації.

Отже, виконання поставлених завдань дасть змогу вдосконалювати формування в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського галузевої наукової електронної бібліотеки, яка становитиме собою мережеву академічну бібліотеку – репозитарій найбільш значущої науково-педагогічної інформації і буде вагомим інструментом розвитку вітчизняної педагогічної науки та освіти, а також умовою розвитку ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як сучасного всеукраїнського галузевого інформаційного центру.

Література

1. *Антопольский, А. Б.* Концепция электронных библиотек [Электронный ресурс] / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Электронные библиотеки. – Электрон. журн. – М., 1999. – Т. 2, вып. 2. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/1999/part2/antopol>. – Загл. с экрана.
2. *Антопольский, А. Б.* Электронные библиотеки / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Информ. ресурсы России. – 1999. – № 4. – С. 17–21.
3. *Антопольский, А. Б.* Электронные библиотеки: принципы создания : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – М. : Либерей-Бибинформ, 2007. – 288 с. – (Библиотекарь и время. XXI век ; вып. 56).
4. *Артемов, Ю. И.* Формирование электронных фондов документов в библиотеках / Юрий Артемов // Бібл. форум України. – 2007. – № 4. – С. 13–16.
5. *Артемов, Ю. І.* Сутність і зміст електронних колекцій у системі педагогічної науки і практики / Юрій Артемов, Олександр Непляха // Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 10. – С. 30–33.
6. *Баркова, О. В.* Напрями розвитку технологій формування інформаційних ресурсів електронних бібліотек в Україні / О. В. Баркова // Міжнародна конференція «Електронні зображення та візуальні мистецтва»: зб. пр. 1-ї укр. конф., сер. EVA, 22–24 трав. 2002 р., Київ. – К., 2002. – С. 115–124.
7. *Березкина, Н. Ю.* Создание и использование электронных информационных ресурсов в библиотеках Беларуси : монография / Н. Ю. Березкина, Л. А. Авгуль, Б. Б. Невский ; науч. ред. Р. Б. Григянец. – Минск : Красико-Принт, 2002. – 144 с.
8. *Березкина, Н. Ю.* Создание и использование электронных информационных ресурсов в В ЦНБ НАН Беларуси / Н. Ю. Березкина // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 100, т. 2. – С. 91–94.
9. *Вергунов, В. А.* Створення електронних сільськогосподарських бібліотек / В. А. Вергунов, Л. Й. Костенко // Вісн. аграр. науки. – 2002. – № 12. – С. 75–77.
10. *Воскобойнікова-Гузєва, О. В.* Пріоритети державної політики, програмного і проектного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Міжнародний науковий конгрес з розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та розбудови інформаційного суспільства в Україні, 17–18 листоп. 2011 р. : тези доп. / Держ. агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Укр. наук. центр розвитку інформ. технологій. – К. : [Укр. наук. центр розвитку інформ. технологій, 2011]. – С. 24–25.
11. *Габдрахманова, Т. Ю.* Формирование структуры и содержания ресурсного обеспечения образовательной среды филиальной сети на основе электронной библиотеки вуза / Т. Ю. Габдрахманова // Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек : докл. и тез. докл. – М. : ГПНТБ России, 2003. – С. 79–81. – (LIBCOM–2003).
12. *Горный, Е.* Развитие электронных библиотек – мировой и российский опыт, проблемы, перспективы / Е. Горный, К. Вигурский // Интернет и российское общество / под ред. И. Семенова ; Моск. Центр Карнеги. – М. : Гендальф, 2002. –

С. 158–188.

13. *Дудченко, С. В.* Крымский опыт создания электронных библиотек научно-учебного направления / С. В. Дудченко // *Якість функціонування бібліотечної системи ВНЗ : матеріали III міжвуз. наук.-практ. конф. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2007. – С. 208–218.*

14. *Земсков, А. И.* Электронные библиотеки : учеб. для студентов вузов культуры и искусств и др. высш. учеб. заведений / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – М. : Либерия, 2003. – 352 с.

15. *Костенко, Л. Й.* Проблеми формування електронних бібліотек України / Л. Й. Костенко // *Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. НБУВ / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 220–228.*

16. *Костенко, Л. Й.* Становлення електронних сільськогосподарських бібліотек України / Л. Й. Костенко // *Наукові сільськогосподарські бібліотеки в ХХІ ст. : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26–27 берез. 2002 р.). – К. : Нора-Друк, 2002. – С. 46–48.*

17. *Лаврик, О. Л.* Электронная библиотека ГПНТБ СО РАН как информационно-библиотечная система научных ресурсов и сервисов / О. Л. Лаврик, Т. А. Калюжная // *Библиосфера. – 2009. – № 2. – С. 23–27.*

18. *Ляпин, С. Х.* Многофункциональная электронная библиотека T-LIBRA с мультимодальным расширением для гуманитарного образования и гуманитарных исследований / С. Х. Ляпин, А. В. Куковьякин // *Технологии информационного общества – Интернет и современное общество : труды VII Всерос. объедин. конф., Санкт-Петербург, 10–12 нояб. 2004 г. – СПб. : Изд-во Филол. фак. СПбГУ, 2004. – С. 132–134.*

19. *Мотульский, Р. С.* Концептуальные основы создания Национальной электронной библиотеки Республики Беларусь / Р. С. Мотульский // *Развитие информатизации и государственной системы научно-технической информации (РИНТИ–2010) : докл. IX Междунар. конф., Минск, 18 нояб. 2010 г. / [науч. ред. : А. В. Тузиков, Р. Б. Григянец, В. Н. Венгеров]. – Минск, 2010. – С. 25–29.*

20. *Мотульский, Р. С.* Электронные информационные ресурсы библиотек Беларуси – эффективное средство обеспечения доступа пользователей к информации и знаниям / Р. С. Мотульский // *Материалы VII Международных книговедческих чтений «Библиотеки и политика открытого доступа к информации и знаниям» (Минск, 10–11 ноября 2011) / Нац. б-ка Беларуси ; сост. Л. Г. Кирюхина. – Минск, 2011. – С. 9–26.*

21. *Павлуша, І. А.* Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання розробки української концепції / І. А. Павлуша // *Бібл. вісн. – 1999. – № 4. – С. 13–24.*

22. *Павлуша, І. А.* Електронні бібліотеки: питання комплектування й обробки вхідної інформації / І. А. Павлуша // *Бібл. вісн. – 1999. – № 5. – С. 14–21.*

23. *Павлуша, І. А.* Електронні бібліотеки: системний підхід до формування фондів / І. А. Павлуша // *Бібл. вісн. – 2000. – № 4. – С. 13–24.*

24. *Перебоев, О.* Построение и функционирование электронной библиотеки «Elib.tomsk.ru» / Олег Перебоев // *Библиотека. – 2010. – № 2. – С. 26–28.*

25. *Соколова, Н. В.* Электронные библиотеки как факт современного

информационного ландшафта / Наталья Викторовна Соколова // Унив. книга. – 2010. – № 2. – С. 62–65.

26. *Татарчук, Л. М.* Технологічні аспекти створення електронної бібліотеки ДНСГБ НААНУ і мережі сільськогосподарських бібліотек та її використання / Татарчук Л. М. // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали 2-ї міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 трав. 2010 р., м. Київ. – К., 2010. – С. 99–102.

27. *Чекмарев, А. А.* Государственная программа развития Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского на 2005–2010 гг. [Электронный ресурс] / А. А. Чекмарев // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. «Крым-2004». – Текст. дан. – М., 2004. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/335.pdf>. – Загл. с экрана.

28. *Шемаєва, Г.* Галузева електронна бібліотека: концептуальні положення / Галина Шемаєва, Тетяна Шаповалова, Тамара Приходько // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 2. – С. 15–18.

29. *Шемаєва, Г.* Електронна бібліотека у системі інформаційного забезпечення науки / Галина Шемаєва // Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 8. – С. 27–30.

30. *Шрайберг, Я. Л.* Мировые тенденции развития библиотечно-информационной сферы и их отражение на пространстве СНГ [Электронный ресурс] : тез. ежегод. докл. Междунар. конф. «Крым-2004» / Я. Л. Шрайберг // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. «Крым-2004». – Текст. дан. – М., 2004. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/161d.pdf>. – Загл. с экрана.

31. *Ярошенко, Т. О.* Організація та управління електронними ресурсами в сучасній бібліотеці / Т. О. Ярошенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 3. – С. 13–21 : іл.

Н. В. Вараксина

Создание отраслевой научной электронной библиотеки в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины имени В. А. Сухомлинского

Определены основные направления формирования отраслевой научной электронной библиотеки, основные технологические решения, принятые относительно программных продуктов, форматов данных и организации доступа.

Ключевые слова: научно-педагогическая библиотека, отраслевая научная электронная библиотека, ОНЭБ, полнотекстовая база данных, отраслевая реферативная база данных, электронный каталог, электронные копии документов, программное обеспечение, АБИС, САБ «ИРБИС64», ИРБИС64 «Полнотекстовая база данных», WebИРБИС, Greenstone.

N. V. Varaksina

The Formation of Branch Scientific Electronic Library in the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

The basic directions of the development of branch scientific electronic library are outlined, the main technological solutions are adopted for the software, data formats and access.

Key words: scientific and educational library, branch scientific electronic library, full-text database, branch abstract database, electronic catalog, electronic copies of documents, software, ABIS, SAB «IRBIS64», IRBIS64 «Full-text database»; WebIRBIS; Greenstone.

УДК 025.322:[025.35:004.78]

Н. Є. Зоріна,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**АНАЛІТИЧНЕ ОПРАЦЮВАННЯ СТАТЕЙ ІЗ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ І
ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ НА ЗАСАДАХ
КООПЕРУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті вивчено можливість кооперативної взаємодії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з книгозбірнями мережі освітянських бібліотек у напрямі обміну або запозичення аналітичних бібліографічних записів статей зі збірників наукових праць. Розглянуто значення такої співпраці для формування високоякісного інформаційного ресурсу сучасної наукової бібліотеки. Висвітлено основні проблеми й особливості організації процесу обміну (запозичення) аналітичних бібліографічних записів статей із наукових збірників.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, кооперування, бібліографічний запис, аналітико-синтетичне опрацювання документів, інтегрований галузевий інформаційний ресурс.*

Постановка проблеми. У зв'язку з усезростаючими потребами нашої держави в повноцінному інформаційному ресурсі з питань освіти і науки постало завдання щодо його активного формування й розвитку. Особливо важливим на сучасному етапі є створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) з педагогічної й психологічної наук на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського), яка є всеукраїнським галузевим науково-інформаційним центром, на засадах кооперування з провідними книгозбірнями мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України.

Найефективніший шлях подальшої роботи бібліотек мережі – кооперація діяльності – співпраця, яка базується на тому, що кожен учасник робить внесок у спільну технологію опрацювання бібліографічних записів статей і збірників наукових праць і водночас може користуватися результатами спільних досягнень за заздальгідь встановленими правилами. Тому введення в діяльність даних бібліотек методів кооперативної діяльності щодо формування різних БД, сукупного інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та галузевого сегмента у Державному бібліотечному фонді є особливо важливим на сучасному етапі [4].

У межах виконання НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (2006–2010 рр.) та НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова), що здійснюється у 2011–2013 рр., було проведено дослідження можливості кооперативної взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з книгозбірнями мережі освітянських бібліотек щодо обміну або запозичення аналітичних бібліографічних записів (БЗ) статей зі збірників наукових праць. Відомо, що важливою складовою процесу формування інформаційного ресурсу будь-якої наукової бібліотеки і, зокрема, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є аналітико-синтетичне опрацювання документів (АСОД) – створення аналітичних БЗ статей із наукових збірників через їх аналітико-синтетичне опрацювання і відображення в електронному каталозі (ЕК). Цю роботу було розпочато у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2008 р. і протягом 2008–2011 рр. було створено більше 17 500 тис. БЗ статей із наукових збірників з педагогіки та психології.

До фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно надходить понад 200 примірників збірників наукових праць педагогічної та психологічної тематики, проте це далеко не всі видання вищезначеної тематики, що друкуються в Україні. Згідно із завданнями НДР фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів опрацьовується понад 150 назв наукових збірників з питань освіти, педагогіки та психології, що надходять від наукових установ НАПН України та ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, а також деяких класичних університетів, котрі здійснюють наукові дослідження в галузі педагогіки та психології й публікують результати цих досліджень у численних наукових збірниках (продовжуваних і неперіодичних виданнях, матеріалах конференцій, семінарів, читань тощо). Оперативно опрацювати таку кількість інформації силами однієї бібліотеки досить складно, оскільки це потребує значних ресурсів (фінансових, людських, часових).

Збірники наукових праць і матеріалів конференцій – це фахові видання з певної галузі знань, які містять інформацію про останні наукові досягнення і розробки. Наукова стаття як джерело інформації, що відображає найновіші досягнення науки, є важливим елементом інформаційного ресурсу з відповідної галузі знань, а забезпечення можливості доступу до цієї інформації для широкого кола користувачів – актуальним питанням інформаційного обслуговування. Це зумовлює необхідність максимально пришвидшити включення статей зі збірників наукових праць до інформаційного ресурсу бібліотеки. Тому кооперування роботи з аналітичного розпису статей для формування ІГР, а саме – обмін БЗ із бібліотеками мережі є перспективним і вкрай необхідним напрямом діяльності.

Аналіз наукових досліджень. Досвід створення і впровадження корпоративних проєктів, розвитку міжбібліотечної корпоративної взаємодії в Україні вивчався у працях Л. І. Самчук [5], Н. Н. Титової [7], О. Ю. Мар'їної [3], Н. І. Дзюби та А. С. Кобзаренко [1]; проблемі технічного забезпечення присвячені роботи К. Є. Соколинського [6], Ю. В. Костюкевича [2] та інших.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження кооперативних форм співпраці у процес формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з питань освіти, педагогіки та психології. Вивчення можливостей і проблем взаємодії бібліотек щодо обміну або запозичення аналітичних БЗ статей із наукових збірників є необхідним кроком на шляху до активної взаємодії освітянських бібліотек.

Метою статті є з'ясування можливостей взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з книгозбірнями мережі щодо обміну або запозичення аналітичних БЗ статей зі збірників наукових праць.

Завданням статті є дослідження умов та особливостей міжбібліотечної кооперативної взаємодії щодо обміну (запозичення) аналітичних БЗ статей із наукових збірників, а також основних проблем, які необхідно вирішувати на шляху реалізації цього проекту.

Основна частина. Аналіз досвіду бібліотек України, Російської Федерації, Білорусі та інших країн із питань обміну або запозичення БЗ засвідчив, що на шляху впровадження нових технологій міжбібліотечної взаємодії потребують вирішення проблеми як загального характеру (організаційні, технічні, технологічні тощо), так і проблеми взаємовідносин безпосередньо між окремими учасниками цього процесу [1–3; 5–7]. Але всі дослідники наголошують на тому, що головним чинником успіху і запорукою якості та ефективності такої діяльності є застосування в роботі єдиних стандартів і підходів усіма учасниками проекту.

При запозиченні записів у бібліотек-учасниць відпадає необхідність самостійного бібліографічного опрацювання документів, пришвидшується процес створення електронних каталогів. Практика засвідчує, що процес запозичення БЗ має певні складності і потребує розв'язання низки проблем. Основними причинами складності процесу запозичення БЗ є його трудомісткість, а також сукупність організаційних і технічних причин. Зокрема, доволі часто трудомісткість отримання й редагування готових записів перевищує трудомісткість їх самостійного створення. До організаційних

причин належать розрізненість бібліографічних ресурсів, неузгодженість стандартів опрацювання документів. До технічних – недостатня ефективність інструментальних засобів запозичення, проблема конвертування записів, створених як у різних комунікативних форматах, так і в різному програмному забезпеченні [1; 6]. Важливий аспект кооперування – зацікавленість учасників у співпраці, мотивація до участі в проекті. За умов чіткої організації роботи і дотримання всіх умов співпраці учасники проекту одержать додаткові можливості оптимізації процесу формування та наповнення своїх інформаційних ресурсів, зокрема:

- 1) отримання якісних БЗ без необхідності їх доопрацювання;

- 2) можливість розширення тематики документів, що опрацьовуються (для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського це може бути, наприклад, включення в ЕК БЗ статей з інших галузей, що здійснюється сьогодні обмежено, наприклад, з філософії, історії, українознавства, мистецтвознавства, літературознавства тощо).

Аналіз електронних каталогів бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю щодо розкриття змісту збірників із питань педагогіки та психології продемонстрував, що аналітичне опрацювання наукових статей виконується по-різному і має неоднаковий рівень якості. Наприклад, не всі бібліотеки здійснюють індексування за УДК, у записах відсутні ключові слова, предметні рубрики тощо. Це, можливо, задовольняє внутрішні потреби окремо взятої бібліотеки, але для здійснення обміну БЗ із метою створення повноцінних та якісних ЕК необхідно повне узгодження й виконання усіх умов співпраці. Тому всі аспекти кооперування – координування спільної роботи; стандарти формування БЗ документів в електронній формі, розподіл документів, які підлягають опрацюванню; функції, права та обов'язки кожного з учасників тощо – мають бути визначені, узгоджені та обумовлені у відповідних договорах або угодах.

Практичне втілення проекту кооперативної міжбібліотечної співпраці – це досить складний процес, який потребуватиме часу і вирішення багатьох суто практичних питань, зокрема:

3) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналітико-синтетичне опрацювання наукових збірників здійснюється у БД «Книги» в АБІС «ІРБІС». Обов'язковою умовою для введення отриманих шляхом запозичення аналітичних БЗ в ЕК є наявність у фонді бібліотеки відповідного документа (збірника) у паперовому або електронному вигляді. На відміну від періодичних видань, які систематично з чітко визначеною періодичністю надходять до бібліотек, збірники наукових праць і матеріалів наукових конференцій друкуються й передаються до бібліотек нерегулярно, досить часто із значною затримкою в часі, а інколи не надходять взагалі. Тому необхідно між організаціями-учасниками кооперації, що видають наукові збірники педагогічної та психологічної тематики, налагодити регулярну обов'язкову першочергову передачу своїх видань (у паперовому або електронному вигляді) до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та іншим учасникам кооперації;

4) стосовно розподілу збірників для опрацювання пропонуємо: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере на себе зобов'язання опрацьовувати наукові збірники установ НАПН України, які не мають бібліотек, а бібліотеки установ НАПН України і ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю опрацьовують на відповідному рівні збірники, видані в цих установах, і надають БЗ усім учасникам проекту;

5) БЗ у всіх учасників кооперації мають бути зроблені за єдиними вимогами з дотриманням чинних стандартів, зокрема із зазначенням ключових слів, єдиних предметних рубрик, наявністю анотацій тощо. Інакше отримані записи потребуватимуть значного доопрацювання або навіть перероблення, а обмін БЗ не заощаджуватиме, а в деяких випадках вимагатиме збільшення часу на опрацювання документів. Узгодження цього питання є одним із ключових моментів, необхідних для отримання суттєвого результату від запозичення записів. Тому слід визначити і сформувати певний набір документів, які б

забезпечували можливість роботи за єдиними вимогами, а саме: нормативні, інструктивні та методичні матеріали, які чітко регламентуватимуть загальні для всіх учасників об'єднання правила електронної каталогізації [3; 6; 7]. Для здійснення цієї роботи також бажано, щоб усі учасники кооперації, котрі працюють в АБІС «ІРБІС», для обміну БЗ користувались єдиними правилами щодо заповнення полів, а також авторитетними файлами індивідуальних і колективних авторів, предметних рубрик, персоналій тощо;

б) сформувати на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського структурний підрозділ, що здійснюватиме координування діяльності освітянських бібліотек у галузі корпоративної каталогізації.

Важливим чинником співпраці є узгодження деяких суто технічних питань стосовно використання запозичених аналітичних БЗ наукових статей, а саме:

– коректне приєднання та встановлення зв'язку в БД «Книги» ЕК між запозиченими записами статей і раніше зробленим записом самого збірника так, щоб статті не були «відірвані» від першоджерела і одна від одної;

– коректне конвертування запозичених БЗ, оскільки ЕК ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського і низки бібліотек освітянської мережі формується в АБІС «ІРБІС», а деякі бібліотеки працюють з іншим програмним забезпеченням.

Слід зазначити, що в процесі формування бібліотечних об'єднань є важливий і досить складний момент – суто психологічний – це подолання стереотипів у співробітників бібліотек, оскільки впровадження нових методів роботи потребує значних змін у процесі каталогізування документів, а це, у свою чергу, вимагає підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців.

Таким чином, у результаті вивчення питання щодо можливості обміну аналітичними БЗ статей зі збірників наукових праць можна зробити такі

ВИСНОВКИ:

1) оскільки здійснення обміну БЗ можливе лише за наявності відповідних збірників наукових праць у фондах бібліотек, необхідно

налагодити обов'язкове першочергове забезпечення бібліотек-учасниць проекту такими виданнями зі сторони організацій-учасників кооперації, що видають наукові збірники педагогічної та психологічної тематики;

2) здійснення взаємного обміну аналітичними БЗ статей зі збірників наукових праць доцільне, якщо такий обмін дасть можливість використовувати запозичені записи без подальшого доопрацювання або з мінімальними витратами часу на їх перероблення;

3) реалізація проекту потребує значної підготовчої роботи, зокрема:

– організаційної, що полягає в узгодженні всіх аспектів спільної діяльності між усіма учасниками об'єднання, оскільки тільки дотримання умов співпраці, прописаних у договорі, всіма учасниками може гарантувати позитивний результат;

– технологічної, вирішення усіх питань щодо технічного забезпечення кооперативної взаємодії, обміну або запозичення БЗ, що стосується безпосередньо діяльності відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій.

Подальше вивчення можливості взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками наукових установ і ВНЗ педагогічного профілю щодо обміну або запозичення аналітичних записів статей зі збірників наукових праць буде спрямоване на вирішення конкретних питань кооперативної взаємодії з бібліотеками – можливими учасниками взаємодії.

Література

1. *Дзюба, Н. И.* Корпоративные проекты библиотек Украины для детей [Электронный ресурс] / Н. И. Дзюба, А. С. Кобзаренко // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

2. *Костюкевич, Ю. В.* Проект создания Корпоративной сети публичных городских библиотек г. Минска [Электронный ресурс] / Ю. В. Костюкевич // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования:

IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

3. *Мар'їна, О.* Развитие корпоративных библиотечных проектов в Украине / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.

4. *Рогова, П. І.* Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

5. *Самчук, Л. І.* Кооперативна діяльність освітянських бібліотек України з формування електронних каталогів / Л. І. Самчук // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 139–144.

6. *Соколинский, К. Е.* Новые подходы к каталогизации заимствованием в ИРБИС-корпорации [Электронный ресурс] / К. Е. Соколинский // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

7. *Титова, Н. Н.* Роль и место библиотек в построении информационного общества: отдельные аспекты, опыт и первоочередные задачи [Электронный ресурс] / Н. Н. Титова // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

Н. Е. Зорина

Аналитическая обработка статей из научных сборников и организация электронного каталога на основе кооперирования деятельности

В статье исследована возможность кооперативного взаимодействия Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского с библиотеками сети образования по обмену или заимствованию аналитических библиографических записей статей из сборников научных трудов. Рассмотрено значение такого сотрудничества для формирования высококачественного информационного ресурса современной научной библиотеки. Освещены основные проблемы и особенности организации процесса обмена (заимствования) аналитических библиографических записей статей из научных сборников.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, кооперирование, библиографическая запись, аналитико-синтетическая обработка документов, интегрированный отраслевой информационный ресурс.

N. Ye. Zorina

Analytical Processing of Articles From Scientific Collected Books and Organization of Electronic Catalogue on Cooperation Basis

In the article the possibility of cooperation between the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine and libraries of the educational network is investigated, concerning exchange or borrowing of analytical bibliographical records of articles from scientific collected books. The importance of such cooperation for formation of top-quality information resource of a modern scientific library is considered. The main problems and peculiarities of organization of exchange (borrowing) of analytical bibliographical records of articles from scientific collected books are considered.

Key words: the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, cooperation, bibliographic record, analytical and synthetical processing of documents, scientific collected books, integrated branch informational resource.

УДК 02(091)(450)"05"

В. Г. Мірошниченко,

*аспірант Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

**ТРАДИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ДОСВІДУ
БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ**

У статті проаналізовано витоки сучасної бібліотечної справи, розкрито основні аспекти організації та діяльності бібліотеки Віварія Флавія Кассіодора, висвітлено її досвід роботи, який може бути корисним для сучасних бібліотек.

Ключові слова: *бібліотечна справа, Кассіодор, монастирська бібліотека, бібліотечний каталог, скриптор, лібрарій, антикварій.*

Постановка проблеми. У часи раннього Середньовіччя на базі перших монастирів Західної Європи створювалися новітні книгозбірні. Історично склалося, що саме система організації бібліотечної справи постантичної доби стала тим вихідним зразком, за яким побудована діяльність сучасних інформаційних центрів освіти.

Ці ранньосередньовічні заклади не лише зберегли до наших часів цінні книги та рукописи античного і ранньохристиянського періодів, але й стали потужним інформаційним джерелом формування європейської освітньо-наукової еліти. Важливість діяльності бібліотек визначено й на сучасному державному рівні, зокрема Законом України «Про національну програму інформатизації» [4], в якому підкреслено їхню роль у процесі формування нового інформаційного суспільства. Зважаючи на викладені вище аргументи, питання витоків бібліотечної справи наразі є **актуальним** та доцільним.

Аналіз наукових досліджень. *Теоретичною основою* нашого дослідження стали наукові доробки провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Окремі відомості, які стосуються діяльності бібліотеки Кассіодора, представлені у розвідках О. Г. Глухова [1], Б. Ф. Володіна, В. І. Уколової [5], П. П. Шкаренкова [6]. Проте спеціальних досліджень, в яких узагальнюється передовий досвід організації бібліотечної справи кассіодорівського Віварія, недостатньо.

Враховуючи проблематику теми, її науково-дослідне та практичне значення, автор ставить за **мету** визначити та розкрити головні аспекти організації та діяльності бібліотеки Віварія Флавія Кассіодора, проаналізувати її позитивний досвід роботи для його впровадження у діяльність сучасних бібліотек.

Основна частина. Епоха раннього Середньовіччя – складний та тривожний час в усіх аспектах життя та діяльності пересічної людини. Особливо для тих осіб, які намагалися у «лещатах» варварського світу відродити та пристосувати до тогочасних реалій систему освіти й виховання. Одним із перших новаторів цієї справи був відомий вчений та державний діяч Остготської держави Флавій Магн Аврелій Кассіодор, який після вдалої політичної кар’єри повністю присвятив своє життя інтелектуально-духовному розвитку своїх учнів, заснувавши на півдні Італії в 550 р. одну з перших монастирських общин Західної Європи – Віварій. У структурі цього закладу чітко виокремлювалися три частини: школа, скрипторій та бібліотека.

Особливу увагу привертають дві останні складові, оскільки якщо від школи тих часів мало що залишилося до наших днів, то монастирська бібліотека разом із скрипторієм не лише стали сховищем для рідкісних книг і рукописів античності та раннього Середньовіччя, але й слугували основою для формування вихідних положень сучасної організації бібліотечної справи. Підтвердженням цього є праця Кассіодора «Наставления в науках божественных и мирских» [3]. Відомий радянський дослідник закордонної бібліографії К. Р. Сімон підкреслював значення цього середньовічного дослідження, відзначаючи, що перша його частина фактично протягом п'яти століть «виконувала функцію посібника для комплектування бібліотек та була, говорячи сучасною термінологією, рекомендаційною бібліографією» для всього західноєвропейського науково-освітнього простору [1, с. 50]. Вищезгадана праця Кассіодора була біля витоків становлення ще одного обов'язкового компонента сучасної бібліотечної справи – бібліотечного каталогу. Фактично «Наставления в науках божественных и мирских» становили собою каталог першої середньовічної бібліотеки [1, с. 50]. Важко не погодитися з фактом, що саме за допомогою каталогів можна оперативної відшукати потрібну книгу, статтю, повідомлення. Таким чином, спрощується робота з підготовки до набуття нових знань. З іншого боку, актуальним наразі є висловлювання, що «розумний не той, хто все знає, а той, хто знає, де відшукати необхідну інформацію». Бібліотечний каталог сприяє цьому пошуку.

Продовжуючи думку, зауважимо, що засновник Віварія ввів у дію окремі правила управління бібліотекою та скрипторієм. Один із основоположних пунктів цих правил стосувався посади управляючого бібліотекою. Це місце доручалося одному з ченців – найчастіше самому настоятелю. Проте пізніше з'явилася особлива посада монастирського бібліотекаря. У його обов'язки входило утримання в порядку рукописів, складання описів та видача книг ченцям для читання. Для першої середньовічної бібліотеки був також характерним розподіл функцій між її працівниками. Увесь штат скрипторію та бібліотеки був поділений на три категорії: лібрарії (ті, хто займався власне

бібліотечною справою), антикварії (їхнє головне завдання полягало в збереженні рукописів) та скриптори (особи, які займалися переписуванням рукописів) [5, с. 122]. Окремі дослідники схильні вважати, що персонал бібліотеки та скрипторію доповнювала окрема категорія осіб, яка займалася брошуруванням рукописів.

Монастирська бібліотека Флавія Кассіодора справила великий вплив на сучасників своїми масштабами. Бібліотечні фонди пересічних монастирів раннього Середньовіччя налічували в кращому разі кілька десятків книг релігійного спрямування. Серед них – Священне писання, житія святих, твори отців церкви та книги для ведення церковних служб. Церква була найжорстокішим цензором і уважно стежила, щоб «заборонені» твори не проникали за стіни монастирів. Проте в бібліотеці Віварія вдалося зібрати винятково багатий та різноманітний репертуар. У ній дбайливо зберігалися кодекси християнських істориків Йосипа Флавія, Євсевія Кесарійського, Руфіна, Сократа Схоластика, Созомена, Феодорита. Значну частину бібліотеки становили твори великих язичників: філософів Платона, Арістотеля, Порфірія; медиків Теофраста, Гіппократа, Галена; математиків – Піфагора, Евкліда і Нікомаха; найбільших авторитетів у сфері риторики – Квінтіліана і Цицерона; астрономів – Птолемея; ерудитів – Варрона і Плінія Старшого; істориків – Тита Лівія, Саллюстія і Светонія; поетів – Вергілія, Горация, Катулла і багатьох інших язичницьких авторів, авторитет яких Кассіодор ставив дуже високо, вважаючи вивчення їхніх праць обов'язковим для освіти християнина [2, с. 22].

Сучасна європейська й світова освітньо-наукова громадськість має бути вдячна основоположнику інтелектуальної традиції виховання, оскільки Кассіодору в умовах релігійного тиску (з 325 р. діяв так званий «Індекс» – документ, в якому були вказані книги, не дозволені церквою для читання, до яких належали й праці античних авторів, – *В. Г.*) вдалося зберегти і передати нащадкам значну частину античної літературної спадщини. Можливо, внесок Флавія Кассіодора в бібліотечну справу був би значно більшим, якби йому

разом із Папою Агапітом вдалося довести до кінця справу щодо заснування бібліотеки в Римі [6, с. 13].

У контексті характеристики бібліотечної справи монастиря слід відзначити вагому роль скрипторію, який примножив фонд бібліотеки. Кассіодор навіть розробив методичні рекомендації «Про орфографію», в яких виклав основи праці скриптора. Ці рекомендації стали фактично інтелектуальним заповітом «останнього римлянина», в якому він наполягав на тому, щоб освіта та культура не були елітарними, а поширювалися серед широких верств населення [5, с. 123]. І книзі в цій справі відводилася і до нашого часу відводиться першочергова роль.

Висновки. З огляду на все вищезазначене можна зробити висновок, що сучасна система інформаційного забезпечення освітнього процесу зобов'язана історичному досвіду діяльності перших бібліотек Середньовіччя, зокрема бібліотеці Віварія, оскільки в її стінах не лише зберігся значний літературний спадок, а й були вироблені перші постулати організації та діяльності бібліотечних установ. Дана проблема не вичерпується тими працями, які наявні на сьогодні, і потребує глибшого вивчення.

Література

1. Глухов, А. Г. Судьбы древних библиотек : науч.-худож. очерки / Алексей Геннадиевич Глухов. – М. : Либерия, 1992. – 160 с.
2. Григорьева, И. Л. Интеллектуальные традиции европейской культуры (очерки истории образования). Ч. 1. Античность и раннее Средневековье : учеб. пособие / И. Л. Григорьева, Н. В. Салоников. – Великий Новгород : НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2008. – 70 с.
3. Кассиодор, М. А. Сенатор. Наставления в науках божественных и мирских. Варии / М. А. Кассиодор // Знаменитые философы раннего и классического Средневековья / ред. Г. С. Александренков. – М. : ОЛМА ПРЕСС, 2003. – С. 98–196.
4. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98 // Відом. Верх. Ради України. – 1998. – № 27/28. – Ст. 181.
5. Уколова, В. И. Античное наследие и культура раннего средневековья (конец V – начало VI века) / Виктория Ивановна Уколова. – М. : Наука, 1989. – 381 с.
6. Шкаренков, П. П. Translatio imperii: Флавий Кассиодор и римская традиция в Остготской Италии / Павел Петрович Шкаренков // Новый ист. вестн. – 2005. – № 2 (13). – С. 4–20.

В. Г. Мирошниченко

Традиции европейского средневекового опыта библиотечного дела в современной системе обеспечения образования

В статье проанализировано истоки современного библиотечного дела, раскрыты основные аспекты организации и деятельности библиотеки Вивария Флавия Кассиодора, освещен опыт ее работы, который может быть полезен для современных библиотек.

Ключевые слова: библиотечное дело, Кассиодор, монастырская библиотека, библиотечный каталог, скриптор, либрарий, антикварий.

V. H. Miroshnychenko

Traditions of European Middle Ages Librarianship Experience in the Modern Education Provision System

The article deals with origins of the modern librarianship, reveals the main aspects of organization and activities of the library of Flavy Kassiodor's Vivary, its work experience, which can be of use for modern libraries.

Key words: librarianship, Kassiodor, cloister library, library catalogue, scriptor, library, antiquary.

УДК 37.013.75:347.77

М. В. Шефер,

руководитель социального образовательного проекта по повышению знаний в области экономики (SEPIKE) Кооперативного национального университета Баден-Вюртемберга (Германия)

ЭМПИРИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА ПРОТИВ ПЛАГИАТ-СКАНДАЛОВ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ОБЩЕСТВО

В статье рассмотрены составляющие и генезис эмпирической педагогики, часто встречающиеся случаи плагиата и реакция общества на это явление.

Ключевые слова: эмпирическая педагогика, плагиат в науке, искусстве, образовании, политике, диссертация, плагиат-санкции, лишение докторской степени.

Постановка проблемы. Современные тенденции развития систем образования и науки в различных государствах (как в Евросоюзе, так и на постсоветском пространстве) все больше и больше подвергаются критике из-за плагиат-скандалов. Недостаток высококвалифицированного критического

анализа представляемых миру научных исследований и их результатов во всех сферах деятельности приводит к «застойным явлениям» в науке и технике, а также угрожающе замедляет научно-технический прогресс. В силу доступности разнообразной информации в СМИ, на телевидении и в Интернете, в силу ее открытости/незащищенности и сравнительной дешевизны доступа к ней, повседневной привычкой стало «копирование» или «заимствование без зазрения совести» известных публикаций из более ранних исследований. Поиск эффективных путей решения указанной проблемы имеет социально важное значение для восстановления репутации образования и науки в мировом сообществе, а также возвращения им статуса «двигателя прогресса». По нашему мнению, этому будет способствовать развитие и пропаганда НАСТОЯЩЕЙ, а не «лженауки» и живая демонстрация ее результатов при решении различных технико-технологических, социально-экономических, психолого-физиологических, природных и прочих глобальных и локальных проблем.

Результаты исследования. Немецкий институт международных исследований в области образования (DIPF) является научно-исследовательским, учебным и ориентированным на практику учреждением, которое играет весьма важную роль в образовательной инфраструктуре поддержки научных исследований в Германии. Два взаимосвязанных приоритета определяют работу института: приоритет защиты учебной информации и приоритет научных исследований в области образования. DIPF определяет формы и содержание эмпирической педагогики и исследований в стране.

Эмпирическая педагогика (или образовательная эмпирическая наука) понимается как научное педагогическое направление. Ее цель состоит в предоставлении точных прогнозов воспитательных и образовательных процессов и разработке эффективных технологий их перспективных изменений. Педагогические теории и практики проверяются с помощью аналитических и эмпирических методов на основе четко сформулированных научных критериев, таких как *объективность, достоверность и надежность*.

Зарождение, становление и развитие эмпирической педагогики произошло в Германии до 1945 г. Ее истоки лежат преимущественно в ориентированной на психологию «экспериментальной педагогике», которая возникла на рубеже XX века. Основными характеристиками ранних эмпирических исследований были:

- экспериментальная проверка гипотез;
- использование систематических наблюдений;
- статистический анализ полученного материала.

Эпоха национал-социализма и период Второй мировой войны внесли определенные сбои в ее становление. Только после 1945 г. ученые приложили немало усилий, чтобы снова создать благоприятную почву для плодотворного развития эмпиризма. Активизация научных процессов привела к росту числа эмпирических исследований, начиная с середины 50-х годов XX ст., и содействовала формированию научной основы для рациональной научно-аналитической исследовательской практики.

Доступ к фактам и оценочным суждениям на основе свободного использования эмпирических методов исследования позволяет «объяснить», а не просто «понять смысл» исследуемых процессов. В образовании рассматривались не имманентные контексты, которые должны быть поняты как «общее», а отдельные элементы действительности. Эти элементы должны быть разъяснены настолько подробно, насколько это возможно, с помощью:

- стандартных опросников и интервью;
- структурированных интервью и тестов;
- наблюдательных исследований (в том числе аудио- и видеозаписи);
- педагогических тестов или экспериментов;
- статистических исследований;
- прогностических расчетов и заключений.

Характерной чертой эмпирико-аналитической педагогической науки является ее уникальное право на проведение «свободных от оценок и «авторитетов»» исследований. Как следствие, это означает, что данная

эпистемологическая модель, применение которой связано с выбором целей, методов и соответствующих решений, может быть рассмотрена не только как научная, но и прикладная. В эмпирических исследованиях 1980–1990-х гг., в период повсеместного внедрения компьютерной обработки, оценки и анализа данных, увеличения статистической базы для исследований расширяются рамки классического эмпиризма с учетом отбора необходимых для исследования методов. Сочетание традиционных методов с инновационными стало предпосылкой для выхода за рамки строго эмпирического исследования. Особенно это стало заметно среди так называемых качественных исследований.

Примерами таких качественных методов сбора данных являются:

- участие (структурированное или неструктурированное)/наблюдение;
- качественные, в особенности «повествовательные» интервью/подробные интервью;
- анализ документов всех видов (например, биографических/автобиографических материалов);
- анализ ситуаций в других странах (например, образцы взаимодействия и легитимности).

В связи с постоянно растущими ожиданиями в обществе (репутация, престиж, зарплата, должность и т. д.) и наличием многогранных предыдущих достижений, в том числе эмпирических, студенты, аспиранты, преподаватели, предприниматели и политики ощущают некоторое давление, а сбор новых данных становится все более сложным и дорогостоящим. Интернет в этом контексте не всегда является надежным и заслуживающим доверия помощником, так как научные статьи, рефераты, практические отчеты и оценки зачастую «скопированы несколько раз» и использованы без разрешения их действительного автора. По этой причине количество так называемого плагиата значительно увеличивается, что вызывает озабоченность научной общественности как Германии, так и других стран.

Под термином плагиат (от лат. *plagium* – «похищение») понимается присвоение чужой интеллектуальной собственности и представление ее от

своего имени или как части собственной работы. Плагиат может проявляться в похищении и присвоении чужих идей.

Так, еще поэт Марциал во времена Римской Империи (I век н. э.) порицал своего коллегу, который читал его стихи от своего имени, дав название этому процессу *plagiarius* (эпиграммы 1, 52). Таким образом, концепция плагиата существовала как одно из самых старых известных нарушений авторских прав еще в Древнем Риме [17]. Пол Инглиш (1933) определяет плагиат как «...отсутствие разрешения автора или повторение мыслей другого автора, идентичное по своему содержанию, с намерением их присвоения или представления как собственного творчества для умышленного привлечения дополнительных читателей/зрителей» [7]. В США современные лингвистические ассоциации обычно используют такое определение: «плагиат – отсутствие соответствующих ссылок на источник в использовании фразы или ряда предложений, которые полностью заимствованы слово в слово; собственное резюме доводов/письменных изложений других лиц или представление чужих мыслей как собственных» [10].

Согласно §2 п. 2 «Закона об авторском праве и интеллектуальной собственности» в редакции Дрейер-Шульце (§2, п. 16. – 3-е издание 2008 г.) в 1960 г. Федеральный суд постановил обязательное наличие соответствующего акта, изобличающего персону в плагиате. Высший земельный суд Кельна в 2002 г. вынес решение, которое предусматривает, что любая имитация и перевод с иностранного языка без ссылок на авторство является плагиатом. В 2008 г., после многочисленных нарушений студентами и аспирантами авторских прав профессоров-авторов научной и образовательной литературы, Баварский административный суд утвердил Правила цитирования при выполнении научной работы и Порядок научной экспертизы. По принятому документу были лишены докторской степени некоторые молодые защитившиеся соискатели [2; 12].

Таким образом, установленные правила экспертизы против плагиата и индивидуальные трудовые договора с соискателями ученых степеней (в

которых прописан соответствующий пункт) являются борьбой с «научным обманом» и «лженаукой». Между тем остаются еще неконтролируемые сферы, где не предусмотрено пресечение плагиата.

В 2002 г. серия статей «Культура плагиата» спровоцировала бум в немецких университетах [13]. Их автор, Дебора Вебер-Вульф, колледж-профессор компьютерных технологий в Берлине, объяснила наличие частых случаев плагиата в университетской среде низким уровнем осведомленности с законодательством «Об авторском праве». Она предложила рассматривать плагиат в Германии как мелкое правонарушение. Также в ее статьях содержатся указания о том, как обнаружить и подтвердить плагиат письменно [20]. В 2006 г. Себастьян Саттлер защитил магистерскую диссертацию в области социологии, используя в качестве материала для исследования работы 226 студентов в своем университете. Проверив работы 159 студентов и обнаружив в 19,5% работ плагиат, он на примере доказал, что примерно каждый пятый был плагиатором. Среди причин плагиата автор называет отсутствие навыков выполнения научной работы. Более того, студенты преподносили как достоинство использование изречений своих профессоров, забывая указать их авторство. А цитирование подряд чужих мыслей он назвал «поглощениями» (т. е. в понимании Саттлера это не идентифицировано в работе предположение, выдаваемое от своего имени или несколько перефразированное изречение, не утратившее смысл исследований его настоящего автора) [16]. Следует отметить, что не только студенты занимаются плагиатом. Учителя также часто используют работы своих учеников/сотрудников. Поскольку реальное авторство в данном случае содержит «долю иждивения», скандалы в этих случаях случаются редко.

В Баден-Вюртемберге реализация «Закона о высшем образовании» установлена Вторым актом осуществления Федеральной реформы. Согласно этому акту борьба с плагиатом настолько активизировалась, что с марта 2009 г. обнаружение плагиата в научной работе является причиной исключения из университета [14].

Порицание плагиата носит публичный характер изобличения плагиатора и его репутации, однако иногда это влечет за собой разрыв трудового контракта с плагиатором. В определенных юрисдикцией пределах также предусматриваются юридические трактовки плагиата – нарушение авторского права [18], а в дальнейшем – уголовного права (например, мошенничество), когда имеет место получение «чужого авторского гонорара» по представленным лженаучным исследованиям. В академической среде наказанием выявленного плагиата является лишение научной степени [3; 5; 18]. Как «обман в отношении независимого субъекта, являющегося разработчиком научных услуг», выявленный в соответствии с Порядком 9S494/08 от 13.10.2008 г., Административный суд земли Баден-Вюртемберг (VGH) устанавливает «немаркированное заимствование полного текста или отрывка текста из работ других авторов в диссертации», если они «систематически повторяются при изложении в нескольких местах». Выявление такого обмана, как уже указывалось выше, ведет к лишению плагиатора научной степени [19].

Плагиат-продукт: на специализированной выставке во Франкфурте ежегодно проверяется степень подделки представленных на ней экспонатов и плагиатризм самих экспонентов. С 2006 г. на выставке функционирует единственный в мире Информационный стенд, цель которого – информировать компетентные органы (Таможенное и Патентное ведомства) и защитить права реальных авторов/владельцев патентных разработок [9].

Плагиат в литературе: среди «громких» изобличенных случаев плагиата можно упомянуть публикацию американского религиозного основателя Джозефа Смита «Книги Мормона», которая содержит почти точную копию некоторых глав Евангелия от Матфея и частей Ветхого Завета. Так, строки «Трехгрошовой оперы» Бертольда Брехта использованы в стихах Франсуа Вилла (в немецкоязычной версии этот факт был обнаружен Альфредом Керром) [4].

Плагиат в науке: Премьер-министр России Владимир Путин большую часть своей диссертации скопировал из «Стратегического планирования и

политики» (авторы И. Р. Уильям и Дэвид Клилланд, профессора Университета Питтсбурга), где в библиографии диссертации этот источник упомянут между прочим [15]. Министр обороны Германии Карл-Теодор цу Гуттенберг также был уличен в плагиате в феврале 2011 г., поскольку большую часть защищаемых научных положений своей диссертации он заимствовал из иностранных источников, переведя на немецкий язык без надлежащих ссылок. По решению университета Байройт, где он защищал диссертацию, Гуттенберг позже был лишен докторской степени. Более того, общественное возмущение было столь велико, что ему пришлось оставить политическую карьеру [11]. В мае 2011 г. к списку уличенных немецких плагиаторов присоединилась политик Евросоюза Сильвана Кох-Мерин (экс-вице-спикер Европарламента). По решению университета в Гейдельберге она также была лишена ученой степени, после чего месяцем позже ушла в отставку [1].

Фолькер Рибле, профессор права в Мюнхене, весной 2010 г. опубликовал книгу под названием «Наука и заимствование? Научный плагиат». В первой части книги автор рассматривает административно-правовой аспект проблемы плагиата, во второй – обосновывает способы наказания с дифференциацией последствий для общества [8].

Учитывая современные технологии становления и развития информационных систем и интернет-ресурсов, а также их широкое использование во всех сферах жизнедеятельности, безусловно, возникает большой соблазн «копирования» понравившегося научного, художественного произведения и представления его от своего имени. То же самое касается и онлайн-ресурсов для библиотек (онлайн-библиотек), где все заинтересованные могут воспользоваться аналогичной ситуацией. В этой связи своевременным будет постановка вопроса о «культуре использования» Интернета, периодических, художественных, научных и прочих источников при осуществлении собственных научных исследований, а также формирование высокой культуры «образования».

Следует отметить, что вопрос о перспективности развития науки и

образования не вызывает сомнений и препятствий. Более того, по мнению ведущего аналитика Ханса Ленцена, только развитие науки может стать движущей силой инновационного развития экономики. В его интервью было отмечено: «эффективность науки оценивается не только по наличию новой информации и разрабатываемых теоретических положений, эффективность науки определяется также степенью толерантной культуры во всех сферах деятельности, особенно в научной и интеллектуальной...» [6].

Краткие выводы и заключения. Мы хотели бы подчеркнуть, что эта статья является скромным научным аспектом исследования довольно сложной проблемы. В частности, ее задачей является дискуссия относительно форм обнаружения и способов борьбы с плагиатом во всех сферах деятельности, особенно научной и интеллектуальной. Следует особенно акцентировать внимание на том, что в эпоху развития поисковых сетей Google и интернет-источников контроль за плагиатом весьма ограничен и практически невозможен без взаимодействия науки и журналистики. Безусловно, чаще всего выявление плагиата сопряжено с деятельностью так называемых VIP-персон или публичных персон (табл. 1), которые привлекают внимание общественности в силу занимаемой «видной позиции». Поэтому особенно важно, чтобы результаты научных исследований (в частности, диссертаций и прочих научных работ) проходили так называемую «четырёхстороннюю экспертизу». Вопрос денонсации плагиата/плагиаторов в обществе остается спорным и в большей степени морально-этическим. Но до тех пор, пока правовые принципы, в частности, на международной арене и в использовании интернет-ресурсов являются несовершенными, плагиат-действия остаются «практически безнаказанными».

Наиболее «громкие» плагиат-скандалы 2006–2011 гг.

Год	Известная персона	Вид плагиата
2006	Владимир Путин	диссертация
2007	Йоханнес Ханн	диссертация
2008	Андреас Каспер	диссертация
2009	Аннет Силингер	диссертация
2010	Хелен Хегеманн	роман
2011	Берндт Альзусман	диссертация
2011	Ханс-Герман Дикхус	диссертация
2011	Бьерн Диир-Сараи	диссертация
2011	Сайф аль-Ислам аль-Гадафи	диссертация
2011	Карл-Теодор цу Гуттенберг	диссертация
2011	Сильвана Кох-Мерин	диссертация
2011	Маргарита Масиопоулос	диссертация
2011	Вероника Засс	диссертация

* Источник: Wikipedia.de (последнее изменение страницы 16 июля 2011, 15:55).

Литература

1. Сильвану Кох-Мерин лишили ученой степени [Электронный ресурс] // Актуально о Германии. – Текст. дан. – Франкфурт-на-Майне, 2011. – Режим доступа: <http://www.rusverlag.de/2011/06/16/12565/>. – Загл. с экрана.
2. Aberkennung des Doktorgrades [Elektronische Ressource] // Süddeutsche.de. – Textdaten. – München, 25.02.2011. – Art des Zugriffs: <http://www.sueddeutsche.de/karriere/aberkennung-des-dokortitels-guttenberg-und-der-rechtswidrige-verwaltungsakt-1.1064635-5>. – Titel vom Bildschirm.
3. Art des Zugriffs: <http://cip.law.ucla.edu/caselist.html>.
4. Art des Zugriffs: Universität Bayreuth, Medienmitteilung Nr. 037 / 2011, vom 23.02.2011.
5. AZ 7 BV 05.388, Bayerische Verwaltungsblätter, 2007. – S. 281–282.
6. Das Wissenschaftsplagiat: Vom Versagen eines Systems [Elektronische Ressource]. – Textdaten. – München, 2011. – Art des Zugriffs: www.wissenschaftsplagiat.de. – Titel vom Bildschirm.
7. *Englisch, P.* Meister des Plagiats oder Die Kunst der Abschriftstellerei / Paul Englisch. – Berlin-Karlshorst : Hannibal Verlag, 1933. – 85 S.
8. Frei wandern die Zitate durch die Welt [Elektronische Ressource]

// Frankfurter Allgemeine. – Textdaten. – [Deutschland], 14.04.2010. – Art des Zugriffs: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/rezensionen/sachbuch/volker-rieble-das-wissenschaftsplagiat-frei-wandern-die-zitate-durch-die-welt-1971807.html>. – Titel vom Bildschirm.

9. Gary Moores Welthit «Still got the Blues» war geklaut [Elektronische Ressource] // Spiegel online. – Textdaten. – [Deutschland], 03.12.2008. – Art des Zugriffs: <http://www.spiegel.de/kultur/musik/0,1518,594279,00.html>. – Titel vom Bildschirm.

10. *Gibaldi, J.* MLA Handbook for Writers of Research Papers / Joseph Gibaldi. – 6-th edition. – New York : Modern Language Association, 2003. – 361 p.

11. Guttenberg tritt zurück [Elektronische Ressource] // Zeit online. – Textdaten. – [Deutschland], 01.03.2011. – Art des Zugriffs: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2011-03/guttenberg-ruecktritt-doktorarbeit>. – Titel vom Bildschirm.

12. Guttenberg und die Plagiatsaffäre [Elektronische Ressource] // Süddeutsche.de. – Textdaten. – München, 25.02.2011. – Art des Zugriffs: <http://www.sueddeutsche.de/politik/guttenberg-und-die-plagiatsaffaere-das-ding-mit-fremden-federn-1.1065136-2>. – Titel vom Bildschirm.

13. Ich würde nicht gerade in einer Doktorarbeit plagiieren [Elektronische Ressource] // Legal Tribune online. – Textdaten. – [Deutschland], 16.02.2011. – Art des Zugriffs: <http://www.lto.de/recht/hintergruende/h/wissenschaftlicher-ideenklaue-ich-wuerde-nicht-gerade-in-einer-doktorarbeit-plagiieren/>. – Titel vom Bildschirm.

14. Plagiate auf dem Vormarsch [Elektronische Ressource] // Deutschlandradio. – Textdaten. – [Deutschland], 24.01.2008. – Art des Zugriffs: <http://www.dradio.de/dlf/sendungen/forschak/729521/>. – Titel vom Bildschirm.

15. Researchers peg Putin as a plagiarist over thesis [Electronic resource] // The Washington Times. – Text data. – [USA], 24.03.2006. – Mode of access: <http://www.washingtontimes.com/news/2006/mar/24/20060324-104106-9971r/>. – Title from the screen.

16. *Sattler, S.* Plagiate in Hausarbeiten / Sebastian Sattler. – Hamburg : Verlag Dr Kovac, 2007. – 295 S.

17. *Schickert, K.* Der Schutz literarischer Urheberschaft im Rom der klassischen Antike / Katharina Schickert. – Mohr Siebeck : Tübingen, 2005. – 164 S.

18. Urheberrechtsgesetz, Art. 67ff . § 106 deutsches [Elektronische Ressource] // Die Bundesbehörden der Schweizerischen Eidgenossenschaft. – Textdaten. – [Schweiz], 2011. – Art des Zugriffs: http://www.admin.ch/ch/d/sr/231_1/a67.html. – Titel vom Bildschirm.

19. VGH Baden-Württemberg vom 13.10.2008, 9S494/08: Plagiate in Dissertationen [Elektronische Ressource] // Landesrechtsprechung Baden-Württemberg. – Textdaten. – [Deutschland], 2008. – Art des Zugriffs: http://lrbw.juris.de/cgibin/laender_rechtsprechung/document.py?Gericht=bw&nr=10871. – Titel vom Bildschirm.

20. *Weber-Wulff, D.* Eine Professorin auf Plagiat-Jagd [Elektronische Ressource] / Debora Weber-Wulff // Spiegel online. – Textdaten. – [Deutschland], 6.11.2002. – Art des Zugriffs: <http://www.spiegel.de/unispiegel/studium/>

0,1518,221507,00.html/. – Titel vom Bildschirm.

M. B. Шефер

Емпірична педагогіка проти плагіат-скандалів та її вплив на суспільство

У статті розглянуто складові та генезис емпіричної педагогіки, найчастіші випадки плагіату та реакцію суспільства на це явище.

Ключові слова: емпірична педагогіка, плагіат в науці, мистецтві, освіті, політиці, дисертація, плагіат-санкції, позбавлення ступеня доктора наук.

M. W. Shefer

Empirical Pedagogics Against Plagiarism-Scandals and Its Influence on Society

The article deals with the components and genesis of the empirical pedagogics, frequent cases of plagiarism and society reaction to this phenomenon.

Key words: empirical pedagogics, plagiarism in science, art, education, politics, dissertation, plagiarism-sanctions, disqualification in science.

УДК 37.013.75:347.77

Schaefer Michael Werner,

Leader SEPIKE

(DHBW / Cooperative State University, Mannheim, Deutschland)

EMPIRISCHE PAEDAGOGIK CONTRA PLAGIATSAFFAEREN UND IHRE AUSWIRKUNGEN IN DER GESELLSCHAFT

Der folgende Artikel behandelt die immer haefiger auftretenden Faelle von Plagiarismus in wissenschaftlichen Arbeiten und deren Folgen in der Oeffentlichkeit an aktuellen Beispielen.

Key Words: *Plagiate in der Wissenschaft, Dissertation, Rueckgabe des Doktorgrades, Reputation der Wissenschaft, Plagiarismus insbesondere durch Politiker.*

Darstellung der Problematik. Die Bildungssysteme sowie die Wissenschaft in der modernen Welt werden immer haefiger in Plagiat-Skandale verwickelt. Das Fehlen von qualifizierten kritischen Analysen in der Forschung sowie die Darstellung der Ergebnisse in vielen Bereichen fuehrt zu einer «Stagnation» der Wissenschaft und der Hemmung des Fortschritts. Darueber hinaus werden Faelle schamlosen Kopierens bekannter Veroeffentlichungen aus fruerehen Untersuchungen zur alltaeglichen Angewohnheit. Deshalb ist die Suche nach effektiven Moeglichkeiten zur Loesung dieser Problematik unumgaenglich und wichtig für die Gewaehrleistung der

Wissenschaftlichen Reputation in der Weltoeffentlichkeit. Unserer Meinung nach, wird die Entwicklung von wirksamen Mechanismen zur «echten Wissenschaft» sowie die Suche nach angemessenen Loesungen eine Vielzahl von sozialen und wirtschaftlichen Problemen vereinfachen.

Das Deutsche Institut für Internationale Paedagogische Forschung (DIPF) ist eine wissenschaftliche Einrichtung, die Forschung und Praxis im Bildungsbereich durch wissenschaftliche Infrastruktur unterstuetzt und zugleich selbst Forschung betreibt. Zwei miteinander vernetzte Schwerpunkte bestimmen die Arbeit des Instituts: Bildungsinformation und Bildungsforschung. Das DIPF legt Formen und Inhalte für empirische Paedagogik und Studien in der Bundesrepublik fest.

Unter Empirischer Paedagogik oder Empirischer Erziehungswissenschaft versteht man eine Richtung innerhalb der wissenschaftlichen Paedagogik bzw. Erziehungswissenschaft. Angestrebt werden exakte Prognosen von Erziehungs- und Bildungsprozessen und wirksame Technologien ihrer Veraenderung. Paedagogische Theorien und Praktiken werden mittels analytischer und empirischer Methoden und anhand von wissenschaftstheoretischen Kriterien wie Objektivitaet, Validitaet und Reliabilitaet ueberprueft.

Ursprung und Entwicklung der empirischen Paedagogik sind in Deutschland vor 1945 zu finden. Ihre Anfaenge liegen im Wesentlichen in der stark an der Psychologie orientierten «experimentellen Paedagogik», die in der Zeit um die Jahrhundertwende entstand. Wesentliche Charakteristika dieser fruehen empirischen Forschung waren:

- Experimentelle Ueberprüfung von Hypothesen;
- Einsatz systematischer Beobachtungen;
- Statistische Auswertung des Festgestellten.

Die Zeit des Nationalsozialismus und des Zweiten Weltkriegs liess die Entwicklung stocken. Erst nach 1945 kam es wieder zu groesseren Anstrengungen, den Boden der Empirie fruchtbar zu machen. Ein zunehmend intensiver werdender Prozess der Verwissenschaftlichung liess die Zahl der empirischen Arbeiten seit Mitte der 50er Jahre aber stetig ansteigen und trieb die laengst schon ueberfaellige erfahrungswissenschaftliche Grundlegung der Paedagogik voran um eine rationale,

der wissenschaftlichen Analyse verpflichtete Forschungspraxis zu schaffen.

Von einer neuen empirischen Wende in der Erziehungswissenschaft wird wieder seit etwa 2000 gesprochen, diesmal beflügelt durch die grossen ländervergleichenden Bildungsanalysen wie PISA.

Der Zugang zu den Tatsachen Empirischer Verfahren und Werturteilsfreiheit erfolgt durch «Erklären» anstelle von «Sinn verstehen». Betrachtet werden nicht die der Erziehungswirklichkeit immanenten Sinnzusammenhänge, die es als «Gesamt» zu verstehen gilt, sondern einzelne Elemente der Realität, die möglichst umfassend erklärt werden sollen:

- Fragebögen und standardisierte Interviews;
- strukturierte Befragungen und Tests;
- Beobachtungsstudien (auch Tonband- und Videoaufzeichnungen);
- pädagogische Versuche oder Experimente;
- statistische Erhebungen (z. B. zur sozialen Herkunft von Schüler(inne)n);
- prognostische Berechnung (z. B. der Geburtenzahlen).

Ein Charakteristikum empirisch-analytischer Erziehungswissenschaft ist ihr Anspruch, eine werturteilsfreie Forschung zu betreiben. In der Konsequenz bedeutet das für dieses wissenschaftstheoretische Modell natürlich, dass auch die mit der Wahl von Zielen und Mitteln verknüpften Entscheidungen in der Praxis als ausserwissenschaftlich angesehen werden. In der empirischen Forschung der 80er und 90er Jahre, unter dem Siegeszug computergestützter Datenauswertung und –analysen, ist ein verstärktes Auftreten relativ junger, die Grenzen der klassischen Empirie sprengender Verfahren zu beobachten. Die Verbindung herkömmlicher Methoden und die Entwicklung neuer, teilweise quer zu ihnen liegenden Verfahren wurde als möglicher Ausweg aus der Enge der streng empirischen Forschung betrachtet. So gewann vor allem die sog. qualitative Forschung an Gewicht. Beispiele solcher qualitativer Verfahren zur Datenerhebung sind:

- teilnehmende (strukturierte oder unstrukturierte) Beobachtung;
- qualitative, insbesondere «narrative» Interviews und Tiefeninterviews;
- Analyse von Dokumenten aller Art (z. B. biographisches Material);

– Lebensweltanalyse (z. B. Interaktions- und Legitimationsmuster).

Aufgrund der zunehmend steigenden Erwartungen in der Gesellschaft (Ansehen, Prestige, Gehalt, Stellung, usw.) und der Vielfalt vorangegangener Arbeiten und empirischen Erhebungen, wird der Druck für Studenten, Doktoranten, wissenschaftlicher Mitarbeiter, Unternehmer und Politiker immer grösser und die Erhebung neuer Daten immer schwieriger und aufwendiger. Das Internet stellt in diesem Zusammenhang nicht immer eine zuverlässige und vertrauenswürdige Hilfestellung dar, da die Artikel, Berichte und Auswertungen oft bereits mehrmals kopiert und ohne Autor und Herkunft gekennzeichnet sind. Aus diesem Grunde steigt die Zahl der sogenannten Plagiate bedenklich an und erheben immer mehr Aufsehen und negatives Ansehen in unserer Gesellschaft und Wissenschaft im In- und Ausland.

Unter dem Begriff Plagiat (über frz. aus lat. *plagium*, «Menschenraub») versteht man die Vorlage fremden geistigen Eigentums bzw. eines fremden Werkes als eigenes Werk oder als Teil eines eigenen Werkes. Dies kann eine wortwörtliche Übernahme, eine Bearbeitung, oder auch die Darstellung von Ideen oder Argumente beziehen.

Der Dichter Martial, der vom Vortrag seiner Verse lebte, beschimpfte einen Dichterkollegen, der seine Gedichte faelschlich als die eigenen vortrug, als *plagiarus* (wörtlich: Menschenraeber, Sklavenhaendler) (Epigramme 1, 52). Der Begriff des Plagiats geht so auf eine der aeltesten bekannten Urheberrechtsverletzungen im Rom des ersten Jahrhunderts nach Christus zurueck.

Paul Englisch definierte [2] 1933 Plagiat als «...die aus freier Entschliessung eines Autors oder Kuenstlers betaetigte Entnahme eines nicht unbetraechtlichen Gedankeninhalts eines anderen fuer sein Werk in der Absicht, solche Zwanganleihe nach ihrer Herkunft durch entsprechende Umgestaltung zu verwischen und den Anschein eigenen Schaffens damit beim Leser oder Beschauer zu erwecken».

In den USA ist die Definition der Modern Language Association gebraeuchlich: «Plagiat umfasst unter anderem die Unterlassung von geeigneten Quellenhinweisen bei der Verwendung der Formulierungen oder Wortwahl eines anderen, der Zusammenfassung der Argumente von anderen oder die Darstellung von

Gedankengaengen anderer».

Nach § 2 Abs. 2 Urheberrechtsgesetz sind «persoenliche geistige Schoepfungen» geschuetzt (Dreier/Schulze, Urhebergesetz, 3. Aufl. 2008, § 2 Rdn. 16).

Der Bundesgerichtshof entschied 1960, dass bei einem Plagiat bewusstes Handeln vorliegen muesse. Das Oberlandesgericht Koeln urteilte 2002 jedoch, dass dem allgemeinen Sprachgebrauch zufolge jede Nachahmung einer fremden Leistung ein Plagiat sei. 2008 meinte der Bayerische Verwaltungsgerichtshof, dass Doktoranden die Regeln wissenschaftlichen Arbeitens kennen muessen. Damals hatte eine Frau behauptet, sie habe ihre Doktorarbeit nach «bestem Wissen und Gewissen» geschrieben. Der Verwaltungsgerichtshof Baden-Wuerttemberg hat wiederholt geurteilt, dass das Weglassen von Quellenangaben eine Taauschung sei und zur Entziehung des Doktorgrades berechtige. Solche Urteile, so die Sueddeutsche Zeitung im Februar 2011, seien vom Bundesverwaltungsgericht und vom Bundesverfassungsgericht bestaetigt worden.

Ein Plagiat kann gegen Pruefungsordnungen, Arbeitvertraege oder Universitaetsrecht im Sinne von Taauschung verstossen. Zwischen rechtswidrigen Uebernahmen fremder Leistungen und der legitimen Uebernahme freier oder frei gewordener Ideen gibt es eine Grauzone, wo ein Plagiat zwar als legal, nicht aber als legitim gilt.

Im Jahr 2002 erregte eine Artikelserie des Spiegels ueber eine weit verbreitete «Plagiat-Kultur» an deutschen Hochschulen einiges Aufsehen. Die Autorin Debora Weber-Wulff, Fachhochschul-Professorin für Medieninformatik in Berlin, stellt vor allem heraus, wie gering das Unrechtsbewusstsein bei deutschen Studenten und Dozenten ausgepraegt ist. Was in Deutschland bestenfalls als Kavaliersdelikt angesehen werde, koenne in amerikanischen Hochschulen zur Exmatrikulation fuehren. Weber-Wulff hat auch eine Anleitung zur Aufdeckung von Plagiaten verfasst.

2006 befragte Sebastian Sattler für seine Soziologie-Magisterarbeit 226 Soziologie-Studenten zum Thema Plagiate in Universitaets-Hausarbeiten. Er testete Arbeiten von 159 Studierenden und fand in 19,5 % der Arbeiten Plagiate. In einem

weiteren Fragebogen-gestuetzten Teil der Studie wurde festgestellt, dass etwa jeder Fuenfte bereits im Studium plagiiert hat und etwas mehr als jeder Zweite in der Schule. In der Arbeit wird gezeigt, dass Plagiate unter anderem durch fehlende Faehigkeiten wissenschaftlichen Arbeitens verursacht werden. Sie sind auch dann wahrscheinlicher, wenn Studierende keine internalisierte Moral besitzen – sich also bei der Anfertigung eines Plagiates nicht «schaemen» wuerden. Die Uebernahme wird nicht kenntlich gemacht, d.h., es gibt keine Quellenangabe bzw. Anfuhrungsstriche bei woertlicher Uebernahme. Folglich erscheinen die Uebernahmen als eigene Arbeit. Von einem Plagiat soll dann gesprochen werden, wenn bereits ein fremder Gedanke oder ein Zitat nicht kenntlich gemacht wird (Sattler 2007: Seite 35).

Eine weitere, auf eine Datenbankauswertung des Medline-Verzeichnisses des amerikanischen Nationalen Gesundheitsinstitutes NIH gestuetzte Untersuchung kam 2008 zu dem Ergebnis, dass die Haeufigkeit von Plagiaten steige.

Nicht nur Studierende plagiiieren. Auch Dozenten bedienen sich gelegentlich aus Arbeiten ihrer Studenten oder Mitarbeiter. Da der eigentliche Autor oft in einem Abhaengigkeitsverhaeltnis steht, ist Widerstand dagegen selten. Eine besonders perfide Methode des Plagiats ist es, im Rahmen des Peer reviews eine zur Veroeffentlichung vorgesehene Arbeit abzulehnen oder wenigstens deren Annahme zu verzoegern, deren Ergebnisse aber fuer eigene Arbeiten zu nutzen.

Bei der Ahndung entdeckter plagiiierter Arbeiten gibt es je nach (Hoch-) Schule und Schwere des Vergehens grosse Unterschiede. In den USA existieren relativ haeufig sogenannte Honor Boards. Diesen obliegt es, die konkrete Bewertung und Bestrafung bis hin zu einer moeglichen Exmatrikulation vorzunehmen.

In Baden-Wuerttemberg wurde das Landeshochschulgesetz im Zuge des Zweiten Gesetzes zur Umsetzung der Foederalismusreform im Hochschulbereich derart verschaerft, dass ab Maerz 2009 das Anfertigen eines Plagiates in wissenschaftlichen Arbeiten als Exmatrikulationsgrund gilt.

Der Begriff des Plagiats ist zunaechst bloss literarischer oder literaturwissenschaftlicher Natur; es geht um die Feststellung von

Uebereinstimmungen. Innerhalb von konkreten Rechtsordnungen koennen mit einem Plagiat allerdings auch Rechtsfolgen verbunden sein. Moeglicherweise verstoesst ein Plagiator gegen: das Urheberrecht; weitere Strafrechtsnormen (Z. B. Betrug); einen Arbeits-, Honorar- oder Geschaeftsvertrag; die Bestimmungen einer Pruefungsinstanz. Das Plagiat fuehrt je nach Regelung zu einer schlechten Note, zu einer Ruege oder auch zum Ausschluss von einer Pruefung. Auch eine Aberkennung des akademischen Grades ist moeglich.

Als «Taeuschung ueber die Eigenstaendigkeit der erbrachten wissenschaftlichen Leistung» bewertete der Verwaltungsgerichtshof (VGH) Baden-Wuerttemberg mit Beschluss vom 13. Oktober 2008 (Aktenzeichen: 9 S 494/08) «die nicht gekennzeichnete Uebernahme kompletter Passagen aus dem Werk eines anderen Autors in einer Dissertation», sofern sie «planmaeßig und nicht nur vereinzelt» erfolge. Eine solche planmaeßige Uebernahme fremden Gedankenguts ergebe sich bereits daraus, «dass sich die Plagiate an mehreren Stellen der Dissertation auffinden lassen und verschiedene Fremdautoren betreffen». Dies koenne die Hochschule «zur Entziehung des verliehenen Doktorgrades» berechtigen.

Der 7. Senat des Bayerischen Verwaltungsgerichtshofes urteilte am 4. April 2006, dass die Ruecknahme einer Promotion auf Artikel 48 des Bayerischen Verwaltungsverfahrensgesetzes gestuetzt werden kann. Im zugrundeliegenden Fall war bei einer Dissertation an der Universitaet Regensburg nachtraeglich aufgefallen, dass 35 Seiten aus 16 verschiedenen Fremdwerken woertlich uebernommen wurden, davon etwa acht Seiten ohne jeden Beleg. Die Juristische Fakultaet hatte die Verleihung des akademischen Grades daraufhin zurueckgenommen.

Produktplagiate: Die Frankfurter Messe prueft, ob Aussteller Plagiate bzw. Produktaeuschungen vertreiben. Seit 2006 gibt es dort die weltweit einzige konzertierte Aktion und waehrend der Messen einen Informationsstand, auf dem zustaeundige Behoerden wie Zoll und Patentamt informieren. Sie helfen Betroffenen bei der Durchsetzung ihrer Rechte, z.B. mittels einstweiliger Verfuegungen. Der Zoll hat geheime Herstellerinformationen solcher Details in Datenbanken, um Original und Faelschung sicher unterscheiden zu koennen.

Plagiate in der Literatur: Das vom US-amerikanischen Religionsstifter Joseph Smith herausgebrachte Buch Mormon enthaelt neben einer nahezu woertlichen Uebernahme einiger Kapitel des Matthaesevangeliums auch zahlreiche weitere von Evangelien und alttestamentlichen Buechern uebernommene Textpassagen.

Bertolt Brecht verwendete in der Dreigroschenoper Verse von François Villon in der von Karl Anton Klammer ins Deutsche uebertragenen Fassung. Dieser Sachverhalt wurde von Alfred Kerr aufgedeckt. Brecht schrieb aus diesem Grunde zur Neuauflage seines Buches ein Sonett, das diesen Sachverhalt thematisierte.

Plagiate in der Musik: Wegen der Vielfalt der Werke und der meist nicht notierten Musik kommen Plagiate im Genre der Pop-Musik haeufig vor. Dabei wird die Schwelle zum Plagiat international ueberschritten, wenn vier oder fuenf aufeinander folgende Takte eines bereits urheberrechtlich geschuetzten Werkes in einem «neuen» Werk zu finden sind, z. B.: «Hello, I Love You, Popsong, Plagiator: Doors, Original: All Day And All Of The Night von den Kinks; Passionsmusik (heute verschollen), Barock, Plagiator: Wilhelm Friedemann Bach, Original von Johann Sebastian Bach; Love is a wonderful thing, Popsong, Plagiator: Michael Bolton (April 1991), Original aus Februar 1964 von den Isley Brothers».

Plagiate in der Wissenschaft: Der russische Ministerpraesident Putin soll große Teile seiner Dissertation nahezu woertlich aus dem 1978 erschienenen Buch «Strategic Planning and Policy» (von William R. King und David I. Cleland, Professoren an der Universitaet Pittsburgh) abgeschrieben haben, wobei er dieses Buch immerhin im Literaturverzeichnis nannte.

Der damalige Bundesverteidigungsminister Karl-Theodor zu Guttenberg wurde im Februar 2011 nach Hinweisen des Bremer Juraprofessors Andreas Fischer-Lescano beschuldigt, grosse Teile seiner Dissertation aus diversen fremden Texten ohne Nennung der Quelle abgeschrieben zu haben. Am 23. Februar 2011 wurde ihm von der Universitaet Bayreuth der Doktorgrad aberkannt. Schliesslich wurde der oeffentliche Druck so hoch, dass er von allen politischen Aemtern zurueck trat.

Am 11. Mai 2011 trat die EU-Politikerin Silvana Koch-Mehrin von ihren

politischen Aemtern in der FDP zurueck. Am gleichen Tag gab die Uni Konstanz bekannt, dass der Tochter Edmund Stoibers, Veronica Sass, der Doktorgrad aberkannt wurde.

Volker Rieble, Rechtsprofessor in Muenchen, veroeffentlichte im Fruehjahr 2010 [22] ein Buch mit dem Titel «Das Wissenschaftsplagiat – Vom Versagen eines Systems». Das Buch deckt im ersten Teil eine ganze Serie von Plagiaten auf und praesentiert einen kriminellen Serienplagiator. Im zweiten Teil untersucht der Autor moegliche Sanktions- und Abwehrmoeglichkeiten sowie das institutionelle Versagen des Wissenschaftsbetriebes. Fuer die effektivste Plagiatwehr haelt er die oeffentliche Diskussion, weil nur dies den Plagiator ernstlich bedroht. Rieble betont in diesem Zusammenhang folgende Aspekte: «Plagiate passieren meist, wenn die Doktoranden kurz vor dem Beruf stehen und in Zeitnot kommen. Dann werden sie undiszipliniert und neigen zum Abschreiben. Aber die meisten Plagiatoeren sind keine Uebeltaeter, sondern arme Wuerstchen».

Aus diesen Gruenden werden immer haeufiger sogenannte Plagiatsfallen in literarischen Werken bewusst eingebaut. Eine Plagiatsfalle ist ein an unverfaenglicher Stelle in Datenbestaenden absichtlich eingebauter harmloser Fehler. Plagiatsfallen in Lexika oder Woerterbuechern sind eine klassische Methode zur Aufdeckung von Plagiaten. Sie ermoeglichen als schnell auffindbare Uebernahme-Indikatoren die Ueberpruefung spaeter erscheinender konkurrierender Publikationen.

«Betrueeger sind auffallend oft Politiker». Fuer Hamburgs Uni-Praesident Dieter Lenzen beschaedigen Plagiatoeren das Ansehen der Wissenschaft. Auffaellig sei der Zusammenhang zum Politiker-Beruf. Dieter Lenzen macht sich derzeit Sorgen um den Ruf des Dokortitels. In einem Interview zwischen Herrn Lenzen und der «Welt Online», einer Sparte der Sueddeutschen Zeitung vom 09. Juni 2011, wurde diese Thematik diskutiert und in einer Pressemitteilung veroeffentlicht.

Unter anderem aeusserte Herr Lenzen: «Wer promoviert und nachts gut schlaeft, arbeitet nicht richtig. Anspannung gehoert dazu, weil man sicher sein moechte, dass das, was man herausgefunden hat, auch tatsaechlich promotionswuerdig ist. Die Grenze ist klar: Eine Doktorarbeit ist eine Arbeit, in der

ein neuer Beitrag zu dem bisherigen Stand der Wissenschaft geleistet wird; von einer Person, die fuer diese Arbeit gerade steht. Dabei verweist man auf einen anderen Autor, der schon den Gedanken A gehabt hat, dem man nun den Gedanken B hinzufuegt. Dadurch weiss man, was der Stand der Dinge ist, bezieht sich darauf und ordnet dies selbstaendig ein. Das blosses Uebernehmen von fremden Gedanken, vielleicht noch ohne Kennzeichnung, ist unzuessaessig. Es muss etwas Neues sein, sonst ist es keine wissenschaftliche Arbeit».

Auf die Frage, wie man Plagiate erkennt, welche Hintergruende und Auswirkungen diese auf Wissenschaft und Gesellschaft haben, erklarte Herr Dieter Lenzen: «Die Bewerter merken z.B., dass da etwas nicht stimmt, dass sie etwas schon einmal woanders gelesen haben. Oder eine Plagiatssoftware erkennt Verdachtsfaelle. Haeufig fliegen Plagiatoren aber auf, wenn ein Wissenschaftler erkennt: Da hat jemand bei mir abgeschrieben. Aber es ist schon auffaellig, dass diese Betruieger so haeufig Politiker werden. Oder umgekehrt, dass sich unter Politikern eine auffaellige Zahl von Plagiatoren befindet. Viel wichtiger ist jedoch: Diese Menschen, egal, was aus ihnen geworden ist, beschaedigen das Ansehen der Wissenschaft in Deutschland».

Im weiteren Verlauf wurde die Wichtigkeit der Wissenschaft fuer die Zukunft Deutschlands eroertert, Herr Lenzen aeusserte, dass die Basis fuer Entwicklung die Innovation sei, diese dann aber real sein sollte. Dies bedeute: «dass in der Wissenschaft nur wirklich neue Erkenntnisse positiv bewertet werden duerfen. In einem Land, das stark auf intellektuelle Ergebnisse angewiesen ist wie Deutschland, ist dies besonders gravierend. Wir muessen darauf achten, dass durch die aktuellen ueblen Faelle nicht auf den Stand der Wissenschaft als ganzer schlussgefolgert werden kann. Wenn es Zweifel an einer wissenschaftlichen Arbeit gibt, dann muss die Politik entschieden dafuer eintreten, dass eventuelle Maengel abgestellt werden. Ein Politiker sollte eindeutig sein Mandat in diesem Falle abgeben».

Auf die Frage, ob es zu viele Doktoranden gibt und welche Schuld die Hochschulen an diesen Faellen tragen, zitierte die Welt Online Herrn Lenzen wie folgt: «In Ziel- und Leistungsvereinbarungen mit Professoren wird meist vereinbart, dass im

Zeitraum von fuenf Jahren pro Jahr zwei bis drei Promotionen betreut werden. Die schwierigen Zonen sind die Faecher, wo sich die Absolventen von den Promotionen einen Vorteil im Beruf erhoffen koennen. Das ist etwa in der Betriebswirtschaftslehre der Fall, in der Jurisprudenz, in der Medizin, weil der Doktor gewissermaßen dazugehoeren mag. Es sind also wenige Faecher von 250, auf die wir die ganze Zeit schauen. Es ist bei diesen Dissertationen aber klar, dass hier ein Abgrund von Versagen vorliegt: bei der Betreuung und bei der Bewertung oder der sogenannten Gefaelligkeitsbegutachtung. Ein Professor, der eine schlechte Arbeit so gut bewertet, wie wir es im Fall Guttenberg gesehen haben, ist eigentlich eine wissenschaftliche Unperson geworden.. Insofern ist die aktuelle Oeffentlichkeit voellig angemessen. Es muss ein hohes Risiko fuer einen Wissenschaftler sein, eine schlechte Arbeit durchgehen zu lassen».

Zusammenfassung. Wir moechten darauf hinweisen, dass dieser Artikel lediglich einen Auszug der recht komplexen Thematik darstellt. Insbesondere die Diskussion, welche Massnahmen und Moeglichkeiten zur Aufdeckung von Plagiaten effizient eingesetzt werden koennen, kann hier aufgrund der kuerze ncht ausfuehrlich eroertert werden. Ein Punkt sei hier jedoch besonders hervorgehoben, im Zeitalter von «Google» und Internet ist eine Begrenzung und Kontrolle von Plagiaten ohne die Mithilfe der Wissenschaft sowie des Journalismus nicht moeglich. Deshalb ist es besonders wichtig, dass Dissertationen und wissenschaftliche Arbeiten mindestens im sogenannten Vier-Augen-Prinzip geprueft werden. Das Anprangern von Plagiaten und Plagiatoren in der Oeffentlichkeit mag umstritten sein, solange aber rechtliche Grundlagen, insbesondere im internationalen Umfeld und in der Verwendung des Internets fehlen, kann dies ein sehr effektive Mittel gegen Plagiarismus darstellen, insbesondere fuer Personen, die in der Oeffentlichkeit stehen.

Im folgenden eine Tabelle 1 der aktuellen Plagiatsaffaeren.

Aktuelle Plagiatsaffaeren *

Jahr	Person	Ausloeser der Affaere
2006	Wladimir Putin	Dissertation
2007	Johannes Hahn	Dissertation
2008	Andreas Kasper	Dissertation
2009	Anette Seelinger	Dissertation
2010	Helene Hegemann	Roman Axolotl Roadkill
2011	Bernd Althusmann	Dissertation
2011	Hans-Hermann Dickhuth	Habilitationsschrift
2011	Bijan Djir-Sarai	Dissertation
2011	Saif al-Islam al-Gaddafi	Dissertation
2011	Karl-Theodor zu Guttenberg	Dissertation
2011	Silvana Koch-Mehrin	Dissertation
2011	Margarita Mathiopoulos	Dissertation
2011	Veronica Sass	Dissertation

* Quelle: Wikipedia.de (Letzte Aenderung dieser Seite am 16. Juli 2011, 15:55 Uhr).

УДК 02:342.732

*А. М. Цапенко,
зам. директора ФГНУ «НПБ им. К. Д. Ушинского» РАО,
г. Москва*

ЭЛЕКТРОННЫЕ РЕСУРСЫ И СВОБОДНЫЙ ДОСТУП К ИНФОРМАЦИИ

В статье рассматриваются коллизии взаимодействия авторско-правового законодательства и фундаментальных прав человека на свободный доступ к информации в личных, научных или образовательных целях в отношении цифрового контента.

***Ключевые слова:** авторское право, права человека, информация, электронный ресурс, научная библиотека, цифровой контент.*

Постановка проблемы. В настоящее время все более актуальной становится задача четкого разделения фигур злостного «пирата», паразитирующего на чужой интеллектуальной собственности, и добросовестного пользователя, желающего безвозмездно ознакомиться с произведением, охраняемым законодательством об авторском праве, в личных, гуманитарных или исследовательских, целях. Для функционирования

современных библиотек и библиотечного сообщества в целом эта проблема становится одной из ключевых. При этом часто «клеймо» пирата несправедливо ставится на вполне добропорядочных и законопослушных людей. Как подчеркивает в своей работе П. Ойлиер: «... некоторые пираты – это просто люди, желающие прочитать книгу, которая не издана в их стране в нужном формате» [4]. По отдельным оценкам, сегодня в США возможные потери от пиратского скачивания составляют примерно 10 % от общего объема сумм, вырученных от продажи книг. Однако многие специалисты не согласны с такими данными, считая, что квази-пиратское скачивание часто имеет целью только первичное личное ознакомление с книгой, которое в дальнейшем приводит к совершенно легитимной её покупке. В настоящее время начинает все более превалировать мнение, что предварительное скачивание не причиняет такого вреда авторам, каким оно кажется при первоначальных приблизительных подсчетах. В качестве положительного ответа на этот вопрос можно привести поступок бразильского писателя Пауло Коэльо, открывшего на портале «BitTorrent» собственный блог «Pirate Coelho», в котором даются ссылки на сайты для безвозмездного скачивания его книг в цифровом формате, так как, по мнению П. Коэльо, это только стимулирует продажи его книг в «бумажном» формате.

Основная часть. Многие исследователи означенной проблемы считают, что ответ на вопрос «могут ли пираты способствовать продаже книг?» может быть получен, если подробнее разобраться в проблеме идентификации «пиратов», так как на самом деле многие из них являются просто энтузиастами чтения, желающими поделиться информацией о книге с друзьями. Таким образом, они только обеспечивают книге дополнительную известность и рекламу, стимулируя тем самым её легитимную продажу.

Логично предположить, что как самим правообладателям, так и представителям законодательных и правоохранительных систем в первую очередь следует обратить внимание на четкую дифференциацию таких любителей литературы, использующих скачивание в личных целях, от по-

настоящему пиратских сайтов, извлекающих экономическую выгоду от незаконной публикации и распространения книг в коммерческом масштабе.

Хорошо известно, что современная западная правовая доктрина, выраженная в национальных законодательствах всех развитых стран мира и в международных нормах о правах человека, предусматривает право на доступ всех граждан к информации и право каждого на свободу самовыражения, а также право на участие в культурной жизни общества, свободный доступ к созерцанию предметов искусства, архитектуры и к использованию результатов научно-технического прогресса. Но одновременно при этом законодательство всех современных развитых стран требует обеспечения права автора произведения на защиту своего имени и имущественных прав, то есть как моральных, так и материальных интересов, связанных с созданным им произведением. Таким образом, на практике эти два вида фундаментальных прав вступают в противоречие друг с другом, так как неограниченный доступ к информации препятствует соблюдению авторских прав, и наоборот. Это хорошо осознается специалистами в области права. Как, например, пишет П. Акистер: «возникает необходимость соблюдения баланса интересов общества и авторов» [3].

В какой-то исторический момент развития современной западной цивилизации были выработаны специальные механизмы для соблюдения вышеописанного баланса интересов в законодательстве всех развитых стран. Это, во-первых, *установление границ авторских прав* и, во-вторых, *наличие изъятий из авторских прав*.

Первый случай выражается в том, что устанавливаются определенные ограничения авторско-правовой системы и системы патентной охраны, предоставляемой государством. Именно поэтому, в соответствии с этими ограничениями, авторско-правовой или патентно-правовой охране подлежит только выражение идей (именно сами тексты) или техническое описание устройства или способа производства и т. п., но не сами идеи как таковые. При этом, в соответствии с требованиями законодательства, в описаниях идей или

технических устройств должна присутствовать их оригинальность и неочевидность, что может являться только результатом серьезного интеллектуального труда. Также законодательно ограничиваются сроки предоставляемой правовой охраны и т. п.

Что касается изъятия из авторских прав, в некоторых, специально оговоренных случаях, в особенности касающихся деятельности библиотек и учебных заведений, работы, охраняемые авторским правом, могут в соответствии с законом использоваться без разрешения автора и даже в некоторых случаях без выплаты ему компенсации.

До недавнего времени такая правовая схема достаточно эффективно обеспечивала упомянутый баланс интересов. Она давала возможность свободного использования идей и концепций, неоригинальных работ, а также охраняемых работ после того, как они становились общественным достоянием и поступали в общественное пользование.

Однако, с появлением и бурным развитием цифровых технологий этот сложившийся баланс был нарушен, так как хранить, воспроизводить, модифицировать, микшировать, передавать, размещать и находить информацию в Интернете с разрешения или без разрешения владельца авторских прав стало чрезвычайно легко. В ответ на эти вызовы законодатели начали усиливать авторско-правовую защиту интеллектуальных прав авторов в ущерб правам граждан на свободный доступ к информации.

Представляется, что такое нарушение баланса интересов является серьезной ошибкой с далеко идущими последствиями. Зачастую оно ставит под сомнение не только существование многих гражданских прав, но и может в перспективе привести к исчезновению, или, по крайней мере, к существенной деформации одного из основополагающих культурных институтов современной цивилизации – библиотеки. «Хорошо известно, что в культурно-цивилизационной парадигме современного общества складывается тренд, когда под предлогом защиты авторских прав баланс интересов между авторами и читателями их произведений стал резко нарушаться в пользу авторских прав.

Это, по сути, делает невозможным бесплатное обслуживание читателей библиотек, фонд которых формируется цифровым контентом, защищенным законодательством об авторском праве, что в свою очередь нарушает фундаментальный принцип организации библиотеки как социального института, формировавшегося на протяжении веков» [1, с. 158]. В дальнейшем это может оказать негативное влияние и на саму систему современного образования в целом, если учесть, что «...становление библиотек как социального института происходило задолго до наступления эпохи авторского права, ...именно как своего рода центров научно-педагогической и теологической информации – при монастырях, что в дальнейшем способствовало тому, что именно библиотеки явились тем фундаментом, на основе которого стали развиваться современные университеты, а значит и современное образование» [2, с. 58].

По нашему мнению, сохранение баланса интересов при осуществлении авторских прав в цифровой среде не должно приводить к устранению установленных и испытанных ранее в течение десятилетий принципов. Представляется при этом, что возникшие противоречия, вызванные стремительным развитием цифровых технологий, могут быть разрешены без переоценки и переосмысления установившихся ранее фундаментальных основ системы авторского права, а лишь только путем внимательного рассмотрения точек пересечения интересов правообладателей и конечных добросовестных пользователей, и учета законных фундаментальных прав этих пользователей на свободное использование произведений в личных, научных или образовательных целях. То есть, они могут быть разрешены посредством внесения взвешенных и разработанных законодательных инициатив в нормы современного авторско-правового законодательства и написания хорошо продуманных подзаконных правоприменительных актов с сохранением ранее установленных границ, ограничивающих авторское право, с четким и ясным прописанием законосообразных изъятий из соответствующих авторско-правовых норм.

Выводы. В заключение следует резюмировать, что современные мировые тенденции требуют от гражданского общества и законодателей не отставания «любой ценой» интересов правообладателей цифрового контента путем защиты их произведений от копирования как юридическими, так и различными техническими средствами, а именно поиска взвешенного подхода к нахождению баланса интересов правообладателей этого контента и прав граждан на свободный доступ к содержанию этого контента. Задача состоит в том, чтобы найти и законодательно закрепить этот баланс интересов создателей и потребителей информации, и добиться того, чтобы как юридическая, так и техническая защита информационного контента не мешала добросовестному пользователю знакомиться с произведениями, выраженными в цифровом формате, в личных или научных целях, когда у такого пользователя нет цели получения материальной выгоды. По сути, само общество должно быть заинтересовано в том, чтобы пользователь мог получать доступ к таким произведениям без излишних трудностей, которые, например, могут возникать при дешифровки защищенного какими-то специальными техническими средствами содержания. Иными словами, борьба за легитимность использования произведений литературы, науки и искусства, выраженных в цифровой форме, не должна препятствовать их свободному обмену, распространению и обороту в личных, научных или учебных целях, и не снижать тем самым их вклада в общий прогресс человеческой цивилизации.

Литература

1. *Цапенко, А. М.* Будущее научных библиотек в свете юридических коллизий авторских прав и прав человека / А. М. Цапенко // Проблемы современного образования. – 2012. – № 2. – С. 158. – Сведения доступны также из Интернета: <http://www.pmedu.ru>.

2. *Цапенко, А. М.* Из истории научной педагогической библиотеки им. К. Д. Ушинского в информационном обеспечении отечественной педагогической науки (на основе архивных документов периода 1925–1970-х годов) / А. М. Цапенко // Проблемы современного образования. – 2012. – № 3. – С. 58. – Сведения доступны также из Интернета: <http://www.pmedu.ru>.

3. *Akester, P.* The new challenges of striking the right balance between copyright protection and access to knowledge, information and culture / P. Akester // E.I.P.R. – 2010. – V. 32. – № 8. – P. 372–381.

4. Oilier, P. The future of digital books / P. Oilier // МІР. – 2011. – № 208. – Р. 34–39.

А. М. Цапенко

Електронні ресурси і вільний доступ до інформації

У статті розглянуто суперечності у взаємодії авторсько-правового законодавства та фундаментальних прав людини на вільний доступ до інформації з особистою, науковою чи освітньою метою стосовно цифрового контенту.

Ключові слова: авторське право, права людини, інформація, цифровий контент, наукова бібліотека.

А. М. Tsapenko

Electronic Resources and Free Access to Information

In the article collisions of interaction of the author's rights legislation and fundamental human rights on an easy approach to the information for personal, scientific or educational purposes concerning a digital content are considered.

Keywords: author's rights legislation, human rights, information, digital content, scientific library.

УДК 02:004.056

К. О. Шарамет,

зав. сектору наукової бібліотеки

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕКАХ

У статті розглянуто передові погляди вчених на захист інформації в бібліотеках. Висвітлено мету захисту інформації в бібліотеках, охарактеризовано труднощі, які виникають при захисті інформації та проаналізовано законодавчу базу цього питання.

Ключові слова: *бібліотека, захист інформації, електронний ресурс, інформаційна безпека.*

Постановка проблеми. Сучасна бібліотека, реалізуючи концепцію інформаційного суспільства, тобто зберігаючи, обробляючи, поширюючи інформацію на традиційних й електронних носіях, займає ключову позицію серед постачальників інформаційних послуг. З огляду на неухильне зростання обсягів різноманітної інформації й розширення кола її споживачів, перед бібліотекою постає завдання не тільки забезпечувати постійне, довгострокове зберігання інформації, але й контролювати її вірогідність, забезпечувати захист від несанкціонованого доступу, модифікації, втрати й копіювання відповідно до

державного й світового законодавства, а також гарантувати дотримання прав авторів інформації.

Мета статті – вивчити та проаналізувати передовий вітчизняний досвід щодо захисту інформації, дослідити законодавчу базу та охарактеризувати проблеми, які виникають при захисті інформації у бібліотеках.

Аналіз наукових досліджень. У зв'язку з інтенсивним розвитком глобальної системи передачі даних, Інтернет-орієнтованих інформаційних систем та електронних бібліотек, а також автоматизацією основних бібліотечних технологічних процесів проблема формування інформаційної безпеки в умовах сучасної бібліотеки стає особливо актуальною. Питання захисту інформації не є зовсім новим. Про це говорить велика кількість публікацій. В. К. Ключев у праці «Правовая основа деятельности библиотеки» розглянув питання щодо правового регулювання бібліотечно-інформаційної діяльності, виокремив основні аспекти правовідносин в умовах сучасної бібліотеки, проаналізував законодавчу базу та акцентував увагу на внутрішньобібліотечній нормативно-правовій документації [6]. О. Ф. Бойкова у статті «Электронные документы в библиотеках: проблемы авторского права» висвітлила безпосередньо законодавчий аспект захисту інформації в бібліотеках [3]. О. А. Вікулін вивчав потребу збереження рівноваги між дотриманням прав авторів і задоволенням потреб суспільства в забезпеченні доступу до інформації [4]. Така багатоаспектність проблеми захисту інформації свідчить про її складність, зумовлену різноманітністю сучасних інформаційних систем, а також про необхідність комплексного підходу щодо захисту інформації, використання відповідних правових, організаційних і програмно-технічних важелів.

Основна частина. Основною метою захисту інформації є забезпечення її цілісності вірогідності, доступності й конфіденційності. Однак бібліотека як відкрита й динамічна система має певні відмінності від установ інших сфер діяльності. Найбільш важливим для бібліотечно-інформаційних закладів є завдання забезпечення цілісності, вірогідності й доступності інформації,

одночасно пріоритетним є захист конфіденційності інформації. Тому певну особливість повинна мати й організація системи захисту інформації в бібліотечній сфері. Під системою захисту інформації розуміється організована сукупність спеціальних підрозділів, напрямів, засобів, методів і заходів, які забезпечують захист інформації від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Проблеми організації інформаційної безпеки бібліотеки знайшли відображення в публікаціях таких відомих російських бібліотекознавців, як Л. Альошина, який розкрив напрями й засоби забезпечення інформаційної безпеки як одного з аспектів безпеки бібліотеки; Ю. Столяров, у публікаціях якого досліджено проблеми інформаційної безпеки бібліотечного фонду й заходів щодо збереження різноманітних носіїв інформації; О. Жабко та І. Купріянова, які визначили основні напрями й перспективу надання інформаційних ресурсів бібліотеки та їх захисту. Але, на думку автора, організація комплексної системи захисту інформації в бібліотеці має потребу в більш ґрунтовному дослідженні.

Відповідно до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [8], комплексна система захисту інформації визначається як взаємозалежна сукупність організаційних й інженерно-технічних заходів, засобів і методів захисту інформації. Тому одним із найважливіших завдань забезпечення комплексного захисту інформації в бібліотеці є саме організація заходів щодо захисту інформаційних масивів. У зв'язку з цим доцільно докладніше розглянути коло проблем, які потребують вирішення при формуванні системи захисту інформації в бібліотечно-інформаційних установах.

По-перше, як уже зазначалася вище, проблемним моментом є недостатній рівень вивчення організаційного аспекту захисту інформації в бібліотечно-інформаційних системах, а також відсутність розробок і пропозицій у цій предметній сфері. Як наслідок, формування інформаційної безпеки у вітчизняній бібліотеці має несистематичний, фрагментарний характер. Таким чином, необхідним є розроблення рекомендацій, інструкцій та методичних

порад, які зможуть допомогти бібліотеці у формуванні власної концепції інформаційної безпеки, що, у свою чергу, повинно забезпечити комплексність захисту інформаційних ресурсів.

По-друге, важливою проблемою є організація роботи з персоналом бібліотечної установи. В основі системи інформаційної безпеки лежить людський фактор, що передбачає дотримання персоналом правил захисту інформації. У вирішенні питання інформаційної безпеки важливу роль відіграє вибір ефективних методів роботи зі співробітниками книгозбірні. Серед них: 1) установлення певного порядку прийому на роботу; 2) визначення підрозділів або осіб, відповідальних за захист та збереження інформаційних ресурсів бібліотеки й формування інформаційної безпеки, а також чітке розмежування відповідальності й фронту роботи серед інших працівників установи; 3) організація навчання кадрів бібліотеки основам інформаційної безпеки, методам і засобам захисту інформації в автоматизованих бібліотечно-інформаційних системах; 4) забезпечення комфортних умов праці й відпочинку для співробітників бібліотеки, незадоволеність роботою яких може перетворитися на потенційну загрозу інформаційним ресурсам книгозбірні тощо. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є підготовка висококваліфікованих кадрів вищими навчальними закладами України. Наприклад, для студентів спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство й бібліографія» викладається курс «Захист інформації й інформаційної продукції», що розкриває основи забезпечення інформаційної безпеки та особливості формування інформаційної безпеки і захисту інформації в бібліотечно-інформаційних установах.

По-третє, організація комплексної системи захисту інформації передбачає безперервність і систематичність дій. Як відомо, інформація не може існувати без певного носія, тому одним із завдань захисту інформації є захист її носія. За сучасних умов існує тенденція постійного вдосконалення носіїв інформації й досить швидкого розвитку інформаційної технології, що має потребу в періодичному відновленні програмно-технічних засобів. Це, у свою чергу,

вимагає значних фінансових витрат. Таким чином, вирішальною стає фінансова проблема. До того ж слід враховувати, що витрати на захист інформації не повинні перебільшувати вартість самої інформації.

Четвертою є проблема організації обслуговування користувачів бібліотеки за допомогою нових інформаційних технологій, що має кілька аспектів:

– розмежування доступу користувачів до електронних документів із метою запобігання модифікації й втрати інформації. Несанкціонований доступ користувачів до бази даних службового призначення або випадкова модифікація, знищення документів і бази даних становлять загрозу цілісності й доступності інформації в автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі. Захист від такого виду загрози забезпечується адміністративним шляхом, установленням системи паролів, спеціальними програмно-технічними засобами. Частково така проблема в бібліотеці вирішується також за допомогою консультантів, які допомагають користувачам у роботі з електронними ресурсами. Важливим є розроблення типових правил, згідно з якими має надаватися доступ до електронних ресурсів бібліотеки, а також організація й проведення навчання з користувачами, підготовка їх до роботи з базами даних, електронними каталогами й іншими ресурсами. Для вирішення цього питання можна скористатися передовим досвідом зарубіжних бібліотек, у яких подібне навчання завершується рубіжним контролем, результатом якого стає оцінка в читацькому квитку, що надає право на самостійне використання комп'ютерного устаткування;

– користування відвідувачами бібліотеки власними електронними носіями інформації, які можуть бути заражені вірусами. Для запобігання зараженню комп'ютерного устаткування вірусами доцільним є регулярне використання декількох оновлених противірусних програм, а також надання (або продаж) відвідувачам перевіреної дискети, диска, карти флеш-пам'яті;

– фізичний захист комп'ютерного устаткування й оргтехніки від ушкодження й крадіжки. Захист від крадіжки й псування як устаткування, так і

документів забезпечується впровадженням у бібліотеці нових технічних засобів охорони, радіочастотних й електромагнітних противикрадних систем, вартість яких досить висока;

– моральне й етичне питання доступу до «шкідливих» електронних ресурсів, які є найбільш актуальними у зв'язку з наданням послуг за допомогою мережі Інтернет. Проблема обмеження доступу користувачів (особливо дітей та юнацтва) до інформації, здатної деформувати духовний і моральний світ особистості, виявилася гострою й дискусійною. З одного боку, бібліотека повинна забезпечувати вільний доступ користувачів до інформації, з іншого, виявляється, що повна свобода у використанні світових інформаційних ресурсів є небезпечною й шкідливою для інформаційної безпеки особистості й суспільства. Ще в 1996 р. Комісія Євросоюзу прийшла до висновку, що кожна країна має право визначати, що можна віднести до забороненої інформації;

– захист авторського права при копіюванні електронних матеріалів. Проблема авторського права також є актуальною для бібліотек усього світу. Особливо вона загострилася у зв'язку із освоєнням електронних технологій, які створюють необмежені можливості для поширення інформації й разом з тим спричинюють складнощі з дотриманням прав її авторів. Більшість законів європейських країн, у тому числі Закон України «Про авторське право й суміжні права», не вважають порушенням авторського права копіювання для особистого користування читачами бібліотеки з метою освіти, самоосвіти або власного дослідження [7]. Водночас питання про копіювання електронних документів дотепер є предметом обговорення у світовій співдружності [2].

Висновки. Отже, коло проблем такого складного процесу, як організація комплексної системи захисту інформації в бібліотечно-інформаційних установах є досить широким і багатоаспектним. Як уже зазначалося, більшість із цих проблем ще не вирішено. Таким чином, питання організації інформаційної безпеки в сучасній бібліотеці є актуальним і має потребу в наступних теоретико-методологічних розробках.

Література

1. Авторское право, библиотеки и издательства в век электронных коммуникаций : материалы междунар. семинара (25–26 мая 1998 г.) / сост. А. А. Викулин ; Рос. библ. ассоц., Амер. центр, Нем. культур. центр им. Гете. – СПб. : Изд-во Рос. нац. б-ки, 1998. – 135 с.

2. Авторський договір [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Текст. дані. – К., 2011. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Авторський_договір. – Назва з екрана.

3. Бойкова, О. Ф. Электронные документы в библиотеках: проблемы авторского права / О. Ф. Бойкова // Библиотекосведение. – 2000. – № 6. – С. 32–38.

4. Викулин, А. А. Библиотека и авторское право в условиях информатизации общества / А. А. Викулин // Библиотечное дело и проблемы информационного общества : тез. докл. Междунар. конф. (Москва, 27–28 апр. 1999 г.). – М., 1999. – Ч. 2. – С. 15–16.

5. Карпова, Т. С. База данных: модели, разработка, реализация [Электронный ресурс] : учеб. пособие. Глава 13. Защита информации в базах данных / Т. С. Карпова. – Текст. дан. – СПб, 2001. – Режим доступа: www.csu.ac.ru/~iren/courses/book/KarповаT/p13.pdf. – Загл. с экрана.

6. Ключев, В. К. Правовая основа деятельности библиотеки : учеб.-практ. пособие / В. К. Ключев ; М-во культуры РФ, Моск. гос. ун-т культуры и искусств, Междунар. акад. информатизации, Отд-ние библиотекосведения. – М. : Профиздат : Изд-во МГУК, 2002. – 96 с.

7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64. [Зміни і доповнення внесено згідно із Законами України: № 75/95-ВР від 28.02.95; № 998-XIV від 16.07.99; № 2627-III від 11.07.2001; № 850-IV від 22.05.2003; № 1294-IV від 20.11.2003; № 2939-VI від 13.01.2011].

8. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286. [Зміни і доповнення внесено згідно із Законами України № 1703-IV від 11.05.2004; № 879-VI від 15.01.2009; № 1180-VI від 19.03.2009; редакційні зміни внесено згідно із Законом України № 2594-IV від 31.05.2005].

К. А. Шарамет

Защита информации в современных библиотеках

В статье рассмотрены передовые взгляды ученых на защиту информации в библиотеках. Освещены цели защиты информации в библиотеках, охарактеризованы трудности, которые возникают при защите информации и проанализирована законодательная база по этому вопросу.

Ключевые слова: библиотека, защита информации, электронный ресурс, информационная безопасность.

К. О. Sharamet

Protection of Information at Modern Libraries

In the article scientists' views on the protection of information at libraries are considered. The goals of protection of information at libraries are highlighted, as well as difficulties while protecting information and the legislative base in the context of this issue.

Key words: library, protection of information, electronic resource, informational safety.

УДК 025.7/.9ДНПБУ

Н. Г. Мацібора,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Л. В. Домбровська,
наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ: ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ПІДХОДИ

У статті розглянуто питання зберігання бібліотечного фонду; проаналізовано досвід фахівців-фондознавців. Порушено проблеми, які стоять перед фондозберігачами, та запропоновано шляхи їх вирішення. Розкрито зміст програми зі зберігання фонду, яка розроблена та затверджена в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, зберігання, бібліотечний фонд, програма, копіювання, мікрофільмування, оцифрування.*

Постановка проблеми. Динамічні зміни в житті на сучасному етапі, утвердження інноваційного типу його розвитку, «перехід людства ... до науково-інформаційних технологій, а згодом і формування суспільства знань, – зазначає президент НАПН України, академік НАН і НАПН України В. Г. Кремень, – найважливішими пріоритетами життєдіяльності будь-якого суспільства об'єктивно визначають науку як сферу, що продукує нові знання і освіту, що долучає до знань суспільство загалом і людину зокрема» [3, с. 5]. Модернізація сучасної освіти охоплює весь освітній простір, що становить цінний інформаційний ресурс щодо ефективного забезпечення успішного розвитку педагогічної науки, освіти та практики. У діяльності книгозбірень системи освіти розпочалися реформаційні процеси щодо форм і методів роботи, осмислення своєї соціальної ролі в сучасному суспільстві. Освітнянські

бібліотеки України, як невід’ємна складова система освіти, трансформуються в сучасні галузеві інформаційні центри, активно використовуючи у своїй роботі комп’ютерні технології.

Одним із основних завдань Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – національного галузевого книгосховища, головного методичного центру мережі освітянських бібліотек – є розвиток і «удосконалення діяльності бібліотек освітянської галузі як сучасних інформаційних центрів, що є ефективним засобом не тільки для реформування та модернізації освіти в Україні, а й для створення ними галузевого сегмента з психологічних і педагогічних питань та питань освіти як важливої складової інформаційного простору нашої держави, й надання доступу до нього» [11, с. 14]. Отже, питання формування, зберігання повноцінного галузевого ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є питанням актуальним і важливим.

Аналіз наукових досліджень стосовно зберігання фондів свідчить, що зазначену проблему досліджували В. А. Вергунов, Ю. В. Григор’єв, С. О. Добрусіна, Г. І. Ковальчук, Н. Г. Мацібора, Л. В. Муха, П. І. Рогова, Ю. М. Столяров та інші як вітчизняні, так і зарубіжні теоретики і практики бібліотечної справи.

Мета статті – проаналізувати діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо зберігання фонду та висвітлити традиційні й інноваційні підходи у цьому питанні.

Основна частина. Зберігання національного галузевого інформаційного ресурсу – матеріального й духовного надбання для майбутніх поколінь – важливе завдання й обов’язок бібліотек освітянської галузі, пріоритетний напрям їхньої діяльності на сучасному етапі.

Упродовж 2011–2013 рр. колектив бібліотеки здійснює НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України

імені В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова). У зазначеній темі чільне місце відведене інформаційно-освітнім ресурсам.

Інформаційно-освітні ресурси – це сукупність науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної та інструктивної інформації, до якої користувачам забезпечується доступ і можливість отримання інформаційного ресурсу відповідно до особистісних їхніх потреб.

Стан бібліотечного фонду – це чинник соціальної та економічної стабільності, розвитку, умова інтеграції до світового інформаційного простору. Питання його зберігання традиційно актуальне для бібліотек усіх рівнів, оскільки вони завжди виконували двоєдину функцію – зберігання документів та забезпечення доступу до них нинішньому й майбутньому поколінням. Функціональне завдання бібліотеки – не просто зберігати, а зберігати, використовуючи [2]. Тому бібліотека є найдемократичнішою інституцією, яка виконує своє суспільне призначення, надаючи знання кожному.

Створення оптимального режиму зберігання й безпеки фонду, що відповідає державним стандартам, можна забезпечити тільки за виконання таких умов:

- підтримка нормативного фізичного та санітарно-гігієнічного стану будівлі, інженерних комунікацій, фондосховищ;
- розширення площ сховищ відповідно до збільшення бібліотечного фонду;
- облаштування бібліотеки сучасними комплексами технічних засобів безпеки, їх постійне поліпшення і забезпечення безперебійної роботи;
- постійне удосконалення матеріально-технічної бази бібліотеки для забезпечення нормативних режимів зберігання документів, їх стабілізації та реставрації;
- забезпечення і використання бібліотечного фонду достатньою кількістю кваліфікованих кадрів; створення єдиного страхового фонду документів бібліотеки;

- чітка організація роботи працівників книгосховища, служб консервації фонду і безпеки, контроль за бездоганним виконанням ними посадових обов'язків у процесі зберігання і використання фонду [6].

Усі вищезазначені аспекти, крім останнього, потребують постійного бюджетного і спеціального цільового фінансування.

У 1992 р. ЮНЕСКО започаткувала програму «Пам'ять світу», метою якої є спільна реалізація проектів зберігання бібліотечних та архівних фондів у різних країнах світу. Відповідно до рекомендацій Генеральної конференції ЮНЕСКО у 1999 р. постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 р. № 171 було затверджено «Програму збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки» [8], якою визначено стратегію збереження фондів за різними напрямками. Програма окреслює основи державної політики в галузі зберігання бібліотечних і архівних фондів України та охоплює комплекс взаємопов'язаних проектів. Основні завдання програми: координація дій установ і організацій з обліку, реставрації, консервації бібліотечних і архівних фондів; концентрація фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів для розвитку цього напрямку діяльності; залучення наукового потенціалу держави для дослідження проблем бібліотек і архівів; створення єдиної системи консервації і репрографії шляхом організації відповідних державних міжвідомчих центрів [8].

Для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського питання зберігання фонду є пріоритетним. Документний фонд бібліотеки, хронологічні межі якого датуються кінцем XVIII – початком XXI ст., налічує близько 600 тис. одиниць зберігання інформації на традиційних та електронних носіях. Галузеві документи педагогічної та психологічної тематики українською, російською, англійською, німецькою, польською та іншими мовами становлять 50 %. Щорічно до фонду надходить близько 11 тис. документів, із них: 6 тис. книг, 5 тис. прим. періодичних видань. Бібліотека передплачує понад 400 найменувань як вітчизняних, так і зарубіжних галузевих періодичних видань, у тому числі з Англії, Франції, США. Усього періодичних видань у фонді ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського налічується близько 1 300 назв. Більше 10 % документів від загального фонду належить до категорії рідкісної та цінної книги. З метою реалізації комплексу наукових, організаційних, технологічних, адміністративно-господарських і культурно-виховних заходів, спрямованих на збереження фонду як сегмента культурного та інформаційного спадку держави, а також Державного фонду України у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського під керівництвом директора бібліотеки, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника, заслуженого діяча культури України П. І. Рогової розроблена «Програма зберігання бібліотечного фонду в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського на 2008–2015 рр.» [9]. У цьому документі визначено основні положення, реалізація яких сприятиме збереженню фонду, його вивченню, аналізу, популяризації й наданню доступу до нього як у традиційній, так і в електронній формах, а також втіленню інноваційних розробок у практичну діяльність мережі освітянських бібліотек. Основними напрямками щодо реалізації завдань, закладених у програмі, є:

- 1) проведення науково-дослідної роботи з питань зберігання фонду в межах наукових проєктів бібліотеки, упровадження її результатів у практику бібліотеки та мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України і НАПН України;

- 2) визначення та організація комплексної системи безпеки зберігання бібліотечного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек;

- 3) матеріально-технічне забезпечення програми, упровадження нової техніки і технологій у процеси роботи з бібліотечним фондом;

- 4) співпраця з мережею освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України щодо зберігання фондів у цих книгозбірнях;

- 5) підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників із питань фондознавства.

Для реалізації основних напрямів, зазначених у програмі, щодо збереження фонду використовуються як традиційні методи (дотримання температурно-вологісного режиму приміщення, оправа, реставрація, знепилення й перевірка фонду), так і інноваційні (оцифрування, мікрофільмування).

Усвідомлюючи соціально-культурну значущість і цінність зібраних рідкісних видань у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та необхідність активізувати роботу з їх зберігання і впровадження в науковий обіг, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2001 р. № 1709 «Про затвердження переліку наукових об'єктів, що становлять національне надбання» та відповідно до «Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.1997 р. № 174, частині фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надано статус **наукового об'єкта, що становить національне надбання України** (90 тис. документів). Цей факт підтверджено Свідоцтвом № 82 (19.02.2009 р.), виданим Міністерством освіти і науки України. Визначена особливо цінною частина фонду – **документи психологічного, педагогічного та історико-культурного напрямку XVIII – початку XX ст.**, що охоплюють рідкісні та цінні видання зазначеного періоду і сформовані у підфонди (колекції): «Педагогіка», «Психологія», «Шкільні підручники і посібники», «Колекція часописів». Бібліотека дбайливо зберігає і популяризує невідомі та маловідомі першоджерела з історії розвитку педагогічної та психологічної думки, освіти, шкільництва, які становлять значну цінність для педагогічної науки, освіти та практики, зокрема вчених-педагогів, учителів. Для роботи з науковим об'єктом, що становить національне надбання України, щорічно, починаючи з 2005 р., виділяються державні цільові кошти на створення електронних копій, мікрофільмування, реставрацію, оправу рідкісних і цінних видань. Незважаючи на активне впровадження новітніх технологій, використання сучасних носіїв інформації, бібліотечні фонди складаються переважно з документів на паперовій основі, які потребують

комплексних реставраційно-палітурних робіт. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського плідно співпрацює з Центром консервації і реставрації НБУВ: за 2005–2010 рр. реставровано 276 документів; проведено хімічну обробку та дезінфекцію 22 документів; опрацьовано більше тисячі видань.

Упровадження сучасних технологій зберігання документів – це важливий процес у бібліотечних установах. У практичній роботі бібліотек широко використовуються репрографічні методи відтворення тексту (фотокопіювальний, проєкційний або мікрофільмовий) [10]. З метою збереження друкованої продукції у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського документи, видані до 1945 р., користувачам копіювати заборонено. Копіювальні апарати плоскісного типу (а саме вони найпоширеніші в бібліотеках) пошкоджують оправу книги. Копіювальним видам робіт підлягають тільки сучасні видання, про що зазначено у «Правилах користування бібліотечним фондом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» [7]. До позитивних аспектів копіювання тексту варто віднести можливість відновлення відсутніх і пошкоджених сторінок документа з дублетних видань. Копіями можна замінити документи на ламкому або крихкому папері.

Метод мікрофільмування відомий досить давно. Усі процеси цієї роботи відпрацьовані. Створення мікрофільмів, дублювання та розповсюдження документів на мікроформах економічно вигідне. Мікрофільм – компактний носій, що дуже важливо для фондосховищ із обмеженою площею. Цьому виду копії може надаватися перевага, незважаючи на низку недоліків цього способу: контроль за якістю виконання мікрофільмування досить складний; після тривалого і частого використання мікрофільм зношується, вкривається подряпинами, що знижує якість зображення. Упродовж 2006–2011 рр. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського співпрацювала з Північним регіональним фондом документації, за сприяння якого промікрофільмовано 17 093 аркушів рідкісних і цінних видань (66 документів). На мікроформи було перенесено праці видатних педагогів, психологів, що вперше були надруковані в Україні:

Х. Алчевської, М. Корфа, О. Селіхановича, О. Музиченка, В. Вахтерова та інших; видання: «Краткая священная история для малолетних детей» (К., 1829), «История педагогики на Западе и в России» (К., 1917), «25-летие коллегии П. Галагана» (Б. м., б. р.), «Краткое руководство к воспитанию и обучению» (Полтава, 1866 г.) тощо.

Із розвитком глобальної інформаційної мережі Інтернет, появою нових джерел інформації змінюються традиційні уявлення про бібліотеку як автономне фондосховище з обмеженим доступом до інформаційних ресурсів. Трансформуються традиційні бібліотечні функції та з'являються нові, які зумовлюють нинішню роль бібліотек в інформаційному просторі – виробника електронних ресурсів та інформаційного посередника і провідника в інформаційному просторі.

Оцифрування – спосіб отримання і зберігання зображень засобами комп'ютерних технологій. Інформація зберігається на магнітних або оптичних носіях. Серед переваг цього методу – швидкий доступ до інформації для великої кількості віддалених користувачів одночасно. Автоматичні засоби пошуку набагато полегшують як сам пошук, так і використання інформації [1]. Використовуючи досвід провідних бібліотек України, Російської Федерації, Білорусі та інших країн світу, фахівці відділу наукової організації та зберігання фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюють відбір документів XVIII – початку XX століття для оцифрування. Першочерговому перенесенню інформації на електронні носії підлягають фахові видання педагогічної, психологічної, навчальної тематики зазначеного періоду. Відбір документів для оцифрування розпочинається з аналізу видань, їхньої змістової цінності, фізичного стану документа, запитів користувачів на рідкісні й цінні книги, що видаються до читальної зали. У 2006–2011 рр. на електронні носії інформації перенесено (оцифровано) 209 582 сторінки (763 документи). У 2011 р. роботу з оцифрування документів виконувала компанія Електронні архіви України (ЕЛАУ), якою оцифровано 143 видання (понад 33 тис. стор.). Серед них: «Читанка для підготовчих класів учительських семінарій» (Львів, 1916),

«Гигиена школы. Руководство для руководителей, учителей и школьного начальства» (К., 1872), М. И. Демков «Уроки в народной школе» (М.-Пг., 1915), Н. А. Корф «Русская начальная школа» (СПб., 1871), С. Русова «Новая школа» (К., 1917) тощо.

Метод зберігання документів на електронних носіях не може розглядатися як оптимальний, коли йдеться про забезпечення довготривалого зберігання та використання інформації. Оптичні диски в основі своїй нестабільні, легко пошкоджуються. Устаткування швидко морально старіє. Виникає потреба періодичного перенесення копій на нові носії. Перенесення інформації з паперового носія на інший коштує досить дорого: крім того, неможливо зовсім уникнути зовнішнього негативного впливу на друковану продукцію. Тому варто дуже відповідально підходити до відбору документів. Необхідно чітко визначити цінність документа: як часто видання надається користувачам, чи наявні примірники в інших бібліотеках, чи був він збережений на іншому носії. Усе це дасть змогу уникнути зайвої витрати коштів і часу на опрацювання, а також, – що найважливіше – звести до мінімуму шкоду, яка завдається друкованим виданням.

У роботі щодо зберігання фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як координаційного, науково-методичного центру здійснюється тісна співпраця з мережею освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України. Одне із важливих завдань, поставлене перед фахівцями книгозбірні у межах НДР, – виявлення та аналіз рідкісних і цінних видань, визначення спільних дій зі збереження й використання цих документів в освітянських бібліотеках. Колектив бібліотеки досліджує фонди рідкісних і цінних видань провідних книгозбірень мережі для їх інтегрування в галузевий інформаційний ресурс (ІГР) – це акумульовані вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси з питань педагогіки, психології та освіти, спеціалізовані бази даних, персоніфіковані бази даних наукової інформації, до яких надається доступ користувачам завдяки відповідному програмному забезпеченню [12]. Працівниками відділу наукової організації та зберігання фонду розроблена

«Анкета з виявлення рідкісних і цінних документів (РЦВ) у фондах освітянських бібліотек України», що є першим кроком до вирішення цього завдання. Фахівці бібліотек дали відповіді на питання анкети: історичні відомості про фонд бібліотеки; кількість РЦВ у фонді (загалом); РЦВ надруковані українською мовою; з яких галузей знань РЦВ; кількість оцифрованих документів; відображення РЦВ у довідково-пошуковому апараті тощо. Аналіз анкет засвідчив, що робота з рідкісними і цінними виданнями у більшості бібліотек освітянської мережі лише розпочинається. На допомогу бібліотечним працівникам підготовлено інструктивно-методичні рекомендації «Формування та зберігання фонду рідкісних і цінних видань в освітянських бібліотеках МОНмолодьспорту України та НАПН України». Документ передано у всі бібліотеки освітянської мережі. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проводяться всеукраїнські, міжнародні конференції, семінари, круглі столи, консультації з актуальних бібліотекознавчих питань. Проведені заходи сприяють підвищенню фахового рівня працівників бібліотек, обміну накопиченим досвідом.

Висновки. Отже, стрімкі процеси оновлення освітньої галузі, розвиток і застосування нових інформаційних та комунікаційних технологій, комп'ютеризація освіти, створення електронних засобів навчання, запровадження нових програмних і обчислювальних технологій та формування інформаційного середовища в освіті є незаперечними пріоритетами сучасних процесів інформатизації освіти, зокрема і книгозбірень освітянської мережі. Створення страхових мікрофільмів для довготривалого зберігання і цифрових копій для широкого доступу до інформації у бібліотеці – це оптимальна стратегія забезпечення збереженості документів. Такий спосіб гарантуватиме безперешкодний доступ до інформації збереження бібліотечного ресурсу. Формування тематичних баз даних, документних масивів рідкісних і цінних видань галузевих електронних бібліотек, переведення пріоритетних бібліотечних фондів і колекцій в електронну форму – сьогодні важливий напрям роботи освітянських книгозбірень.

На часі – формування Єдиного державного реєстру оцифрованої продукції, який був би доступний у загальній електронній мережі для кожної бібліотеки; визначення головної бібліотеки в Україні, котра б акумулювала такі відомості. Такі передумови для створення Національної цифрової бібліотеки. Тому необхідно не тільки ініціювати реалізацію програми електронної бібліотеки, в якій концентруватимуться інформаційні ресурси рідкісних фондів бібліотек України, а й розпочати формування зведеного електронного каталогу як пошукової системи на порталі головної бібліотеки освітянської мережі. Єдиний реєстр оцифрованих рідкісних і цінних видань у бібліотеках освітянської мережі стане складовою частиною Державного реєстру України зазначених документів. Така спільна робота виключить можливість дублювання оцифрування документів, стимулюватиме тіснішу співпрацю між бібліотечними установами. Зазначені завдання були закладені в державній «Програмі збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки», але так і не були реалізовані за час її дії.

Розроблення і реалізація комплексу наукових, організаційних, технологічних, адміністративно-господарських і культурно-виховних заходів сприятиме зберіганню фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, якісному науково-інформаційному забезпеченню педагогічної науки, освіти та практики. Тільки консолідація професійних зусиль, спорідненість думок, злагодженість дій дадуть змогу успішно впроваджувати новітні технології і досягати високого рівня зберігання документної спадщини фондів бібліотек України – справжньої перлини національної культури.

Література

1. Вебер, Х. Оцифровка как метод обеспечения сохранности / Х. Вебер, М. Дерр // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 10. – С. 6–36.
2. Вергунов, В. Проблеми збереження фондів наукових бібліотек / Віктор Вергунов // Бібл. вісн. – 2007. – № 1. – С. 25–31.
3. Кремень, В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.

4. Мірошникова, В. Комплексна система консервації та репрографії бібліотечних фондів в Україні: принципи організації / В. Мірошникова // Бібл. планета. – 2006. – № 4. – С. 15.

5. Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав. (№ 26). – С. 1.

6. Основные правила хранения и использования библиотечных фондов, разработанные ИФЛА / сост. Эдвард П. Эдкок. – М., 2000. – С. 22–36.

7. Правила користування фондом Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2010. – 11 с.

8. Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки // Бібл. планета. – 1999. – № 4. – С. 4.

9. Програма зберігання бібліотечного фонду в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського на 2008–2015 рр. – К. : [б. в.], 2009. – 27 с.

10. Репрографія. Мікрографія. Документи для мікрофільмування. Загальні вимоги та норми [Електронний ресурс] : ДСТУ ГОСТ 13.1.002 : 2007 (ГОСТ 13.1.002-2003, IDT). – Чинний з 01-10-07 згідно наказу № 75 від 04-04-07. – Текст дані. – К., 2007. – Режим доступу: <http://csm.kiev.ua/nd/nd.php?b=1&l=300>. – Назва з екрана.

11. Рогова, П. І. Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору держави / П. І. Рогова // Пед. вісник. – Черкаси, 2009. – № 1. – С. 13–16.

12. Рогова, П. І. Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. праці Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

Н. Г. Мацибора, Л. В. Домбровская

Хранение библиотечного фонда: традиционные и новейшие подходы

В статье рассмотрен вопрос хранения библиотечного фонда. Затронуты проблемы, с которыми сталкиваются фондохранители и предложены пути их решения. Раскрыто содержание программы по сохранению фонда, разработанной и утвержденной в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины имени В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, хранение, библиотечный фонд, программа, копирование, микрофильмирование, оцифровка.

N. H. Matsybora, L. V. Dombrovska

Storage of the Library Fund: Traditional and Up-to-Date Approaches

In the article the issue of storage of the library fund is discussed; some problems the fundkeepers are facing are touched upon, ways of their solving are considered. The content of the Program on Fund Storage, which was developed and passed at the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, is revealed.

Key words: the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, storage, library fund, program, copying, microfilming, digitalization.

УДК 02:316.77

Я. Є. Сошинська,

канд. іст. наук, доцент

*Національного технічного університету України «КПІ»,
виконавчий директор Української бібліотечної асоціації*

В. Є. Сошинська,

старш. викладач Національного технічного університету України «КПІ»

О. Є. Бояринова,

PR-менеджер Української бібліотечної асоціації

СЕРЕДОВИЩЕ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ:

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У статті розглянуто формальні та неформальні канали професійної комунікації в документно-інформаційній сфері. Охарактеризовано тенденції щодо трансформації та розширення спектру засобів фахового спілкування. На прикладі комунікаційної діяльності Української бібліотечної асоціації проаналізовано особливості різних видів професійної комунікації.

Ключові слова: професійна комунікація, професійне спілкування, види комунікації, канали комунікації, засоби комунікації, документно-інформаційна сфера, Українська бібліотечна асоціація.

Постановка проблеми. Професійна самореалізація фахівців, ділова взаємодія між ними можливі лише за умови включення їх до соціально-інформаційної системи, коли професійне спілкування або комунікація стає специфічною формою їхніх соціальних відносин.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, активний розвиток середовища Веб 2.0, трансформаційні процеси, пов'язані з розбудовою інформаційного суспільства в національному та глобальному масштабах, – усе це спонукає наукову та професійну спільноту шукати та використовувати нові

комунікаційні засоби, змінювати середовище професійного спілкування, розширювати свою присутність у професійних і соціальних мережах.

Вивчення теорії і практики фахових комунікаційних процесів у книгознавчому, бібліотечному і бібліографічному середовищі набувають актуальності в контексті сучасного розвитку професії та удосконалення управління документно-інформаційною сферою.

Аналіз наукових досліджень. Однією з найбільш досліджених сфер професійної комунікації, безперечно, є комунікація в науковому середовищі. Важко перелічити всіх зарубіжних та вітчизняних дослідників, які так чи інакше в своїх працях розглядали різні аспекти наукової комунікації. Класичними в цій царині стали праці Д. Мензела, В. Гарвея і Б. Гріффіта, С. Займана, Д. Прайса, А. Михайлова, А. Чорного і Р. Гіляревського та багатьох інших. У сучасній теорії організаційної комунікації важливе місце займають праці К. Уейка, С. Дітца, Г. Міллера, Г. Хофстеде та інших.

Незважаючи на те, що первинно більш ґрунтовно вивчалася наукова комунікація, з якої поступово виокремилися дослідницькі напрями професійної, виробничої, організаційної тощо, вчені розглядають науковий дискурс саме в межах професійного (або виробничого).

Проблеми фахової комунікації у документно-інформаційній сфері в 1990–2000-х рр. розглядалися українськими дослідниками, переважно або у контексті розвитку документознавства, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, архівознавства та практичної діяльності у цих галузях, або у контексті вивчення окремих комунікаційних процесів і каналів. Варто згадати наукові дослідження та узагальнюючі праці В. Бездрабко, Л. Дубровіної, Т. Ківшар, Г. Ковальчук, С. Кулешова, І. Матяш, В. Пашкової, М. Слободяника, А. Чачко, Г. Швецової-Водки, Г. Шемаєвої, а також окремі публікації О. Воскобойнікової-Гузевої, Т. Ярошенко та інших.

Мета роботи. Зважаючи на актуальність поставленої проблеми, автори статті мають за мету розглянути зміни, що відбуваються у науково-професійній

комунікації в документно-інформаційній сфері, та з'ясувати тенденції її подальшого розвитку.

Результати дослідження. Сучасні дослідники розрізняють п'ять видів ділового спілкування в професійній діяльності: пізнавальне, переконуюче, експресивне, сугестивне та ритуальне [6, с. 20]. Кожен із цих видів має свою мету, очікуваний результат, умови організації, комунікативні форми і засоби.

Пізнавальне спілкування сприяє підвищенню поінформованості колег, сповіщенню інформації, необхідної для професійної діяльності, запровадженню інновацій, визначенню напрямів саморозвитку і реалізується завдяки таким комунікативним формам, як лекції, семінари, доповіді, інформаційно-аналітичні повідомлення, звіти, презентації й ін.

Досліджуючи діяльність Української бібліотечної асоціації (УБА) як національного професійного громадського об'єднання, варто зазначити, що одним із стратегічних напрямів її діяльності є розвиток бібліотечної освіти і науки. За період з 1995 р. УБА організувала сотні конференцій, семінарів і тренінгів, реалізувала цілу низку міжнародних професійних науково-освітніх програм. Було підготовлено, видано і розповсюджено більше 20 наукових, науково-інформаційних та науково-методичних видань, які допомагають бібліотекарям досягати високого рівня якості бібліотечного й інформаційного обслуговування.

У 2000 р. УБА разом із Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв заснувала Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, навчання в якому пройшли тисячі бібліотекарів. На його базі діє Головний тренінговий центр, створений за проектом УБА в межах програми «Бібліоміст» [10]. Він є координаційним і методичним центром для 25 регіональних тренінгових центрів, розробляє відповідні навчальні курси та організовує підвищення кваліфікації бібліотекарів відповідно до сучасних вимог за шістьма навчальними модулями, готує сертифікованих тренерів і запроваджує дистанційне навчання.

Важливою комплексною формою пізнавальної професійної комунікації є щорічні науково-практичні конференції УБА та спільний проект із громадським об'єднанням «Форум видавців» – Бібліотечний форум у Львові. Вони поєднують різні освітньо-комунікативні форми та сприяють обміну прогресивним досвідом. Теми цих зібрань надзвичайно актуальні та знаходять широку підтримку у професійного співтовариства: «Людина – суспільство – книга – бібліотека» (2010) [8], «Українська бібліотечна асоціація: 15 років на захисті інтересів бібліотек» (2010), «Партнерство для розвитку» (2011) [9], «Інноваційна діяльність бібліотек» (2011) [5]. У межах реалізації проекту УБА «Інформація органів влади для громадян у бібліотеці: пошук, доступ, консультування», що здійснюється за організаційної та фінансової підтримки Програми сприяння Парламенту ІІ, також відбуваються регіональні тренінги для працівників книгозбірень з метою надання практичних порад у створенні мережі Пунктів доступу громадян до офіційної інформації (ПДГ) у бібліотеках різних типів і відомчого підпорядкування (їх на сьогодні вже понад 340). Проведено фокус-семінар для викладачів ВНЗ, що готують бібліотекарів і документознавців, розроблено та рекомендовано до впровадження навчальну програму курсу «Бібліотеки та електронне урядування» для студентів спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія», організуються семінари та конференції з обміну досвідом роботи.

Варто також згадати значну партнерську роботу УБА з Гете-інститутом в Україні, яка сприяє налагодженню професійної комунікації не лише на національному, але й на міжнародному рівнях. Уже звичними стали щомісячні семінари УБА («Зустрічі бібліотекарів») за організаційної підтримки відділу «Інформація та бібліотека» Німецького культурного центру, а також спільні освітні програми із залученням німецьких фахівців та експертів.

Переконуюче спілкування спрямоване викликати у співрозмовників певні почуття, сформувати ціннісні орієнтації та установки, переконати їх у правомірності тих чи інших стратегій взаємодії, зробити їх своїми одностайними, залучити на свій бік, спонукати приєднатися до своєї позиції.

Комунікативними формами такого професійного спілкування є промова, прес-конференція, круглий стіл, дискусія, полеміка, переговори, бесіда, презентація тощо.

У діяльності УБА переконуюча професійна комунікація значно активізувалася у зв'язку з розробленням і виконанням завдань «Програми розвитку членства Української бібліотечної асоціації на 2011–2014 рр.» та реалізацією Програми ІФЛА «Розбудова потужних бібліотечних асоціацій» в Україні у 2010–2012 рр. [11]. Важливим результатом такої комунікаційної взаємодії є збільшення кількості індивідуальних та колективних членів УБА в 2011 р. порівняно з 2010 р. на 40 %, а також посилення мотивації дійсних та потенційних членів до активної участі у розвитку організації та зростання її ролі як у професійному секторі, так і в суспільстві загалом. Переконуюча комунікація також знаходить своє відображення у роботі семи тематичних секцій УБА, кожна з яких покликана виявляти актуальні проблеми бібліотечно-інформаційної діяльності, на основі аналізу та спільної командної роботи обирати можливі шляхи вирішення цієї проблеми, готувати та поширювати відповідні рекомендації, документи тощо.

Експресивне спілкування має на меті сформувати у співрозмовника психоемоційний настрій, передати почуття, переживання, спонукати до необхідної соціальної дії, залучити до конкретної акції. Комунікативними формами є спеціальні промови, бесіди, зібрання, мітинги, розповіді про ситуацію, про організацію, про особу, брифінг, демонстрація кіно- і відеоматеріалів, аналіз потенційних проблем і можливих наслідків, лозунги та заклики. Найбільшого вияву у діяльності УБА експресивна професійна комунікація набуває при виконанні Програми з адвокації «Через бібліотеки – до знань!», яка спрямована на досягнення трьох основних цілей: модернізація матеріально-технічної бази українських бібліотек, формування і підтримка позитивного іміджу бібліотек в українському суспільстві, більш дієва співпраця з владою та впровадження навчальних програм, розроблених із метою підвищення професійної готовності бібліотечних фахівців відповідати

інформаційним потребам користувачів XXI століття. УБА вже має позитивний досвід адвокаційної діяльності [3], і в цьому контексті експресивна комунікація спрямовується на представників органів державної влади (Верховної Ради України та її Комітетів, Кабінету Міністрів України, Міністерства культури України, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Державної служби інтелектуальної власності та ін.) та місцевого самоврядування, Європейської Комісії, посольств, комерційних компаній, неурядових і громадських організацій, благодійних фондів, ЗМІ та громаду в цілому.

Потужною адвокаційною кампанією УБА з яскраво вираженим експресивним забарвленням є відзначення Всеукраїнського дня бібліотек у новому форматі [2], який надав святу справді всеукраїнського масштабу, сприяв перетворенню Дня бібліотек із вузькопрофесійного свята на загальнонародне. З ініціативи УБА у різних куточках України проходять флешмоби та перфоманси, бібліотечні квести, дні відкритих дверей, організуються бібліотечні майданчики на вулицях, площах та в парках населених пунктів, проводяться акції в соціальних мережах та багато іншого. Для посилення експресивного впливу активно використовуються девізи та слогани УБА: «Бібліотек@ – світ нових можливостей», «Бібліотек@ – інформація – знання – успіх», «Партнерство для розвитку», «Читай! Формат не має значення».

Сугестивне спілкування, як правило, впливає на співрозмовника, у т. ч. ділового партнера, змінюючи його мотивацію, ціннісні орієнтації та установки, поведінку та ставлення. Комунікативними формами є бесіда, зібрання, мітинг, прес-конференція, брифінг, дебати, реклама, консультація, тренінг. Найчастіше сугестивну комунікацію розглядають як складник реклами, зокрема іміджевої, та зв'язків із громадськістю. Вона ефективна для зміни стереотипів, які, наприклад, на сьогодні панують у суспільстві щодо бібліотек та бібліотечних працівників. Важливе значення для сугестивного впливу має кольорова гама, яка може бути пов'язана як із позитивною, так і з негативною семантикою.

Тому для створення позитивного візуального образу при розробленні свого корпоративного стилю УБА обрала білий, голубий, синій і жовтий кольори.

Упродовж останніх двох років Асоціацією було розроблено, виготовлено і розповсюджено три бібліотечні плакати (до Всеукраїнського дня бібліотек, про Мережу ПДГ, про потужну бібліотечну асоціацію), три інформаційно-рекламні буклети УБА (проектна діяльність, переваги членства, організація доступу до офіційної інформації), дві листівки (про інновації та потужну бібліотечну асоціацію), банери з девізом УБА, кишенькові та настільні календарі, повітряні кульки, поліетиленові пакети, хустинки у корпоративному стилі, спеціальні наклейки з логотипом УБА. Вперше до Всеукраїнського дня бібліотек було розміщено білборди бібліотечної тематики в м. Києві та м. Тернополі. В єдиному стилі також оформлено друковані та електронні видання Асоціації. Усе це має позитивний ефект, виражений у візуальній впізнаваності інформації про УБА, незалежно від комунікаційного каналу.

Ритуальне спілкування має на меті закріпити і підтримувати конвенційні відносини в професійному середовищі, формувати професійну гордість, командний дух, зберігати традиції, створити і закріпити нові ритуали. Комунікативними формами такого професійного спілкування є вітальне слово, урочиста доповідь, свята, посвяти, презентації, урочисті зібрання, відзначення, церемонії, обряди. Прикладами ритуальної професійної комунікації, ініційованої УБА, є проведення конкурсів та присвоєння відзнак УБА. Так, Асоціація щорічно проводить Всеукраїнський конкурс «Бібліотека року», Конкурс літературних творів бібліотечних працівників, Всеукраїнський конкурс бібліотечних інтернет-сайтів та Конкурс девізів, а також нагороджує почесними відзнаками та грамотами УБА [4]. Урочиста церемонія нагородження відбувається на Конференції УБА і має надзвичайне емоційне забарвлення. Так, у 2011 р. почесне звання «Бібліотека року 2011» присвоєно Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського Національної академії педагогічних наук України за

активне втілення в практику широкого спектру інновацій, які сприяють розвитку освітнього простору України.

Як уже зазначалося, моделі професійної комунікації в умовах розбудови інформаційного суспільства поступово, але невинно змінюються. Усе більшого поширення набувають моделі нелінійного характеру, що характеризуються як постійними (сталими) зв'язками та взаємозв'язками, так і тимчасовими [12, с. 75]. Провівши аналіз сучасних засобів професійних комунікацій в бібліотечно-інформаційній галузі, О. Воскобойнікова-Гузева зробила висновок про появу новітніх форм професійних комунікацій, як-то: інформаційні портали, теле- та електронні конференції, електронні журнали, курси дистанційного навчання, списки розсилання тощо. Науковець підкреслює, що активне використання сучасних засобів і форм професійних комунікацій дозволяє подолати різноманітні інформаційні бар'єри, сприяє розширенню професійних контактів, фаховій самоосвіті, стає однією з форм та засобом у системі підвищення кваліфікації [1, с. 26].

З-поміж нових засобів професійної комунікації також варто згадати блоги, кількість яких постійно зростає. Однак не всі суб'єкти документно-інформаційної сфери є однаково активними у їх створенні та використанні. Так, досліджуючи інтернет-ресурс «Книгоспілка» (<http://libra.in.ua>) та його базу видавців (на момент вивчення матеріалу налічувала 158 позицій) виявлено, що жоден із видавців, які подали відомості про себе, не має «закладок» «Блоги» на своїх веб-сайтах. Крім того, більшість видавців, особливо це стосується регіональних представників, не має своїх власних інтернет-ресурсів і в кращому випадку оприлюднює у відомостях про себе електронну адресу [7, с. 126].

Отже, у цьому питанні працівники бібліотек мають значно більший досвід. Як зазначає Т. Ярошенко, переважна кількість бібліоблогів України націлена на професійне спілкування з колегами, що пояснюється прагненням до професійної дискусії та оприлюднення професійної інформації, а присутність у соціальних мережах сприяє популяризації бібліотечних сервісів і ресурсів, активному спілкуванню з користувачами та залученню нових, професійному

спілкуванню (наприклад, групи IFLA чи ALA на LinkedIn та ін.) [13, с. 21]. УБА також активно використовує всі комунікативні можливості свого офіційного веб-порталу (<http://uba.org.ua>) та трьох блогів – «Творчість та інновації в українських бібліотеках» (створений спільно з Центром інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, модератор – віце-президент УБА В. Пашкова), блог з адвокатури, «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек». Так, середня відвідуваність веб-порталу за місяць становить близько 4,2 тис. користувачів, які переглядають понад 15,2 тис. сторінок. 53 % відвідувачів потрапляють на портал через пошукові системи за такими ключовими словами: «УБА», «Українська бібліотечна асоціація», «Бібліоміст», «сайт УБА», «бібліотечна асоціація» тощо, 31 % – через посилання на інших сайтах, а 16 % – через прямий набір веб-адреси порталу. Діяльністю УБА як національної бібліотечної асоціації цікавляться й колеги з інших країн. Таким чином, географія відвідувачів порталу УБА за січень–листопад 2011 р.: Україна – 94,5 %, Росія – 2,54 %, США – 0,36 %, Польща – 0,16 %, а також Білорусь, Бразилія, Німеччина, Молдова, Канада та ін.

Висновки. Аналіз формальних і неформальних комунікаційних процесів, їх становлення і тенденцій розвитку сприяє науковому прогнозуванню функціонування документно-інформаційної сфери. Порівняння теоретичних та практичних аспектів фахової комунікації, сучасних її особливостей, викликаних змінами зовнішнього середовища, змістовними й технологічними новаціями, дозволяє підвищити ефективність комунікаційної діяльності у документно-інформаційній сфері, спонукає науковців та фахівців документної, книжкової та бібліотечної справи до ширшого застосування нових комунікаційних технологій і засобів.

Література

1. *Воскобойнікова-Гузєва, О. В.* Сучасні засоби професійних інформаційних комунікацій / *О. В. Воскобойнікова-Гузєва* // *Бібл. вісн.* – 2004. – № 22. – С. 22–26.
2. *Всеукраїнський день бібліотек: новий формат : метод. рек. для регіон. від-нь і колект. членів Укр. бібл. асоц.* / *Укр. бібл. асоц.* ; авт.-уклад.

Попова Н. Ф. ; редкол.: Пашкова В. С., Сошинська Я. Є., Шевченко І. О. ; відп. за вип. Сошинська Я. Є. – К. : Самміт-Книга, 2010. – 52 с.

3. *Загуменна, В.* «Адвокасі» без перешкод / В. Загуменна // День. – 2010. – 12 серп. (№ 143). – С. 7.

4. Конкурси та відзнаки УБА // БібліоТека : бюл. Укр. бібл. асоц. – 2011. – № 3. – С. 4.

5. Конференція УБА «Інноваційна діяльність бібліотек», 8–10 листопада 2011 р., м. Київ [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна асоціація : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – К., 2011. – Режим доступу: [http://ula.org.ua/index.php?id=single&L=0&tx_ttnews\[tt_news\]=86&cHash=3e4f28f24566c559ad7421cb49d5c538](http://ula.org.ua/index.php?id=single&L=0&tx_ttnews[tt_news]=86&cHash=3e4f28f24566c559ad7421cb49d5c538). – Назва з екрана.

6. *Панфилова, А. П.* Деловая коммуникация в профессиональной деятельности / А. П. Панфилова ; Санкт-Петербург. ин-т внешнеэкон. связей, экономики и права, О-во «Знание». – СПб. : [б. и.], 2001. – 496 с.

7. *Сошинська, В. Є.* Професійна комунікація видавців в інтернет-середовищі / В. Є. Сошинська // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17–19 трав. 2011 р. – К., 2011. – С. 126–128.

8. *Сошинська, Я. Є.* Бібліотекарі та видавці: як спільно розвивати книжкову справу в Україні? / Я. Є. Сошинська // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 9. – С. 44.

9. *Сошинська, Я. Є.* II Львівський бібліотечний форум – налагоджуємо партнерства / Я. Є. Сошинська // БібліоТека : бюл. Укр. бібл. асоц. – 2011. – № 3. – С. 3.

10. УБА реалізує програму ІФЛА «Розбудова потужних бібліотечних асоціацій» // БібліоТека : бюл. Укр. бібл. асоц. – 2011. – № 2. – С. 1–2.

11. *Хіміч, Я. О.* Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти: десять років діяльності / Я. О. Хіміч // БібліоТека : бюл. Укр. бібл. асоц. – 2010. – № 2. – С. 3.

12. *Шемаєва, Г. В.* Система науково-галузевих комунікацій: теоретико-методологічне обґрунтування / Г. В. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 1. – С. 72–77.

13. *Ярошенко, Т.* Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0: виклики часу / Т. Ярошенко // Бібл. планета. – 2011. – № 1. – С. 17–22.

Я. Е. Сошинская, В. Е. Сошинская, О. Е. Бояринова

Среда профессионального общения: теория и практика

В статье рассмотрены формальные и неформальные каналы профессиональной коммуникации в документно-информационной сфере. Охарактеризованы тенденции трансформации и расширения спектра средств профессионального общения. На примере коммуникационной деятельности Украинской библиотечной ассоциации проанализированы особенности разных видов профессиональной коммуникации.

Ключевые слова: профессиональная коммуникация, профессиональное

общение, виды коммуникации, каналы коммуникации, средства коммуникации, документно-информационная сфера, Украинская библиотечная ассоциация.

Ya. Ye. Soshynska, V. Ye. Soshynska, O. Ye. Boyarynova

The Professional Communication Environment: Theory and Practice

The article deals with formal and informal channels of communication in the documental and informational domain. The tendencies of transformation and increasing of number of professional communication means are characterized. On the example of the Ukrainian Library Association's communicative activity, the peculiarities of different types of professional communication are analyzed.

Key words: professional communication, types of communication, channels of communication, means of communication, documental and informational domain, the Ukrainian Library Association.

УДК 023.4:005.336.5:001.4

С. М. Зозуля,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕВОЇ ОСВІТИ

У статті охарактеризовано важливість формування термінологічної компетентності бібліотечних працівників. Проаналізовано основні поняття, що належать до сфери інформаційної культури. Уточнено сутність понять «термінологічна компетентність», «професійна компетентність».

Ключові слова: *інформаційна культура, культура фахівця, термінологічна компетентність, професійна етика, професійна компетентність.*

Постановка проблеми. Посилення уваги до термінологічної проблематики на сучасному етапі інтеграції й диференціації наук та інформатизації суспільства підтверджує важливість функціонування унормованої наукової лексики, оскільки термін – це інструмент професійної діяльності. Нині реформування освіти в Україні дозволяє виходити за межі вузькопрофесійних навичок та спонукає фахівців, зокрема бібліотечної галузі до саморозвитку, збагачення інтелектуального потенціалу, розширення

діапазону вживаної лексики. У цьому контексті актуальним є функціонування таких понять, як *«культура фахівця»*, *«професійна культура»*, *«професійна компетентність»*, *«професійна етика»*, *«термінологічна компетентність»* тощо.

Отже, **метою** статті є охарактеризувати важливість формування термінологічної компетентності як важливого чинника становлення бібліотечного фахівця–професіонала в інформаційному середовищі.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо питань розвитку професійних компетентностей бібліотекарів засвідчило зростання вимог до фахової підготовки та професійної культури працівників бібліотечної галузі. Зазначимо, що проблема формування високоосвічених спеціалістів поставала регулярно, набуваючи все більшої актуальності. Зокрема аспекти розвитку професійної компетентності бібліотечних працівників досліджувались В. Загуменною, В. Ільганаєвою, Л. Петровою, С. Шумко; питання комунікативної культури бібліотекаря вивчали Н. Грабар, Є. Медведєва та інші. Російські вчені темі бібліотечної професіології приділяють значну увагу. Приміром, такі відомі науковці, як Е. Сукіасян, О. Соколов, Ю. Столяров, С. Матліна та інші наголошують на проблемі формування в майбутніх фахівців бібліотечної галузі, перш за все, поваги до власної професії. Науковці визначають актуальну вимогу професійної освіти – працювати не за формальними ознаками, а із застосуванням творчого підходу, доводячи суспільству потребу в кваліфікованих бібліотекарях, «подавати» себе як гідних, цінних партнерів [12].

Принагідно зауважимо, що існує потреба розроблення державної програми підвищення престижу бібліотеки та бібліотечної професії в цілому. Також доречною є постановка питання щодо вивчення галузевої термінології в навчальному процесі. Ця проблема неодноразово ставала предметом обговорення на вітчизняних конференціях, термінологічних семінарах, однак вплив термінологічної підготовки як одного з аспектів становлення професійної

компетентності бібліотечних працівників досі залишається маловивченим і не знайшов комплексного відображення у наукових роботах.

Основна частина. У цілому аналіз поняттєво-категоріального апарату інформаційної сфери засвідчив, що на початку ХХІ ст. вітчизняні та зарубіжні культурологи родовий термін «культура» (від лат. *cultura* – обробіток, розвиток, виховання, освіта) тлумачать як складне, багатогранне поняття, що означає сукупність матеріальних і духовних надбань на певному історичному розвитку суспільства й людини зокрема, які втілені в результатах продуктивної діяльності [13, с. 313–314]. В Україні останнім часом актуальним та широкоживаним став термін «культура фахівця» у значенні сформованої системи знань і навичок. Під поняттям «професійна культура» традиційно розуміємо сукупність спеціальних теоретичних знань та практичних умінь, пов'язаних із конкретним видом праці. Поряд із цим функціонує поняття «професійна етика», котре визначаємо як загальноприйняті моральні обов'язки, в яких відображається ставлення представника певної професії до об'єкта праці, колег, партнерів, членів суспільства, що є свідченням високого індексу професійності. Це – усвідомлення відповідальності та власної професійної компетентності.

Теоретичний аналіз проблеми формування професійної компетентності бібліотечних фахівців у контексті інноваційного розвитку галузевої освіти спрямовує нас до ключового поняття дослідження – «компетентність», яке на початку ХХІ ст. увійшло до професійної лексики вітчизняних науковців. У широкому сенсі компетентність розуміється як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що дозволяє індивіду успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього. У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, ступінь інтегрованості людини у професію [3], що передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до власних професійних обов'язків. Отже, компетентність є готовністю та здатністю

людини до активної професійної діяльності, а також передбачає володіння людиною відповідними компетенціями, які включають її особистісне ставлення до предмета діяльності.

Тож, враховуючи позиції вітчизняних науковців щодо розглянутих вище понять, термін «*професійна компетентність*» (від лат. *competens* – відповідний, здібний) визначаємо як сукупність фізичних та інтелектуальних якостей і властивостей, потрібних фахівцю для здійснення професійної діяльності. Отже, професійна компетентність *de facto* передбачає наявність цілої низки кваліфікаційних вимог:

- енциклопедичного рівня знань;
- навичок творчого володіння інтелектуальним інструментарієм;
- здатності аналітично мислити;
- уміння вирішувати конкретні завдання, що стосуються професійної діяльності;
- здатності успішно освоювати нове й адаптуватися до умов, що швидко змінюються;
- здатності взаємодіяти з іншими людьми, що передбачає наявність комунікаційних та інтеграційних здібностей;
- орієнтованість на позитивний результат тощо [9] (рис. 1).

Рис. 1. Базові складові поняття «професійна компетентність»

Зауважимо, що базу розвитку та становлення особистості бібліотечного фахівця, формування його професійних навичок, світогляду становить навчальний процес, що є обов'язковою передумовою адаптації до професійного середовища [14, с.182]. Усебічна професійна підготовка, яка передбачає досконале оволодіння термінологічною галузевою лексикою, орієнтована на розвиток професійної майстерності, розширення професійного світогляду, що в подальшому визначить особистісну культуру бібліотечних працівників, підвищить їхню професійну компетентність.

У свою чергу, інформаційна культура передбачає не тільки досконале володіння теоретичними знаннями обраної спеціальності, а й уміння практичного застосування цих знань у процесі професійної діяльності. У зв'язку з цим важливим є підвищення культури наукової мови бібліотечних працівників шляхом збагачення їхнього лексичного запасу термінологічною фаховою лексикою, формування практичних навичок ділового усного та письмового спілкування у професійному колі. Знання галузевої наукової лексики на високому професійному рівні (термінологічна компетентність) має важливе значення, оскільки сприяє цілісній підготовці фахівців бібліотечної

галузі, розвиває їхню професійну культуру. На думку науковців, вправне терміновживання є не лише формальною вимогою до мовленнєвої компетенції фахівця, воно сприяє реалізації найважливіших функцій професійного мовлення [11]. Для успішного вирішення цього завдання у багатьох ВНЗ України до навчальних планів стали впроваджувати дисципліни з термінознавства, вивчення яких повинне здійснюватись у контексті загальної гуманітарної підготовки майбутніх спеціалістів і одночасно спиратись на мовленнєвий досвід, здобутий студентами під час опанування спеціальних дисциплін [11].

Отже, поняття *«термінологічна компетентність»* передбачає, перш за все, знання галузевої термінології на високому професійному рівні. Термінологічна компетентність є ключовою ланкою у професійній та науковій діяльності, базовою складовою професійної освіти.

Термінологічна компетентність виражає значення традиційної тріади «знання–уміння–навички», інтегруючи їх у єдиний комплекс (рис. 2). Цей аспект має важливе значення, оскільки сприяє цілісній підготовці фахівців бібліотечної галузі, розвиває їхню професійну культуру, комунікативну компетентність.

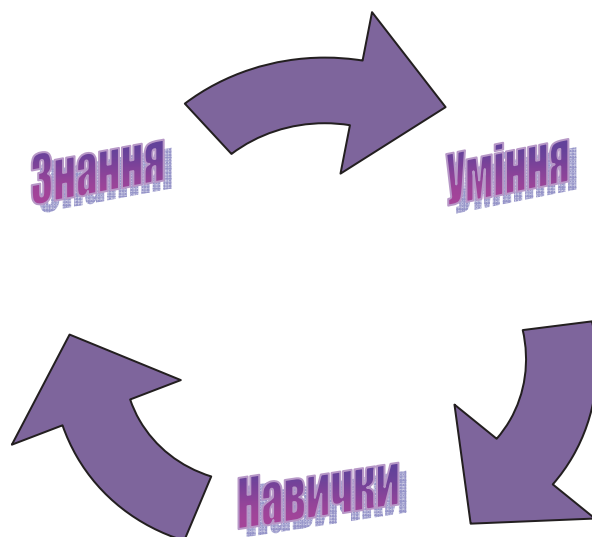

Рис. 2. Складові поняття «термінологічна компетентність»

Проведене дослідження дозволило зробити такі **висновки**:

1) аналіз стану розроблення теми засвідчив, що проблема термінологічної компетентності бібліотекарів не була предметом спеціальної уваги дослідників. Констатуємо епізодичність постановки питань цієї проблематики та нерозробленість теоретичних аспектів. Увага практиків бібліотечної галузі зосередилася переважно на розробленні загальних питань, пов'язаних із інформатизацією книгозбірень, формуванням електронних бібліотек тощо;

2) сучасною вимогою професійного спілкування в межах певної галузі знань є наявність активного лексичного запасу фахової термінології, оскільки саме термінологічна лексика забезпечує науково-виробничу комунікацію, сприяє її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та їх реалізації, поглиблює набуті знання та навички, є засобом розширення професійно зумовленого словникового запасу, підвищує загальний культурний рівень кожної особистості. Володіння науковою галузевою термінологією – це одна з перших передумов підготовки інструктивно-методичних та нормативно-правових документів, укладання термінологічних лексикографічних видань, формування поняттєвого апарату науки та її терміносистеми;

3) закономірним є те, що термінологія будь-якої галузі знань – це не довільне поєднання окремих слів чи словосполучень, а певна термінологічна система, утворення якої є наслідком довготривалого наукового пошуку. Для цього необхідними чинниками виступають професійна культура, термінологічна компетентність, володіння методикою та технікою побудови термінів тощо. Отже, термінологія вимагає пильної уваги, осмисленого, доречного, чіткого застосування та є актуальним і важливим чинником становлення фахівця бібліотечної галузі як професіонала в інформаційному середовищі.

Література

1. Бірюкова, Т. Л. Термінологічна грамотність як обов'язкова складова професіоналізації та адаптації в науковому середовищі / Т. Л. Бірюкова // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття :

зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 10–12 верес. 2009 р. / під заг. ред. В. Г. Спрінсяна. – Одеса : Друк, 2009. – С. 59–61.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь ; Перун, 2004. – 1440 с.

3. *Горобець, С. А.* Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста / С. А. Горобець // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – Житомир, 2007. – Вип. 31. – С. 106–109.

4. *Давидова, І.* Стратегічні орієнтири розвитку бібліотечної професії в сучасних соціально-комунікаційних умовах / І. Давидова // Вісн. Книжк. палати. – 2008. – № 9. – С. 17–20.

5. *Добко, Т.* До питання розвитку термінології бібліотечно-інформаційної сфери / Т. Добко // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 8. – С. 13–17.

6. *Загуменна, В.* Концепція підготовки спеціалістів зі спеціальності 7.020.102. «Бібліотекознавство і бібліографія» / В. Загуменна, М. Сенченко // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 4. – С. 17–18.

7. *Зозуля, С. М.* Термінологічна компетентність як важливий чинник становлення фахівця в інформаційному середовищі / С. М. Зозуля // Від ХІХ до ХХІ ст.: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства: до 125-річчя Харк. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12–14 жовт. 2011 р. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка» ; [уклад. О. П. Куніч; ред. кол.: В. Д. Ракитянська та ін.]. – Х. : ІРІС, 2011. – С. 230–235.

8. *Ільганаєва, В. О.* Бібліотечний фактор у становленні інформаційного суспільства: підсумки та завдання бібліотечної освіти 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2004. – Вип. 14. – С. 105–111.

9. Компетентність – ключ до оновлення змісту бібліотечної роботи [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України для дітей : [сайт] : укр. версія. – Текст. і граф. дані. – К., [2011]. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5290>. – Назва з екрана.

10. *Кушнарєнко, Н.* Бібліотечно-інформаційна освіта: орієнтир на майбутнє / Н. Кушнарєнко, А. Соляник // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 5. – С. 33–34.

11. *Огар, Е. І.* Термінознавчі дисципліни у навчальному процесі / Е. І. Огар // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. / відп. ред. Л. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. 4. – С. 347–349.

12. *Соколов, А. В.* Библиотечный авангард информационного общества / А. В. Соколов // Науч. и техн. библиотеки. – 2012. – № 2. – С. 51–60. – Відомості доступні також із Інтернету: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2012/2/ntb_2_7_2012-соколов.pdf.

13. Філософський енциклопедичний словник / Нац. акад. наук України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: В. І. Шинкарук (гол.) та ін.]. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.

14. *Фоменко, Н. С.* Проблемне навчання як метод підвищення культури студентів у їхній навчальній діяльності [Електронний ресурс] / Н. С. Фоменко //

Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. / Херсон. нац. техн. ун-т. – Текст. дані. – Херсон, 2010. – № 1 (2). – С. 181–184. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ardup/2010_1/2_181-184.pdf. – Назва з екрана.

С. Н. Зозуля

Формирование терминологической компетентности библиотечных специалистов в контексте инновационного развития отраслевого образования

В статье охарактеризовано важность формирования терминологической компетентности библиотечных работников. Проанализированы основные понятия, которые относятся к сфере информационной культуры.

Ключевые слова: информационная культура, культура специалиста, терминологическая компетентность, профессиональная этика, профессиональная компетентность.

S. M. Zozulya

The formation of terminological competence of librarians in the context of branch education innovative development

The article described the importance of the formation of terminological competence of librarians. Analyzes the basic concepts that belong to the sphere of information culture. The essence of the concepts of the «terminology competence», «professional competence».

Key words: informational culture, culture of specialist, terminological competence, professional ethics, professional competence.

УДК 025.5:004

Ю. В. Кормилець,

*головний бібліотекар наукової бібліотеки
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕЦІ СУЧАСНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті проаналізовано специфіку створення власних інформаційно-бібліографічних ресурсів та визначено принципи віртуального довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки університету засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: бібліотека ВНЗ, інформаційно-комунікаційні технології, віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування, інформаційно-

бібліографічний ресурс, бібліотека Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Постановка проблеми. Об'єктивні цивілізаційні зміни й тенденції розвитку, характерні для людства загалом, становлять підґрунтя сучасних змін в освіті. Сьогодні основне завдання освіти – «сформувати людину інноваційного мислення, інноваційного типу культури, здатну до інноваційного типу діяльності» [4, с. 10]. Ці тенденції розвитку вітчизняної освіти впливають на характер і зміст усіх ланок вищої школи, визначають основні напрями й перспективи її розвитку, форми і методи навчання.

Бібліотеки як постачальники інформації для вищого навчального закладу повинні вирішити завдання ефективного і оперативного надання професійних послуг, які б сприяли реалізації високих стандартів якості освіти. Ці установи сприяють входженню до світового освітнього простору, оволодінню інформацією про світовий ринок праці, упровадженню кредитно-модульної системи навчання відповідно до положень Болонської конвенції. Бібліотека дбає про задоволення потреб своїх користувачів, стає генератором інноваційного освітнього середовища, необхідного для творчого розвитку педагогів та студентів.

Головною підсистемою бібліотеки є довідково-бібліографічний відділ, який забезпечує не тільки бібліографічну, а й інформаційну діяльність. На рівень довідково-бібліографічного обслуговування бібліотеки університету впливає стрімкий розвиток мережі Інтернет як джерела ресурсної наукової, освітньої й довідкової інформації та запровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз наукових досліджень. Про актуальність віртуального довідково-бібліографічного обслуговування засобами інформаційно-комунікаційних технологій як сучасного напрямку бібліотечної діяльності свідчить постійно зростаючий потік публікацій у професійній літературі. Це питання розглядається у працях Н. Андріянової, В. Степанова, І. Рибянцевої, Л. Трачук та інших. Проблема використання власних бібліографічних інформаційних

ресурсів бібліотек ВНЗ у навчальному процесі знаходять своє відображення у працях О. Бикової, З. Ковальнової, Т. Ткаченко, Г. Пасинкової, В. Сологуб та інших.

Метою пропонованої статті є аналіз довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки вищого навчального закладу, яке здійснюється завдяки застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій; висвітлення специфіки створення власних інформаційно-бібліографічних ресурсів та визначення принципів віртуального довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основна частина. Головна мета бібліографічної діяльності бібліотек ВНЗ – забезпечення локальних та віддалених користувачів інформацією, необхідною, насамперед, для наукових, а також особистих та суспільних потреб. Використання бібліографічних продуктів – це один із перших етапів наукового дослідження, що дає змогу уникнути великих витрат сил та часу для вивчення вже вирішених завдань, на повторення пошуку, вже зробленого іншим ученим. Наука, яка сьогодні стрімко розвивається, вимагає постійного підвищення рівня знань спеціалістів. Бібліографічні покажчики, рекомендаційні списки літератури – це джерела відомостей про літературу з певних наукових тем, тобто їхнім завданням є інформування про різні види видань за певний проміжок часу на традиційних носіях та про ресурси, до яких надається доступ у мережі Інтернет.

Збільшення навчальних годин, відведених на самостійну роботу студентів, зумовили необхідність забезпечення учасників навчального процесу навчально-методичними матеріалами, які надходять із різних джерел розповсюдження інформації або, як правило, розробляються навчальним закладом [1, с. 6]. На цьому етапі важливо звернути увагу на формування власної бази ресурсів для довідково-бібліографічного обслуговування студентів, яке здійснюється на основі ідентифікації, оцінки та відбору інформації в мережі Інтернет. Мета цих ресурсів – оперативне розкриття фондів

інших бібліотек для інформаційного забезпечення користувачів. Формування такої бібліографічної бази даних охоплює процеси:

- виявлення адрес веб-сайтів із наявною повнотекстовою та бібліографічною інформацією (за напрямом спеціалізації ВНЗ);
- оцінювання, відбір та аналітико-синтетичне оброблення інформації;
- систематизація інформації та її надання користувачу.

Документи, що формують такого виду базу інформаційних ресурсів, після бібліографічного опису й обліку розташовують на веб-порталі бібліотеки з надання доступу в локальній мережі для віддалених користувачів. Так, у науковій бібліотеці ЛНУ імені Тараса Шевченка у 2011 р. оновлено власні інформаційні ресурси «Вчені Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» та «Гендер» і створено нові бібліографічні покажчики – «Підготовка інженерів, інженерів-педагогів», «Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи».

Чималий попит у студентів ВНЗ має віртуальна довідково-інформаційна служба бібліотеки. Цей вид обслуговування характеризується такими параметрами: власні правила користування фондом, сформовано перелік кількісних та якісних обмежень пошуку інформації, встановлено режим обслуговування [2, с. 158]. У довідково-бібліографічному обслуговуванні засобами інформаційно-комунікаційних технологій виокремлено основні типи:

- довідкове обслуговування електронною поштою;
- довідкове обслуговування у режимі реального часу на основі chat-технологій, а також відео- і телекомунікацій.

Перший напрям є традиційним за змістом. Суть його полягає у перенесенні практики виконання письмових запитів в електронне середовище. Chat-обслуговування здійснюється в режимі реального часу, що базується на використанні спеціального програмного забезпечення, уможливорює керування двосторонньою взаємодією «користувач–бібліограф», є аналогом обслуговування в традиційній бібліотеці [5, с. 16].

Поширеним у бібліотеках ВНЗ є асинхронне довідково-бібліографічне обслуговування електронною поштою у режимі відкладеного часу. Тому ми детальніше зупинимося на першому варіанті віртуального обслуговування. Для здійснення вищезазначеного бібліотека використовує тільки власний фонд. Вважається недоцільним здійснювати пошук відповіді в мережі Інтернет, оскільки користувач може зробити це самостійно, а фонд бібліотеки – це той масив, який йому недоступний. Кожна бібліотека має власну специфіку роботи, зокрема деякі з них не надсилають електронні копії документів, а лише надають довідки про наявність документів у фонді. У процесі довідково-бібліографічного обслуговування виникає така проблема, як подібність запитів. У цьому випадку важливою характеристикою є наявність архіву виконаних довідок, який забезпечує дворівневу організацію електронного довідково-бібліографічного обслуговування [2, с. 160].

У практиці роботи наукової бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка використовується асинхронне електронне обслуговування. У правилах користування віртуальною довідкою вказано такі критерії пошуку:

- наявність у фондах бібліотеки конкретного видання;
- підбір літератури за темою – до п'яти джерел;
- на складні питання, що потребують глибокого наукового дослідження та використання додаткових джерел інформації, які відсутні у фонді бібліотеки, відповіді не даються.

Усі відповіді надсилаються протягом доби, але іноді цей термін може змінюватися залежно від складності запиту. Більш типовими запитами для бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка є адресні – наявність того чи іншого документа у фонді, тематичні – це запити педагогічної тематики, оскільки вони найбільше відповідають напряму університету, тематичні запити щодо підбору списків літератури до курсових, дипломних, наукових та інших робіт і їх перевірки [2, с. 159–160].

Висновки. Вивчення специфіки створення інформаційно-бібліографічних ресурсів та аналіз головних принципів довідково-бібліографічного

обслуговування користувачів бібліотеки ВНЗ на прикладі ЛНУ імені Тараса Шевченка засвідчило, що використання ІКТ у сучасних книгозбірнях стало потребою та вимогою часу, оскільки бібліотека сучасного вишу покликана розв'язувати інноваційні завдання з упровадження, управління і роботи з електронними ресурсами, що у кінцевому результаті забезпечить реалізацію високих стандартів якості освіти.

Література

1. *Алёшин, Л. И.* Электронная библиотека и проблемы обеспеченности в вузе / Л. И. Алёшин // Библиография. – 2006. – № 5. – С. 6–10.

2. *Бикова, О. В.* Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування (досвід бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка) / О. В. Бикова, З. Ф. Ковальова // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 берез. 2011 р., м. Луганськ / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [редкол.: Ж. В. Марфіна, О. В. Бикова, К. О. Шарамет]. – Луганськ, 2011. – С. 155–163.

3. *Колесникова, Т.* Інформатизація бібліотек вищої школи: шляхи еволюції та сучасний стан / Тетяна Колесникова // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 2. – С. 25–28.

4. *Кремень, В.* Вища освіта в соціокультурних змінах сучасності / Василь Кремень // Вища освіта України. – 2007. – № 3. – С. 9–13.

5. *Лебедюк, О.* Бібліотека ВНЗ як центр довідково-інформаційного обслуговування студентів / Олена Лебедюк // Вісн. Книжк. палати. – 2008. – № 11. – С. 15–17.

Ю. В. Кормилец

Справочно-библиографическое обслуживание средствами информационно-коммуникационных технологий в библиотеке современного высшего учебного заведения

В статье проанализирована специфика создания собственных информационно-библиографических ресурсов и определены принципы виртуального справочно-библиографического обслуживания пользователей библиотеки университета средствами информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: библиотека вуза, информационно-коммуникационные технологии, виртуальное справочно-библиографическое обслуживание, информационно-библиографический ресурс, Луганский национальный университет имени Тараса Шевченка.

Yu. V. Kormylets

Inquiry and Bibliographical Services by Means of Information and Communication Technologies at the Modern Educational Establishment's Library

The specific of creation of own informational and bibliographical resources is analyzed, the principles of virtual inquiry and bibliographical services by means of information and communication technologies for a university library's users are defined.

Key words: library of a higher educational establishment; informational and communicative technologies; virtual inquiry and bibliographical services; own informational and bibliographical resources, Luhansk Taras Shevchenko National University.

УДК 027.7:[378.6:37(477.41-21)ДВНЗ ПХДПУ]

О. І. Шкира,
директор бібліотеки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

**ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР МОДЕЛЮВАННЯ
БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ
СКОВОРОДИ»**

У статті розкрито пріоритетний напрям діяльності книгозбірні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – моделювання бібліотечного простору, здатного забезпечити інформаційні потреби учасників навчально-виховного процесу і підвищення комфортності обслуговування.

Ключові слова: *Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, бібліотечний простір, бібліотечна лабораторія, інформаційна діяльність, бібліотека вищого навчального закладу.*

Постановка проблеми. Донедавна найважливішим завданням бібліотек ВНЗ була автоматизація внутрішніх процесів, вирішення якого, безумовно, оптимізувало управління фондами, підвищило якість обслуговування користувачів тощо. Проте уваги заслуговує проблема бібліотеки як місця спілкування і взаємодії відвідувачів, як своєрідного соціально-комунікаційного простору, а не лише як пункту отримання інформації. На жаль, діяльність кожної бібліотеки, і університетської також, у нашій країні офіційно

регламентована, затиснута в рамки різних вимог, норм і стандартів, давність яких очевидна, і які часто уповільнюють розвиток книгозбірень. Співробітники бібліотек змушені витратити багато часу на рутинну роботу, користі від якої ані бібліотекарям, ані користувачам немає [1; 2].

Суспільство сьогодні змінюється стрімко, час вимагає миттєвої реакції на зміни. Бібліотекам потрібні професіонали – молоді фахівці, які володіють новими інформаційними технологіями та можуть реалізовувати сміливі бібліотечні проекти, набуваючи нових знань у процесі самоосвіти, професійної взаємодії, шляхом так званого «каскадного» навчання. Це й участь у міжнародних, всеукраїнських, загальноуніверситетських наукових конференціях, семінарах, майстер-класах, круглих столах, відвідування наукових бібліотек ВНЗ України у рамках проведення бібліотечних турів для ознайомлення з формами і методами інноваційної роботи і запозичення передового досвіду. У практиці підвищення кваліфікації та удосконалення фахової майстерності працівників книгозбірні Переяслав-Хмельницького ДПУ цей метод застосовується дуже широко та дає істотну віддачу. І університети, і університетські бібліотеки, котрим властива не просто співпраця, а синергія, комбінована взаємодія, повинні оперативно прогнозувати запити дня завтрашнього, працювати на випередження, адже прогресивний поступ ґрунтується на прогнозі контурів майбутнього.

Метою сталого збалансованого розвитку суспільства є творення нової людини, яка гармонійно поєднує пізнавальний, соціальний, психосмисловий та духовний потенціал, яка здатна жити у злагоді зі світом й утверджувати паритетність взаємостосунків з іншими людьми. Тому завдання будь-якої вищої школи полягає не лише у передачі майбутньому спеціалісту певної кількості знань, формуванні умінь орієнтуватися у потоці інформації і користуватися нею, але й у розкритті істинного таланту молодої людини до певної сфери діяльності, формуванні вміння знайти своє місце у світі, вихованні перспективно мислячих людей, котрі вибудовують майбутнє на основі загальнолюдських цінностей. Вирішити це завдання може те унікальне

інтелектуальне університетське середовище, яке створюється завдяки зусиллям науковців і бібліотекарів. У бібліотеці студенти доповнюють інформацію, отриману на заняттях, розширюють кругозір новими знаннями.

Аналіз наукових досліджень. Тема організації бібліотечного простору неодноразово розглядалася на сторінках зарубіжних та вітчизняних періодичних видань, зокрема таких, як «Библиотечное дело» (2009, № 1, 4, 12, 17; 2010, № 23); «Библиотечные технологии» (2011, № 7), «Библиотека», «Научные и технические библиотеки», «Шкільна бібліотека», «Бібліотечний вісник». Серед російських учених даному питанню приділяли увагу С. Г. Матліна, В. В. Зверевич, К. Б. Лаврова, Д. К. Равинський, С. А. Єзова, О. М. Мокшанова, Е. Р. Сукіасян та інші. Значний внесок зробив Я. Л. Шрайберг, досліджуючи різноманітні аспекти розвитку бібліотеки як інформаційного інституту в контексті побудови суспільства знань. Тема формування бібліотечного простору активно почала обговорюватися на початку нового тисячоліття, і на сьогодні уявлення фахівців щодо проблеми створення електронної бібліотеки ВНЗ постійно розширюються та поглиблюються. Також багато уваги у науковій літературі приділяється питанню забезпечення бібліотечного комфорту – інтелектуально-інформаційного, психологічного та фізичного.

Мета статті – на прикладі книгозбірні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» розкрити характер моделювання бібліотечного простору.

Основна частина. Діяльність колективу книгозбірні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» спрямована на створення академічної бібліотеки шляхом збору наукових документів із максимально широким репертуаром назв, серед яких повні зібрання наукових праць, наукові збірники та монографії, автореферати дисертацій, а також дублюючий фонд університету, архіви.

Робоча взаємозалежність усіх відділів і кафедр Переяслав-Хмельницького ДПУ та університетської бібліотеки стала запорукою якісного проведення

бібліотечних уроків та днів інформації (заходи проводять бібліотекарі спільно з викладачами), процесу комплектування (замовлення літератури відбувається у тісній взаємодії з науковцями кафедр), виставкової діяльності, літературних вечорів, навчальних занять, наукових заходів, книжкових ярмарок тощо. Сьогодні співробітники книгозбірні спрямовують свої зусилля на те, щоб зробити її відкритим центром життя студентів, тобто максимально врахувати всю різноманітність сценаріїв перебування читача в бібліотеці, забезпечивши доступність інформації, комфорт перебування в бібліотечному просторі, корисність і наповненість діяльністю. Важливим є створення для користувачів таких умов, які стали б продовженням їхнього щоденного життя з усіма його складовими: навчанням, відпочинком, розвагами [4].

Реформуючи діяльність бібліотеки, колектив та адміністрація університету подбали насамперед про її новий дизайн, що змінило імідж та сприяло зростанню престижу установи. Було застосовано нові підходи до вибору конфігурації функціональних зон, досягнутої оригінальним та зручним для працівників і користувачів розміщенням робочих місць, скляних перегородок-панелей, стелажів, мобільних деталей інтер'єру, зокрема вітрин, каталожних шаф, зелених насаджень, що надали приміщенням особливої теплоти тощо. Приділено увагу вимогам кондиціонування, освітленню залів та індивідуальних робочих місць, тонуванню функціональних зон, дизайну бібліотечних меблів. Максимально використано не синтетичні, а природні матеріали. Наприклад, лінолеум замінено на покриття з дерева (ламінат, паркет). Загалом бібліотечні меблі та їх розстановка гармоніюють із дизайном приміщень. У кожній читальній залі досягнуто єдності стилю. Так, зала інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» отримала назву в честь символу Галактики Чумацького шляху, який уособлює нескінченність зоряного світу, довгої дороги, а отже, і шлях до пізнання Всесвіту, дорогу до знань; це символ астральної батьківщини, національної історії та культури. Приміщення має у своєму оформленні зображення зодіакальних сузір'їв, картини-пейзажі, автори яких – студенти відділення образотворчого мистецтва педагогічного

факультету. В освітленні зали використано як індивідуальне освітлення робочих місць, так і оригінальні люстри із синім випроміненням. Зала інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» укомплектована 20 комп'ютерами з доступом до Інтернету, забезпечено вільний доступ користувачів до періодичних видань [3].

В оформленні інтер'єрів семи читальних залів бібліотеки все спрямовано на турботу про читачів та дотримання їхніх інтересів. Відомо, що вища освіта сьогодні все більше тяжіє до колаборативного навчання. Тому студентам часто доводиться виконувати завдання не поодинці, а групою. Враховуючи це, зали укомплектовано столами, розташованими по периметру та в центрі (ЧЗ №1), а також по два в групі на вісім осіб на певній відстані одна від одної (зала «Чумацький шлях»). Таке розміщення вирішило питання групової роботи студентів і забезпечило ефект певної звукової ізоляції. Адже сучасні студенти – люди мобільні, внутрішньо розкуті, примус до напруженої розумової праці чи тиск замкненого простору сприймається ними часто негативно. Вони прагнуть до ефективного спілкування, у тому числі в режимі он-лайн, що також було передбачено у проектуванні залів бібліотеки та плануванні її діяльності. Забезпечено гнучкість читацької зони – відвідувач може, за бажанням, варіювати використання як традиційного, так й електронного фонду в межах одного приміщення. Тим студентам, які бажають працювати в максимальній тиші, пропонуємо займати місця в залі наукової літератури, де, як правило, невелика кількість відвідувачів, ніхто не відволікає увагу.

Університет і бібліотека настільки органічно поєднуються і взаємодоповнюють один одного, що створюють єдиний культурно-освітній простір. Бібліотека розміщена в навчальному корпусі. Читач, за потреби, може вільно переходити до різнофункціональних читальних залів – читальної зали гуманітарних дисциплін, читальної зали суспільних дисциплін, університетського інформаційного центру «Чумацький шлях», дисплей-зали, зали для науковців. Користувачі мають змогу копіювати документи, користуватися послугами книжкового магазину, кафе, котрі знаходяться поряд

із бібліотекою на арендованих площах університету, відвідувати концерти в актовій залі та наукові заходи в конференц-залі, котрі розташовані у суміжних із бібліотекою приміщеннях тощо. Мета, яку поставили перед собою працівники бібліотеки й адміністрація ВНЗ кілька років тому, – моделювання бібліотеки як частини повсякденного життя студентів і викладачів, сьогодні успішно втілена в життя. Наразі триває копітка праця над удосконаленням бібліотечного простору.

В організації зали «Чумацький шлях» оптимально втілено ідею взаємодії навчального закладу і книгозбірні. Залу поділено на функціональні зони: зона прес-інформації, комп'ютерна зона, фонд наукової літератури, музей-архів Ю. Бойка-Блохина. У зазначеному музеї зберігається архів академіка, переданий університету його дружиною – доктором філософії, президентом Наукового німецько-українського товариства ім. професора Ю. Бойка-Блохина професором Д. Тетериною-Блохин. Упорядкування архіву стало спільною роботою співробітників бібліотеки та навчально-наукового центру сквородинознавства. Авторські колекції науковців університету І. М. Ярового, В. П. Коцура, Б. О. Чернова, Д. С. Мазохи, а також передані бібліотеці приватні колекції дарів педагога В. Курила, науковців Д. Тетериної-Блохин, Ю. І. Шаповала, Д. М. Яківця, І. М. П'ятаченка розміщені в спеціально обладнаній залі архівних документів, розташованій поряд із музеєм-архівом.

У залі «Чумацький шлях» проводяться різноманітні наукові заходи – круглі столи, конференції, зустрічі з відомими людьми. Усім особливо запам'яталася зустріч із Героєм України, першим космонавтом незалежної України Леонідом Каденюком, який презентував і подарував бібліотеці книгу «Місія – космос». Це видання стало переможцем рейтингу «Книжка року – 2009» у номінації «Обрії». У книзі відгуків бібліотеки Леонід Каденюк зробив запис: «Із захопленням і відчуттям вдячності», а на стенді «Автограф»: «З побажанням добра, щастя, здійснення мрій». Важливими моментами зустрічі стали обговорення питань формування у молоді активної життєвої позиції,

здорового способу життя, залучення студентства до активної діяльності зі збереження духовної спадщини України.

В інформаційно-ресурсній залі регулярно проводяться дні інформації, на яких відвідувачі мають змогу в режимі вільного доступу знайомитись і працювати з новими вітчизняними та зарубіжними виданнями.

Бібліотечне середовище формує у студентів:

- здатність до самомотивування та саморозвитку, професійного в тому числі;
- готовність до постійного підвищення рівня фахового розвитку;
- підвищення самооцінки;
- прагнення до самостійного набуття знань, готовності до роботи;
- відповідальність за результати своєї праці;
- адаптацію до нових умов життєдіяльності.

Проведене бібліотекою анкетування користувачів засвідчило популярність бібліотеки у студентському середовищі. Студенти зазначили такі мотиви вибору бібліотеки як місця для занять: зручні робочі місця, швидкий доступ до комп'ютерів та Інтернету, місця для роботи з ноутбуками, спокійна атмосфера та, за бажанням, швидка зміна видів діяльності. Також вказувалося на сучасний дизайн приміщень, який позитивно впливає на сучасну молоду людину, підвищує працездатність, створює почуття естетичної насолоди, психологічного комфорту.

Інформаційна діяльність бібліотеки позначена оперативністю. Виставкове експонування документів (традиційні та он-лайн виставки) спрямоване на популяризацію не лише документних ресурсів бібліотеки, а й інтелектуального капіталу університету. Виставки створюються колективом бібліотеки та співробітниками наукового відділу університету. Щорічна (започаткована у 2005 р.) розгорнута книжкова виставка «Наукові досягнення – 2011. Успіх – 2011» демонструє наукові праці викладачів та співробітників відділів: підручники, посібники, монографії, методичні розробки, статті у вітчизняних та зарубіжних наукових і науково-методичних виданнях, а також численні

відзнаки та нагороди студентів і науковців за вагомі досягнення в різних сферах діяльності. Такі щорічні виставки мають великий резонанс серед викладачів і студентів, оскільки стають джерелом інформації про стан науково-навчального процесу, демонструють нові навчальні видання, необхідні студентам, дають повну картину діяльності вищого навчального закладу протягом року.

Тематичні книжкові виставки, розміщені у читальній залі № 1, створюються згідно з календарем пам'ятних дат і тому постійно оновлюються, надаючи нову й актуальну інформацію користувачам. Інші книжкові виставки (ювілейні, авторські, з теми загальноуніверситетського наукового заходу, демонстрування бібліотечних новинок тощо), ілюстровані додатковими матеріалами, інформаційно насичені, створюються з розрахунком на певне випередження, передбачення актуальних тем, які будуть розроблятися науковою і суспільною думкою. Такі виставки позначені динамічністю і гнучкістю, постійно оновлюються, доповнюються документами, музейними експонатами, ілюстративними матеріалами тощо. Постійно діючою є виставка «Експрес-інформація», на якій представлено наукові збірники, а також видання, авторами яких є науковці університету. Стало доброю традицією створення виставок у бібліотеці силами бібліотекарів, студентів і викладачів. Експонуються високої якості та естетики студентські роботи – картини, художні вироби. Тісно співпрацюють із бібліотекою викладачі педагогічного факультету О. В. Стрілець, О. О. Смірнова, Т. М. Носаченко, Л. І. Ляшко. Виставкова галерея «Творчий автограф читача» презентує самодостатність студента, неординарність, глибину і яскравість думки. Експоновані на ній виставки «Мистецький колаж: творчі асоціації», «Українська народна лялька-мотанка», «Мальовнича Україна», «Душі одкровення: фарбами, звуками, відчуттям» тощо засвідчили високу професійну підготовку студентів педагогічного факультету (декан Н. В. Ігнатенко) – майбутніх учителів початкових класів. У кожній із робіт відобразилися життєвий досвід молодої людини, особливості її світовідчуття. Нині експонується виставка робіт студентів педагогічного факультету під назвою «Благословенне місто –

Переяслав». Організуючи такі виставки, прагнемо не лише продемонструвати обдарованість студентів, а й стимулювати всіх інших повірити у свої сили, активізувати творчу діяльність, розвивати здібності, самовдосконалюватися, впевнено йти до своєї мети з установкою «я цього досягну». Такий підхід спрацьовує. Часто студенти самі звертаються до нас і пропонують свої роботи, послуги, співпрацю.

В основі успішної виставкової діяльності – загальна та фахова підготовка бібліотекарів, а ще бажання творити нове, щоб зацікавити відвідувача, вразити. У такому традиційному виді бібліотечної діяльності, якою є виставкова робота, велику роль відіграє вміння прогнозувати, передбачати те, що викличе непідробний інтерес у студентів, викладачів, гостей університету. Адже книжкова виставка, повз яку пройде студент, не помітивши її, засвідчить лише її звичність, буденність, можливо, набридливість і нецікавість. Тому робимо наголос на неординарності експонатів, їхній змістовності, інформаційній цінності виставки, наявності інноваційних елементів. Щоб глибше, доступніше і, найголовніше, цікаво проілюструвати подію чи явище, заздалегідь вдаємося до пошуку документів, предметів, виробів тощо. Так, до різдвяно-новорічного циклу свят були створені виставки книг та матеріалів, на почесному місці серед яких був Дідух – старовинний український оберіг, зроблений бібліотекарями та викладачем кафедри мистецьких дисциплін О. В. Стрілець із заготовлених заздалегідь сухих колосків пшениці. Таким чином, бібліотекарі не лише урізноманітнили виставку, а й досягли її відчутного впливу на відвідувачів: пізнавального. Стало доброю традицією проводити у бібліотеці майстер-класи з виготовлення ляльок-мотанок та художніх виробів із соломи.

Двосторонній процес «бібліотека–університет» має свій розвиток у такій формі взаємодії, як проведення «Акцій нової книги», коли до університету запрошуються представники видавництва із урахуванням актуальності й затребуваності їхньої продукції серед студентів і науковців закладу. Переконалися, що такі заходи потрібні, адже на них завжди людно. Викладачі й особливо студенти-заочники, які часто не мають змоги ознайомитися з

репертуаром пропонованих ринком навчальних видань через брак вільного часу чи неможливість відвідувати книжкові ярмарки (особливо мешканці сільської місцевості), чекають їх із нетерпінням. Адже на цих акціях вони можуть оперативно, у комфортних умовах придбати потрібну літературу, вирішити питання друку власних наукових доробок.

До бібліотеки як до осередку, де накопичуються і зберігаються знання, йдуть не лише за інформацією. Часто звертаються за порадою, допомогою. Багато загальноуніверситетських заходів проходять саме у бібліотеці: літературні вечори, засідання секцій наукових конференцій, навчальні заняття аспірантів, репетиції публічних виступів, номерів художньої самодіяльності тощо. До бібліотекарів звертаються із проханням організації книжкових виставок в аудиторіях університету, надання у користування документів, різних виставкових засобів, підготовки бібліографічної продукції тощо. Працівники книгозбірні через відповідні структури університету залучаються до процесу викладання бібліотечно-бібліографічних знань, участі у різноманітних заходах як екскурсоводи, члени журі, доповідачі. Книгозбірня стала незамінним партнером і помічником для багатьох кафедр університету в їхній життєдіяльності.

Бібліотекарі з розумінням і вдячністю ставляться до своїх відвідувачів. На початку кожного календарного року проводиться акція «Читач року», на якій відзначаються активні читачі серед викладачів та студентів, котрі отримують у подарунок книги. Такі заходи проходять у теплій атмосфері, де бібліотекарі і користувачі відчують себе однією дружною сім'єю.

Загальновідомо, що бібліотека сама по собі не може приваблювати читача, якщо її внутрішнє наповнення, стиль роботи бібліотекарів несучасні й нецікаві. Студент у такому разі може лише відвідувати книгозбірню, так би мовити, з виробничої потреби і там довго не затримуватися. Значення університетської бібліотеки сьогодні визначається не лише розміром і складом фонду, але й розмаїттям послуг, які вона може надати користувачеві.

Оснащення бібліотеки нашого університету сучасною комп'ютерною технікою розпочалося в 2001 р. Книгозбірня має свій сайт (www.library-phdpu.edu.ua), який дозволяє користуватися її електронним каталогом, а також повнотекстовою базою навчально-методичних матеріалів. Сайт бібліотеки – це дієвий засіб реклами та створення позитивного іміджу навчального закладу, удосконалення навчально-виховного процесу в університеті. Бібліотека працює в напрямі розширення бази електронних книг.

Нині в автоматизованому режимі здійснюється запис до бібліотеки і виготовлення пластикового читацького квитка, видача та повернення документів, ведеться бібліотечна статистика, облік фонду та читачів, комплектування та списання літератури, тиражування карток для каталогів і картотек. Для підвищення рівня фахової підготовки користувачам зали інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» дозволено користуватися ресурсами мережі Інтернет для пошуку інформації з навчальною метою, вести пошук інформації в електронному каталозі книг та періодичних видань, а також у повнотекстовій базі навчально-методичних видань університету, використовувати мультимедійний фонд бібліотеки, здійснювати набір та редагування курсових робіт, дипломних проектів, рефератів у програмах Microsoft Office з подальшим перенесенням на електронні носії (CD, DVD, Flash), вести спілкування он-лайн.

Наявність сучасної комп'ютерної техніки дає можливість формувати електронну БД (електронний каталог різних видів документів, а також база повнотекстових документів) та вести роботу з розкриття своїх фондів шляхом підготовки інформаційно-бібліографічних видань у друкованому та електронному вигляді, таких як «Бібліокур'єр», «Прес-дайджест», «Прес-реліз» та «Прес-реліз-інформація». Останнє видання стало новим видом інформування користувачів щодо проведеної культурно-просвітницької роботи.

Співробітник університетської книгозбірні здатний оперативно реагувати на виклики сьогодення, володіти як бібліотечними знаннями, так і знаннями з багатьох галузей знань, орієнтуватися в масиві інформації і вміти не лише

надавати її користувачам, а й виявляти, аналізувати та узагальнювати їхні запити, прогнозувати появу нових, готувати відповіді на них шляхом складання списків літератури, відповідних аналітичних матеріалів, наочно представляти інформацію.

У бібліотеці університету діє творча лабораторія «Книга. Бібліотека. Суспільство», яка успішно працює протягом останніх п'яти років, має на меті впровадження бібліотечної інноватики, формування творчої особистості бібліотекаря. Програма діяльності лабораторії передбачає: навчання бібліотекарів, ознайомлення їх із науковими досягненнями, досвідом у бібліотечній галузі як України, так і світу шляхом проведення проблемних семінарів, занять, тренінгів тощо; зміцнення творчих зв'язків, обмін досвідом та співпрацю бібліотекарів наукових, вишівських, шкільних книгозбірень, педагогічних працівників, майстрів народного мистецтва та залучення молоді до творчості; підготовку бібліографічних покажчиків, бюлетенів, листівок тощо; розроблення творчих проектів краєзнавчого спрямування, у рамках яких здійснюється добір, систематизація та популяризація матеріалів про Київський регіон та Переяславщину.

У рамках творчої бібліотечної лабораторії реалізуються творчі проекти, мета яких – втілення ідей національного, морального, трудового виховання молоді, розвиток інтелекту та духовне зростання молодої людини. Це, зокрема, такі проекти, як «Київщинознавство», «Сковородіана», «Козаччина», «Наукова еліта Переяславщини». У плані реалізації передбачено зв'язок із місцевими ЗМІ, обмін досвідом, ексклюзивні зустрічі з цікавими людьми, корпоративні культурно-просвітницькі заходи, формування архіву персональних колекцій, організацію мультимедіахрестоматійних тематичних повнотекстових баз даних, «інформаційні марафони», формування тематичних картотек, випуск біобібліографічних покажчиків та нарисів (вийшло друком шість видань бібліографічного характеру). Колективом бібліотеки упорядковано біобібліографічний покажчик «Григорій Сковорода (1722–1794)» (видання перше та видання друге, перероблене і доповнене), біобібліографічний нарис

«Ucraina terra Cosaccorum: Україна – земля козацька», а також біобібліографічні нариси, що презентують науковий та творчий доробок викладачів університету: «Коцур Віктор Петрович», «Коцур Надія Іванівна», «Верба Григорій Митрофанович». Завдяки участі у наукових конференціях, семінарах, майстер-класах, перекваліфікації, підвищенню кваліфікації, обміну передовим досвідом із бібліотекарями провідних вишів України в рамках культурно-просвітницьких турів (проведено 10 культурно-просвітницьких турів до міст Умань, Полтава, Чернігів, Черкаси, Ніжин, Київ, Житомир, Глухів, Дніпропетровськ, Вінниця) з'явилися нові ідеї, знання, сформувалися нові навички, розроблено концепцію подальшого розвитку бібліотеки тощо. Суттєво змінилася робота бібліотекарів: від вузької спеціалізації та обмеженої відповідальності за доручену роботу – до широких професійних профілів, від спланованого професійного і кар'єрного росту – до інформованого і гнучкого вибору траєкторії професійного розвитку і створення можливостей для всебічного зростання кожного учасника освітнього процесу. Персонал бібліотеки свідомий того, що коли бібліотека як внутрішньою архітектурою, технічним оснащенням, так і культурою обслуговування та зручністю користування фондами відповідає побажанням читачів, а іноді й випереджає їх, тоді вони із задоволенням користуються нею. Комфорт бібліотечного простору сьогодні немислимий без нових технологій. Повністю автоматизовано всі бібліотечні процеси, пов'язані з обслуговуванням читачів: запис до бібліотеки, виготовлення електронного читацького квитка, видача документів. Колектив бібліотеки максимально використовує ресурс програмної системи «УФД/Бібліотека», у співпраці з її розробниками створює нові параметри, необхідні для удосконалення бібліотечної діяльності. У читальних залах працюють бібліотекарі-консультанти. Забезпечено діалог читача і бібліотекаря.

Висновки. Накопичення певного досвіду спонукало бажання поінформувати колег про види і методи власної бібліотечної діяльності. Упродовж останніх років співробітники книгозбірні друкували свої статті на сторінках фахових періодичних видань, університетської газети «Педагогічні

обріі» у рубриці «Бібліотечний калейдоскоп», газети «Україна козацька», збірників наукових праць. Результати взаємодії бібліотеки університету та шкільних бібліотек міста і району, яка полягає у співробітництві, консультаціях, а також досвід вишівської бібліотеки, рекомендований для використання шкільними книгозбірнями, висвітлювалися на сторінках журналу «Шкільна бібліотека». Необхідно підкреслити, що успішній роботі книгозбірні ВНЗ сприяє взаємодія бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» та наукових бібліотек України, зокрема НБУВ та ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на міжвідомчому рівні, координація діяльності з якими сприяє удосконаленню бібліотечних технологій, розширенню кола наукової діяльності, творчому сприйняттю досвіду вдосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування, успішній реалізації інноваційних проектів і бібліотечних програм.

Література

1. *Амлінський, Л.* Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу / Л. Амлінський // Бібл. вісн. – 2010. – № 3. – С. 39–44.
2. *Дригайло, В.* Основы организации работы библиотеки вуза / В. Дригайло // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 29–33.
3. *Шкира, О.* Просторова модель бібліотеки вишу / О. Шкира // Бібл. вісн. – 2011. – № 5. – С. 43–47.
4. *Шкира, О.* Смена образовательной парадигмы: вузовская библиотека как среда формирования личности студента / О. Шкира // Библиотечное дело. – 2010. – № 19. – С. 33–35.

О. И. Шкира

Полифункциональный характер моделирования библиотечного пространства ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

В статье раскрыто приоритетное направления деятельности библиотеки ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» – моделирование библиотечного пространства, обеспечивающего разносторонние информационные потребности участников учебно-воспитательного процесса и комфортность обслуживания.

Ключевые слова: Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды, библиотечное пространство, библиотечная лаборатория, информационная деятельность, библиотека высшего учебного заведения.

O. I. Shkyra

Multifunctional Modeling of Library Space of SHEE «Hryhory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University»

In the article the priority activity direction of the library of SHEE «Hryhory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University» is revealed, namely modeling of library space that can satisfy versatile informational needs of educational process members and secure comfort of services.

Key words: Hryhory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University, library space, library laboratory, informational activities, library of higher education institution.

УДК 002:378.016

I. А. Чайка,

директор наукової бібліотеки

Тернопільського національного педагогічного університету

**НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТА»
ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО–РОЗВИВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Охарактеризовано загальнометодологічні й дидактичні принципи формування інформаційної культури. Уточнено зміст понять «освітньо-розвивальне середовище», «інформаційна культура». Визначено основні завдання навчального курсу «Інформаційна культура студента».

Ключові слова: *освітньо-розвивальне середовище, інформаційна культура студента, принципи формування інформаційної культури, наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.*

Постановка проблеми. Процес підготовки фахівців для освітянської галузі передбачає формування в них умінь знаходити й використовувати навчальну, наукову, пізнавальну та інші види інформації в умовах постійного збільшення інформаційного потоку. У зв'язку з тим, що наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. у ВНЗ педагогічного профілю почалось активне впровадження нових інформаційних технологій, відбувались організаційні

зміни і в системі вищої педагогічної освіти, розширення доступу до інформаційних ресурсів. Основним завданням ВНЗ стало забезпечення студентів можливістю навчатися самостійно, навчити їх вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі не тільки в бібліотеках навчальних закладів, а й у соціальній світовій мережі – Інтернет.

Мета статті – на основі дослідження наукової літератури визначити загальнометодологічні та дидактичні принципи формування інформаційної культури студентів у процесі вивчення навчального курсу «Інформаційна культура студента».

Аналіз наукових досліджень. Поняття «інформаційна культура» пов'язане з двома фундаментальними поняттями – «інформація» і «культура». Керуючись інформологічним підходом, більшість дослідників (А. Александров, В. Веліхов, М. Дворкіна, А. Єршов, І. Яглом) визначають поняття «інформаційна культура» як сукупність знань, умінь і навичок пошуку, відбору та аналізу інформації, спрямованої на задоволення інформаційних потреб. Представники культурологічного підходу (Л. Альошин, Є. Бондаревська, М. Вохришева, І. Ісаєв, С. Кульневич) зміст поняття «інформаційна культура» розглядають як складову процесу формування культури особистості (результати інформаційної діяльності). Таким чином, інформаційну культуру визначають як складову загальної культури людини; сукупність інформаційного світогляду й системи знань, умінь та навичок, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність для оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб із використанням як традиційних (карткових каталогів і картотек бібліотеки), так і сучасних інформаційних технологій (за допомогою мережі Інтернет).

Термін «інформаційна культура» вперше з'явився у 70-х рр. ХХ ст. у публікаціях російських бібліографів К. Войханської, Б. Смірної, Е. Шапіро і ототожнювався з бібліотечно-інформаційною грамотністю, культурою читання, пропагандою бібліотечно-бібліографічних знань. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. до вивчення проблем названого феномена долучилися суспільствознавці,

філософи, фахівці в галузі філософії інформації й комп'ютерної техніки. Автором цього поняття вчені називають професора Московського історико-архівного інституту Г. Воробйова, який розумів його як «уміння використовувати інформаційний підхід для раціональної та ефективної організації інтелектуальної діяльності» [1].

Із позиції інформаційного підходу М. Дворкіна, А. Єршов, І. Яглом та інші вчені визначають інформаційну культуру як *сукупність знань, норм, правил, цінностей, створених в інформаційній діяльності, які відображають певний рівень її розвитку; у ній проявляється технологічність усіх інформаційних процесів у суспільстві, концентрується увага на досягнутому рівні поводження з інформацією.*

Дослідники А. Александров, В. Веліхов, В. Монахов та інші акцентували увагу винятково на інформації. Інформаційну культуру вони розуміли як *сукупність знань, умінь і навичок пошуку, відбору й аналізу інформації, тобто все, що стосується інформаційної діяльності, котра спрямована на задоволення інформаційних потреб.* У процесі розвитку теорії і методології інформаційної культури в колі науковців, які беруть участь в її розробленні, опинилися фахівці таких наук, як семіотика, лінгвістика, соціологія, психологія, педагогіка, культурологія, естетика тощо. Відповідно, було виокремлено різні її аспекти: психологічний, історичний, когнітивний, соціологічний, соціокультурний, педагогічний, технологічний тощо, які характеризували окремі сторони явища. У рамках психолого-педагогічного підходу теоретичні й методичні проблеми інформаційної культури вивчали М. Вохришева, Н. Гендіна, Є. Данільчук, Н. Зинов'єва, Ю. Зубов, С. Каракозов, Е. Семенюк, А. Урсул, Ю. Шрейдер та інші. Ю. Зубов визначав інформаційну культуру як *«систематизовану сукупність знань, умінь, навичок, яка забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб»* [3]. Н. Гендіна інформаційну культуру особистості трактує *«як важливий фактор успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності*

особистості в інформаційному суспільстві» [4]. Науковець наголошує на тому, що на сформованість інформаційної культури вказують результати самостійної інформаційної діяльності особистості.

Дослідженню проблеми формування освітньо-розвивального середовища, її поняттєво-категоріального апарату присвячено дослідження таких учених: В. Ясвіна (формування особистості в освітньому середовищі), А. Іванова (освітнє середовище як взаємодія субкультур), Н. Щуркова (освітнє середовище як фактор виховного впливу), В. Флякова (освітнє середовище як форма співробітництва суб'єктів навчання), Д. Іванова (освітнє середовище як продукт активності його суб'єктів), В. Бедерханова (освітнє середовище як фактор особистісно-професійного становлення). Результати аналізу наукової літератури дали змогу визначити інформаційно-освітнє середовище як сукупність матеріальних факторів освітнього процесу й міжособистісних відносин, які встановлюють суб'єкти навчання в процесі своєї взаємодії для професійного самовдосконалення.

Основна частина. Успішне впровадження в навчальний процес ВНЗ курсу «Основи інформаційної культури» вимагає дотримуватися всіх загальнодидактичних принципів: науковості, систематичності, наступності, доступності, зв'язку теорії з практикою, свідомості, активності, наочності, диференційованого підходу, індивідуалізації, міцності навчання.

На нашу думку, щоб забезпечити ефективне формування інформаційної культури студента, необхідно дотримуватися таких загальнометодологічних принципів інформаційної освіти: культурологічного підходу, системності, діяльнісного підходу, технологічності, неперервності, інтегративності.

Принцип культурологічного підходу ґрунтується на усвідомленні взаємодії категорій «інформація» і «культура», уявленні про інформаційну культуру як складову загальної культури людини.

Принцип системності забезпечує цілісність уявлення про феномен інформаційної культури, дає змогу перебороти ізольованість вивчення її

компонентів (бібліотечно-бібліографічні знання, культура читання, комп'ютерна грамотність тощо).

Принцип діяльнісного підходу вимагає формувати інформаційну культуру не з позицій бібліотекаря, а з позиції користувача, який повинен вирішити інформаційні завдання, поставлені перед ним навчальною чи професійною діяльністю.

Принцип технологічності дає змогу розглядати формування інформаційної культури як педагогічну технологію, яка містить сукупність методів і засобів, що забезпечують досягнення прогнозованого результату. Цей принцип вимагає детального визначення кінцевого етапу і контроль його відповідності прогнозованим параметрам.

Принцип неперервності передбачає використання можливостей всіх ланок системи неперервної освіти (дошкільної, середньої, вищої, післявишівської) для формування інформаційної культури особистості. Навчання основам інформаційної культури повинно бути обов'язковим і спеціально організованим.

Принцип інтегративності забезпечує можливість побудови єдиної стратегії і тактики з орієнтуванням на взаємодію освітніх та бібліотечно-бібліографічних установ для досягнення загальної мети – формування інформаційної культури особистості.

Суттєвих змін зазнали інформаційні ресурси: поряд із книгами, журналами на традиційних носіях функціонують інші форми подання інформації – електронні. Працюючи у мережі Інтернет, студент може скористатися електронною інформацією швидко і без обмежень.

Відомо, що інформаційний пошук – складний та багатоаспектний процес. Він здійснюється завдяки набутим знанням і навичкам правильно сформульованому інформаційному запиту, здійсненню систематизації інформації на основі всебічного аналізу. З огляду на це, для формування інформаційної культури студентів ВНЗ педагогічного профілю вважаємо за доцільне впровадження діяльнісно орієнтованого, побудованого за модульним

принципом навчального курсу «Інформаційна культура студента», що викладається в Інституті педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка для студентів відділення «Початкова освіта». Його мета – сформувати інформаційну культуру студентів, зокрема вміння, навички інформаційного пошуку, відбору та оцінювання інформації, навчити користуватися алгоритмом і методикою пошуку інформаційних ресурсів.

Завдання курсу передбачають формування уявлень про сучасну систему галузевої інформації, умінь і навичок систематизованого пошуку та відбору інформаційних ресурсів, ознайомлення студентів з основними джерелами галузевої інформації, інформаційними потоками. Визначення змісту навчальної дисципліни ґрунтується на моделі професійної інформаційної культури, створеної з урахуванням системного підходу. Згідно з цим підходом у структурі названого феномену виокремлено такі взаємопов'язані підсистеми: культура мови, книжкова культура, екранна і мережева культура, професійно-педагогічна культура, діалогова культура, організаційна проектно-технологічна культура.

Ми розуміємо професійну інформаційну культуру педагога як суб'єктивний, соціально значущий засіб поєднання інформаційних технологій із загальногуманістичними і аподіктичними (достовірні, засновані на логічній необхідності; незаперечні, які встановлюють необхідний зв'язок речей та явищ) цінностями професії, який утілюється в послідовності професійних дій та операцій – педагогічній технології.

Формування інформаційної культури є спеціально організованим, цілеспрямованим процесом, що передбачає навчання студентів спеціальних інформаційних знань та умінь шукати, опрацьовувати й правильно використовувати знайдену інформацію. Передумовою здійснення інформаційної підготовки студентів є наявність необхідної матеріально-технічної бази (сучасних комп'ютерів, програмного забезпечення, каналів

зв'язку) та інформаційного освітнього середовища, ефективність та основу якого становлять сучасні інформаційні технології.

Інформатизація освітньої сфери неможлива без створення інформаційно-освітніх середовищ, які, у свою чергу, повинні надавати можливість для самореалізації інтелектуально розвинутої особистості, котра досконало володіє необхідними професійними якостями. Тому за сучасних умов формування і розвиток власного інформаційного освітнього середовища, що є складовою єдиного інформаційного освітнього простору, – одне з основних стратегічних завдань кожного ВНЗ. Таке середовище стане фундаментом для організації сучасного освітнього процесу.

Існують різні підходи до визначення інформаційно-освітнього середовища навчального закладу і проблем його організації. Інформаційно-освітнє середовище визначається, з одного боку, як програмно-технічний комплекс, а з іншого – як педагогічна система. Отже, при розробленні інформаційно-освітнього середовища повинні вирішуватися не тільки інформаційно-програмно-технічні, але й психолого-педагогічні питання.

Інформаційно-освітнє середовище формується відповідно до найважливіших соціально-педагогічних цілей сучасної освіти.

У нашому дослідженні інформаційно-освітнє середовище спрямоване на:

- *формування:*
 - професійних знань, умінь і навичок;
 - інформаційної культури майбутніх фахівців;
 - професійної самосвідомості;
- *реалізацію* творчого потенціалу й розвиток особистості;
- *розвиток* сучасного наукового та професійного світогляду.

У процесі дослідження інформаційно-освітнього середовища вирішується цілий комплекс навчально-методичних, психолого-педагогічних, організаційних, технічних та технологічних, програмних, соціально-економічних, нормативних і ергономічних проблем, тісно пов'язаних між собою, спрямованих на формування креативної особистості.

Для успішного функціонування інформаційно-освітнього середовища необхідно створити відповідні педагогічні умови. На нашу думку, такими умовами є:

- розвиток пізнавальних потреб студентів і викладачів;
- формування високого рівня інформаційної культури викладачів і студентів;
- упровадження інноваційних, у тому числі й інформаційних педагогічних технологій, в основі яких – суб'єкт-суб'єктні взаємини;
- організація рефлексивної діяльності суб'єктів освітнього процесу, здатних до самовдосконалення й адекватної самооцінки своєї особистості.

У науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка функціонує 76 комп'ютерів, за допомогою яких здійснюється електронна видача літератури в читальних залах та за абонементом, забезпечується систематична робота зі сканованою літературою, навчально-методичними комплексами навчальних дисциплін, пошук навчально-методичних матеріалів для самостійної та індивідуальної роботи в мережі Інтернет.

Заняття з навчального курсу «Інформаційна культура студента» є лекційно-практичними. Зміст навчального матеріалу згрупований за темами і містить відомості про формування галузевої інформації, структуру інформаційних джерел, основні процеси інформаційної діяльності, про бібліотеку як інформаційно-пошукову систему, її інформаційно-пошуковий апарат, електронні ресурси, використання сучасних інформаційних технологій тощо. Навчальний курс передбачає також знання основ бібліографії, ознайомлення з періодичними галузевими виданнями. Практична частина курсу спрямована на закріплення теоретичних знань студентів, навичок інформаційного пошуку, оформлення його результатів (робота з каталогами: пошук інформації за прізвищем автора(-ів), назвою, тематикою, рубрикою), використання інтернет-ресурсів. У процесі практичних занять формується

освітньо-розвивальне середовище, що охоплює суб'єктів освітнього процесу, традиційні та електронні пошукові системи.

Велике значення для ефективного формування інформаційної культури має практичний досвід роботи студентів в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки університету – каталогах і картотеках. Студенти вивчають алгоритм пошуку інформації в алфавітному, систематичному, предметному каталогах, який можуть застосовувати й у мережі Інтернет.

Більшість практичних завдань із курсу «Інформаційна культура студента» мають пошуковий характер, що дає змогу залучати студентів до активної пізнавальної діяльності, мобілізувати їхні знання. Вагома роль під час проведення практичних занять відводиться системі диференційованих завдань, що враховують рівень підготовки кожного студента і передбачають різні рівні застосування знань. Зокрема, репродуктивний рівень передбачає розв'язання завдань такого типу: знати загальні вимоги щодо користування інформаційно-пошуковими системами як традиційними, так і електронними; назвати галузеві періодичні видання, визначити їхню роль у навчальній та науковій діяльності; охарактеризувати інформаційно-пошукові системи, їхні завдання та значення.

На частково-пошуковому рівні відтворення знань студентам пропонується відшукати інформацію вказаної тематики за темою, ключовим словом, прізвищем автора у картковій інформаційно-пошуковій системі та мережі Інтернет; знайти статтю з журналу, зі збірника наукових праць; зробити бібліографічний опис книги, автореферату, дисертації, статті. Творчий рівень передбачає проведення тренінгу з роботи у мережі Інтернет, з пошуку інформації в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки за вказаними завданнями, підготовку індивідуально-дослідних робіт. Контроль за процесом засвоєння знань курсу «Інформаційна культура студента» здійснюється у формі написання індивідуально-дослідних завдань, усного й письмового опитування, тестової перевірки знань, семестрового контролю (залік). Водночас засвоєння кожної теми контролюється шляхом опитування, написання рефератів, виконання самостійної роботи у вигляді пошукових завдань. Результативний

компонент передбачає сформованість готовності студентів до використання інформаційних джерел у самостійній (навчальній, науково-дослідній, професійній) діяльності. За результатами підсумкового контролю встановлено, що студенти знають галузеві інформаційні джерела, самостійно дають типову характеристику видання (навчальне, наукове, науково-популярне, довідкове), знають принципи систематизації галузевих інформаційних джерел, засоби збереження інформації, алгоритм роботи з інформацією та його застосування на практиці, мають уявлення про світові інформаційні ресурси, переваги та недоліки використання інформаційних технологій; уміють правильно формулювати власні інформаційні потреби, володіють навичками пошуку та отримання інформації, орієнтуються в інформаційно-пошукових системах, здатні оформити та подати результати самостійної роботи.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що створення ефективної системи формування інформаційної культури студента педагогічного ВНЗ з урахуванням світового й вітчизняного досвіду забезпечить можливість підготувати фахівця, який відповідатиме вимогам інформаційного суспільства, буде компетентним і конкурентноспроможним на сучасному ринку праці, здатним до самовдосконалення та навчання протягом життя.

Література

1. *Воробьев, Г. Г.* Твоя информационная культура / Г. Г. Воробьев. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 303 с.
2. *Дворкина, М. Я.* Библиотечное обслуживание: новая реальность : лекции / М. Я. Дворкина. – М. : МГУКИ, 2001. – 48 с. – (Современная библиотека ; вып. 2).
3. *Зубов, Ю. С.* Информатизация и информационная культура / Ю. С. Зубов // Проблемы информационной культуры : сб. статей. – М., 1994. – С. 6–11.
4. *Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова.* – М. : Шк. б-ка, 2003. – 296 с.

И. А. Чайка

Учебный курс «Информационная культура студента» как фактор формирования образовательно-развивающей среды научной библиотеки педагогического университета

Охарактеризованы общеметодологические и дидактические принципы формирования информационной культуры. Уточнено содержание понятий «образовательно-развивающая среда», «информационная культура». Определены основные задачи изучения учебного курса «Информационная культура студента».

Ключевые слова: образовательно-развивающая среда, информационная культура студента, принципы формирования информационной культуры, научная библиотека Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка.

I. A. Chaika

The Training Course «Informational Culture of a Student» as Factor of Forming Educational and Development Environment of Pedagogical University's Scientific Library

General methodological and didactical principles of forming informational culture are characterized. The content of the notions «educational and development environment», «informational culture» is specified. The main tasks of the training course «Informational Culture of a Student» are determined.

Key words: educational and development environment, informational culture of student, principles of forming informational culture, Scientific Library of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk.

УДК 016:929Пирогов

Л. О. Пономаренко,

в. о. заст. директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**БІОБІБЛІОГРАФІЧНЕ ВИДАННЯ ПРО ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ
М. І. ПИРОГОВА В ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЮ
БІБЛІОТЕКОЮ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
НАУКОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОШУКІВ**

У статті розкрито науково-теоретичні засади та практику створення у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського біобібліографічних покажчиків серії «Видатні педагоги світу», зокрема видання «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч».

Ключові слова: біобібліографічний посібник, видатні педагоги, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, покажчик «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч».

Постановка проблеми. Необхідною умовою модернізації освіти в Україні є своєчасне, оперативне та якісне науково-інформаційне забезпечення суб'єктів педагогічної науки, освіти і практики бібліографічною інформацією в традиційному та електронному вигляді про передові ідеї відомих педагогів. Саме біобібліографічні покажчики кумулюють біографічні й бібліографічні відомості про життя та діяльність видатних педагогів, у творчій спадщині яких закладено цілий пласт інноваційних ідей та технологій. Основним видом галузевої бібліографічної продукції, що отримав найбільший розвиток у перше десятиріччя XXI ст., став біобібліографічний ретроспективний покажчик, що зумовлено пріоритетом персонального напрямку в науці, зокрема в педагогіці. Як вважає академік, доктор педагогічних наук О. В. Сухомлинська, «педагогічна думка завжди персоніфікована – у ній віддзеркалюється особистість її носія, з його смаками, поглядами, віруваннями та вподобаннями... Упродовж останніх років в Україні педагогічна біографія стає майже провідним напрямом досліджень вітчизняних учених, які обирають предметом свого вивчення різні персоналії» [16, с. 3–4].

Бібліографічна діяльність мережі освітянських бібліотек України в зазначений період характеризується централізованою організацією на чолі з Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – головною бібліотекою освітянської галузі України, всеукраїнським галузевим інформаційним, методичним і координаційним центром мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, яка виконує функції академічної та державної спеціальної бібліотеки. Діяльність цієї книгозбірні спрямована на максимальне інформаційне забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, молоді, що навчається, громадян України, які цікавляться питаннями освіти [13; 14].

Мета статті – розкрити науково-теоретичні засади та практику створення в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського біобібліографічних покажчиків серії

«Видатні педагоги світу», зокрема видання «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч».

Основна частина. У межах НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., заслужений працівник культури України, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова) проаналізовано інформаційно-бібліографічний ресурс, створюваний освітянськими бібліотеками МОНмолодьспорту України та НАПН України. У період 2005–2009 рр. в Україні вийшла друком значна кількість бібліографічних посібників різних типів і видів із питань педагогіки та психології – усього 155 назв. Сегмент біобібліографічних покажчиків, присвячених видатним педагогам, діячам освіти та культури, становить найбільшу частку серед бібліографічних видань досліджуваного періоду – 49,6%. Персоналіям минулого та сучасності було присвячено бібліографічні видання, зокрема таким видатним діячам минулого – М. Гоголю, І. Мазепі, А. Макаренку, І. Огієнку, В. Сухомлинському, К. Ушинському; сучасникам – Б. Андрусішину, Н. Арвату, А. Ащерову, М. Барну, С. Борзенку, Л. Вовку, Г. Волинці, О. Захаренку, П. Каньосу, Л. Мацьку, В. Скотному, Н. Тарасенковій, Г. Ткачуку, К. Ячменіхину та багатьом іншим. Бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю започаткували низку біобібліографічних серій, зокрема: «Біобібліографія вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького», «Біобібліографія вчених Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка», «Ученые УИПА – юбіляри» (Українська інженерно-педагогічна академія), «Вчені НПУ ім. М. П. Драгоманова», «Видатні українські педагоги» (Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка) тощо.

Із метою повноцінного науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, теорії і практики

освіти, поширення передового досвіду в діяльності навчальних закладів держави, підвищення професійного рівня педагогічних і науково-педагогічних кадрів та компетентності учнівської і студентської молоді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2001 р. започаткувала підготовку інформаційних видань про життя й діяльність видатних педагогів світу і України в трьох серіях: «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України». Біобібліографічні покажчики із серії «Видатні педагоги світу» розкривають педагогічну спадщину та творче використання ідей видатних педагогів України та зарубіжжя, які жили і творили в період від найдавніших часів до сьогодення.

Основні завдання серії «Видатні педагоги світу»:

- популяризація наукового, науково-педагогічного, публіцистичного та літературного доробку видатних педагогів;
- кумуляція біографічних і бібліографічних відомостей про життя та діяльність видатних педагогів;
- сприяння здійсненню галузевих біобібліографічних досліджень із питань розвитку педагогіки і психології;
- підвищення професійної майстерності педагогічних працівників.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як науково-дослідна установа з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства розробляє теоретичні, науково-методичні документи з питань підготовки, змісту, оформлення та видання покажчиків серії «Видатні педагоги світу»; ухвалює рішення про видання біобібліографічних покажчиків, присвячених певному педагогу; вносить пропозиції у перспективні та поточні тематичні плани НАПН України щодо підготовки біобібліографічних покажчиків серії; оприлюднює результати науково-дослідної роботи бібліотеки з бібліографічного напрямку на конференціях, семінарах, круглих столах; упроваджує досвід щодо створення біобібліографічних видань у практику роботи мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України і НАПН України.

У межах серії «Видатні педагоги світу» вже підготовлено та видано сім ґрунтовних біобібліографічних видань, присвячених життю та діяльності таких педагогів, як В. О. Сухомлинський (2001, 2008), Я. Корчак (2003), А. С. Макаренко (2008), К. Д. Ушинський (2010), С. Ф. Русова (2010), М. І. Пирогов (2011). Біобібліографічні видання цієї серії сприяють переосмисленню та об'єктивному висвітленню історико-педагогічного процесу, дають змогу сформуванню уявлень про розвиток фундаментальних і прикладних досліджень із питань педагогіки, психології, всесвітньо відомі наукові школи, сприяють проведенню досліджень з історії педагогічної науки, освіти і практики.

Сьомий випуск біобібліографічного покажчика серії «Видатні педагоги світу» присвячений науково-педагогічній, адміністративній та громадській діяльності Миколи Івановича Пирогова (1810–1881), ім'я якого тісно пов'язане з Україною. Учений здобув славу як всесвітньо відомий хірург, патологоанатом, педагог, просвітитель-демократ, громадський діяч, професор, член-кореспондент Російської АН, основоположник воєнно-польової хірургії та хірургічної анатомії, професор і керівник Інституту практичної анатомії Петербурзької медико-хірургічної академії, учасник Севастопольської оборони 1854–1855 рр., діяч народної освіти в Україні. М. І. Пирогов був одним із реформаторів системи освіти в Російській імперії у II пол. XIX ст., засновником університету в Одесі, недільних шкіл, попечителем Одеського і Київського навчальних округів, автором проекту реформи школи, в якому він заклав основи нової педагогічної системи. Він – автор низки педагогічних праць, а саме: «Вопросы жизни», «О публичных лекциях по педагогике», «О предметах суждений и прений педагогических советов гимназий», «Школа и жизнь», «Университетский вопрос», «О еврейском образовании», в яких порушуються питання поліпшення навчання в школах і гімназіях, професійної підготовки вчителів, викладено вимоги єдиної загальнодоступної школи, зв'язку школи з життям, реформування університетів тощо. Осягнення та оцінка основних положень педагогічної

спадщини М. І. Пирогова, реалізація прогресивних ідей ученого триває з кінця XIX ст.

Слід зазначити, що освітня діяльність і науково-педагогічна спадщина Миколи Пирогова на теренах колишнього Радянського Союзу та УРСР була відома вітчизняній педагогічній громадськості завдяки включенню до програм з історії педагогіки вивчення його творів у вищих педагогічних навчальних закладах («Русская педагогика в главнейших ее представителях» М. І. Демкова (М., 1898); педагогічні хрестоматії П. Д. Первова та О. М. Острогорського (1907); педагогічні хрестоматії для жіночих гімназій М. М. Зав'ялова (М., 1906, 1908, 1914, 1916); «Хрестоматия по истории педагогики» (М., 1936); «Хрестоматия з історії вітчизняної педагогіки» (К., 1961); «Хрестоматия по истории школы и педагогики в России» (М., 1974, 1986); «Антология педагогической мысли Украинской ССР» (М., 1988) та багато інших видань), широкому відзначенню ювілеїв видатного вченого, регулярному проведенню Пироговських читань (у СРСР – з 1954 р., у незалежній Україні – з 1995 р.), підготовці низки бібліографічних покажчиків.

Аналіз наукових досліджень. Аналіз наявних бібліографічних видань засвідчив, що бібліографія праць М. І. Пирогова та публікацій про нього недостатньо вичерпна, містить прогалини, певні недоліки та помилки, надрукована невеликим накладом, а тому з часом ці видання стали бібліографічною рідкістю. Бібліографічні покажчики про М. І. Пирогова, підготовлені Національною науковою медичною бібліотекою у 1961, 1981, 2010 рр., відображають насамперед бібліографію про діяльність ученого як хірурга, патологоанатома [9–11]. Висвітленню життєвої діяльності М. І. Пирогова як педагога присвячували свої біобібліографічні посібники відомий дослідник його творчості А. М. Геселевич, фахівці Національного музею-садиби М. І. Пирогова спільно зі співробітниками Вінницької державної обласної універсальної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, але повного видання, в якому було б комплексно представлено освітянський аспект життя та діяльності видатного вченого, не було.

Із метою гідного вшанування пам'яті видатного всесвітньо відомого вченого, талановитого педагога – Миколи Івановича Пирогова і відзначення його 200-річного ювілею, а також, зважаючи на потребу освітян у сучасному бібліографічному виданні, в якому було б комплексно і системно представлено бібліографію спадщини та внеску вченого у реформування і розвиток освіти, колективом науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було підготовлено і видано біобібліографічний покажчик «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч» (К., 2011). Його упорядкування здійснювалося в межах науково-дослідної роботи «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. кер. – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., заслужений працівник культури України П. І. Рогова). Мета покажчика – якомога повніше відображення педагогічних праць М. І. Пирогова та досліджень учених, літературних, громадських діячів, присвячених його життю та педагогічній діяльності. Хронологічні рамки праць, які увійшли до покажчика, – II пол. XIX ст. – 2010 р.

Перші дослідження освітньої діяльності Миколи Івановича Пирогова були здійснені сучасниками вченого і датуються XIX ст. Вони і нині заслуговують на увагу й не втрачають своєї актуальності. Це праці відомих науковців, громадських діячів, письменників А. Г. Афонського, М. І. Бакста, Е. Ф. Будде, О. І. Герцена, М. К. Грунського, Е. Х. Дампеля, М. О. Добролюбова, Ю. Г. Маліса, О. О. Мусіна-Пушкіна, Н. Г. Чернишевського, С. Я. Штрайха. Педагогічні ідеї М. І. Пирогова отримали розвиток у працях та діяльності прогресивних педагогів 60–90-х рр. XIX ст. – К. Д. Ушинського, В. Я. Стоюніна, В. І. та Є. І. Водовозових, П. Ф. Каптерева, О. М. Острогорського та інших. Високо оцінювали науковий і творчий доробок М. І. Пирогова вітчизняні та російські дослідники М. І. Демков, А. Ф. Коні, В. А. Волкович, В. Родніков. Системний підхід до дослідження педагогічної спадщини М. І. Пирогова застосовували у дисертаціях та наукових виданнях

дослідники радянського періоду (А. М. Геселевич, М. О. Григор'єв, Е. Д. Дніпров, Г. Е. Жураковський, С. Г. Іванов і Б. М. Хромов, П. І. Калью, А. А. Красновський, Б. С. Пазинич, В. З. Смирнов, С. Н. Старченко, А. Н. Хазанов, Ш. К. Сихарулідзе та інші). Реформаторські ідеї М. І. Пирогова, його гуманістичні погляди стали також предметом дослідження сучасних учених України та близького зарубіжжя. Характеристика важливих напрямів професійної, наукової, педагогічної, державної та громадської діяльності великого вченого була здійснена М. Б. Євтухом, Н. Б. Ромаєвою, В. П. Чорним, Л. Шевченко.

Відкриває показчик ґрунтовна стаття Л. С. Бондар, кандидата педагогічних наук, провідного наукового співробітника лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України «Науково-педагогічна діяльність М. І. Пирогова», в якій проаналізовано значення наукової, епістолярної, публіцистичної спадщини видатного педагога для модернізації та розвитку освіти, практичне втілення ідей М. І. Пирогова в педагогічний процес навчальних закладів, вплив на наукові дослідження тощо.

Доповнює біографію перелік основних дат життя і педагогічної діяльності М. І. Пирогова, складений за хронологією. Після зазначеного року подано короткий запис події.

Видання налічує **903** позиції – бібліографічні описи видань з II пол. XIX ст. до 2010 р. із наскрізною нумерацією. Складається показчик із семи розділів [5].

Розділ I «Твори М. І. Пирогова» відображає бібліографічні описи праць ученого педагогічного та філософського спрямування, опубліковані впродовж 1856–2010 рр. в Україні та світі. Їх згруповано та розміщено за хронологією з виділенням років видання, а в межах року – за абеткою назв. Розділ складається з п'яти підрозділів: «Зібрання творів», «Вибрані твори», «Педагогічні праці», «Циркуляри, доповідні записки, промови», «Епістолярна спадщина М. І. Пирогова».

Розділ II «Література про життя та діяльність М. І. Пирогова» представляє праці науковців, які досліджували життя та діяльність Миколи Івановича, видані впродовж 1858–2010 рр. в Україні та в країнах близького зарубіжжя. Бібліографічні записи згруповано у три підрозділи: «Біографія М. І. Пирогова (статті, спогади, промови)»; «М. І. Пирогов і Україна»; «М. І. Пирогов як мислитель і громадянин».

Розділ III «Педагогічна спадщина М. І. Пирогова у дослідженнях вітчизняних учених» уміщує бібліографічні описи документів, що вийшли впродовж 1859–2010 рр. в Україні та світі. Документи розділу розкривають внесок М. І. Пирогова у розроблення змісту, принципів та методів навчання, форм його організації та контролю, ідеї вченого про загальнолюдське виховання і формування нової людини. У своїх працях М. І. Пирогов висловлює геніальні думки, які є актуальними і для сучасної освіти: єдність школи та життя, теоретичних і практичних питань навчально-виховного процесу, роль особистості вчителя та викладача у педагогічному процесі. Матеріал згруповано у підрозділи: «М. І. Пирогов про загальнолюдське виховання у розвідках учених»; «Науковці про погляди М. І. Пирогова на організацію освіти»; «Дослідники про М. І. Пирогова як реформатора вищої школи».

Розділ IV «Втілення педагогічних ідей М. І. Пирогова в діяльності освітніх закладів» містить документи дослідників України і зарубіжжя, які вийшли впродовж XX ст. і до 2010 р. Матеріал згруповано у два підрозділи: «Дисертації та автореферати на здобуття наукового ступеня»; «Матеріали науково-практичних конференцій, Пироговських читань, круглих столів».

Розділ V «Увічнення пам'яті М. І. Пирогова» складається з двох підрозділів, у яких розміщено бібліографічні описи документів, що були опубліковані впродовж кінця XIX ст. до 2010 р. Підрозділ «Діяльність музеїв, організацій, установ» уміщує матеріали, що розкривають роботу вказаних закладів щодо вивчення, дослідження та популяризації спадщини видатного вченого. Підрозділ «М. І. Пирогов у літературі та мистецтві» охоплює

публікації, які розкривають образ М. І. Пирогова у різних видах і жанрах мистецтва та літератури.

Розділ VI «Педагогічна спадщина М. І. Пирогова в електронних ресурсах» представляє інформацію про педагога в мережі Інтернет. Матеріали згруповано за абеткою назв електронних ресурсів.

Розділ VII «Бібліографічні посібники» вміщує відомості про основні бібліографічні видання, присвячені дослідженню спадщини М. І. Пирогова, що були видані у XIX–XXI ст.

Для зручного й ефективного користування посібником розроблено науково-допоміжний апарат, який представлено:

- абетковим покажчиком назв праць М. І. Пирогова;
- іменним покажчиком, в якому наведено прізвища усіх осіб, причетних до створення виданих праць М. І. Пирогова, літератури про нього та його діяльність, зокрема співавторів, упорядників, редакторів, авторів рецензій, адресатів листів та інших осіб, відомості про яких є в бібліографічних записах;
- передмовою від упорядників.

При підготовці покажчика упорядникам довелося здійснити копітку пошукову роботу, оскільки під час публікації творів у хрестоматіях, збірниках не завжди зберігалися автентичні назви. Наприклад, у педагогічних хрестоматіях М. І. Демкова (1898, 1911) вміщено статтю «О высоком назначении женщины» [3; 5]. Шляхом перевірки тексту з основними публікаціями М. І. Пирогова було встановлено, що це уривок зі статті «Вопросы жизни» (2-га ред.). Журнал «Семья и школа» (1981) до 100-річчя з дня смерті вченого помістив «Из педагогического наследия Николая Ивановича Пирогова. О памяти и внимании». Упорядниками було уточнено, що це уривок із книги «Вопросы жизни. Дневник старого врача». Такі випадки довільного використання назв до творів М. І. Пирогова не поодинокі. Усі додаткові відомості, уточнення, що були встановлені під час упорядкування покажчика, вносилися до назв творів у квадратних дужках. Бібліографічний опис та скорочення слів здійснено згідно з чинними державними стандартами.

Більшість публікацій, що увійшли до покажчика, переглянуто *de visu*, непереглянуті позначено астериском (*). При бібліографічному описі документів збережена тогочасна графіка написання. Квадратні дужки застосовано у разі відсутності назви документа або необхідності доповнення назви, розкриття її змісту, наведення інших важливих відомостей. Анотування документів здійснювалося лише в окремих випадках. При підготовці покажчика було використано фонди Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, наукової бібліотеки ім. А. Ф. Залевської Інституту психології ім. Г. С. Костюка, Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та інших державних бібліотек України. Для якнайповнішого відображення праць М. І. Пирогова, літератури про його життя та діяльність до покажчика внесено бібліографічні записи з електронних каталогів Російської державної бібліотеки та Наукової бібліотеки Московського державного університету ім. М. Ломоносова, Наукової електронної бібліотеки eLIBRARY.RU. Джерелами пошуку документів слугували бібліографічні покажчики, які виходили в різні часи на території колишнього Радянського Союзу, сучасної України, державна бібліографія України (літописи), прикнижкові та пристатейні бібліографічні списки, джерела дисертаційних досліджень, інтернет-ресурси тощо. Про масштаби та напрями дослідження спадщини М. І. Пирогова свідчать матеріали бібліографічних видань [2; 6–11], які були творчо використані упорядниками.

Покажчик адресовано вченим, докторантам, аспірантам, викладачам вищих навчальних закладів, студентам та всім, хто цікавиться науково-педагогічною спадщиною М. І. Пирогова.

Електронну версію біобібліографічного покажчика розміщено на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на сторінках інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» (http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy/), в якому

формується комплекс матеріалів – повнотекстових, бібліографічних, іконографічних тощо – про визначних та незаслужено забутих у радянський час вітчизняних і зарубіжних педагогів [4]. За період 2008 – вересень 2011 рр. в інформаційно-бібліографічному ресурсі представлено 26 персоналій, зокрема В. О. Сухомлинський, Х. Д. Алчевська, С. А. Ананьїн, О. М. Астряб, Г. Г. Ващенко, Б. Д. Грінченко, М. П. Драгоманов, В. Ф. Дурдуківський, О. А. Захаренко, В. Н. Каразін, К. Д. Ушинський та інші.

Висновки. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головна бібліотека освітньої галузі України, всеукраїнський галузевий інформаційний, методичний і координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, шляхом підготовки біобібліографічних видань у серії «Видатні педагоги світу» створює галузеву інформаційну базу для цілісного історико-педагогічного аналізу праць видатних педагогів, популяризує науково-педагогічну, публіцистичну та літературну спадщину видатних педагогів і досліджень про них, здійснює бібліотечно-інформаційне забезпечення наукових досліджень з педагогіки історичної та біографічної спрямованості.

Показчик «Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч» сприятиме розвитку історико-педагогічної науки та вітчизняної галузевої бібліографії і буде корисним всім, хто цікавиться науково-педагогічною спадщиною М. І. Пирогова, який велику увагу приділяв реформі шкільної системи освіти, змісту, формам і методам навчання, належному рівню підготовки вчителя.

Література

1. Видатні педагоги України та світу [Електронний ресурс]: ресурс містить біографії, бібліографію публікацій, повні тексти статей видатних педагогів, відомості про товариства, асоціації та заклади, які носять ім'я педагогів, фотогалереї тощо / автор ідеї, наук. кер. й наук. ред. П. І. Рогова. – Текст. дані. – К., [2008–]. – Режим доступу: http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy. – Назва з екрана.

2. *Геселевич, А. М.* Научное, литературное и эпистолярное наследие Николая Ивановича Пирогова: [библиогр. справочник] / А. М. Геселевич; с предисл. А. Н. Бакулева. – М.: Медгиз, 1956. – 261, [2] с., [1] л. портр.

3. *Демковъ, М. И.* Педагогика западно-европейская и русская. Педагогическая хрестоматия : для учит. ин-товъ и семинарій, пед. классовъ жен. гимназій и ин-товъ, пед. курсовъ при город. училищахъ и для нар. учителей / М. И. Демковъ. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1911. – 336 с.

4. *Доркену, А.* Реалізація проекту «Видатні педагоги України та світу» в контексті розвитку суспільства знань / А. Доркену // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 6. – С. 14–19.

5. Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч : (до 200-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Пеева С. П. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Бондар Л. С. ; наук. ред. Рогова П. І. ; літ. ред. Білоцерківець І. П.]. – К. : Пед. думка, 2011. – 122, [1] с. – (Сер. «Видатні педагоги світу» ; вип. 7).

6. Науково-педагогічна діяльність М. І. Пирогова : бібліогр. покажч. : до 50-річчя Нац. музею-садиби М. І. Пирогова / Нац. музей-садиба М. І. Пирогова ; Вінниц. держ. облас. універс. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва ; [уклад.: Л. І. Фоменко та ін. ; авт. вступ. ст.: Г. С. Собчук, О. П. Кланца]. – Вінниця : [б. в.], 1997. – 65 с.

7. Николай Иванович Пирогов : библиогр. указ. : 1911–1965 гг. / М-во здравоохранения СССР, Гос. центр. науч. мед. б-ка ; [сост. М. Л. Вильшанская]. – М. : [б. и.], 1966. – 110 с.

8. Пирогов Н. И. (1810–1881) // Русские естествоиспытатели : биобиблиогр. указ. / Гос. респ. юнош. б-ка РСФСР им. 50-летия ВЛКСМ ; сост. А. С. Рывкинд. – М., 1974. – Вып. 2. – С. 3–11.

9. Николай Иванович Пирогов : науч.-вспом. указ. отечеств. лит., 1966 – I половина 1981 г. / М-во здравоохранения УССР, Респ. науч. мед. б-ка им. Д. И. Ульянова ; [сост. М. В. Апанова]. – К. : [б. и.], 1981. – 15 с.

10. Н. И. Пирогов на Украине : библиогр. указ. лит. : (к 150-летию со дня рождения) / М-во здравоохранения УССР, Респ. науч. мед. б-ка ; [сост.: Аронова Ф. С., Бережницкая З. М., Головковская С. В., Кретова Т. П.]. – К. : [б. и.], 1961. – 31 с. – Библиогр.: с. 31 (5 назв.).

11. Пирогов М. И. 1810–1881 [Електронний ресурс] : біобібліогр. покажч. / Нац. наук. мед. б-ка України, Вінниц. нац. мед. ун-т ім. М. І. Пирогова, Наук. б-ка ; наук. консультант Павленко Р. І. ; відп. за вип. Шпукал Л. І. ; уклад.: Корнілова Л. Є, Шпукал Л. І., Коцюра Є. В., Кравчук Н. М., Сухарева Л. В. – Текст дані. – К. ; Вінниця, 2010. – Текст укр., рос., англ. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги: Windows 2000, XP. – Назва з етикетки диска.

12. *Пономаренко, Л. О.* Теоретичні та науково-практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із психолого-педагогічних питань у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Л. О. Пономаренко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 160–172.

13. *Рогова, П. І.* Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики / П. І. Рогова, В. І. Лутовинова, Т. В. Добко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 16–36. – Бібліогр.: 25 назв.

14. *Рогова, П. І.* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського та її роль в інноваційному розвитку вітчизняної науки і освіти / П. І. Рогова // Бібл. форум України. – 2011. – № 1. – С. 55–60. – Бібліогр.: 13 назв.

15. Русская педагогика въ главнейшихъ ея представителяхъ : опыт пед. хрестоматіи / сост. М. И. Демковъ. – М. : Изд. К. И. Тихомирова, 1898. – 480, [1] с. – (Педагогическая библиотека / издаваемая К. Тихомировымъ и А. Адольфомъ ; вып. 12).

16. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. : у 2 кн. Кн. 1 : X–XIX століття / за ред. О. В. Сухомлинської ; [авт.: О. В. Сухомлинська, Н. Б. Антоненць, Л. Д. Березівська та ін.]. – К. : Либідь, 2005. – 621, [3] с.

Л. А. Пономаренко

Библиографическое издание о жизни и деятельности Н. И. Пирогова в информационно-библиографическом обеспечении Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского научных педагогических поисков

В статье раскрыты научно-теоретические основы и практика создания в ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского библиографических указателей серии «Выдающиеся педагоги мира», в частности издания «Николай Иванович Пирогов – выдающийся хирург, педагог и общественный деятель».

Ключевые слова: библиографическое пособие, выдающиеся педагоги, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, указатель «Николай Иванович Пирогов – выдающийся хирург, педагог и общественный деятель».

L. O. Ponomarenko

The Biobibliographical Edition About M. Pyrohov's Life and Activities in Informational and Bibliographical Provision of Scientific Pedagogical Research by the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

In the article the scientific theoretical principles and practice of compiling biobibliographical indices of the series «World Famous Teachers», in particular the edition «Mykola Ivanovych Pyrohov – Famous Surgeon, Teacher and Public Figure», at the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine are revealed.

Key words: biobibliographical guide, famous teachers, the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, index «Mykola Ivanovych Pyrohov – Famous Surgeon, Teacher and Public Figure».

**ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ КОРИСТУВАЧІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ
ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ ДЕРЖАВНОЇ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті висвітлено підсумки аналізу результатів дослідження інформаційних потреб користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та науково обґрунтовано напрями подальшого формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу бібліотеки.

Ключові слова: інформаційні потреби, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, інтегрований галузевий інформаційний ресурс, науково-інформаційне забезпечення, бібліотечні послуги, анкетування.

Постановка проблеми. Пришвидшення темпів розвитку суспільства, ускладнення завдань, що стоять перед освітою, стрімке впровадження нових інформаційних технологій суттєво змінюють роль сучасних бібліотек. Заходи щодо реалізації Законів України «Про бібліотеку і бібліотечну справу», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 рр.», Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» сприяли інноваційному розвитку бібліотек України і зокрема галузевих бібліотек. Задовольняти інформаційні потреби користувачів – одне з основних завдань книгозбірень, що формують свої фонди відповідно до потреб конкретної галузі. Такою установою є Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського НАПН України (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), головна мета якої – інформаційне забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти й фахових потреб науковців і практиків галузі. Для досягнення цієї мети одним із вагомих завдань є формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу, що охоплює всі

вітчизняні й зарубіжні науково та соціально значущі документи з питань педагогіки, психології та освіти на різноманітних носіях інформації [7].

Мета статті – визначити зміст інтегрованих інформаційних ресурсів, що формує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, та сервісних послуг і комфортних умов для читачів у вищезазначеній бібліотеці.

Аналіз наукових досліджень. Питання щодо забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотеки вже декілька десятиліть перебуває в центрі уваги фахівців-бібліотекознавців. Один із перших вітчизняних дослідників цієї проблеми Д. Балака стверджував, що завдання бібліотек полягає не тільки в тому, щоб нагромаджувати книжкові скарби та проводити «реєстраційну» бібліографію, а й у тому, щоб «розкривати зміст книжок та оцінювати їх з установкою на читача та на завдання дня, беручи до уваги економічне, господарче, політичне й наукове життя країни, наближатися до читача, вивчати читача...» [1, с. 93].

Усвідомлювали необхідність вивчення інтересів читачів як умову організації ефективного бібліотечного обслуговування й провідні бібліотекознавці Радянського Союзу й сучасної України. Особливо плідними для дослідження інформаційних потреб були 70–80 рр. ХХ ст. У цей період з'явилася значна кількість публікацій, першими з яких були праці І. Блюменау, Р. Гіляревського, А. Михайлова, О. Чорного. Значний внесок у розроблення теорії інформаційних потреб користувачів бібліотек здійснили вітчизняні вчені: І. Кірпічова, С. Коротков, А. Остапов, М. Слободяник, А. Чачко та інші.

Основна частина. За сучасних умов усе гостріше відчувається необхідність у вивченні, аналізі, науковому осмисленні інформаційних потреб та інтересів читачів для забезпечення їх повноцінним ресурсом та якісним обслуговуванням, зокрема у галузевих бібліотеках. Адже для різних типів бібліотек характерні власні напрями вивчення вищезазначених потреб користувачів, які зумовлені специфікою інформаційних ресурсів установи, характером обслуговування.

Із метою впровадження інноваційних методів у науково-інформаційну діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, розширення бібліотечних послуг, формування галузевого інтегрованого інформаційного ресурсу для повноцінного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України в межах НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова), що здійснює колектив бібліотеки впродовж 2011–2013 рр., було проведено аналіз інформаційних запитів користувачів шляхом анкетування.

Результати попередніх анкетувань, проведених фахівцями бібліотеки у 2007, 2010 рр., висвітлені у публікаціях П. Рогової, Я. Чепуренко, О. Углової [7–8], вплинули на формування галузевого інформаційного ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Згідно з метою і завданнями вищезазначеної НДР було визначено основні завдання анкетування в 2011 р., які полягали у виявленні:

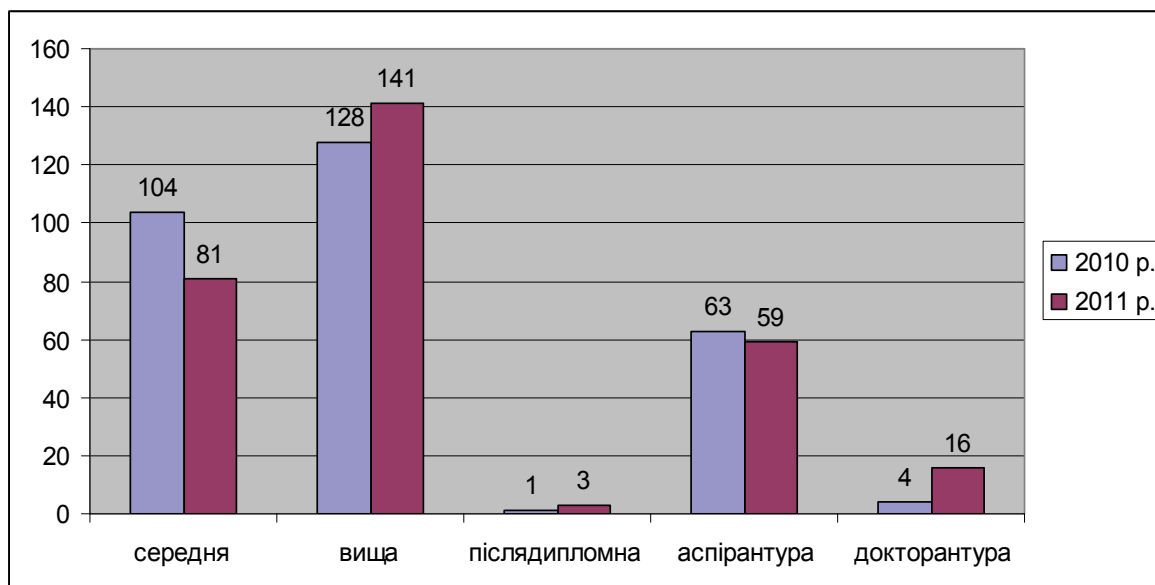
- мотивації звернень користувачів до галузевої бібліотеки;
- джерел отримання інформації читачами;
- галузей знань, з яких запитуються документи;
- видів ресурсів, яким надається перевага;
- задоволення якістю пошуку інформації;
- розділів і сторінок веб-порталу, якими найчастіше користуються;
- доступ до якого інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу хотіли б мати користувачі через веб-портал бібліотеки;
- інформаційно-бібліотечних послуг, якими користуються читачі й хотіли б скористатися;
- тематики документів, яких не вистачає у бібліотеці, які необхідно придбати;
- пропозицій щодо поліпшення сервісних послуг користувачів у бібліотеці.

У рамках вивчення інформаційних потреб було розповсюджено і заповнено користувачами 300 анкет.

Динаміку складу респондентів за ступенем освіти та характером діяльності показано в гістограмах 1, 2.

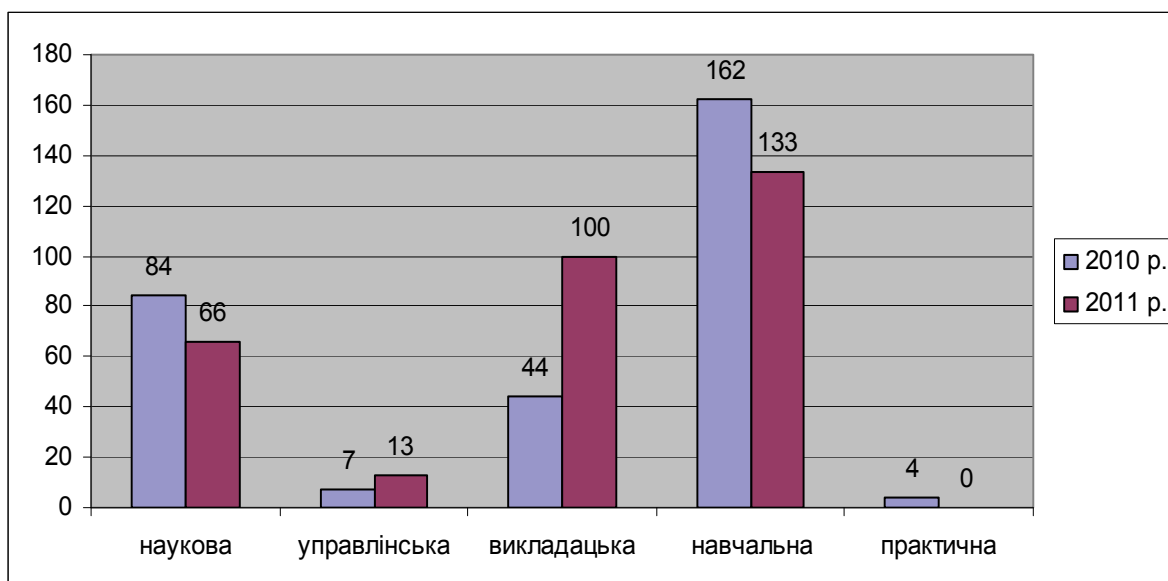
Гістограма 1

Розподіл респондентів за ступенем освіти

Гістограма 2

Розподіл респондентів за характером діяльності

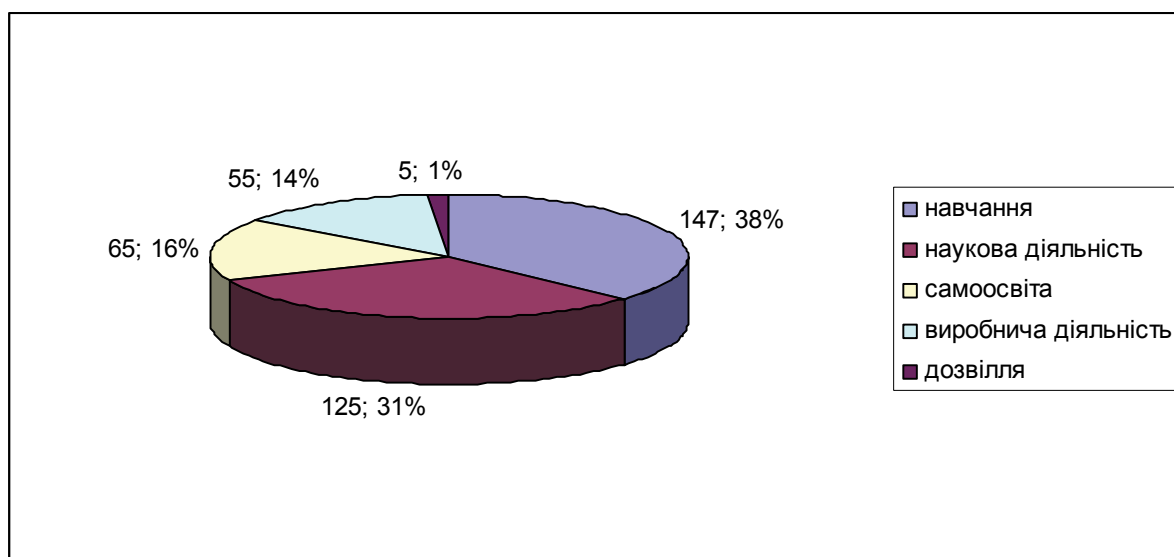
Як бачимо з наведених даних, більшість респондентів мають вищу освіту, 25 % опитуваних – наукові працівники.

Висновок, отриманий у результаті дослідження, свідчить про те, що розподіл респондентів за характером діяльності непостійний. 25 % опитуваних – це науковці, 4 % – управлінці, 33 % – викладачі (у 2010 р. всього 15 %), 44 % – студенти (у 2010 р. – 54 %).

Встановлено, що головною потребою звернень респондентів до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є навчальна та наукова діяльність (діагр. 1). Проведене анкетування виявило, що певні читачі мають декілька мотивів звернень до інформаційного ресурсу, наприклад – виробнича діяльність і навчання, наукова діяльність і навчання.

Діаграма 1

Мотиви звернень до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Також аналіз анкет засвідчив, що користувачі задоволені рівнем обслуговування у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. 64 % респондентів бібліотека приваблює уважним ставленням до читача, 54 % – оперативним обслуговуванням, 45 % – повнотою галузевого ресурсу. Проте користувачі стають дедалі вимогливішими до умов своєї праці у читальних залах бібліотеки, комфортності обслуговування тощо. Культура спілкування з користувачами, високий професіоналізм співробітників, толерантність, готовність допомогти в пошуку необхідної інформації, застосування

інформаційно-комунікаційних технологій і електронного ресурсу, – цим і приваблює читачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Отже, не лише повноцінний ресурс, широкий спектр сервісних послуг, а й професійність, доброзичливість колективу відіграє важливу роль в обслуговуванні користувачів та у створенні позитивного іміджу бібліотеки.

Слід зауважити, що якість і оперативність обслуговування сьогодні безпосередньо залежать від упровадження ІКТ у бібліотеці. Веб-портал, електронний каталог – ці інноваційні методи роботи в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського свідчать про якісні зміни у взаємодії книгозбірні та користувача. Аналіз анкетування дав змогу визначити, що електронному каталогові надають перевагу 26 % опитуваних, 71 % – традиційному. 61 % респондентів позитивно оцінили якість пошуку інформації через електронний каталог бібліотеки, 10 % – негативно. Користувачі висловили побажання щодо відображення всього фонду бібліотеки в електронному каталозі та збільшення кількості повнотекстових документів (до електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вводяться нові надходження з 2003 р.).

Інформаційне обслуговування в сучасних умовах пов'язане з наданням послуг на основі широкого застосування інформаційних технологій. На потребу навчання читачів працювати з електронними ресурсами вказують отримані відповіді анкет. Користуватися інформаційним ресурсом у приміщенні бібліотеки зручніше для 40 % опитуваних, для 17 % – через Інтернет, для 40 % – у поєднанні (у приміщенні бібліотеки через Інтернет). Нині більшість респондентів потребує допомоги посередників у пошуку необхідної інформації через електронний каталог, що свідчить про актуальність та важливість формування інформаційної культури користувачів.

Відомо, що склад фонду і контингент читачів взаємопов'язані та взаємозалежні – відповідно до інтересів, характеру діяльності, рівня освіти користувачів відбувається добір та комплектування джерел інформації. Аналіз анкет виявив, що найчастіше на веб-порталі читачі цікавляться такими розділами: «Система каталогів і картотек» (54 %), «Нові надходження» (38 %),

«Видатні педагоги України і світу» (26 %). Це зумовлено тим, що основний склад користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – освітяни: науковці, викладачі, молодь, що навчається. На питання щодо повноцінного інформаційного забезпечення фахових потреб інтегрованими ресурсами як первинними, так і вторинними документами (бібліографічними, реферативними, оглядово-аналітичними) в електронному вигляді респонденти дали такі відповіді: 46 % опитаних запропонували створити на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського доступ до дисертацій із питань педагогіки та психології, 29 % – до рідкісних та цінних видань із питань педагогіки і психології (XVIII–XX ст.), 20 % – мати доступ до дореволюційних фахових періодичних видань. Дослідженням також встановлено, що найчастіше користувачі запитують документи з педагогіки (64 %), освіти загалом (43 %), психологічних наук (33 %). Отже, можна зробити висновок про високу зацікавленість респондентів документами з педагогічної науки та освіти. На думку користувачів, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського недостатня кількість літератури з питань моніторингу якості освіти, педагогіки іноземними мовами, підручників і методичних посібників зарубіжних країн, юридичної та теологічної літератури, зарубіжної філософії, матеріалів про діяльність ЮНЕСКО. Було названо авторів і назви документів, якими бажано поповнити фонд. Наприклад, сучасними журналами з комп'ютерних технологій Chip та IC, зарубіжними журналами з порівняльної педагогіки тощо.

Сервісні послуги ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського користувачі оцінили таким чином: найчастіше надають перевагу усним бібліографічним довідкам (48 %); тематичним книжковим виставкам (31 %); виставкам нових надходжень, що проходять у приміщенні бібліотеки (36 %); із платних послуг – ксерокопіюванню (71 %). Для покращення якості обслуговування читачам було запропоновано висловити свою думку щодо введення нових видів інформаційно-бібліографічних послуг. 37 % респондентів висловили бажання замовляти документи по телефону, 32 % – пропонували складати тематичні

бібліографічні списки за запитом користувачів, 28 % – упровадити електронну доставку документів.

Результати анкетування, проведеного в 2010 р., виявили, що значна кількість респондентів не дали пропозицій щодо поліпшення обслуговування читачів. Опитування, проведене в 2011 р., було більш результативним, оскільки користувачі не залишилися байдужими до перспектив розвитку ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і висловили змістовні побажання щодо формування інформаційного ресурсу та діяльності книгозбірні в цілому.

Аналіз анкет дав змогу зробити висновок, що всі респонденти виявили високий рівень зацікавленості електронними інформаційними ресурсами бібліотеки.

Здійснене дослідження вплинуло на основні напрями при плануванні діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо формування інтегрованого ресурсу, науково-інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, розширення бібліотечних послуг. Респонденти запропонували:

- надавати доступ до електронних пошукових систем різних педагогічних бібліотек Європи, до електронної бази дисертацій Росії;
- створити імідж-каталог;
- відкрити зал для роботи зі стародруками і раритетними виданнями;
- покращити матеріально-технічну базу, зокрема поставити кілька нових комп'ютерів у залі каталогів, у загальному та дисертаційному читальних залах;
- створити комфортніші умови для роботи в читальних залах (індивідуальне освітлення, підключення персональних ноутбуків до електромережі бібліотеки);
- надавати послугу фотографування документів.

Читачі висловили співробітникам ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського подяку за належне наукове та естетичне оформлення

книжкових виставок, уважне ставлення до читачів, оперативність обслуговування, компетентність, професіоналізм.

Результати анкетування дозволили простежити, як змінюються уподобання читачів, їхні вимоги до бібліотечного сервісу. У роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було внесено корективи щодо формування фондів і організації обслуговування. З урахуванням побажань читачів з 2012 р. збільшилась передплата періодичних видань з 5 до 11 назв журналів іноземними мовами з питань педагогіки і психології країн далекого зарубіжжя (видання США, Великої Британії, Нідерландів, Німеччини, Польщі). На жаль, зважаючи на фінансові та технічні причини, на веб-порталі бібліотеки не виставлено повнотекстові документи раритетних видань із психолого-педагогічних питань. Вони наявні лише в локальній мережі (усього 700 видань).

Висновки. Враховуючи вищезазначене, колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського буде продовжувати ретельно формувати інформаційний та інтегрований ресурс шляхом комплектування книжкового фонду, виготовлення електронних копій наукових документів та стародруків, здійснювати корпоративну взаємодію освітянських бібліотек, зокрема, через обмін бібліографічними записами для електронних каталогів книгозбірень мережі, надавати доступ до електронних інтернет-ресурсів, створювати комфортні умови для користувачів бібліотеки.

Література

1. *Балика, Д. А.* Активізація роботи в наукових бібліотеках / Д. А. Балика // Бібліотечний збірник. – К., 1926. – Ч. 1 : Праці першої конференції наукових бібліотек УРСР. – С. 89–98.
2. *Климчук, Л.* Інформаційні потреби користувачів красназавчих документів Поділля / Л. Климчук // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 7. – С. 19–23.
3. *Кононученко, Л.* Становлення та розвиток теорії інформаційних потреб користувачів документно-інформаційних установ / Л. Кононученко // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 7. – С. 42–43.
4. *Лопата, О.* Дослідження інформаційних потреб читача в контексті бібліотечної практики 20-х – початку 30-х років ХХ століття / О. Лопата // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 7. – С. 23–28.

5. Нілова, І. Інформаційні потреби як метазасіб діяльності студентства / І. Нілова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 47–54.

6. Рогова, П. І. Всеукраїнська науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України» / П. І. Рогова, І. І. Хемчян, В. П. Здановська // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 2008. – № 1. – С. 130–146.

7. Рогова, П. І. Інформаційні потреби в ресурсах психолого-педагогічної тематики як об'єкт наукового дослідження / П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 2009. – № 2. – С. 141–149.

8. Углова, О. Вивчення та аналіз інформаційних потреб педагогічних та науково-педагогічних кадрів у контексті діяльності ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського / О. Углова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 502–511.

Т. С. Павленко

Информационные потребности пользователей как важный фактор формирования информационного ресурса Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского

В статье освещены результаты исследования информационных потребностей пользователей ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского и научно обоснованы направления дальнейшего формирования интегрированного отраслевого информационного ресурса библиотеки.

Ключевые слова: информационные потребности, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского, интегрированный отраслевой информационный ресурс, научно-информационное обеспечение, библиотечные услуги, анкетирование.

T. S. Pavlenko

Users' Informational Needs as Important Factor of Forming Informational Resource of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

In the article the final results of an investigation of informational needs of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine users are considered and the directions of further formation of the library's integrated branch information resource are scientifically substantiated.

Key words: informational needs, the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, integrated branch information resource, scientific and informational provision, library services, questioning.

**НОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС ДЛЯ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ
ОСВІТИ: з досвіду роботи наукової бібліотеки Української інженерно-
педагогічної академії**

У статті розглянуто питання створення бібліотекою Української інженерно-педагогічної академії власних інформаційних ресурсів для надання перманентної інформації фахівцям у галузі освіти.

***Ключові слова:** наукова бібліотека Української інженерно-педагогічної академії, навчально-методична лабораторія, інформаційно-бібліотечні технології, проектна діяльність, науково-дослідна робота, інформаційний ресурс, інформаційно-аналітична діяльність.*

Постановка проблеми. Згідно з Указом Президента України 2011 рік оголошено роком освіти та інформаційного суспільства. Зазначене ще раз підкреслило особливу роль бібліотек у житті суспільства, які є центром науки, культури, освіти і виступають посередником між безперервним потоком інформації та користувачем. Ухваленою Державною цільовою програмою зі створення в Україні єдиної інформаційної системи «Бібліотека – XXI» [4], Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [5] та відповідно до Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті та науці на 2006–2010 рр.» [1] серед інших поставлено завдання генерування національних інформаційних ресурсів в економічній, науково-технічній, соціальній, науково-культурній сферах.

Очевидно, що бібліотеки повинні активно використовувати можливості комп'ютерних комунікаційних технологій для інформаційного забезпечення розвитку інноваційних процесів у галузі освіти. Глобальні перетворення в усіх сферах торкнулися й діяльності бібліотек, що посилює тенденції пошуку та освоєння нових напрямів роботи. Одним із таких напрямів стало впровадження

сучасних інформаційно-бібліотечних технологій, котрі сприятимуть принципово новому рівню одержання інформації.

Основна частина. Особливого значення в інформаційному забезпеченні набуває проектна діяльність. У публікаціях О. Качанової, В. Скнар, Г. Шемаєвої представлено моделі проектної діяльності, які успішно реалізуються в бібліотечній практиці. Ці проекти різні за масштабами, змістом, спрямуванням, терміном реалізації. Отже, за масштабами – це монопроекти (на рівні конкретної установи), мультипроекти (комплексні регіональні проекти), мегапроекти (цільові програми розвитку, наприклад, освіти); за змістом – навчально-освітні, дослідницькі, інноваційні, інвестиційні тощо; за терміном реалізації – короткострокові (1–2 роки), середньострокові (3–5 років), довгострокові (понад 5 років); за сферою реалізації – соціальні, економічні, технічні, змішані та інші.

За спрямуванням проектна діяльність поділяється на:

- 1) інформаційно-технологічну (створення власних електронних продуктів);
 - 2) організаційно-функціональну (створення нових структурних підрозділів у бібліотеках, трансформація бібліотек в інформаційно-бібліотечні центри);
 - 3) соціально-кадрового напрямку (упровадження нових форм управління персоналом);
 - 4) економіко-правову (формування економічної політики бібліотеки);
 - 5) методично-наукового напрямку (виокремлення пріоритетів діяльності бібліотеки);
 - 6) інтеграційного напрямку (створення консорціумів, корпоративна робота)
- [3; 6; 7].

Як свідчить досвід, проектна діяльність у бібліотеках має певну специфіку. Наприклад, створення власних ресурсів, доступ до них потребує часткової зміни структури книгозбірні, обов'язкового прийняття управлінських рішень щодо кадрового забезпечення, визначення пріоритетних напрямів роботи, організації робочих груп тощо. Підвищення дієвості інформації й посилення її ролі залежить від того, як ця інформація накопичується,

аналізується та надається користувачам. Ефективний процес інформаційного забезпечення ґрунтується на запровадженні сучасних технологічних досягнень і використанні інформаційних форм та методів.

Система інформаційного забезпечення сучасної освіти в Україні вже зараз формується в єдиному інформаційному просторі, з урахуванням досягнень світового рівня та темпів розвитку педагогічної науки і практики. Так, фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського створено портал наукової періодики ([http:// www.nbuv.gov.ua/portal/](http://www.nbuv.gov.ua/portal/)), де представлено 1688 фахових видань, а саме: повні тексти публікацій учених, у тому числі з проблем педагогіки, психології та інженерно-педагогічної освіти (69 назв наукових періодичних видань та 149 збірників наукових праць України з питань педагогіки й психології). Однак відсутність метаданих для кожної статті ускладнює пошук необхідної інформації.

Галузева реферативна база даних (БД), що створюється фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек освітянської мережі, представлена на сайті книгозбірні (<http://www.library.edu-ua.net>), налічує 10 948 документів із 38 назв наукових періодичних видань, збірників наукових праць України з питань педагогіки й психології. Співробітники наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (УІПА) беруть участь у корпоративних проєктах – «Система реферування української наукової літератури» з формування загальнодержавної реферативної наукової БД «Україніка наукова» та галузевої реферативної БД із педагогіки, що представлена на сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Наукова бібліотека УІПА долучилася до названих проєктів, спрямовуючи свою діяльність на інформаційну підтримку інженерно-педагогічної освіти. Адже реферативна інформація – це потужна реклама наукових здобутків вітчизняної педагогічної науки і освіти, зокрема й фахівців УІПА. На базі УІПА функціонує декілька науково-дослідних лабораторій. З 1995 р. функціонує спільна з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України науково-дослідна лабораторія з проблем інженерно-педагогічної освіти (у

2010 р. перейменовано на навчально-методичну лабораторію (далі – лабораторія)), яка координує наукові дослідження з проблем вищої школи. Основними напрямками цих досліджень стали:

- стратегія та методологія розвитку інженерно-педагогічної освіти в нових соціально-економічних умовах;
- удосконалення змісту інженерно-педагогічної освіти;
- професійне становлення особистості майбутнього інженера-педагога;
- нові педагогічні технології при підготовці інженерів-педагогів;
- проблеми якості інженерно-педагогічної освіти.

За час існування лабораторії було виконано понад 30 науково-дослідних робіт. У дослідженнях беруть участь викладачі, наукові співробітники, аспіранти, студенти. За результатами виконаних наукових досліджень захищено 15 кандидатських і 2 докторські дисертації. Тільки за останні три роки видано 4 навчальних посібники, 1 монографію, розроблено 1 електронний підручник, опубліковано понад 50 наукових статей, виголошено понад 20 доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних.

Нині в рамках лабораторії виконується дев'ять науково-дослідних робіт, серед яких: «Теоретико-методичні засади формування інноваційної культури інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки», «Використання досвіду викладачів Харківського університету кінця XIX – початку XX ст. для удосконалення підготовки до науково-дослідної роботи майбутніх інженерів-педагогів», «Системна організація інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку інженерно-педагогічної освіти».

Лабораторія підтримує зв'язки з усіма ВНЗ України, які готують фахівців інженерно-педагогічного профілю. Для розширення міжвузівського співробітництва в галузі наукових досліджень на підставі інформації, отриманої від цих ВНЗ, було розроблено «Зведений перелік науково-дослідних робіт з проблем інженерно-педагогічної та професійної освіти, що виконуються у вищих навчальних закладах України.

Виконуючи наукове дослідження «Організація системи інформаційної підтримки наукових досліджень з проблем інженерно-педагогічної освіти», наукова бібліотека активно залучається до інформаційного супроводу науково-дослідної роботи лабораторії. На сайті наукової бібліотеки у розділі «Інженерно-педагогічна освіта» представлено інформацію про лабораторію, повні тексти збірника наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти», повні тексти монографій у розділі «Інженерно-педагогічна освіта в дослідженнях науковців», інтерактивне посилання на галузеву реферативну БД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, бібліографічну продукцію бібліотеки у вигляді науково-допоміжних, тематичних покажчиків та рекомендаційних списків літератури за тематикою наукових досліджень, перелік наукової періодики України, Російської Федерації та зарубіжжя з питань педагогіки й психології, веб-ресурси з проблем інженерно-педагогічної освіти та інформаційний ресурс для професійно-технічної освіти. Новий електронний ресурс галузевого спрямування для інноватизації освітянських процесів дає науковцям змогу оперативно забезпечувати інформаційні потреби. Бібліотечні фахівці не тільки вивчають ринок інформаційних ресурсів, а й приділяють увагу багатоаспектному аналізу інформаційних потреб користувачів, усебічному вивченню використання ними первинної інформації та створення вторинної. Активізуючи й модернізуючи цю роботу, бібліотека спрямовує її на повноцінне інформаційне забезпечення інженерно-педагогічної науки й освіти шляхом надання інформаційної підтримки наукових досліджень лабораторії з питань стратегії та методології розвитку інженерно-педагогічної освіти в нових соціально-економічних умовах, удосконалення її змісту, професійного становлення особистості майбутнього інженера-педагога на основі інноваційних педагогічних технологій.

У тематичній рубриці сайту бібліотеки «Інженерно-педагогічна освіта» першою представлено інформацію про навчально-методичну лабораторію через інтерактивне посилання на головну сторінку академії. Повні тексти збірника наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» з 1 по 29 номери

(усього 875 публікацій) подано у зворотній хронології, що дає змогу ознайомитися насамперед із результатами наукових досліджень в галузі інженерно-педагогічної та професійної освіти, питаннями стратегії та методології, методики і змісту підготовки фахівців, професійної психології тощо.

Інформацію про наукові школи з проблем інженерно-педагогічної освіти представлено у наступній категорії рубрики «Інженерно-педагогічна освіта в дослідженнях науковців», яка надає доступ до повних текстів 14 монографій. Інтерактивне посилання на галузеву реферативну БД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дає науковцям змогу отримувати доступ до 10 948 документів (38 журналів), представлених в аналітичному опрацюванні, які орієнтують дослідника у потужно зростаючому інформаційному просторі світової наукової педагогічної думки.

Вторинний бібліографічний ресурс у вигляді науково-допоміжних, тематичних покажчиків та рекомендаційних списків літератури, підготовлених фахівцями відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки за тематикою наукових досліджень («Інновації в освіті», «Якість технологій та освіти», «Інженерно-педагогічна освіта. Підготовка інженерно-педагогічних кадрів» тощо), інформує користувачів про важливі публікації науковців у галузі педагогічної науки і освіти як України, так й інших країн СНД.

Перелік наукової періодики з питань педагогіки та психології (52 журнали, 105 збірників наукових праць, 15 зарубіжних видань), який представлено в категорії рубрики на сайті бібліотеки, презентує розгалужену систему фахових видань, в яких публікуються результати наукових досліджень у галузі вітчизняної та зарубіжної педагогіки й освіти.

Категорію рубрики «Веб-ресурси з проблем інженерно-педагогічної освіти» організовано з метою розширення міжвузівського співробітництва.

Категорію рубрики «Професійно-технічна освіта» сформовано для інформаційної підтримки керівників, викладачів, майстрів виробничого навчання ПТНЗ. У цій категорії представлено нормативно-правові ресурси,

рекомендаційні списки літератури з проблем професійно-технічної освіти в Україні та веб-ресурси. Робота з розширення сервісних послуг на веб-порталі бібліотеки для освітян триває. Поряд із цим для забезпечення інформаційної підтримки у справі інженерно-педагогічної підготовки фахівців працівниками наукової бібліотеки УПА започатковано серію публікацій із питань інноватизації освітянських процесів у вигляді бібліографічних покажчиків, списків літератури науково-допоміжного та рекомендаційного характеру, які у збірнику наукових праць «Проблеми інженерно-педагогічної освіти» відображено у розділі «Інформація».

Перший такий список літератури тематики «Інновації в освіті» містить статті зі збірників, періодичних видань України та Російської Федерації 2010–2011 рр. Ці матеріали розміщено також на сайті бібліотеки (<http://library.uipa.kharkov.ua>). Представлена у фаховому виданні інформація надасть можливість науковцям, педагогам, аспірантам, студентам розширити знання з питань інновацій освіти, підготовки педагогічних кадрів тощо.

Вищезазначене дає підстави зробити такий висновок, що функція сучасної бібліотеки з інформаційної трансформується в інформаційно-аналітичну. Сучасна інформаційно-аналітична діяльність спирається як на природний інтелект, так і на комп'ютерні технології, уміння оперувати інформаційними масивами, методами математичного моделювання процесів тощо. При цьому вона виконує насамперед завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цій площині з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розроблення варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю. Складова «інформаційний» означає ставлення до інформації як до ресурсу, володіння всім арсеналом засобів одержання, накопичення, опрацювання, зберігання та надання інформації користувачеві [2].

Висновки. Здійснюючи пошук інформації, бібліотекар завжди був аналітиком. Саме працівники бібліотеки мають найбільший досвід з уточнення запитів читачів, часто допомагаючи останнім усвідомити власні інформаційні

потреби, навіть ще не сформовані. Окрім того, бібліотеки здавна займаються згортанням і систематизацією інформації. Тому співробітники НБ УПА намагаються надавати доступ користувачеві до перманентної інформації (тієї, що відповідає потребі), а не тієї, що пропонує пошукова система, яка в кращому разі видає релевантні відомості (ті, що відповідають запиту).

Література

1. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]: затв. постановою Каб. Міністрів України від 7 груд. 2005 р. № 1153 // Законодавство України. – Текст. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-п>. – Назва з екрана.

2. *Ільганаєва, В. О.* Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 23. – С. 109–117.

3. *Качанова, Е. Ю.* Інновації в бібліотеках / Е. Ю. Качанова ; науч. ред. В. А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2003. – 318 с. – (Серія «Бібліотека»).

4. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» [Електронний ресурс]: постанова Каб. Міністрів України від 17 серп. 2011 р. № 956 // Законодавство України. – Текст. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon2rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF>. – Назва з екрана.

5. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс]: Закон України від 09.01.2007 // Законодавство України. – Текст. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрана.

6. *Скнаръ, В.* Проектна діяльність як передумова інноваційного розвитку / В. Скнаръ, І. Шевченко // Вісн. Книжк. палати. – 2003. – № 4. – С. 24.

7. *Шемаєва, Г. В.* Проектна діяльність бібліотек / Г. В. Шемаєва, О. М. Мандрик // Короленківські читання 2010. Наукова діяльність як стратегічний напрямок розвитку бібліотек регіону: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка». – Х., 2011. – С. 143–149.

8. *Шемаєва, Г.* Проектний менеджмент в галузі інформаційно-бібліотечної діяльності / Г. Шемаєва // Бібл. вісн. – 2006. – № 1. – С. 17–20.

Н. Н. Николаенко

Новый информационный ресурс для специалистов в сфере образования: из опыта работы научной библиотеки Украинской инженерно-педагогической академии

В статье рассмотрен вопрос создания библиотекой Украинской инженерно-педагогической академии собственных информационных ресурсов для предоставления перманентной информации специалистам в сфере образования.

Ключевые слова: научная библиотека Украинской инженерно-педагогической академии, научно-методическая лаборатория, информационно-библиотечные технологии, проектная деятельность, научно-исследовательская работа, информационный ресурс, информационно-аналитическая деятельность.

N. M. Nikolayenko

A New Information Resource for Specialists in Education: Experience of the Scientific Library of Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

The article deals with the creation of own information resources by the library in order to provide educational specialists with permanent information.

Key words: scientific library of Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, scientific and methodic laboratory, information and library technologies, project activities, scientific and research work, site, information resource, informational and analytical activities.

УДК025.29:37(05)"1947/2009":[026:37](477-25)ДНПБУ

Н. А. Горбенко,

наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ФОНД ПЕДАГОГІЧНИХ ЖУРНАЛІВ УКРАЇНИ (1947–2009):

**АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ
БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті представлено аналіз використання української педагогічної журнальної періодики (1947–2009) в читальній залі головного приміщення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: український педагогічний журнал, фахова періодика, дослідження, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Постановка проблеми. Педагогічний журнал, маючи давню історію та традиції, є одним із лідерів у інформаційному забезпеченні педагогічної галузі. Зважаючи на його значення в комунікативному процесі, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) приділяє значну увагу формуванню фонду періодичних видань із питань педагогіки та психології.

Аналіз наукових досліджень. Із часу заснування книгозбірні фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в межах наукових проектів, що здійснювала бібліотека, проводили дослідження журнальних видань, серед яких Л. Домбровська [2–4], Г. Доркену [5; 6], О. Печенежська [10; 11], Т. Судіна і Т. Букшина [13].

У 2009 р. фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було здійснено масштабне історико-бібліографічне дослідження, результатом якого став науково-допоміжний покажчик «Журнали психолого-педагогічної тематики ХІХ – початку ХХ ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» [7]. Укладачі видання представили широкому загальному бібліографічну та фактологічну інформацію про педагогічну журналістику, зокрема про видавців, зміст часописів, періодичність, особливості функціонування. У 2007 р. у межах науково-дослідної теми «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з психолого-педагогічної науки та освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб. П. І. Рогова) досліджувались інформаційні потреби користувачів книгозбірні. Зокрема, було розроблено анкету, один із пунктів якої ставив за мету виявлення потреб користувачів у тих чи інших видах галузевих документів. Результати дослідження засвідчили досить значний інтерес респондентів до періодичних фахових видань [12, с. 144].

Необхідно наголосити, що ці дослідження є, безперечно, вагомим внеском і дають змогу простежити різні історико-функціональні аспекти

педагогічної журнальної періодики України. Розкриваючи унікальні фонди ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, ці дослідження проте не дають змоги простежити динаміку використання, актуальність того чи іншого журналу серед користувачів педагогічної інформації.

Важливість журналу як засобу комунікації в сучасному науковому дискурсі доводить репрезентація досвіду використання журнальної періодики. Так, науковці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського представляють результати моніторингу використання документів у залах періодичних видань установи [9]. Дослідники простежували динаміку використання ресурсу різними категоріями користувачів.

Як в Україні, так і за кордоном журнал займає провідні позиції серед каналів наукової комунікації. Це засвідчують систематичні дослідження науково-інформаційними установами потенціалу та активності використання цього виду видань, а також той факт, що результати досліджень перманентно присутні на сторінках фахової преси. Зокрема, у праці К. М. Великової та М. І. Дробкіної [1] представлено досвід роботи бібліотеки навчального закладу з журнальним фондом, його хронологічний, географічний розподіл та запитуваність. Схоже дослідження представляють фахівці Центральної бібліотеки Пушчинського наукового центру РАН. Ними висвітлено методику та результати моніторингу інформаційних потреб науковців у журнальній періодиці, динаміки книговидачі [14]. У статті білоруських дослідників [8] викладено суть, завдання та принципи щорічного моніторингу періодичних видань Центральної наукової бібліотеки ім. Я. Коласа НАН Білорусі.

Проте досліджень щодо використання журнальної періодики педагогічного спрямування не виявлено.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження використання педагогічної журнальної періодики в читальній залі головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Основна частина. У 2006 р. в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочато науково-дослідну роботу за темою «Теоретичні засади формування

всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського». У межах вищезазначеної НДР у напрямі І «Розробка методологічних засад формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки та освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» у 2009 р. було проведено аналіз використання українських періодичних видань користувачами загальної читальної зали ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за період з 2005 по 2008 рр. У 2010 р. було проведено аналіз використання українських періодичних видань за 2009 р. Зазначене дослідження було зумовлене відсутністю комплексних досліджень педагогічного журналу як виду документа, котрий є одним з вагомих сегментів інформаційного ресурсу з питань педагогіки та психології в Україні; постійною динамікою журналу як виду документа, котрий набуває нових форм представлення інформації; стабільною тенденцією до ущільнення потоку даного виду документа завдяки появі нових назв періодичних видань; потребою вивчення інтересу користувачів до журнальної періодики як одного з найоперативніших інформаційних каналів наукової-педагогічної комунікації; необхідністю підвищення ефективності інформаційного забезпечення педагогічної науки в Україні. Метою аналізу стало простеження динаміки використання галузевої журнальної періодики в читальній залі головного приміщення ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського у 2009 р. і на цій основі виявлення найактивнішої частини фонду українських педагогічних журналів та вивчення його структури. Об'єктом дослідження була вітчизняна журнальна періодика з питань педагогіки за період із 1947 по 2009 рр. (починаючи з початку видання українських педагогічних журналів у повоєнні роки, зокрема, у 1947 р. почав функціонувати журнал «Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР»).

Дослідженням було визначено такі завдання:

- 1) виявити кількість назв українських педагогічних журналів у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

- 2) встановити кількість запитів користувачів на вітчизняну фахову журнальну періодику;
- 3) визначити розподіл встановленої кількості журналів за частотою запитуваності;
- 4) дослідити структуру найактивнішої частини фонду вітчизняних педагогічних журналів із фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Результати дослідження.

1. Перелік назв журналів сформовано на основі алфавітного каталогу періодичних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У 2009 р. 156 назв вітчизняних педагогічних журналів було проаналізовано і виявлено, що вони становлять 46,7 % від загальної кількості назв журнальної періодици, передплаченої ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в цей період. Як показало дослідження, порівняно з минулими роками фонд вітчизняної фахової періодици має сталу тенденцію до збільшення (у табл. 1 і далі в таблицях для порівняння вміщено показники попереднього дослідження, проведеного в 2008 р.).

Таблиця 1

Кількість назв українських педагогічних журналів у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Рік дослідження	Кількість назв українських педагогічних журналів
2005	128
2006	138
2007	138
2008	142
2009	156

Із метою об'єктивного встановлення кількості назв вітчизняної фахової періодици було проаналізовано «Каталог періодичних видань України» за 2009 р., який відображає 112 назв галузевої журнальної періодици педагогічної тематики. З вищезазначеної кількості в ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського наявні 94 назви, 17 – відсутні (серед причин відсутності – дублювання інформації (13 назв), зняття з передплати (3 назви), передрук із російської (1 назва)). Ще 27 назв (регіональні журнали) надходять до фондів установи як дари.

2. Дослідження проводилося на основі запитів користувачів загальної читальної зали головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Було проаналізовано читацькі вимоги 2009 р. У 2009 р. до читальної зали надійшло 5235 запитів (для порівняння: у 2005 р. – 54 492, у 2006 р. – 39 926, у 2007 р. – 32 202, у 2008 р. – 50 489 запитів (табл. 2). У процесі аналізу було встановлено кількість запитів на ту чи іншу назву періодичного видання (починаючи з року заснування журналу) різними категоріями користувачів. Варто констатувати тенденцію до зменшення кількості запитів на вітчизняну фахову періодику порівняно з минулими роками.

Таблиця 2

Співвідношення кількості запитів на вітчизняні фахові журнали та кількості видачі педагогічних журналів у читальній залі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (2005–2009 рр.)

Рік дослідження	Кількість видачі фахових журналів	Кількість запитів на українську періодику	%
2005	54492	2241	4,1
2006	39926	5031	12,6
2007	32202	4875	15,1
2008	50489	5253	10,4
2009	55603	5235	9,41

3. Найактивнішою частиною фонду в 2009 р. було 23 журнали, що від загальної його кількості становило 14,7 %; активна частина – 31 назва, відповідно – 19,8 %; пасивна частина – 85 назв (54,5 %); не використовувалися 17 журналів (10,9 %) (табл. 3).

Розподіл фонду вітчизняних педагогічних журналів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за частотою запитуваності (2005–2009 рр.)

Рік дослідження	Кількість назв	Розподіл фонду українських педагогічних журналів							
		найактивніші	%	активні	%	пасивні	%	не використовувалися	%
2005	128	15	11,7	11	8,5	71	55,4	31	24,2
2006	138	27	19,5	22	16	57	41,3	32	23,1
2007	138	27	19,5	21	15,2	57	41,3	33	24
2008	142	28	19,7	18	12,6	72	50,7	24	17
2009	156	23	14,7	31	19,8	85	54,5	17	10,9

За результатами аналізу масив документів було розподілено на чотири групи за частотою запитуваності журналів: висока, середня, низька, відсутня. Першу групу становлять видання, що запитувалися користувачами більше ніж 100 разів протягом року, другу – від 50 до 99 разів, третю – від 1 до 49 разів на рік. Останню групу сформовано з документів, які з різних причин на момент дослідження не використовувалися користувачами читальної зали головного приміщення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Протягом 2009 р. із визначеного переліку 130 назв періодичних видань проходили бібліографічне опрацювання у відділі наукової інформаційно-бібліографічної діяльності, з них: 65 назв опрацьовуються за допомогою АІБС «ІРБІС», 65 назв – традиційне опрацювання, 26 назв журналів не опрацьовувалися тому, що припинили своє існування.

Було встановлено, що 33 назви входять до складу електронного ресурсу «Наукова періодика та збірники наукових праць України з питань педагогіки й психології». Для визначення максимального обсягу потоку педагогічної журнальної періодики було додатково проаналізовано «Каталог періодичних видань України» на 2009 р. Згідно з даним ресурсом – фаховий журнальний потік формують 112 назв. Із вищезазначеної кількості видань у ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського відсутні 18, а 27 назв (регіональні фахові журнали) надходять до фондів установи як дари.

4. Провівши аналіз вітчизняних галузевих журналів, ми дійшли висновку, що найактивнішу частину фонду української педагогічної журнальної періодики становлять фахові періодичні видання загальною кількістю 36 назв (порівняно з попереднім дослідженням, коли ядро фонду становили 22 журнали, його чисельність зросла на 13 назв), що висвітлюють різні галузеві питання (табл. 4).

Таблиця 4

Галузевий розподіл найактивніших журналів фонду української педагогічної періодики

Галузь педагогіки	Рік дослідження	
	2005–2008	2009
загальна педагогіка	8	9
дошкільна освіта	2	2
початкова освіта	2	2
середня освіта	7	17
спеціальна освіта	1	1
вища освіта	2	4

Таблиця 5

Типологічний розподіл групи найактивніших педагогічних журналів України з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Тип документа	Рік дослідження	
	2005–2008	2009
науково-педагогічні	1	1
науково-теоретичні	1	1
науково-методичні	13	22
науково-практичні	5	9
офіційні	2	3

Для встановлення об'єктивної картини використання вітчизняних педагогічних журналів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського необхідне вдосконалення статистичного обліку видачі документів, а саме:

- уведення графи обліку використання педагогічної україніки (зокрема фахових журналів, виданих в Україні);
- чітке заповнення аркуша видачі кожного номера журналу;
- потрібно започаткувати моніторинг використання фонду вітчизняних журналів педагогічного спрямування на філії № 1 та аналіз видачі даного виду документа через МБА.

Висновки. Активізації використання фонду вітчизняних педагогічних журналів у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, на нашу думку, сприятиме:

- 1) реклама журнальної періодики шляхом організації розгорнутих виставок у читальній залі та віртуальних виставок тематичного й політематичного характеру;
- 2) анонсування наступних номерів галузевих видань на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- 3) збільшення кількості видань, опрацьовуваних за допомогою АІБС «ІРБІС»;
- 4) отримання дозволу редакцій українських педагогічних журналів на розміщення повнотекстових версій видань на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Література

1. *Великова, К. М.* Анализ использования научных периодических изданий / Великова К. М., Дробкина М. И. // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1985. – № 10. – С. 10–13.
2. *Домбровська, Л.* Історико-освітній аспект українського часопису «Правда» (Львів, 1867–1898 рр.) / Лариса Домбровська // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 34–39. – Бібліогр.: 14 назв.
3. *Домбровська, Л.* Науково-інформаційний потенціал українських журналів педагогічної тематики другої половини ХІХ – початку ХХ століття: з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Лариса Домбровська // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 2. – С. 37–41. – Бібліогр.: 16 назв.

4. *Домбровська, Л.* Роль часопису «Світло» (1910–1914) у розвитку освітянських бібліотек України / Лариса Домбровська // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 77–79. – Бібліогр.: 23 назви.

5. *Доркену, Г.* Державна політика з питань розвитку шкільних бібліотек за «Збірником наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1947–1969) / Галина Доркену // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – С. 288–299. – Бібліогр.: 30 назв.

6. *Доркену, Г.* Державна політика з питань розвитку шкільних бібліотек (1970–1991) за «Збірником наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1970–1988) / Галина Доркену // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – С. 299–330. – Бібліогр.: 27 назв.

7. Журнали психолого-педагогічної тематики ХІХ – початку ХХ ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : іст.-бібліогр. дослідж. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Мацібора Н. Г., Іващенко В. М., Бондарчук О. Б., Домбровська Л. В., Палійчук Р. І., Гулак В. М. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Наконечна З. І. ; літ. ред. Домбровська Л. В. ; наук. консультант Сніцарчук Л. В. ; рецензенти: Зайченко І. В., Добко Т. В. ; відп. за вип. Мацібора Н. Г.]. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 125 с.

8. *Карпова, И. Л.* Возможности мониторинговых исследований периодических и продолжающихся изданий в Центральной научной библиотеке им. Я. Коласа НАН Беларуси / Карпова И. Л. // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / Междунар. ассоц. акад. наук, Совет директоров науч. б-к и информ. центров ; [междунар. редкол.: А. С. Онищенко, А. И. Алиева-Кенгерли, А. А. Аслитдинова и др.]. – К., 2007. – Вып. 5. – С. 52–57.

9. *Лопата, О.* Моніторинг використання інформаційних ресурсів залів періодичних видань / Олена Лопата, Світлана Верещагіна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України ; редкол.: О. С. Онищенко, Г. В. Боряк, А. Г. Бровкін [та ін.]. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 240–263. – Бібліогр.: 5 назв.

10. *Печенежська, О.* Освітянські бібліотеки на шпальтах часопису «Для народного вчителя» (1907–1917) – органу прогресивної педагогічної думки / О. Печенежська // Рід. школа. – 2003. – № 12. – С. 74–76. – Бібліогр.: 19 назв.

11. *Печенежська, О.* Шкільна бібліотека на сторінках часопису «Радянська школа» (1951–1971) / О. Печенежська // Історія освітянських бібліотек України : зб. наук. пр. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – С. 315–326. – Бібліогр.: 22 назви.

12. *Рогова, П. І.* Інформаційні потреби в ресурсах психолого-педагогічної тематики як об'єкт наукового дослідження / П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 141–149. – Бібліогр.: 8 назв.

13. *Судіна, Т.* Стан відображення періодичних видань України з питань педагогіки, психології та освіти в УРЖ «Джерело» (1999–2009) / Тетяна Судіна,

Тамара Букшина // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 4. – С. 21–25. – Бібліогр.: 15 назв.

14. *Харыбина, Т. Н.* Комплексная методика изучения информационных потребностей пользователей / Т. Н. Харыбина, Н. А. Слащева, Ю. В. Мохначева // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 4. – С. 63–71. – Библиогр.: с. 71.

Н. А. Горбенко

Фонд педагогических журналов Украины (1947–2009): анализ использования в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины имени В. А. Сухомлинского

В статье представлен анализ использования украинской педагогической периодики (1947–2009) в читальном зале главного помещения ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: украинский педагогический журнал, отраслевая периодика, исследования, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского.

N. A. Gorbenko

The Fund of Pedagogical Journals of Ukraine (1947–2009): an Analysis of Use at the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

In the article an analysis of the use of Ukrainian pedagogical periodicals (1947–2009) at the reference room of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine is presented.

Key words: Ukrainian pedagogical journal, branch periodicals, research, the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК 025.29=02

О. В. Кондратюк,

молод. наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

СТАН ФОНДІВ ДОКУМЕНТІВ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ В ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

У статті досліджено стан та рівень комплектування фондів освітрянських бібліотек України документами іноземними мовами. Проаналізовано наявність передплачуваних періодичних видань зарубіжних видавництв та перспективи поповнення фондів бібліотек передплатними виданнями.

Ключові слова: *освітрянські бібліотеки, документи іноземними мовами, іноземна періодика, бібліотечний фонд.*

Постановка проблеми. Однією з найважливіших умов, що впливають на ефективність та якість наукових досліджень, є їхнє інформаційне забезпечення. Швидкі темпи розвитку науки, які спостерігаються нині в усьому світі, а також

розширення міжнародних зв'язків учених сприяють підвищенню інтересу до зарубіжної наукової інформації [3]. Для повноцінного доступу до найважливіших світових наукових розробок у галузі освіти виникає потреба формування фондів освітянських бібліотек зарубіжними виданнями.

Аналіз наукових досліджень. Питанням комплектування фондів бібліотек документами іноземними мовами вивчали М. А. Азаркіна, С. Л. Лохвицька, Н. Е. Каленов, Л. В. Краснова. Проблеми міжнародного книгообміну розглядали Н. І. Малолетова, Г. С. Хренова, Г. М. Круглик. Іноземні періодичні видання досліджували О. Лопата, І. Карпова, Р. Красій, а саме інформаційно-тематичні потреби користувачів у іноземній періодиці, кількісні показники надходжень іноземної періодики до фондів НБУВ та бібліотек академічних установ, якість репертуару іноземних журналів. Але ресурсам іноземними мовами педагогічного спрямування уваги в наукових дослідженнях не було приділено.

Основна частина. Відділ наукового формування фонду документів іноземними мовами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у межах НДР «Визначення напрямів і методів створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (2011–2013 рр.) досліджує іноземні видання у фондах освітянських бібліотек ВНЗ III–IV р. а., бібліотеках Інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО), спеціальних наукових бібліотеках установ Національної академії педагогічних наук України (НАПН України), Львівській обласній науково-педагогічній бібліотеці та Науково-педагогічній бібліотеці міста Миколаєва (НПБ м. Миколаєва), які входять до мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України з метою з'ясування їхнього стану.

Мета дослідження – здійснити аналіз сучасного стану фондів документів іноземними мовами в мережі освітянських бібліотек України для створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

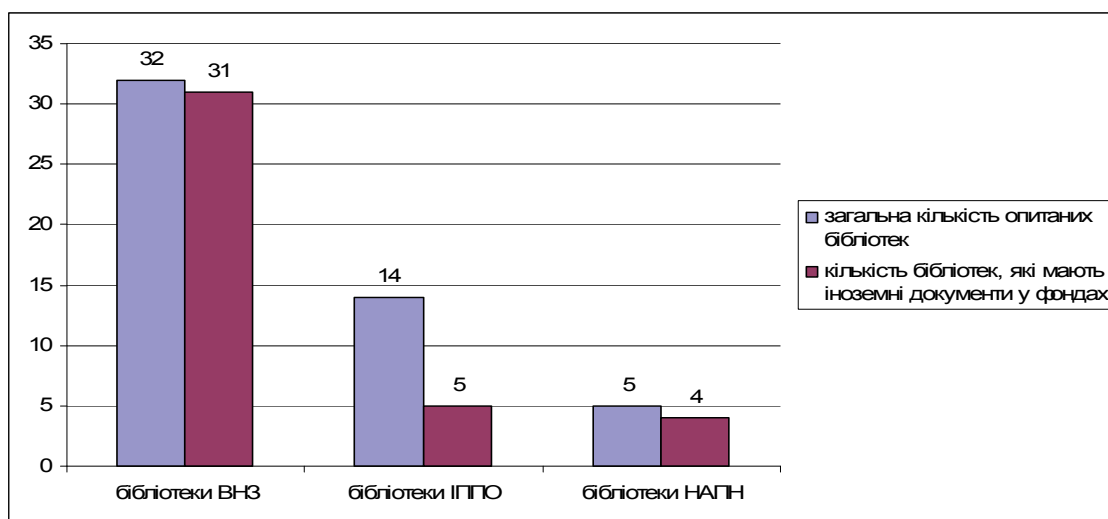
Об'єкт дослідження – документи іноземними мовами у фондах освітянських бібліотек мережі МОНмолодьспорту України та НАПН України.

Завдання дослідження – дослідити та оцінити сучасний стан та рівень комплектування фондів мережі освітянських бібліотек України, виявити основні проблеми, пов'язані з формуванням фондів документами іноземними мовами, визначити стан та можливості для подальшої роботи у кооперації з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Із метою визначити стан та можливості подальшої кооперації з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського фахівцями зазначеної бібліотеки було розроблено анкети із питаннями щодо обсягу документів у фондах опитуваних бібліотек, мовного складу фондів, типів та видів документів іноземними мовами, наявності передплатних періодичних видань, повнотекстових баз даних тощо. Із надісланих до освітянських бібліотек України 76 анкет із відповідями повернулося 51. Результати узагальнено в гістограмі 1.

Гістограма 1

Наявність неперіодичних видань зарубіжних видавництв у фондах освітянських бібліотек

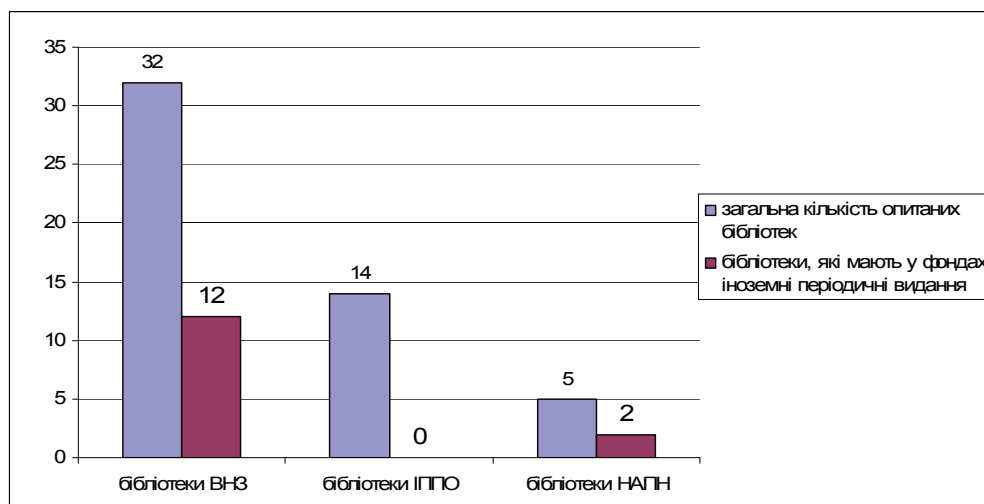

Неперіодичні документи іноземними мовами наявні у фондах 31 бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. із 32 опитаних. Із 14 опитаних бібліотек ІППО лише п'ять бібліотек мають іноземну літературу, а із п'яти наукових бібліотек НАПН

України такі документи наявні в чотирьох бібліотеках. Набагато гірше склалася ситуація з іноземними періодичними виданнями.

Гістограма 2

Наявність періодичних видань зарубіжних видавництв у фондах освітянських бібліотек

Як свідчать результати, зарубіжні періодичні видання взагалі відсутні у фондах бібліотек ІППО (гістогр. 2). Що стосується спеціальних наукових бібліотек НАПН України, ці видання наявні у фондах лише двох бібліотек. Лише 12 бібліотек ВНЗ III–IV р. а. мають періодичні видання зарубіжних видавництв.

Розглянемо детальніше кожен групу бібліотек.

Бібліотеки вищих навчальних закладів III–IV р. а.

Як наведено в гістограмі 1, із 32 бібліотек документи іноземними мовами має 31 вишівська бібліотека, окрім бібліотеки **Харківського гуманітарно-педагогічного інституту**, у фондах якої взагалі відсутні документи (як періодичні, так і неперіодичні) іноземними мовами, виданих за кордоном. У фондах **Бердянського державного педагогічного університету** наявні лише 322 документи болгарською мовою.

Найбільш численна кількість зарубіжних періодичних видань зберігається у фондах **бібліотеки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка** (33 назви/2679 прим.), **бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії** (28 назв), **бібліотеки ім. ак. М. О. Лавровського**

Ніжинського державного педагогічного університету ім. М. Гоголя (25 назв), бібліотеки Волинського національного університету ім. Л. Українки (838 примірників), бібліотеки Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (5 назв), бібліотеки Хмельницького національного університету (4 назви). Це переважно не передплатні, а дарункові видання. Лише бібліотека Житомирського державного університету ім. І. Франка запланувала на 2012р. передплату двох німецьких періодичних видань («Deutschland», «Fremdsprache Deutsch»), а бібліотека Луганського національного університету ім. Т. Шевченка в 2011 р. передплачувала два англomовні видання видавництва США («International Sociology», «Foreign Affairs»). Бібліотека Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) передплачувала 5 назв періодичних видань:

- «Arts magazine» (1984–1993 pp.);
- «American Libraries» (2005–2007 pp.);
- «English Teaching Forum» (2003–2008 pp.);
- «Fortune» (2003–2004 pp.);
- «Newsweek» (2004–2010 pp.).

Але передплата перелічених видань вже давно закінчилась і надалі не планується.

Слід відзначити бібліотеку Республіканського ВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет», на базі якого функціонує інформаційно-освітній центр «Вікно в Америку», створений за підтримки посольства США в Україні, завдяки якому бібліотека має 9 назв та 153 примірники іноземних періодичних видань. Бібліотека Волинського національного університету ім. Л. Українки, єдина з-поміж опитаних освітянських бібліотек, передплачує повнотекстову базу даних EBSCO host Research Databases – службу, що надає доступ до повнотекстових баз даних англomовних періодичних як найсвіжіших номерів журналів, так і архіву – для

деяких видань, починаючи з 1950-х років. **Бібліотека Херсонського державного університету** має доступ до електронних журналів видавництва «Blackwell». На базі **бібліотеки Київського університету ім. Б. Грінченка** функціонує Центр Інноваційних Знань Світового Банку з доступом до значної кількості публікацій та ресурсів Світового Банку.

Отже, результати невтішні, оскільки фонди провідних освітянських бібліотек ВНЗ мають мізерну кількість зарубіжних іноземних видань. Лише **наукова бібліотека Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника** планує збільшувати кількість назв передплатних періодичних видань. На сьогодні у фондах книгозбірні наявне лише одне видання – «The Economist», переплата якого розпочалась у 2011 р. Інші опитані бібліотеки, на жаль, надалі не планують передплати іноземних періодичних видань у зв'язку із недостатнім фінансуванням.

Бібліотеки обласних, міських інститутів післядипломної педагогічної освіти

Як виявило анкетування, жодна з 14 опитаних бібліотек Інститутів післядипломної педагогічної освіти не має зарубіжних періодичних документів у фондах, і лише 5 бібліотек мають неперіодичні документи зарубіжних видавництв. Тобто, бібліотеки Вінницького, Донецького, Київського, Сумського, Хмельницького, Черкаського, Волинського та Рівненського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти взагалі не мають документів іноземними мовами.

Спеціальна навчально-педагогічна **бібліотека Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Островського** отримала в дар 579 зарубіжних документів, із них від Британської Ради – 481 назву документів, Гете-Інституту – 85, від видавництва Oxford Press – 13. Це навчальні, довідкові видання та твори художньої літератури англійською й німецькою мовами. **Бібліотека Севастопольського міського гуманітарного університету** зберігає 38 назв та 687 примірників навчальних видань із

педагогіки, мовознавства та твори художньої літератури англійською і німецькою мовами, а в **бібліотеці Луганського ІШО** налічується 1100 навчальних видань з педагогіки та творів художньої літератури англійською, німецькою, польською, іспанською, італійською, французькою й іншими мовами. Фонди **бібліотеки Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти»** налічують 455 назв та 1 115 примірників іноземних видань англійською, німецькою та французькою мовами. Це – навчальні, довідкові та науково-популярні видання з педагогіки, суспільних, природничих, прикладних наук та мовознавства. Найчисленнішим є фонд **бібліотеки комунального закладу «Запорізька обласна академія педагогічної освіти»**, який налічує 4 136 назв та 4 835 примірників англійською, німецькою, французькою, польською, італійською та іншими іноземними мовами. Серед них – навчальні, довідкові, науково-популярні видання з педагогіки, психології і суспільних наук та твори художньої літератури. У результаті аналізу фондів вищезгаданих бібліотек виявлено, що в кожній з них відсутні наукові видання (монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій) іноземними мовами зарубіжних видавництв.

Наукові бібліотеки установ НАПН України

На сьогодні у системі НАПН України як вищої галузевої державної наукової установи функціонує дев'ять науково-дослідних інститутів. Із них шість мають у своїй структурі бібліотеки, а саме:

- спеціальна наукова педагогічна бібліотека ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України;
- спеціальна наукова бібліотека Інституту професійно-технічної освіти НАПН України;
- спеціальна наукова бібліотека Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України;
- спеціальна наукова бібліотека імені А. Ф. Залевської Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України;

- спеціальна наукова бібліотека Інституту соціальної та політичної психології НАПН України;
- спеціальна наукова бібліотека Інституту вищої освіти НАПН України.

У фондах наукової педагогічної **бібліотеки ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України** немає жодного іноземного видання. У фондах **наукової бібліотеки Інституту професійно-технічної освіти НАПН України** налічується всього 10 збірників наукових праць та матеріалів конференцій із педагогічних наук та медицини праці. У фондах **бібліотеки Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України** зберігається 48 документів англійською, німецькою та польською мовами. За типами видань це – монографії, збірники наукових праць та матеріали конференцій педагогічної та психологічної тематики. **Бібліотека Інституту соціальної та політичної психології НАПН України** налічує всього 42 наукові та навчальні видання з психології та суспільних наук англійською, німецькою, французькою та іншими мовами. Проте бібліотека отримує в дар від Європейської асоціації психологів іноземні періодичні видання, такі як «Political Psychology» та «Applied Psychology». Найбільша кількість документів іноземними мовами налічується у фондах **наукової бібліотеки Інституту психології ім. Г. С. Костюка**: 2478 документів англійською, німецькою, французькою, польською, чеською та болгарською мовами. Крім наукових видань із педагогіки та психології, у фонді також наявні твори художньої літератури. Зазначена бібліотека передплачувала іноземні періодичні видання, але з 10 журналів, передплата яких здійснювалася ще в 1960–1980-ті роки, до цього часу у фондах не залишилось жодного. Без передплати, у межах партнерських зв'язків, починаючи 1999 р. і до цього часу до фонду надходить лише видання «International Journal of Psychology».

Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека, Науково-педагогічна бібліотека м. Миколаєва та Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Дослідження провідних науково-педагогічних бібліотек України засвідчило, що вони мають іноземні документи у своїх фондах. Так, у фонді **Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки** зберігається 7692 документи іноземними мовами з питань педагогіки, психології, суспільних, природничих, прикладних наук, літературознавства, мовознавства та бібліотекознавства. За змістом – це довідкові, навчальні, науково-популярні видання та твори художньої літератури. Проте у фондах бібліотеки відсутні наукові видання іноземними мовами. Що стосується періодичних видань, фонд налічує 11 назв та 2490 примірників передплатних видань видавництва Польщі, Чехословаччини, Німеччини та Білорусії за 1950–1999 рр. На сьогодні передплати на зарубіжні видання іноземних видавництв не має і на майбутнє не планується. **Науково-педагогічна бібліотека м. Миколаєва** також не здійснює і не планує передплати іноземних періодичних видань. У її фонді зберігаються лише неперіодичні видання англійською, німецькою, французькою та іншими мовами з педагогіки, психології, суспільних, природничих, прикладних наук, а також із мовознавства та літературознавства.

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського функціонує відділ наукового формування документів іноземними мовами, на базі якого працює читальна зала. На початок 2011 р. бібліотека передплачувала п'ять журналів іноземними мовами, зокрема: «**British Journal of Educational Technology**» («Освітні технології», Велика Британія), «**Studies in Educational Evaluation**» («Дослідження з оцінювання в освіті», Нідерланди), «**Gender and Education**» («Гендер та освіта», Велика Британія), «**Childhood Education**» («Освіта в дитинстві», США), «**Zeitschrift für Pädagogik**» («Педагогічний журнал», Німеччина). У 2010 р. було проведено дослідження інформаційних потреб користувачів у документах іноземними мовами, у результаті якого виявлено періодичні видання, затребувані читачами. Врахувавши ці потреби, бібліотека

знайшла кошти та передплатила на 2012 р. ще шість назв зарубіжних періодичних видань, а саме: «**Journal of Educational Psychology**» («Журнал із питань освітньої психології», США), «**Educational Evaluation and Policy Analysis**» («Аналіз освітньої політики», США), «**Zeitschrift für Pädagogische Psychologie**» («Журнал із педагогічної психології», Німеччина), «**Pädagogik**» («Педагогіка», Німеччина), «**Edukacja Ustawiczna Doroslych**» («Безперервна освіта дорослих», Польща) та «**La Revue Française de Pédagogie**» («Французький журнал з педагогіки»). Тобто, з-поміж трьох провідних освітянських бібліотек передплату періодичних видань галузевої тематики іноземними мовами здійснює лише ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Висновки. Результати дослідження засвідчили, що у фондах освітянських бібліотек мережі відсутні передплачувані періодичні видання іноземними мовами з питань психології та педагогіки, які є найоперативнішим джерелом отримання наукової педагогічної інформації. Лише ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського передплачувала на початок 2011 р. п'ять назв зарубіжних періодичних видань, а з 01.01.2012 р. передплачує 11 назв. У фондах 11 освітянських бібліотек взагалі відсутні документи іноземними мовами. Тому одним із пріоритетних напрямів роботи відділу наукового формування фонду документів іноземними мовами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є надання доступу до передплачуваних періодичних видань шляхом розміщення інформації про ці видання на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та веб-сторінках освітянських бібліотек, а також уведення статей із журналів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в її електронному каталозі, у подальшому – започаткування електронної бібліотеки та електронної доставки документів зацікавленим користувачам.

Література

1. *Евстигнеева, Г. А.* Кооперация и сотрудничество библиотек в области комплектования иностранной литературы / Г. А. Евстигнеева, Н. М. Карасева // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 3. – С. 77–84.
2. *Красій, Р.* Іноземні наукові журнали у формуванні фондів академічних бібліотек / Раїса Красій // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 33–37.

3. *Красій, Р.* Централізоване комплектування фондів бібліотек системи НАН України іноземними періодичними виданнями. Його особливості та перспективи / Р. Красій, Н. Малолетова, О. Полякова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2008. – Вип. 20. – С. 39–54.

А. В. Кондратюк

Состояние фондов документов на иностранных языках в библиотеках сферы образования Украины

В статье исследованы состояние и уровень комплектования фондов документов на иностранных языках сети библиотек сферы образования МОНмолодежиспорта Украины и НАПН Украины. Проанализировано наличие подписных периодических изданий зарубежных издательств и перспективы пополнения фондов библиотек подписными изданиями.

Ключевые слова: библиотеки сферы образования, документы на иностранных языках, иностранная периодика, библиотечный фонд.

О. V. Kondratiuk

The State of Funds of Documents in Foreign Languages at the Educational Libraries of Ukraine

This article explores the state and the level of acquisition of educational libraries' funds of Ukraine with documents in foreign languages. The availability of subscription foreign periodicals and the prospects of filling the libraries' funds with subscription editions are analyzed.

Keywords: educational libraries, documents in foreign languages, foreign periodicals, library fund.

УДК 025.179:[026:37](477-25)ДНПБУ

Т. В. Лога,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

КОЛЕКЦІЇ ВИЗНАЧНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

ІВАНА БОДНАРЧУКА Й ТАРАСА ГУНЧАКА У ФОНДІ

ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ

УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано етапи формування й зміст колекцій визначних діячів української діаспори Тараса Гунчака та Івана Боднарчука. Визначено основні напрями роботи щодо збереження та популяризації зазначених колекцій.

Ключові слова: колекція, паспорт колекції, діаспора, видання української діаспори, бібліотечний фонд, Тарас Гунчак, Іван Боднарчук, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Постановка проблеми. *Бібліотечна колекція* – це штучно організований фонд за видами документів, способом їх відтворення, предметно-тематичними, хронологічними чи іншими ознаками, культурологічною цінністю, що є класифікаційною основою для виокремлення [13, с. 25]. У фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зберігаються колекції:

- *передані:*
 - родиною В. О. Сухомлинського;
 - першим президентом АПН України, академіком АПН України М. Д. Ярмаченком;
 - колекція творів Януша Корчака та літератури про нього, подарована головою Українського товариства Януша Корчака С. В. Петровською;
 - колекції видань видатних представників української діаспори – І. Д. Боднарчука та Т. Г. Гунчака.

У 2011 р. в рамках наукової роботи за темою «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., заслужений працівник культури України П. І. Рогова) науковці книгозбірні вивчали досвід роботи з колекціями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська Академія», Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка, наукової бібліотеки НПУ ім. М. П. Драгоманова, Національної наукової медичної бібліотеки України.

Зазначимо, що в 2000 р. фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського підготували «Методичні рекомендації з питань організації роботи з колекціями, особовими бібліотеками та книжковими зібраннями у бібліотеках науково-дослідних установ НАН України» [6], додатком до яких було запропоновано форму паспорта колекції.

Аналіз наукових досліджень. Важливість паспортизації бібліотечних колекцій підкреслювали у своїх дослідженнях Г. І. Ковальчук [3], Л. В. Муха

[7], Л. В. Лисенко [4], І. Лосієвський [5] та інші. На думку Г. І. Ковальчук, *паспорт колекції* (зібрання, фонду) – це обліковий документ, у якому закріплені основні характеристики певного, як правило, історико-культурного зібрання, що в сукупності становить книжкову пам'ятку: повна назва колекції, її шифр, критерії відбору та історія створення (комплектування), походження примірників, обсяг зібрання, стан збереженості примірників, умови зберігання, введення примірників та зібрання в цілому в науковий обіг (наявні каталоги та бібліографія публікацій) тощо [6].

Узагальнивши досвід роботи з колекціями та врахувавши особливості організації фонду в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, науковці бібліотеки уклали положення про колекції в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та паспорт колекції, які були затверджені вченою радою бібліотеки. У положенні зазначено, що колекції в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського створюються з метою найповнішого розкриття фонду та популяризації найбільш цінних і унікальних видань, для забезпечення оптимальних умов їх постійного зберігання.

Актуальність даного дослідження полягає у необхідності розкриття змісту колекцій визначних діячів української діаспори І. Боднарчука та Т. Гунчака, життєвий шлях яких безпосередньо пов'язаний з історією розвитку української освіти за кордоном, оскільки історія української діаспори – це багатоаспектне суспільно-культурне і політичне явище, коли історія української освіти має надзвичайно важливе значення для культурного збереження української ідентичності в умовах зарубіжжя. У сучасній Україні вивчення історії української діаспори розпочалося з часу здобуття країною незалежності в 1991 р., коли українські науковці отримали можливість спілкуватися з представниками української діаспори, котрі зберегли свою національну приналежність у чужомовному оточенні, організовували українські школи в різних країнах світу, упорядковували підручники та навчальні програми за національно-патріотичною ознакою.

Мета дослідження – аналіз етапів формування й змісту колекцій діячів української діаспори Тараса Гунчака та Івана Боднарчука, визначення основних напрямів роботи щодо збереження та популяризації цих колекцій.

Основна частина. Співпраця з українською діаспорою була ініційована директором ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Роговою ще в 1993 р. – із часу заснування Центральної освітянської бібліотеки Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України (ЦОБ ІЗМН), фонд якої з кінця 1999 р. став однією зі складових ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Центральна освітянська бібліотека була однією з перших бібліотек в Україні, що розпочала вищезазначену співпрацю з представниками української діаспори, які після проголошення незалежності України в 1991 р. почали приїздити на батьківщину, брати участь у громадських заходах, зокрема конференціях, конгресах. Співпраці з діаспорою сприяло розташування ЦОБ ІЗМН у Київському міському будинку вчителя [11, с. 148].

У 1995 р. за успіхи, досягнуті в розбудові ЦОБ ІЗМН, директор бібліотеки П. І. Рогова була нагороджена поїздкою до США для ознайомлення з передовим досвідом бібліотек країни та участі в XIV Міжнародній конференції в Іллінойському університеті. Під час візиту до США П. І. Рогова відвідала редакцію газети «Свобода», налагодила зв'язки з українською діаспорою, українськими видавництвами в США, започатковуючи міжнародні зв'язки між ЦОБ ІЗМН і бібліотеками світу.

Інтерес до діаспорних видань був зумовлений не тільки фінансовими проблемами комплектування фонду, а й унікальністю інформації, яку вони містили: праці та біографії видатних українських письменників, педагогів, науковців, державних та громадських діячів, імена яких були незаслужено забуті або заборонені за часів радянської влади. Центральній освітянській бібліотеці було подаровано чимало книг представниками української діаспори з Канади, США, Великобританії, Німеччини, Австралії. Усього у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського нині зберігається понад 8000 документів, подарованих представниками української діаспори, що становить 2 % від

загального фонду. Слід зазначити, що понад 7000 документів надійшло впродовж 1993–1999 рр. (період діяльності ЦОБ ІЗМН). Майже всі діаспорні видання зберігаються у приміщенні філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка розташована в Київському міському будинку вчителя.

У 1996 р. фонд Центральної освітянської бібліотеки Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України прийняв у подарунок колекцію праць українського та канадського педагога, письменника, громадського діяча, диригента й режисера, автора читанок для шкіл української діаспори – Івана Дмитровича Боднарчука. Колекцію з 17 видань, до складу якої увійшли художні твори та шкільні підручники, подарувала бібліотеці вдова педагога – Емілія Боднарчук. Пізніше ця колекція поповнилася працями І. Боднарчука, подарованими іншими представниками української діаспори.

У цей час бібліотека почала формувати колекцію книг, подарованих професором Ратгерського університету США Тарасом Гунчаком. У 1999 р. фонд ЦОБ ІЗМН став однією зі складових фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, заснованої наприкінці 1999 р.

Іван Дмитрович Боднарчук (21.12.1910–05.05.1990, псевдонім Іриной Чабанрук) народився в селі Чернятин на Івано-Франківщині, закінчив спочатку семирічну народну школу в Чернятині, а потім гімназію ім. Т. Г. Шевченка в Городенці, навчався в учительській семінарії в Станіславі (з 1962 р. – м. Івано-Франківськ). Із 1930 р. Іван Дмитрович працював на Косівщині вчителем та диригентом сільських хорів. Перші літературні твори І. Боднарчук друкував у львівських часописах «Каменярі» та «Жіночий голос». У 1939 р. він закінчив учительські курси при педагогічному інституті в Станіславі. Пізніше навчався в цьому ж закладі на заочному відділенні філологічного факультету, водночас працюючи вчителем української мови та літератури в с. Шешори.

Головними передумовами формування світогляду й життєвої позиції І. Боднарчука були соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в

Західній Україні, особливо – зростання національно-визвольного руху та піднесення культурно-просвітницької роботи в 20–30-х рр. ХХ ст. Під час німецької окупації І. Боднарчук працював волосним писарем у містечку Пістень та навчався на заочних курсах відділення політичних наук в Українському технічно-господарському інституті в Подебрадах (Чехія), оскільки педагогічний інститут у Станіславі було закрито німцями. У 1944 р. І. Боднарчук емігрував до Німеччини, де працював у Мистецькому українському русі (МУР). У 1948 р. він переїхав до Канади, де пізніше став відомий як талановитий педагог та культурно-громадський діяч української діаспори. Іван Дмитрович працював учителем у багатьох українських школах Канади, викладав на курсах українознавства, укладав читанки, шкільні підручники, збірники диктантів для початкової школи. Протягом 17 років працював директором школи ім. М. Грушевського, а з 1974 р. за дорученням Комітету українців Канади – шкільним інспектором. Із 1978 р. протягом 12 років І. Боднарчук очолював у Канаді видавничу діяльність Об'єднання працівників літератури для дітей і молоді ім. Л. Глібова. Із власних заощаджень він відкрив Фундацію при кафедрі українознавчих студій Торонтського університету, вклавши 75 000 доларів для видання українських книжок, а також став співзасновником Шевченківської Фундації в Канаді. У 1983 р. І. Боднарчука було нагороджено Шевченківською медаллю «За заслуги, віддані українській громаді на полі навчання української мови в Рідних і Державних школах» [1].

В історію вітчизняної педагогіки І. Д. Боднарчук увійшов як автор оригінальних підручників для рідномовних шкіл, написаних на національній духовній основі, з урахуванням найновіших досягнень сучасної дидактики та досвіду педагогів української діаспори.

Творчість І. Д. Боднарчука українські науковці почали вивчати наприкінці ХХ ст. У 1999 р. у Чернівцях вийшла друком монографія С. З. Романюк «Іван Боднарчук. Життя і педагогічна діяльність», а в 2001 р. авторка захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата

педагогічних наук за темою «Педагогічна діяльність Івана Боднарчука в контексті розвитку українського шкільництва в Канаді», у якій висвітлила життєвий та творчий шлях І. Боднарчука та його роль в організації українського шкільництва в умовах діаспори. У 2000 р. І. С. Руснак у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за темою «Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець ХІХ–ХХ століття)» досить ґрунтовно висвітлив діяльність Івана Дмитровича як педагога та автора українських читанок. У 2002 р. І. С. Руснак та С. З. Романюк підготували монографію «Українське шкільництво в Канаді», у якій здійснено детальний аналіз читанок І. Боднарчука. Вищезазначені видання є у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Нині колекція І. Боднарчука складається з 69 примірників, із яких 49 – праці І. Д. Боднарчука (20 примірників – художні твори, 14 – посібники для шкіл, 15 – публікації в журналах), 20 примірників – література, присвячена творчості І. Д. Боднарчука. Необхідно зазначити, що основу колекції праць І. Боднарчука становлять канадські видання, які були видані в Торонто та Вінніпезі з 1954 по 1993 р. Серед канадських видань особливу увагу привертає повість із життя української молоді в еміграції «У дорозі життя» (1986), яку автор присвятив своїм онукам Романові та Ларисі. Будівникам канадської України присвячено повість «Покоління зійдуться» (1974) із передмовою Юрія Клинового, який підкреслив образність мови І. Боднарчука, свіжість метафор та порівнянь [2]. Також до колекції увійшли повість «Розквітлі сузір'я» (1987), «Друзі моїх днів» (1967), «Далекі обрії» (1968), «У вікнах життя» (1990), «На перехресних шляхах» (1954), «За Збруч» (1993) та збірки оповідань і новел, зокрема твір «Кладка» (1982), який автор присвятив українським дітям, що не цураються рідної мови в чужині.

Як драматург, Іван Боднарчук спробував свої сили, підготувавши декілька п'єс для шкільної молоді, які зібрано у виданні «Квіточка прибраній матері» (1993). Також у колекції представлено драму на три дії з життя УПА

«Над Черемошем» (1992), яку автор присвятив подіям 1943–1944 рр. у Західній Україні.

Єдине українське видання в колекції – це збірка вибраних новел та оповідань «Знайомі обличчя», яка вийшла друком у Києві в 1997 р. із передмовою відомого українського літературознавця, доктора філологічних наук, лауреата Державної премії України ім. Тараса Шевченка Федора Погребенника. Аналізуючи художні твори І. Боднарчука, Ф. П. Погребенник підкреслив, що як письменник, Іван Дмитрович сформувався на ґрунті педагогічної діяльності, яка дала йому багатий матеріал із життя української діаспори в канадському середовищі [8]. Він відзначив помітний вплив на творчість І. Боднарчука стильової манери його земляка В. Стефаніка. Зокрема у своїх творах І. Боднарчук майстерно відображав складну психологію стосунків різних поколінь емігрантів, прагнення старших зберегти українську мову й традиції та навчити своїх дітей і онуків любити Україну.

Новели та оповідання, які вміщено до українського видання «Знайомі обличчя», було передруковано з трьох збірок автора, що вийшли в різні роки: «На перехресних шляхах» (1954), «Знайомі обличчя» (1961), «Замрячені ранки» (1978).

Педагогічний доробок І. Боднарчука в колекції представлено читанками для шкіл української діаспори: для 2 класу – «Ластівка» (Торонто, 1975), для 3 класу – «Ромашка» (1974), для 4 класу – «Соняшник» (Нью-Йорк, 1991), для 5–6 класу – «Ватра» (Торонто, 1982).

І. С. Руснак відзначає, що читанки І. Боднарчука побудовані відповідно до рівня розумового та психічного розвитку дітей певного віку, на цікавому, доступному їм матеріалі [12]. Зміст читанок становлять художні тексти різних жанрів: казки, оповідання, вірші, загадки, що значно активізує пізнавальну активність учнів, а це особливо важливо у процесі вивчення української мови в умовах діаспори.

Необхідно зазначити, що велику увагу І. Боднарчук приділяв саме збагаченню лексичного запасу учнів. Кожне слово в читанках позначено

наголосом, наприкінці є українсько-англійський словник, подано різноманітні вправи на закріплення матеріалу. Читанки І. Боднарчука призначені не тільки навчити української мови, а й виховати любов до України, до українських традицій. Кожна читанка починається молитвою, а зміст поступово збагачується творами українських письменників: Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Іваненко, Л. Храпливої, Л. Глібова, І. Боднарчука та інших.

Крім читанок, у колекції представлено «Збірник диктантів з української мови для шкіл і самонавчання», який уклав і видав власним коштом І. Боднарчук у Торонто в 1974 р. У вступі укладач зазначив, що даний збірник можна використовувати не тільки вчителям, а й батькам для занять із дітьми вдома. Збірник містить різноманітні види диктантів: графічні, попереджувальні, пояснювальні, вибіркові, творчі, самодиктанти, диктанти-завдання, диктанти-переклади, вільні, контрольні диктанти. У першій частині збірника викладено методику проведення кожного виду диктанту, тексти диктантів підібрані за різними правилами орфографії та відповідають програмі початкових класів.

Вивчаючи творчість І. Боднарчука, науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дослідили його оповідання і новели, розміщені в журналах «Нові дні» та «Жіночий світ», які були подаровані бібліотеці різними представниками української діаспори. Також у цих виданнях містяться статті, присвячені творчості І. Боднарчука.

У 2000 р. з ініціативи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відбувся урочистий вечір, присвячений 90-річчю від дня народження Івана Боднарчука [10], до якого співробітниками бібліотеки було підготовлено книжкову виставку праць педагога і документів, присвячених його життю та діяльності. 14 грудня 2010 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відбулись Педагогічні читання, присвячені 100-річчю від дня народження І. Боднарчука, у рамках яких теж експонувалася колекція праць Івана Дмитровича [1].

Численною за кількістю й цікавою за змістом є колекція, подарована професором Ратгерського університету США, істориком, членом Американської асоціації сприяння розвитку науки, Української академії

мистецтв і наук Тарасом Григоровичем Гунчаком. Видатний діяч народився у 1932 р. у с. Старе Місто Тернопільської області. У 1955 р. він здобув ступінь бакалавра, а в 1958 р. – ступінь магістра у Фордгемівському університеті (Нью-Йорк, США). У 1960 р. Тарас Григорович здобув науковий ступінь доктора у Віденському університеті (Австрія). Із 1965 р. він працює в університеті штату Нью-Джерсі в Ратгерсі. Тарас Гунчак – професор історії й політичних наук, член Сенату університету (1976–1984), а з 1991 р. – також професор КНУ ім. Т. Шевченка та почесний доктор і професор НТУ «КПІ». Т. Г. Гунчак – автор численних праць, присвячених історії українських державницьких і визвольних змагань, розвитку української політичної думки, репресіям і голодомору в Україні, організатор наукових конференцій, присвячених українській тематиці, головний редактор часопису «Сучасність» (1984–1996) та щоквартальника «The Ukrainian Quarterly» (із 2004 р.), член редколегій багатьох журналів. У 1989 р. Т. Г. Гунчак заснував у США фонди сприяння демократизації в Україні та допомоги дітям Чорнобиля. У 1993 р. він отримав звання заслуженого діяча науки й культури України, а в 1996 р. – нагороду Пилипа Орлика за сприяння розвитку української демократії.

Усього колекція Т. Гунчака містить близько 400 книг із всесвітньої історії, політології, історії України, історії освіти, історії православної української церкви, етнографії, літературознавства, художньої літератури, а також власні праці. Більшість із цих книжок було видано за кордоном, частина з них – англійською мовою. Наприклад, праця Т. Гунчака «The Ukraine, 1917–1921: A Study in Revolution», у якій відображено революційні події в Україні, була видана Гарвардським університетом (США) англійською мовою в 1977 р. Серед книг із літературознавства привертає увагу «Історія української літератури» Володимира Радзикевича, яка була видана українською мовою видавництвом «Батьківщина» (США, Детройт, 1955). Серед письменників, творчість яких досліджено у цьому виданні, – Б. Антоненко-Давидович, Є. Маланюк, У. Самчук, Н. Кобринська, О. Олесь та багато інших, чиї імена знову повернулися в Україну саме завдяки діяльності української діаспори за

кордоном, яка створювала видавництва української книги, відкривала недільні школи та українські церкви в різних країнах світу. Особливий інтерес викликає «Проект системи освіти в самостійній Україні», підготовлений відомим українським педагогом Г. Ващенко (Мюнхен, 1957). Ця книга має дарчий напис: «Високоповажному Тарасу Григоровичу Гунчаківі на спомин від автора». У виданні міститься короткий огляд систем освіти в різних країнах світу, а також основні засади системи української освіти. Педагоги, які викладають християнську етику, досить часто замовляють із колекції Т. Гунчака «Біблію в малюнках» Гілберта Беєрса (1996), яку було видано за сприяння Української Лютеранської Церкви. Художня література в колекції Т. Гунчака представлена творами В. Барки, В. Винниченка, В. Пачовського, У. Самчука, В. Симоненка, Лесі Українки, Т. Шевченка, В. Шекспіра.

Із часу проголошення незалежності України в 1991 р. Тарас Гунчак неодноразово відвідував батьківщину, читав лекції у вищих навчальних закладах, брав участь у різних громадсько-політичних заходах, присвячених історії України та сучасним проблемам українського суспільства. У 2006 р. в Київському міському будинку вчителя відбулася презентація книг Т. Г. Гунчака «Україна ХХ століття», «Мої спогади – стежки життя» (видавництво «Дніпро», 2005). Презентацію провели директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського П. І. Рогова та директор Інституту українознавства МОН України Петро Кононенко [9].

Збереження колекцій, подарованих представниками української діаспори, потребує чіткого дотримання температурно-вологісного режиму. Особливо це стосується книг, які були видані з поч. ХХ ст. до 50-х рр. ХХ ст. і раніше перебували в умовах, непридатних для довготривалого зберігання документів та мають незадовільний стан. Кількість таких документів серед літератури, подарованої українською діаспорою, становить 40 %. Починаючи з 2010 р., у філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюється щоденний контроль та реєстрація температурно-вологісного режиму за допомогою психометричних гігрометрів типу ВІТ-1. Важливим аспектом зберігання

колекцій є також їх оптимальне розміщення. Колекція Т. Г. Гунчака розміщена у шафі читальної зали, а колекція І. Д. Боднарчука – на окремих полицях книгосховища. Із метою узагальнення інформації про колекції для кожної з них створено паспорт, який містить коротку історичну довідку та обставини походження, а також характеристику кількісного та видового складу. Результати планових перевірок колекцій відображені у додатку до паспорта «Перевірка кількісного та фізичного стану колекції».

Колекції І. Боднарчука та Т. Гунчака привертають увагу багатьох науковців, педагогів та студентів, які вивчають історію української освіти, культури та літератури за кордоном. Для якнайповнішого розкриття змісту колекцій та надання інформації віддаленому читачеві в 2011 р. науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було здійснено ретрокаталогізацію колекцій І. Боднарчука та Т. Гунчака шляхом введення описів цих документів до електронного каталогу бібліотеки.

Висновки. Дослідження колекцій Т. Гунчака та І. Боднарчука дало підстави резюмувати: ці колекції є важливою складовою фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, одним із джерел вивчення історії української діаспори. Вони сприяють поверненню в Україну творчої спадщини талановитих письменників, педагогів, політиків, науковців та діячів мистецтва. Основними напрямками роботи з цими виданнями є:

- ведення паспортів колекцій;
- ретрокаталогізація колекцій шляхом введення їх до електронного каталогу;
- дотримання відповідного фізико-хімічного, біологічного та санітарно-гігієнічного режиму зберігання колекцій;
- організація традиційних та віртуальних книжкових виставок;
- у перспективі – створення страхових електронних копій окремих найцінніших видань із колекцій.

Література

1. *Золотарьова, Е.* Автор підручників для рідномовних шкіл : [до 100-річчя від дня народж. Івана Боднарчука] / Е. Золотарьова // Пед. газета. – 2011. – Січ. (№ 1). – С. 4.
2. *Клиновий, Ю.* Дещо про повість Івана Боднарчука «Покоління зійдуться» / Ю. Клиновий // Покоління зійдуться : повість / І. Боднарчук ; ред. і передм. Ю. Клинового. – Едмонтон ; Вінніпег ; Торонто, 1974. – С. 6–10.
3. *Ковальчук, Г. І.* Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія / Галина Ковальчук ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. книги. – К. : НБУВ, 2004. – 644 с.
4. *Лисенко, Л. В.* Створення паспортної системи на історичні книжкові колекційні фонди / Л. В. Лисенко // Колекції пам'яток писемності та друку у бібліотечних фондах України: проблеми формування, збереження, розкриття : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю відділу рідкісних видань і рукописів ХДНБ ім. В. Г. Короленка / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; наук. ред. І. Я. Лосієвський. – Х., 2003. – С. 127–137.
5. *Лосієвський, І.* Паспортизація бібліотечних колекцій та зібрань у системі обліково-охоронних заходів / І. Лосієвський // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, НБУВ, Асоц. б-к України. – К., 2010. – Вип. 28. – С. 249–265.
6. Методичні рекомендації з питань організації роботи з колекціями, особовими бібліотеками та книжковими зібраннями у бібліотеках науководослідних установ НАН України // Організація роботи бібліотеки науководослідної установи Національної академії наук України : зб. док. і матеріалів / уклад.: Н. І. Смаглова, Г. І. Солоіденко ; відп. ред. А. А. Свобода. – К. : НБУВ, 2000. – Вип. 3. – С. 54–64.
7. *Муха, Л. В.* Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: паспортизація фондів (для Державного реєстру національного культурного надбання України) / Л. В. Муха // Бібл. вісн. – 1997. – № 3. – С. 3–7.
8. *Погребенник, Ф.* Іван Боднарчук – письменник, педагог, культурно-громадський діяч / Ф. Погребенник // Знайомі обличчя : вибрані новели та оповідання / І. Боднарчук ; упоряд. і вступ. ст. Ф. Погребенника. – К. : Обереги, 1997. – С. 3–11.
9. *Рогова, П. І.* Державна науково-педагогічна бібліотека – науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН і АПН: концептуальні засади діяльності : [про презентацію книг Тараса Гунчака] / П. І. Рогова // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2006. – № 5. – С. 50–59.
10. *Рогова, П. І.* Повертаємо забуті імена : [про уроч. вечір, присвяч. 90-річчю від дня народж. Івана Боднарчука (1910–1990) – педагога, письменника, громад. діяча з Канади] / П. Рогова, М. Талалаєвська // Пед. газета. – 2001. – Січ. (№ 1). – С. 8.
11. *Рогова, П. І.* Шість років з історії Центральної освітянської бібліотеки (1993–1999) / Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України ;

ДНПБ України ; редкол.: П. І. Рогова (гол.), К. Т. Селіверстова (заст. гол.) [та ін.]. – К. : Вірій, 2006. – С. 146–157.

12. Руснак, І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX–XX століття) / І. Руснак. – Чернівці : Рута, 2000. – 364 с.

13. Словник книгознавчих термінів / В. Я. Буран, В. М. Медведєва, Г. І. Ковальчук, М. І. Сенченко. – К. : Аратта, 2003. – 160 с.

Т. В. Лога

Коллекции выдающихся деятелей украинской диаспоры Ивана Боднарчука и Тараса Гунчака в фонде Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского

В статье проанализированы этапы формирования и содержание коллекций выдающихся деятелей украинской диаспоры Тараса Гунчака и Ивана Боднарчука. Определены основные направления работы по сохранению и популяризации указанных коллекций.

Ключевые слова: коллекция, паспорт коллекции, диаспора, издания украинской диаспоры, библиотечный фонд, Тарас Гунчак, Иван Боднарчук, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины имени В. А. Сухомлинского.

T. V. Loga

The Collections of Famous Figures of the Ukrainian Diaspora Ivan Bodnarchuk and Taras Hunchak in the Fund of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

The stages of forming and the content of the collections of famous figures of the Ukrainian Diaspora Taras Hunchak and Ivan Bodnarchuk are analyzed. The main directions of work on storage and popularization of the collections are defined.

Keywords: collection, certificate of collection, diaspora, editions of the Ukrainian Diaspora, library fund, Taras Hunchak, Ivan Bodnarchuk, the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК 028.5"20"

А. М. Фасоля,

*канд. пед. наук, старш. наук. співроб.
Інституту педагогіки НАПН України*

МОДЕЛЬ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ У ХХІ СТОЛІТТІ

Проаналізовано проблему кризи читання в сучасному суспільстві та охарактеризовано причини її виникнення. Розглянуто погляди науковців на дитяче читання. Запропоновано концептуальні шляхи вирішення проблеми нечитання дітей та молоді на основі змін у діяльності школи і бібліотеки.

Ключові слова: *проблема читання, дитяче читання, учень–читач, література, модель читання, соціологічне дослідження.*

Постановка проблеми. Криза читання/нечитання – одна з найгостріших у сучасному соціумі. Світ б'є тривогу: виростають нечитаючі покоління, настає «епоха нечитання». «Криза... сьогодні досягла критичної відмітки, за якою починається деградація нації... Нечитаюча дитина – це не тільки серйозна перепона в становленні особистості, це і великий ризик для суспільства – ризик поповнення групи людей з агресивною поведінкою, атрофованою здатністю до співчуття, зниженою можливістю до соціальної адаптації» [10].

Саме тому в багатьох країнах ухвалюються національні й регіональні програми підтримки та розвитку читання: «Культурний рюкзак» у Норвегії, «Велике читання» у США, «Читання» у Російській Федерації. До аналізу проблеми і пошуку виходу з кризи долучаються філософи, психологи, соціологи, працівники бібліотек і, звичайно, учителі, вчені. 2003–2012 р. оголошені ООН десятиліттям грамотності. З ініціативи Форуму видавців, що діє в Україні (президент Олександра Коваль), розроблено проект «Програми підтримки та розвитку читання в Україні». В останні роки проведено низку загальноукраїнських акцій («Відомі українці читають дітям»), фестиваль дитячого читання «Книгоманія», науково-практичну конференцію «Дитина читає...», започатковано Всеукраїнський конкурс «Кращий читач року». Значну роботу проводить Центр дитячого читання (м. Львів).

До пропаганди читання активно долучаються дитячі та юнацькі бібліотеки. Реалізуються тематичні програми, здійснено низку соціологічних досліджень: «Українська художня література в читанні дітей – учнів 5–9 класів» (Національна бібліотека України для дітей), «Шкільна програма і запити читачів» (Запорізька обласна дитяча бібліотека), «Українська книга в читанні читачів–дітей 1–9 класів» (Хмельницька ОДБ) та інші.

Щоб проаналізувати фактори, які зумовлюють зниження інтересу до читання, слід зосередити увагу на аспектах роботи дітей із художнім текстом, проаналізувати, якою була модель дитячого читання, що побутувала майже сотню років, коли репертуар читання відзначвся жанровою і тематичною

різноманітністю, високою якістю – це, так званий, «золотий період» вітчизняної та світової дитячої класики. У дітей був «літературний герой».

Аналіз наукових досліджень. Колишню читацьку традицію вивчає Г. Трохименко, називаючи її літературно-центристською [9]. В. Чудінова у контексті зазначеної нами тематики розглядає модель «літературної соціалізації» особистості [11]. На перевантаження шкільних програм, а звідси – відсутність вільного часу для читання та відсутність комплексної програми розвитку читацької культури особистості вказує О. Ісаєва [3]. Про відсутність необхідних нових підходів до викладання літератури в сучасних умовах стрімкого розвитку мультимедійності пише Л. Сімакова [7].

Мета статті – розглянути погляди науковців на дитяче читання та запропонувати концептуальні шляхи вирішення проблеми нечитання дітей та молоді на основі змін у діяльності школи й бібліотеки.

Основна частина. У XXI ст. змінюються практично всі характеристики дитячого читання: статус, тривалість, характер, репертуар, мотиви та стимули, улюблені твори, джерела отримання друкованої продукції, способи роботи з книгою тощо. Нині читання набуло нових рис.

Статистика свідчить про зниження престижу та зацікавленості читанням. Це – загальносвітова тенденція, яку підтверджують дані російських і українських соціологічних досліджень. Читання у структурі дозвілля молоді займає сьогодні 4–6 місце [2]. Причина очевидна та зрозуміла: на ринку інформаційних послуг у книги з'явилися потужні конкуренти – телебачення, інформаційно-комп'ютерні технології. Дані соціологічного опитування, проведеного в 2009 р. Інститутом соціальних досліджень (Україна), свідчать, що 53 % із 1500 опитаних учнів та студентів (середній вік – 16 років) про новини дізнавалися з Інтернету, 15 % зазначили, що вони швидше будуть шукати книгу в мережі, аніж підуть до книжкових крамниць, 12 % знаходять інформацію в Інтернеті [1].

Вплив ІКТ проявляється в таких аспектах:

1) дитина починає мислити стереотипами – як у рекламі, тиражованих низькопробних серіалах;

2) відбувається спрощення й огрубіння мовлення (діти не знайомляться з високоякісною класичною літературою, не засвоюють її лексики);

3) підвищується емоційний больовий поріг, тобто здатність реагувати на чужий біль, переживати і страждати (результат засилля на телеекранах бойовиків, сцен жорстокості);

4) під впливом частоті зміни інформації нових ознак набуває її сприйняття, яке стає поверховим і фрагментарним («кліповим», «мозаїчним»). Це відображається і на сприйнятті друкованого (особливо великих розмірів – роман, повість) тексту: підліткові важко сконцентруватися на ньому;

5) перевага на телеекрані певних жанрів – бойовики, фільми жахів, трилери, еротика, кінороман, фентезі – обумовлює мотивацію під час вибору репертуару читання. Тим більше, що і книгоринок активно «просуває» серед читачів подібну низькопробну продукцію.

Попри захоплення молоді ІКТ, у тому числі й читанням з екрана монітора, книга не втратила остаточно своїх позицій. Принаймні, так свідчать результати згаданого опитування. 82 % респондентів віддають перевагу читанню традиційної друкованої книги і лише 6 % – її електронній версії. Чверть респондентів регулярно купують книги і збирають домашню бібліотеку [1]. Та ж статистика свідчить, що сучасні діти все ж таки читають. Із опитаних у 2001 р. 594 учнів 4, 7 і 10-х класів (Російська Федерація) лише кожен десятий не читає жодних книг, окрім тих, що потрібні для виконання домашніх завдань (тобто читати не люблять). У третини інтерес до читання зберігся, але не вистачає часу, інша третина надає перевагу «легкому», розважальному читанню. Однак існують суттєві відмінності. Насамперед вікові: якщо тих, хто читає багато і любить це робити, серед учнів 4-х класів 43 %, то у 10-му їх – лише 17 % (часу прочитати щось «для задоволення» усе менше. Зрозуміло, не вистачає його, щоб поміркувати над прочитаним). Не люблять читати 8 % четвертокласників і 17 % старшокласників [11].

Ці дані співвідносні з результатами міжнародного дослідження читання PISA–2000: одним із улюблених занять назвали читання 42 % російських

школярів*, 57 % читають лише у пошуках потрібної інформації, не читають добровільно художньої літератури 13 %. Окрім того, 31 % респондентів зізналися, що їм важко дочитати книжку до кінця [11].

Аналіз результатів соціологічних досліджень засвідчує диспропорцію між обов'язковим (вимоги шкільної програми) і вільним (дозвіллевим, розважальним, за власним бажанням) читанням. Воно стає все більш прагматичним та інформаційним: читаю, щоб підготуватися до заліку (іспиту), знайти дані для написання реферату тощо. За даними соціологічних опитувань бібліотекарів, 80–90 % замовлень стосуються саме виконання вимог шкільної програми [9]. Внутрішні мотиви відіграють другорядну роль.

Те, що учень бодай щось читає, добре. Таким чином він усе ж одержує певну інформацію, окрім того, до читання книжки залучаються діти навіть із нечитаючих сімей. Науковці, зокрема Е. Огар вважає, що за цим криється серйозна небезпека: «якщо навчальне читання не є для дитини осмисленим, визначається лише метою «треба», а не «цікаво», якщо вона не бачить зв'язку між змістом книги, прочитаної для виконання домашнього завдання, і власними інтересами чи відомими їй людськими проблемами, воно перетворюється на «псевдочитання» – механічне вправлення без насолоди і внутрішнього задоволення. Більше того, воно шкодить читанню як такому, оскільки позбавляє його аури привабливості, унеможлиблює бажання дитини проводити з книжкою дозвілля» [6]. У такому випадку відсутнє одержання естетичної насолоди, що передбачає вміння уявляти, співпереживати, розуміти автора, текст і підтекст, роль художніх засобів тощо. Між тим, саме «дозвіллеве» читання сприяє освоєнню вітчизняної і світової культури, найбільше впливає на формування особистості, дає змогу «вибудувати власну індивідуальність... шляхом самоосвіти компенсувати недоліки й ущербність соціокультурного середовища» [11].

Досліджуючи проблему дитячого читання, доцільно зауважити насамперед про «вільне» читання, проаналізувати вплив шкільного читання на формування читацької культури в учнів. Попри прагматизацію й інформатизацію читання, на

* Україна у дослідженні участі не брала.

одному з перших місць стоїть бажання «одержати насолоду» від книги і «знайти щось для себе». Велику роль відіграє надання учням можливості хоча б певним чином задовольнити свої читацькі інтереси на уроках позакласного читання. Шлях до цього – урахування читацьких запитів. Зауважимо, що вони за останнє десятиліття не надто змінилися. Сьогоднішніх підлітків, як і їхніх однолітків кілька десятиліть тому, цікавлять твори про своїх ровесників, пригоди, фантастика, детектив, фентезі, комікси. Проте більш актуальними стали «дорослі» теми: статевої стосунків, наркотиків, алкоголізму, азартних ігор, сенсу життя, смерті, суїциду, насильства. «Глибина і серйозність зацікавлення цими проблемами, – зауважує Е. Огар, – вражають, руйнуються усі стереотипи про прийнятність того, про що можна розмовляти з дитиною» [6]. Зауважимо, що згадані теми стосуються смисловизначальних, буттєвих питань, тому слухним буде зауваження, що сучасний підліток відчуває гостру потребу в екзистенційній літературі, яка б «говорила» з ним на «дорослі теми» і «по-дорослому».

Якою мірою твори навчальної програми та їх шкільне прочитання задовольняють цю потребу? Відповідь на це питання залежить здебільшого від розуміння факту, що сучасний підліток не схожий на свого ровесника років двадцять чи навіть десять тому. З одного боку, йому притаманні риси відповідного віку: бажання зрозуміти себе, світ, себе у світі, пошуки ідеалу, абсолютизація певних рис і якостей та суперечності оцінок. Він сповнений прагнення самоствердження, наївний та вразливий, із хиткою самооцінкою й емоційною нестійкістю, категоричністю суджень та оцінок, чутливістю й сором'язливістю (часто у поєднанні з агресивністю). Результати проведеного на базі Центральної міської дитячої бібліотеки м. Львова соціологічного дослідження засвідчили, що більшість підлітків (40 %) зосереджені на особистих і родинних проблемах, стосунках із учителями (3 %) та усвідомлюють хибність позиції уникнення проблем. Водночас через доступність мережі Інтернет сучасний підліток включений у широке коло спілкування, для нього немає «закритих» тем, він вбирає інформацію, не володіючи достатнім чином критичним мисленням для її аналізу. Жорсткі (а часто і жорстокі) реалії сьогодення зробили його

прагматичним, часто прагнення ідеалу поєднується з нігілізмом. До того ж розмова про доросле, з одного боку, має відбуватися справді по-дорослому, бути позбавленою моралізаторства і повчань, з іншого – доступною мовою, але без спрощення і «розжовування». Прагнення все пояснити, з'ясувати (скажімо, у художньому творі) не лише позбавляють його таємничості, а й формують споживацьку позицію учня і, як слушно зауважує Г. Малик, із таких дітей виростають дорослі, котрі не в змозі збагнути текст, який пропонує гру, запрошує до співтворчості [5].

Гендерні відмінності в читанні ще й досі не стали об'єктом прискіпливого наукового вивчення. У молодшій школі вони ще не надто помітні: усі діти із задоволенням читають книги О. Волкова, А. Ліндгрена, Дж. Роулінга, В. Нестайка. Але у міру дорослішання різниця у читацьких запитах стає більш помітною. У підлітковому віці хлопці читають переважно про спорт, техніку, пригоди, дівчата – романтичні історії про кохання. Але не «Євгенія Онегіна» чи «Анну Кареніну». Як стверджує Г. Трохименко, у 80–90 рр. ХХ ст. це були романи Ш. Бронте, Ж. Санд, М. Мітчелл, А. і С. Голон та інших. Сьогодні це книги серій «Романи для дівчат», «Улюблені книги дівчат» тощо [9]. У старшій школі різниця запитів знову меншає, але тепер уже через перевагу читання за шкільною програмою. Прикметною ознакою останніх десятиліть є популярність журналів (їх люблять читати до 40 % підлітків) та іншої періодики (здебільшого розважальної: кросворди тощо). Для молодших школярів – це комікси та дитячі журнали, у підлітків-хлопців і юнаків – спорт, техніка, у дівчат – жіноча проблематика.

Учені виокремлюють кілька факторів, котрі впливають на зміну моделі поведінки сучасних підлітків:

– *соціокультурне середовище* (вплив мас-медіа, інформаційно-комп'ютерних технологій, соціального та матеріального становища, доступність електронної художньої культури, можливість задоволення читацького попиту, у т. ч. через бібліотеки, наявність вільного часу);

- *шкільне навчання* (наявність читацького середовища, перевантаженість шкільних програм, відповідність методик навчання сучасним реаліям);
- *можливість доступу до бібліотек, кваліфікація бібліотечних працівників;*
- *вплив соціального становища і матеріального стану;*
- *регіональні відмінності.*

Аналіз вказує на наявність серйозних проблем у кожній зі сфер. Так, скажімо, падіння престижу читання можна вважати одним із результатів загальної ціннісної дезорієнтації соціуму. Прагнення книговидавців одержати надприбуток призвело до неможливості задоволення попиту на книгу через бібліотеки (за даними російських дослідників для дітей і підлітків цей показник становить лише 30–35 %, для дорослих – до 50 %) [11]. Свій «внесок» у проблему робить і школа: перевантаженість шкільних програм не залишає достатньо вільного часу для читання – орієнтація на одержання інформації формує в учня установку на когнітивне читання, тоді як смислове (діалогічне) читання залишається поза увагою школи (це особливо помітно порівняно з молодшою, де переважає «дозвілльєве» читання, і основною, а ще більше – старшою школою (перевага «ділового» читання). Застосовані методики читання не враховують реалій сьогодення.

Підсумовуючи вищезазначене, робимо такі **висновки**:

- 1) у XXI ст. змінилося ставлення молоді до книжки, яка сприймається тепер не як «підручник життя», а лише як одна зі складових медіа-комплексу – Інтернету, періодики, телебачення, радіо тощо;
- 2) з-поміж функцій читання – пізнавальної, розважальної, виховної, інформаційної, естетичної – пріоритетною сьогодні є інформаційна. Читання стало більш функціональним й утилітарним;
- 3) «модель читання» підлітка стає все більш схожою на «модель читання» дорослого: частина книг – для роботи (навчання), частина – для відпочинку (розваги). До того ж, з одного боку, все менше в колі читання молоді стає

літератури «для душі», самовиховання та самоосвіти, з іншого, навіть для відпочинку, все частіше перевага надається не книзі, а розважальній періодиці, Інтернету, телебаченню;

4) змінюється тематика читання (вона «дорослішає») і жанрові переваги (бойовики, фільми жахів, пригоди, жіночі романи тощо). Класична (якісна) література втрачає свої позиції, що впливає на формування моральних, естетичних цінностей підлітків, їхнє мовлення. Один із очевидних результатів цього – відсутність захоплення в сучасних підлітків літературними героями;

5) вплив мас-медіа на свідомість зумовлює таку характеристику сприймання тексту, як фрагментарність, що ускладнює опанування значних за обсягом творів – романів, повістей. Крім того, якщо читання якісної літератури потребує активності, уваги, докладання зусиль, то телебачення привчає підлітка до пасивного сприйняття інформації навіть під час перегляду кінофільму. Таким чином, «відлучений» від серйозного читання, підліток відвикає думати, бути активним;

б) перевантаженість шкільних програм і відсутність методик читання, які б ураховували реалії сьогодення. Сучасний підліток «загнаний» у глухий кут, він практично позбавлений вільного часу, аби прочитати «для себе» і, що вкрай важливо, не поспішаючи поміркувати над прочитаним. Шкільні методики читання пропагують нехудожній спосіб роботи з художнім текстом, спрямований переважно на логічне осмислення твору. Шкільне навчальне середовище не сприяє зацікавленню учня читанням;

7) бібліотеки не завжди у змозі (з різноманітних причин) задовольнити читацький попит і сприяти формуванню позитивного ставлення дитини до книжки.

Однак сьогодні обговорюємо лише *становлення* нової читацької моделі – суперечливого процесу, сповненого неоднозначні (пріоритет залишається за книгою на паперовому носії, високий відсоток тих, хто прагне знайти книгу для душі й відкрити з її допомогою щось у собі).

На думку А. Кобзаренко, хоча ми досі живемо в рамках старої літературної традиції, батьки, педагоги, бібліотекарі орієнтуються на стару літературну модель [4]. У кінцевому результаті маємо зрозуміти, що врахування цих змін – запорука пошуку виходу з читацької кризи.

Означимо кілька можливих шляхів розв'язання досліджуваної нами проблеми (кожен із яких потребує окремого обговорення).

1. Головною метою читання є допомога учневі в його саморозвитку, самореалізації, розумінні себе, світу, себе у світі.

2. Читання повинно приносити радість і задоволення. Розуміючи, що це – праця, яка потребує активності й наполегливості, маємо зважати на те, що лише емоційне позитивне ставлення до читання може стати основою звернення до книги і появи прагнення провести з книгою дозвілля. Відкривши для себе книгу як джерело задоволення, а згодом і відповідей на особистісні питання, учень потягнеться до читання. Лише за такої умови вчитель матиме змогу забезпечити естетичне проникнення у світ художнього твору.

Очевидно, саме з цих міркувань виходили російські фахівці, коли проголосили, що одна з головних цілей програми «Читання» – навчити дітей одержувати від читання радість: «Ненависне зробити привабливим, нелюбиме – улюбленим, зобов'язалівку перетворити в подарунок долі, навчальне заняття – у потребу душі...» [8].

3. Увага має зосереджуватися на естетичній функції тексту. Позбуваємося моралізаторства, нав'язування моральних оцінок художнього твору.

4. Відправною «точкою» на шляху учня до твору визначаємо його суб'єктний досвід, задіяння якого на всіх етапах читацької діяльності – передчитання, читання, післячитання – забезпечує основу для розвитку особистісних інтересів.

5. У пошуках нових підходів до читання застосовуємо із сучасні наукові досягнення феноменології, герменевтики, рецептивної естетики, методики. Тракуємо читання як співтворчість автора і читача. При цьому важливим є створення умов для власної творчості учня.

6. Реалізація вищезначеної мети потребує зосередження уваги на питаннях формування суб'єктності учня-читача, який: а) усвідомлює свою діяльність і обирає ціль читання залежно від особливостей тексту і поставлених завдань; б) знає свої особливості як читача і має сформований читацький ідеал, до якого прагне; в) володіє управлінським циклом (цілевизначення, планування, організація читацької діяльності, її рефлексія й оцінка); г) проявляє читацьку гнучкість, вносить, за потреби, зміни у заплановане; д) володіє різноманітними читацькими стратегіями і добирає їх залежно від цілей читання.

7. Ключовою ланкою, яка потребує уваги і докладання зусиль у формуванні читацьких умінь і прагнення до читання, має бути основна школа.

8. Шкільна програма з літератури не повинна містити надлишкових знань. Під час вивчення художніх творів учитель має враховувати не лише вікові й індивідуальні особливості учнів, а й психологію тексту, його сприймання, читацької діяльності. Важливою умовою забезпечення діалогічності уроку літератури є позиціонування вчителем себе насамперед як читача.

9. Потребує нагального вирішення проблема забезпечення психологічної і фахової готовності вчителя-словесника до роботи в нових умовах.

Змусити читати неможливо. Як не можна змусити любити. Розкрити чарівний світ книги, показати «секрети», яких не помічає ненавчене око, – ось завдання учителя-словесника і бібліотекаря. Працюючи над становленням учня-читача, шукаючи шляхи розв'язання посталих проблем, пам'ятаймо китайську мудрість: «Якщо ви заглядаєте на рік наперед – садіть рис. Якщо ви заглядаєте на 10 років уперед – садіть дерево. Якщо ви заглядаєте вперед на все життя – навчіть людину».

Маємо навчити дитину читати. Відновленню престижу книги сприятиме, перш за все, формування в дітей позиції, що читати й обговорювати в колі ровесників прочитане, бути начитаним – престижно. Виховувати в них поважне ставлення до книги, заохочувати відвідувати бібліотеку, обмінюватись літературою з домашньої книгозбірні.

Література

1. *Гордієнко, А.* Творчий бібліотечний трикутник: книга, читач і... / Алла Гордієнко // Світ дит. б-к. – 2010. – № 4/5. – С. 11–14.
2. *Дзюба, Н.* Дитяче читання очима бібліотекаря [Електронний ресурс] / Наталія Дзюба // Світ дит. б-к : щокв. наук.-метод. журн. : [електрон. версія]. – Текст. дані. – 2003. – № 1. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3582>. – Назва з екрана.
3. *Ісаєва, О. О.* Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія / О. О. Ісаєва. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 380 с.
4. *Кобзаренко, А.* Дитяче читання: феномен і традиції у ХХІ сторіччі [Електронний ресурс] / Анастасія Кобзаренко // Світ дит. б-к : щокв. наук.-метод. журн. : [електрон. версія]. – Текст. дані. – 2005. – № 4. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3729>. – Назва з екрана.
5. *Малик, Г.* На захист дражнилок, страшилок, сварилок і мирилок / Г. Малик // Книжник-ревію. – 2007. – № 5. – С. 14–15.
6. *Огар, Е. І.* Особливості читацької поведінки сучасних підлітків [Електронний ресурс] / Е. І. Огар // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Соц. комунікації. Літературознавство. – Текст. дан. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Soc_komun/2008_1/20.html. – Назва з екрана.
7. *Симакова, Л.* Формирование интереса к чтению в интегрированных учебниках по литературе (основная школа) / Л. Симакова // Книжка. Твір. Читання. Дитячий дискурс : матеріали наук.-практ. конф. «Дитина читає...» (Львів, 8–10 травня 2008 р.). – К. ; Л., 2008. – С. 94–99.
8. *Тихомирова, И.* Наши дети стали ближе к книге / И. Тихомирова // Библ. газета. – 2002. – № 15. – С. 3.
9. *Трохименко, Г.* Інформаційний простір дитячої бібліотеки в контексті структурних змін мотивації дитячого читання / Галина Трохименко // Світ дит. б-к. – 2010. – № 4/5. – С. 44–46.
10. *Трохименко, Г.* Читання як нормативна основа соціальної поведінки дітей [Електронний ресурс] / Галина Трохименко, Роман Драган // Світ дит. б-к : щокв. наук.-метод. журн. : [електрон. версія]. – Текст. дані. – 2005. – № 4 (17). – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3738>. – Назва з екрана.
11. *Чудинова, В.* Детское чтение в переходный период: социодинамика процессов трансформации / В. Чудинова // Номо legens-3 : сб. ст. : памяти Алексея Алексеевича Леонтьева (1936–2004) / ред. Б. В. Бирюков. – М. : Шк. б-ка, 2006. – С. 186–207.

А. Н. Фасоля

Модель детского чтения XXI столетия

Автор представляет актуальную проблему кризиса детского чтения в современном обществе и указывает его причины. Рассмотрены взгляды научных работников на детское чтение. Предложены концептуальные пути решения проблемы нечтения детей и молодежи на основе изменений в деятельности школы и библиотеки.

Ключевые слова: проблема чтения, детское чтение, ученик-читатель, литература, модель чтения, социологические исследования.

A. M. Fasolia

The Model of the XXI Century Children Reading

The author presents the urgent problem of children reading crisis in the modern society and points out its causes. Scientists' views on the children reading are considered. Conceptual ways to solve the problem of children and youth's non-reading on the basis of change in the school and library activities are suggested.

Keywords: problem of reading, children reading, pupil-reader, literature, model of reading, sociological research.

Відомості про авторів

Артемов Юрій Іванович, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Балагура Ірина Валеріївна, аспірантка Інституту проблем реєстрації інформації

Білоус Валентина Степанівна, директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського

Бояринова Оксана Євгеніївна, PR-менеджер Української бібліотечної асоціації

Букшина Тамара Федотівна, науковий співробітник відділу наукової реферативної інформації Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Вараксіна Наталія Володимирівна, завідувач відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Гетьман Оксана Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Дніпропетровської державної фінансової академії

Горбенко Ніна Анатоліївна, науковий співробітник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Дікунова Олена Анатоліївна, завідувач інформаційно-бібліографічного відділу бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету

Добровська Світлана Валентинівна, молодший науковий співробітник Інституту проблем реєстрації інформації

Домбровська Лариса Василівна, науковий співробітник відділу наукової організації та зберігання фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Дорофєєва Ольга Павлівна, науковий співробітник відділу науково-реферативної інформації Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Зозуля Світлана Миколаївна, завідувач науково-редакційного відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Зоріна Наталя Євгенівна, науковий співробітник відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Карпенко Олександр Валентинович, кандидат наук із державного управління, докторант кафедри державної політики та управління політичними процесами Національної академії державного управління при Президентові України, старший науковий співробітник відділу науково-аналітичної обробки та поширення інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Кириленко Світлана Едуардівна, провідний інженер Інституту проблем реєстрації інформації

Коваленко Інга Йосипівна, завідувач відділу наукової реферативної інформації Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Кондратюк Олеся Віталіївна, молодший науковий співробітник відділу наукового формування фонду документів іноземними мовами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Кормилець Юлія Вікторівна, головний бібліотекар наукової бібліотеки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Лога Тетяна Володимирівна, завідувач відділу наукової організації та зберігання фондів філії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Мацібора Надія Григорівна, завідувач відділу наукової організації та зберігання фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Мірошниченко Віталій Григорович, аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ніколаєнко Наталія Миколаївна, директор наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії

Павленко Тетяна Степанівна, завідувач відділу науково-документного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Петренко Лариса Михайлівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України

Пономаренко Лариса Олександрівна, в. о. заступника директора з науково-бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Рогова Павла Іванівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Сошинська Вікторія Євгенівна, старший викладач Національного технічного університету України «КПІ»

Сошинська Ярослава Євгенівна, кандидат історичних наук, доцент Національного технічного університету України «КПІ», виконавчий директор Української бібліотечної асоціації

Торкунова Юлія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент Казанського федерального університету

Фасоля Анатолій Миколайович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії літературної освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

Цапенко Анатолій Михайлович, заступник директора з наукової роботи ФДНУ «НПБ ім. К. Д. Ушинського» РАО, Москва

Чайка Ірина Анатоліївна, директор наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету

Шарамет Катерина Олександрівна, завідувач сектору обліку та реєстрації користувачів наукової бібліотеки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Шефер Міхаель Вернер, керівник соціального освітнього проекту з підвищення знань у галузі економіки (SEPIKE) Кооперативного національного університету Баден-Вюртемберга, Німеччина

Шкира Ольга Іванівна, директор бібліотеки державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Яценко Олег Миколайович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу наукової реферативної інформації Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, провідний науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Наукові праці
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Вип. 3

Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи

Видано державним коштом. Продаж заборонено

Наукова редакція – П. І. Рогова

Літературне редагування – С. М. Зозуля, І. П. Білоцерківець

Верстання – С. П. Голючек

Обкладинка – О. П. Дорофєєва

Підписано до друку 17.10.2012
Формат 64x90/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times new roman.
Умов. друк. арк. 23,37. Обл.-вид. арк. 21,73.
Наклад 300 прим. Зам. № 249

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД»
м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21а.
Тел.: (0432) 69-67-69, 52-82-78
e-mail: tvory2009@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.